

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatma ARIK

LGBT BİREYLERİN STİGMA YAŞANTILARI ve EŞİT YURTTAŞLIK TALEPLERİ

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatma ARIK

LGBT BİREYLERİN STİGMA YAŞANTILARI ve EŞİT YURTTAŞLIK TALEPLERİ

Danışman

Prof.Dr.Gülser ÖZTUNALI KAYIR

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatma ARIK'ın bu çalışması jürimiz tarafından Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Özen KULAKAÇ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Gülser ÖZTUNALI KAYIR (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. İ. Uğur ESGÜN (İmza)

Tez Başlığı : LGBT Bireylerin Stigma Yaşantıları ve Eşit Yurttaşlık Talepleri

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 15/07/2014

Mezuniyet Tarihi : 17/07/2014

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Cinsel Yönelim.....	4
1.1.1.Heteroseksüellik	5
1.1.2.Homoseksüellik.....	9
1.1.3.Biseksüellik.....	19
1.2.Cinsiyet Kimlikleri	22
1.2.1.Karşıt Giysicilik	23
1.2.2.İnterseksüellik	25
1.2.3.Transeksüellik	27
1.2.4.Üst Kimlik : Transgender	30
1.2.5.Kimlik İnşası	32
1.3. Kimlik Gelişim Kuram ve Modelleri.....	34
1.3.1. Dennis Altman ve Ken Plummer	35
1.3.2. Eli Coleman.....	35
1.3.3. Richard Troiden	37
1.3.4. Vivien Cass	38
1.3.5. Aaron H. Devor	39
1.4. Toplumsal Damgalama	43
1.4.1. Aile Kurumu	48
1.4.2.Eğitim Kurumunun Temel Unsuru: Okul	50

1.4.3.Çalışma Yaşamı	53
1.4.4.Güvenlik Kurumu	54
1.4.5.Sağlık Hayatı	57
1.4.6.Kamusal ve Siyasal Yaşam	59
1.4.7.Kültür Kurumu	59
1.5 . LGBT Bireylerin Yaşantıladıkları	61
1.5.1. Sergilenen Stigma	62
1.5.2. Hissedilen Stigma.....	63
1.5.3. İçselleştirilen Stigma	65
1.6. Eşit Yurttaşlık Tarihsel Gelişimi, Tanımı ve LGBT Bireylerin Talepleri	66

İKİNCİ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI NİTELİKLERİ, VERİ, BULGU ve DEĞERLENDİRMELER

2.1. Araştırmanın Nitelikleri	72
2.1.1.Araştırmanın Amacı	72
2.1.2.Araştırmanın Yöntemi	72
2.1.3.Araştırmanın Tekniği.....	73
2.1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları	74
2.1.5.Araştırmanın Katılımcıları	75
2.2. Veriler, Bulgular ve Değerlendirmeler	79
2.2.1. Kimlik	79
2.2.2. Aile Kurumu	105
2.2.3. Eğitim Kurumunun Temel Unsuru: Okul	116
2.2.4. Çalışma Hayatı	125
2.2.5. Güvenlik Kurumu	130
2.2.6. Sağlık Kurumu	137
2.2.7. Kamusal ve Siyasal Alan	145
2.2.8. Eşit Yurttaşlık Talepleri	156

SONUÇ	175
KAYNAKÇA.....	180
EKLER	
EK 1- Aile Kurumu.....	196
Ek 2- Eğitim Kurumu.....	207
EK 3- Çalışma Yaşamı.....	215
EK 4- Güvenlik Kurumu.....	218
EK 5- Sağlık Kurumu.....	224
EK 6- Kamusal ve Siyasal Yaşam.....	234
EK 7- Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	245
EK 8- Soru Formu.....	247
ÖZGEÇMİŞ	250

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Kimlik Gelişim Teorilerindeki Gelişmeler.....	40
Tablo 1.2 Kimlik Gelişim Teorilerinin Ortak Özellikleri.....	42
Tablo 2.1 Katılımcılara Ait Veriler.....	77

KISALTMALAR LİSTESİ

AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome
APA	American Psychology Association
DSM	The Diagnostik and Statistical Manual of Mental Disorders
FtM	Female to Male
IHP	Internalized Homophobia Scale
LGBT	Lezbiyen Gay Biseksüel Trans
LGBTI	Lezbiyen Gay Biseksüel Trans İntersexs
MtF	Male to Female
NGO	Non Governmental Organization
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÖNSÖZ

Bu çalışma doğarken, büyürken ve olgunlaşıp bu hale gelirken, her bir evresinde “sahici” desteğini esirgemeyen, kızmadan, incitmeden hep daha iyiye sevkeden, el atan, derleyip, toparlayan... sonsuz değeri, saygıyı ve sevgiyi hak ettiğine inandığım ve öğrencisi olduğum için kendimi çok şanslı saydığım Danışmanım Prof. Dr. Gülser ÖZTUNALI KAYIR’a çok teşekkür ederim.

Yine bu evrede her hususta yanımda duran, kafamı, ardımı, önümü, masamı, hayatımı toparlayan arkadaşım, dostum, yoldaşım Tülin KARABEYOĞLU’na çok teşekkür ederim.

Ömrümüzün sonuna dek eğitimin içinde kalmamız için her fırsatta bizi motive eden anneme ve aileme teşekkür ederim.

Alan araştırmasındaki yardım ve desteklerinden dolayı Pembe Caretta Ailesi’ne, İstanbul LGBT Dayanışma Derneği’ne ve araştırmaya destek veren bütün katılımcılara teşekkür ederim.

Ayrıca, çalışma boyunca her türlü makale ve kitap isteğimi çok kısa sürede mail kutuma ulaştıran Ekşi Sözlük Ailesi’ne, Dorina STRORİ’ye, Ahmet BOMBACI’ya, Ufuk LUKER’e, Gülsüm ŞİMŞEK’e, Arş. Gör. Ayşe KALAV’a, diğer arkadaşlarıma ve vakit ayırıp sorularımı sabırla yanıtlayan hocam Prof.Dr. Ragıp ÖZYÜREK’e, değerli katkılar sunan ve yönlendirmeler yapan Doç.Dr.Özen KULAKAÇ ve Yrd.Doç.Dr.Uğur ESGÜN’e, bilgi birikimimi zenginleştiren KATÇAM’ın değerli öğretim üyelerine teşekkür ederim.

Fatma ARIK

Antalya, 2014

ÖZET

Bu çalışmada, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip lezbiyen, gay, biseksüel ve trans bireylerin, ailede, okulda, çalışma yaşamında, sağlık ve adalete erişimlerinde, siyasal ve kamusal alanda yaşadıkları stigmatize tutum ve davranışlar ve eşit yurttaşlık talepleri araştırılmıştır. Çalışma kapsamında 16 LGBT bireyle derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Araştırmada şu varsayımlar test edilmiştir: LGBT bireyler toplumun her alanında şiddete maruz kalmaktadır, Ayrımcılık ve şiddet toplumsal kurumlar aracılığıyla uygulanmaktadır, Ailenin korumacı, geliştirici, rahatlatıcı niteliği yerine karanlık yüzü ortaya çıkmaktadır, LGBT bireyler insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadır ve LGBT bireyler eşit yurttaşlık hakları talep etmektedir.

Araştırma sonucunda varsayımlar doğrulanmıştır. LGBT yurttaşların en çok talep ettikleri hakların ise “Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ibaresinin Anayasa’da yer alması”, “Aile kurma hakkı” ve “Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı” olduğu ortaya çıkarılmıştır.

SUMMARY
STIGMA-RELATED EXPERIENCES OF LGBT INDIVIDUALS AND THEIR
DEMANDS OF CITIZENSHIP RIGHTS

In this thesis, life of LGBT individuals is studied especially the fact that it is stigmatized by society. LGBT individuals has to deal with lots of difficulties in many areas of daily life such as family, school, work, politics, justice, health care, political life and public space. As a result of those problems, they claim equal rights as others and this demand is also studied in this thesis. 16 LGBT individuals has been studied by in-depth interviews.

The following assumptions were tested in this study by qualitative research methods:
1) LGBT people are exposed to stigma and physical force in society 2) Stigma an physical force has been applied by social institutions 3) Although family supports family members in any kind of matter, it is not the case in transgender abuse and stigma 4) LGBT people are exposed to breach of human rights 5) LGBT people claim equality

Our assumptions were proved. Most requested rights by order: Transgender (LGBT) people enjoy the constitutional rights of equality, privacy and personal autonomy, and freedom of expression and association * Legal gender recognition has to be protected by the Constitution * Civil partnership rights *

GİRİŞ

Ötekileştirmenin, ayrımcılıkların, hak ihlallerinin hatta nefret cinayetlerinin günlük yaşamın rutinleri haline geldiği ve bütün bunları “erdeme” dönüştürmüş çoğunluk tarafından garipsenmediği heteroseksist iklimde, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireyler, yaşamlarının her alanında hem bireysel hem de kurumsal stigmaya maruz kalmaktadırlar. Toplumsal dayatmalar, heteroseksist, homofobik, bakış açıları ve nefret söylemleriyle sürdürülen ayrımcılıklar ağır insan hakları ihlalleri ile sonuçlanmakta ve toplumda bunların ortadan kaldırılması için de mücadeleler sürmektedir.

Erich Fromm (1996, s.23-29), “Bir toplum hasta olabilir mi?” sorusunu sorarak başladığı kitabında, akıl sağlığının ölçüsünün, bireyin belirli bir toplumsal düzene uyması değil, insanın varoluş sorununa doyurucu bir çözüm getiren, evrensel bir yanıt bulması olduğunu vurgular.

Bir toplumu oluşturan bireylerin en büyük yanılgısı, benimsedikleri görüşlerin, herkesçe kabul edildiği ve uygulandığı için doğru olduğuna inanmalarındır. İnsanlar ölümüne savundukları fikirlerin doğruluğunu kanıtlamak için çoğunluğun şahitliğine başvurur. Oysaki bir şeyin herkes tarafından kabul edilmesinin akılla ya da ruh sağlığıyla ilişkisi yoktur. Milyonlarca insanın aynı kötülükleri savunması onu erdeme çevirmez, aynı akıl hastalığını paylaşması o insanı sağlıklı duruma getirmez. Özgürlüğe, kendine özgürlüğe erişmeye müsaade etmeyen, kendini var edemeyen kişilerden oluşmuş bir toplumsa söz konusu olan, dokusuna işlemiş bir sakatlık var demektir. Bu kolektif sakatlık, o kültürde erdeme bile dönüşmüş olabilir.

Bu sakat anlayış, inşa edilmiş ve değişmez sayılan bir zihniyeti korumaya, çoğaltmaya ve güçlendirmeye çalışırken sözde yüce kişilikleri yaygınlaştırır ve bunun dışına çıkanları “sapkınlaştırır”. Aynı anlayış, Adorno’nun (2003, s.5) kültür endüstrisini eleştirirken kullandığı ifadeyle şunu dayatır: “Çoğunluğun gücüne ve her an her yerdeliğine bir refleks olarak, herkesin öyle ya da böyle düşündüğü şeye, öyle ya da böyle varolana uyum sağlayacaksınız.” Sağlamıyorsanız damgalanırsınız. O halde damgalanmış –ve haliyle kusurlu- bir birey/yurttaş olarak hayatınızı idame ettirmek zorunda kalırsınız.

Bu çalışma farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip Lezbiyen, Gay, Biseksüel ve Trans (LGBT) bireylerin toplumsal yaşamın farklı alanlarında deneyimledikleri stigma yaşantıları ve eşit yurttaşlık taleplerini ele almaktadır. LGBT bireylerin ailede ve toplumsal

kurumlarda yaşantıladıkları stigmatize tutum ve davranışlar ve bunlar sonucunda oluşturdukları eşit yurttaşlık talepleri, tez kapsamında yürütülen alan araştırmasının temelini oluşturmaktadır.

LGBT bireylerin yaşantıladığı şiddet ve ayrımcılık, dünya örneklerinin aksine, ülkemizde akademik alanda yeterince tartışılmamış ve insan hakları çerçevesine yerleştirilememiştir. Türkiye’de yapılan çalışmalar birkaç grupta ele alınabilir: Homoseksüelliğe yönelik tutumları araştıran çalışmalar (Güney ve ark.,2004; Çolak, 2009; Ummak, 2012; Çabuk, 2010 ve Şentürk, 2006); homoseksüelliği anlamaya yönelik çalışmalar (Kıraç, 2013; Tuna, 2004; Anık. 2014; Hakim, 1999 ve Ertan, 2009); Türkiye’de homoseksüel harekete yönelik çalışmalar (Ertetik, 2010 ve Kural, 2012) ; homoseksüel bireylerin medyada temsili ile ilgili çalışmalar (Tezel, 2009; Demir, 2013 ve Aşçı, 2013) ve homoseksüel bireylerin sağlık durumları ve uygulanan ayrımcılıkla ilgili çalışmalar (Yalçınoğlu, 2013 ve Yeşiler, 2010). Bu çalışma ile de insan haklarını meşrulaştırıcı, eşit yurttaşlık haklarını sağlayıcı, toplumun farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireyleri kabul etmesi yönünde gelişmesi ve gerçek demokratik bir toplumun yaratılmasının önünün açılması yönünde katkı sağlanmaya çalışılmaktadır.

LGBT bireylere yaşatılan hak ihlalleri ve ayrımcılıkların, toplumsal kurumlar ve devlet politikalarıyla önüne geçilebilir olması, bu çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Antalya’da LGBT bireylerle ilgili yapılmış hiç bir çalışma bulunmaması, bu çalışmanın bilimsel katkı sağlayıcı olacağı umudunu arttırmaktadır.

Bu araştırmada Antalya merkezde yaşayan LGBT bireylerin aile içerisinde, okulda, iş yaşamında, kamusal alanda, siyasi yaşamda, adalet ve sağlık gibi temel hizmetlere erişimlerinde deneyimledikleri stigma yaşantıları ve bunun sonucunda geliştirdikleri eşit yurttaşlık talepleri araştırılmıştır.

Araştırmada şu varsayımlar test edilmiştir: a) LGBT bireyler temel insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadır b) LGBT bireyler toplumun her alanında şiddete maruz kalmaktadır, c) Ayrımcılık ve şiddet toplumsal kurumlar aracılığıyla uygulanmaktadır, d) Ailenin korumacı, geliştirici, rahatlatıcı niteliği yerine karanlık yüzü ortaya çıkmaktadır, e) LGBT bireyler eşit yurttaşlık hakları talep etmektedir.

Genel literatür çalışmasıyla dünya’da ve Türkiye’de LGBT bireylerin stigmatize yaşantıları, bu konuda yapılmış olan araştırmalar irdelenmiş ve kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Yapılan alan araştırması ile kuramsal açıklamaların örtüştüğü ortaya konmaya çalışılmıştır.

LGBT bireylerin damgalanma yaşantıları, interdisipliner yaklaşımla sosyoloji, sosyal psikoloji, hukuk, ekonomi, siyaset, medya, tıp vb. bilim alanlarının birlikte çalışmasını gerektiren bir konudur. LGBT bireylere ulaşmada kendilerini korumaya yönelik geliştirdikleri stratejiler nedeniyle zorluklar ortaya çıkabilmektedir. Medya ve din kurumları başlı başına bir araştırma gerektirdiğinden konu dışı bırakılmıştır. LGBT bireylerle ilgili Türkçe bilimsel yayın ve kaynağın yetersiz olması, araştırmalarda bir sınırlılık yaratmaktadır.

Alan araştırmasında nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda Antalya'da LGBT hakları için mücadele veren Pembe Caretta Örgütü üyeleriyle, İstanbul LGBT Dayanışma topluluğu sorumlusuyla ve LGBT hakları için mücadele veren herhangi bir örgütle bağı bulunmayan, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireylerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. 79 maddelik soru formu hazırlanmış ancak ön araştırmada bu formların kullanılmasının yeterli olmayacağı kanısına varılmış ve derinlemesine görüşme yöntemi seçilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeveyi oluşturan cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, stigma, toplumsal kurumlar, kuramlar ve eşit yurttaşlık hakkı ele alınmıştır. Kavramların tanımları, tarihsellikleri, içerikleri, toplumsal açıdan algılanış biçimleri, ilişkililikleri kuramlar çerçevesinde irdelenmiş, eşit yurttaşlık açısından LGBT bireylerin talepleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde ise 16 kişi ile yapılan derinlemesine görüşme sonucu elde edilen veriler, araştırma tasarımına uygun biçimde kategorize edilmiş, bulgular değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Sonuç bölümünde değerlendirmelerin yanı sıra LGBT bireylerin hakları açısından farklı uygulayıcılara, sağlık, eğitim, sosyal yaşam, aile, bilimsel araştırma ve yönetimler gibi ilgili kesimlere önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireylerin stigma yaşantıları ve eşit yurttaşlık taleplerinin araştırıldığı bu çalışmanın ilk bölümünü, kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturmaktadır. Bu bölümde farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri ve bu kimliklere toplumların bakışı, tarihsel süreç içerisinde ele alınmaktadır. LGBT bireylerin kimlik inşası ve 1970'lerden itibaren geliştirilmeye başlanan LGBT kimlik gelişim modellerinin değerlendirilmesinin ardından çalışma kapsamında belirlenen kurumlar ve LGBT bireylerin stigma yaşantıları ele alınmış ve heteroseksüel toplumda LGBT yurttaş olmakla ilgili tartışmalara ve eşit yurttaşlık taleplerine yer verilmiştir.

1.1. Cinsel Yönelim

Cinsel yönelim; biyolojik cinsiyet (kadın ya da erkek olmakla ilişkili anatomik, fizyolojik ve genetik karakteristikler), cinsiyet kimliği (psikolojik açıdan erkek ya da kadın olma duygusu) ve toplumsal cinsiyet rolünü (feminen ve maskülen davranışı tanımlayan kültürel normlar) içeren diğer biyolojik ve toplumsal cinsiyet bileşenlerinden ayrıdır. Cinsel yönelim genellikle, bireyin biyolojik cinsiyeti, toplumsal cinsiyeti ya da yaşı gibi salt bir karakteristiği olarak tartışılır. Oysaki cinsel yönelim, diğer bireylerle ilişki açısından tanımlandığı için bu perspektif yetersizdir. (American Psychological Association, 2008, s.1).

Herek (1996, s.4), cinsel çekim ve ifadenin, romantik ilişkinin önemli bir bileşeni olduğunu ve bu nedenle cinsel yönelimin insanların aşk, bağlılık ve yakınlık ihtiyaçlarını karşılamak için diğerleriyle kurduğu bağlarla sıkı sıkıya ilişkili olduğunu ifade eder. Bu bağlar salt cinsel eylemler olarak düşünülmemelidir. Derinden hissedilen aşk, paylaşılan amaçlar ve değerler, karşılıklı destek, bağlılık ve taahhüdü de içermektedir. Bu nedenle cinsel yönelim, salt bir karakteristik olarak değerlendirilmemelidir.

Bireylerin cinsel yönelimlerini tanımlamak için son 150 yıldır çok sayıda kavram kullanılmıştır. En eski ve en önemli cinsel yönelim sınıflandırmalarından biri, modern gay hareketinin öncüsü Karl Heinrich Ulrichs tarafından 1860'da yapılmıştır. Sadece erkekleri tanımlamayı amaçlayan şemada, bireyler üç temel kategoriye ayrılmıştır: Dionings, Urnigs ve Uranodionings. Ulrich'in tercih etmediği homoseksüelite ve heteroseksüelite kavramları ise ilk kez, bir Alman-Macar yazar olan Benkert tarafından 1868 yılında kullanılmıştır. Grek ve

Latin dillerinin uygunsuz bir bileşimi olduğu gerekçesiyle ilk zamanlar araştırmacılar tarafından benimsenmeyen kavram, zamanla literatüre yerleşmiştir (Sell, 1997, s.644).

Heteroseksüellik ya da biseksüelliği tanımlamak için çok fazla kavram kullanılmazken, homoseksüelite için uranianizm, homojenik aşk, kontraseksüelite, homoerotizm, simileksüelizm, tribadizm, seksüel inversiyon, interseksüelite, transeksüelite, üçüncü cinsiyet ve psikoseksüel hermafrodite gibi çok sayıda kavram kullanılmıştır (Sell, 1997, s.645). Ama ilk dönem kullanılan kavramların genel olarak psikolojik durumu tanımladığı, davranışsal bileşeni içermediği gözlenmiştir. Daha yenilerde yapılan tanımlarsa, her iki bileşeni içermektedir. Örneğin LeVay (2011, s.1) cinsel yönelimi, “bireyin cinsel duygu ve davranışının, kendi cinsinden ya da karşı cinsten bireylere yönelmesi” olarak tanımlar.

Davranışsal bileşen; -tanımlar çeşitli olmakla birlikte- basitçe, “cinsel davranış” olarak ifade edilebilir ya da örneğin “genital aktivite”, “cinsel temas”, ya da “orgazm ile sonuçlanan cinsel temas” olarak tanımlanabilir (Sell,1997, s.645).

Kısa adı APA olan Amerikan Psikoloji Birliği’ne (2008, s.1) göre cinsel yönelim, bireyin erkeklere, kadınlara ya da her iki cins birden hissettiği duygusal, romantik ve/veya cinsel çekim örüntüsüdür. On yıllardır yapılan araştırmalar göstermiştir ki cinsel yönelim, tamamen karşı cinsle yönelik çekimden, tamamen kendi cinsine yönelik bir uzamda değişiklik gösterir.

APA’ya göre cinsel yönelim sıklıkla üç kategoride tartışılır:

- Heteroseksüel: Karşı cinsten bireye duygusal, romantik veya cinsel çekim duyan kişi
- Homoseksüel: Kendi cinsinden bireye duygusal, romantik veya cinsel çekim duyan kişi
- Biseksüel: Hem erkeklere hem de kadınlara duygusal, romantik veya cinsel çekim duyan kişi

1.1.1. Heteroseksüellik

Karşı cinsten bireye duygusal, romantik veya cinsel çekim duyan kişileri tanımlamak için kullanılan “heteroseksüel” terimi, Yunancada “diğer parça” ya da “diğeri” anlamına gelen “heteros” kelimesi ile Latince’de “cinsel” anlamına gelen “sexualis” kelimesinin birleşiminden oluşmuştur (Mocionis, 2012, s.196). Kavram, ilk kez Alman-Macar bir yazar olan Benkert tarafından 1868 yılında yayınlanan bir kitapçıkta kullanılmıştır. İlk kez bir

kitapta yer alışı, Alman psikiyatrist Krafft Ebbing'in 1886'da yayınlanan kitabı "Psikopathia Sexualis" ile gerçekleşmişse de 1920'lerin başında kullanılmaya başlanan kelime, 1960'lara kadar yaygınlaşmamıştır (Sell, 1997, s.646).

Toplumun bütün kurumları ve gelenekleri rutin biçimde, bireylerin heteroseksüelliklerine dair bilgiyi dolaşımında tutar. Ana akım medyadaki reklamlar ve aktarılan mesajlar, izleyicilerin heteroseksüel olduğu varsayımıyla oluşturulur. İşverenler, okullar, hastaneler ve resmi kurumlar, bireylerden medeni durum, eş ve çocukla ilgili bilgiler ister. İnsanlar rutin bir biçimde heteroseksüel ilişkinin parçası –nişanlı, evli, boşanmış...- olarak tanımlanır. Düğünler, yıl dönümleri, önemli ailevi ve sosyal olaylardır. Normal sosyal ilişki örüntüleri de heteroseksüel varsayımı yansıtır: bireylerin yönelimlerini diğer insanlara açmasına gerek yoktur, heteroseksüel oldukları varsayılır. Heteroseksüellerin büyük bölümü, diğer insanlara düzenli olarak ilişki durumları, çekimleri ve hatta hali hazırdaki ilişkileriyle ilgili bilgi aktarır. Yüzük takmak, eşinin/sevgilisinin/nişanlısının (karşı cinsten) fotoğrafını göstermek, topluma kendisini heteroseksüel olarak sunma biçimleridir. Bununla birlikte heteroseksüelliğin bu tür aktarımları, genel olarak, özel cinsel temasla ilgili bir bilgi olarak yorumlanmaz. Bunun yerine toplum, bireyi, toplumda belirli bir rolle –anne, baba, karı, koca gibi- meşgul olarak yorumlar (Herek, 1996, s.5). Doğal ve normal olanın bu olduğuna dair bir görüş birliği vardır.

Kinsey'e (1953, s.448) göre, cinselliğin doğal fonksiyonunun sadece üretken olduğu doktrinini kabul eden biyolog ve psikologlar, üretken olmayan cinsel aktivitenin varlığını göz ardı eder. Onlar heteroseksüel tepkinin, hayvanın içkin, "içgüdüsel" donanımının bir parçası olduğunu ve cinsel aktivitenin diğer türlerinin tamamının "normal içgüdülerden sapmayı" temsil ettiğini varsayar. Kinsey bu yorumların mistik olduğunu, cinsel tepkinin fizyolojisine dair ortaya konan bilgilerin bu görüşleri desteklemediğini ve bu görüşün sadece, "cinsel fonksiyonun, hayvan bedeninin diğer işlevlerini kontrol eden fizyolojik süreçlerden ayrı bir bölümde olduğunun varsayılması durumunda" sürdürülebilir olduğunu öne sürer. Kinsey'e göre memeli türlerinin büyük bölümünde heteroseksüel ilişkilerin homoseksüel ilişkilerden sayıca üstün olduğu doğrudur ama bunun, heteroseksüel tepkilerin "normalliğine" ve homoseksüel tepkilerin "anormalliğine" bağlı olduğu söylenemez.

Connell'a (1998, s.321-322) göre, cinsiyet ilişkilerinin "doğal" olgular olarak yorumlanmasına olağanüstü sık rastlanır. Cinsiyete dayalı işbölümleri de sürekli bu şekilde sunulur. Heteroseksüel çekim, daima doğal bir şey ve toplumsal olarak yasaklanmış ilişkiler - özellikle de eşcinsellik, "doğal olmayan" bir şey olarak yorumlanır. Doğallaştırma, biyoloji biliminin neyi açıklayabildiği veya açıklayamadığına ilişkin naif bir hata değildir. Kolektif bir

düzeyde, biyolojik olguların birçoğunu göz ardı eden, fazlasıyla güdülenmiş ideolojik bir pratiktir. Doğa, açıklamadan çok, haklı çıkmak için kanıt olarak öne sürülür.

Geleneksel toplumsal cinsiyet düzeninin sürdürülmesi hedefiyle, yaşamın her alanına nüfuz etmiş olan ve çeşitli pratiklerle yeniden üretilen cinsel ideoloji, devlet eliyle, Tekelioğlu'nun (1999, s.25-26) ifadesiyle cinselliği “düzeltmek” ve bir cinsellik normu “yaratmak” için *normalleştirici* bir iktidar kullanır. Buna göre cinselliğin modern söylemi dört *normal(leştirilmiş)* figür ve bunların karşılığı olan dört sapma aracılığıyla çalışır: sağlıklı ve uysal çocuklar doğuran “anne” (sapma biçimi histerik kadındır); cinsel ve cinsel olmayan var oluş biçimlerinin etkileşimindeki “çocuk” (sapma biçimi mastürbasyon yapan çocuktur); çoğalmanın çıplak ve denetlenebilir birimi olarak “evli çift” (sapma biçimi durağan çoğalma örgülerinin ve “evlilik” olarak bilinen “devlet kayıtlı” düzenlemelerin dışında kalan çiftlerdir) ve “normal” cinsel eğilimleri olan “toplumsal özne” (sapma biçimi “sapkın” eğilimli insanlardır). Bu saptanan normların dışına çıkan bireyler çeşitli yöntemlerle “ıslah edilmeye” çalışılır. Bu yöntemler, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olarak değerlendirilebilir.

Önceleri sadece erkek şiddetine maruz kalan kadınlara odaklanan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kavramı, zamanla, toplumsal cinsiyete dayanan beklentiler ve konumlarla ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili bütün şiddet türlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu anlamda toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ataerkil ideoloji ile ilişkili olan bütün şiddet türlerini içermektedir. Erkek ile kadın, kadınlar ya da erkekler arasında, toplumsal cinsiyet iktidarı ile ilgili haksızlıklara yol açan, fiziksel veya psikolojik gelişmeye zarar veren davranış olarak tanımlanmaktadır. Bu tür şiddet, fiziksel, cinsel, ekonomik, psikolojik veya sosyo-kültürel olabilir. Aileden, grup üyelerinden veya devletten gelebilir (Veur, 2007, s.43).

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin iki fonksiyonu vardır: Kadının toplumdaki bağımlı rolünü sürdürmek: kadının beni ve cinselliği ile ilgili eylemleri düzenlemek ve geleneksel kadınlık/erkeklik rolleri dışına çıkmak isteyenlere izin vermemek. Lezbiyen, gay, biseksüel ve trans bireyler, yani egemen olan toplumsal cinsiyet rollerine göre hareket etmeyenler, toplumsal cinsiyet şiddetiyle sessiz kılınmakta veya düzeltilmeye çalışılmaktadır. Bu kişiler, “normal” olarak değerlendirilen kadınlık ve erkeklik rolleri için tehlikeli bulunmaktadır (Veur, 2007, s.44).

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti açıklarken, tek tek şiddet uygulayanların özelliklerine odaklanmak yerine sistem sorunu ile ilgili boyutunu fark etmek ve bir sistem olarak ataerkillik üzerine yoğunlaşmak gerekmektedir (Ecevit,2011, s.122). Örneğin

Connell'a (1998, s.150-151) göre, medyada sürekli "bireysel sapkınlık" olarak sunulan tecavüz, iktidar eşitsizlikleri ve erkek üstünlüğü ideolojilerine köklü biçimde yerleşmiş bir "kişiden kişiye" şiddet biçimidir. Toplumsal düzenden sapmak bir yan dursun, en açık anlamda bu düzenin uygulamasıdır. Çoğunlukla şiddet, kurumları ve onların örgütlenme biçimlerini de içeren bir bileşimin parçası olarak ortaya çıkar. İktidar, işyerinde, evde veya büyük bir kurumda bir kazanç dengesi ve kaynaklar eşitsizliği olabilir. Bir durum tanımlama, tartışmaya esas olacak terimleri oluşturma, idealleri formüle etme ve ahlaki tanımlama, yani kısaca hegemonya hakkı iddia etme de toplumsal iktidarın temel bir parçasıdır. Örneğin kadınlara zayıf, eşcinsellere ruh hastası damgasını vuran bu iktidar, feminizm ve eşcinsel kurtuluş hareketinin eleştirel çalışmalarının değişmeyen hedefidir.

Connell (1998, s.324), cinsel ideolojinin, varlığını sürdürebilmesi için bilişsel dünyanın arındırılması (örtük anlatıya ters düşen birimlerin dışlanması yoluyla ideolojik dünyanın arındırılması) gerektiğini belirtir ve en sistematik biçimi olarak, kamusal-özel alan ayırımını koyar: "Dünyanın bir ikilik (dikotomi) içinde algılanıp sunulması sürecinin bir parçası olmaktan öte bir şey değildir". Arındırmanın en bilindik biçimi ise, kitle iletişim çalışmalarında gözlenir. Gerçek pratikler dağınık ve karmaşık bir haldeyken, ideolojik temsilleri, zihinlerde oluşturulmak istenen resmin temsilleridir: Kadınlar evdedir, LGBT bireyler görünmezdir, görünür olduklarında, düzeltilmesi gereken, problematik kişilerdir. Connell, arındırma dürtüsünün, en büyük duygusal yoğunluğuna ise erkek eşcinselliğinin bir düzensizlik, pislik ve tehlike sembolü olarak yorumladığında ulaştığını belirtir. Bu sembolün, eşcinsel ilişkide tarafların konumuyla ilişkilendirilmesi, görünürde, belirlenen cinsiyet rolünün dışına çıkmadığı sürece göz ardı edilmesi ise ilginçtir. Hegemonik erkeklik tanımları ayakta tutulduğu sürece, tehdit olarak değerlendirilmemektedir.

Kinsey'e (1948, s.616) göre, aynı cinsiyetten bireyler arasında yaşanan homoseksüel ilişkiler, kafalarında oluşturdukları tanıma bağlı diğer kriterler karşılanmadığı düşüncesiyle, ilişkiyi yaşayan kişiler tarafından inkâr edilir. Örneğin iki erkek arasındaki karşılıklı mastürbasyonun, homoseksüel ilişki olmadığı düşünülür; zira kendi belirledikleri tanıma göre, homoseksüel ilişki olabilmesi için oral ya da anal ilişki olması, hatta çiftin zihinlerinde oluşturdukları fotoğrafa göre konumlanması gerekmektedir. Anal bir ilişkide aktif olan erkeğin, davranışının heteroseksüel olduğunda ve aynı ilişkideki pasif erkeğin davranışının homoseksüel olduğunda ısrar ettiği görülür. Bu yorumlar maalesef klinisyenlerce de yapılmaktadır ve sıklıkla, homoseksüel deneyimlere sahip bireylerce de cesaretlendirilmektedir. Diğer erkeklere düzenli olarak oral seks yaptıran bazı erkekler, kesinlikle heteroseksüel oldukları ve asla homoseksüel bir ilişki yaşamadıkları görüşünde

ısrarcıdır. Zihinleri tertemizdir ve bir kadınla ilişkiye girdiklerini hayal etmedikleri sürece bir erkekle birlikte olamayacaklarına dair yarattıkları kurguyu sürdürerek toplumda sorun yaşamaktan kaçınır.

Hemcinsi ile yaşadığı cinsellikte aktif oluşuna dayanarak, davranışının heteroseksüel olduğu fikrinde ısrar eden bireyin neyi hayal ettiğinden emin olamamakla birlikte, kadın ve erkek söz konusu olduğunda yüzyıllardır geleneksel, ataerkil toplumun üyelerinin zihinlerinde oluşan fotoğraftan emin olunabilir: erkek aktif, kadın pasiftir. Anlaşılmaktadır ki -cinsel ilişki de dahil- yaşamın her alanında erkeğin aktif, kadının pasif olduğu zihinsel fotoğraf, homoseksüel ilişkiler söz konusu olduğunda da değişmemektedir. Yüzyıllardır erkekte penise “güç” ve “iktidar” özellikleri atfeden ve penisin erekte olamaması durumunu –tıp, hukuk ve psikoloji gibi bilimler de dahil olmak üzere- “iktidarsız” veya “güçsüz/empotent” şeklinde niteleyen ataerkil sistem, kadının cinsel performansında problem yaşaması durumunda “fonksiyon bozukluğu/dysfunction” tanımını uygun görmektedir. “İşlev, iş görme, işe yarama” anlamlarına gelen fonksiyon kelimesini cinsellikle ilişkilendirmek ve cinsel yaşamında sorun yaşayan kadını, “işlevsiz, iş göremeyen, işe yaramayan” olarak nitelendirmek, kadını araçsallaştırmaktır. İktidar ve güç sahibi erkeğin, işini gören, işine yarayan aracı konumuna indirgenmesi anlaşılan odur ki sadece kadın için değil, iktidar ve gücü taşıyan, erekte penise sahip erkeğin işini gören ve işine yarayan erkek için de geçerlidir. Özne, erekte penise sahip erkekken, karşısındaki, işine yarayan nesnedir. Bu kalıp insanların zihnine o denli yerleşiktir ki, kendilerini heteroseksüel olarak nitelendiren aktif eşcinseller toplumda görmezden gelinir hatta onaylanırken, kendilerini homoseksüel olarak nitelendiren pasif eşcinseller aynı toplumca lanetlenmektedir.

1.1.2. Homoseksüellik

Homoseksüel terimi, Latince’de “erkek” anlamına gelen homo’dan değil, Yunanca’da bireylerin aynılığını anlatan “homo” kelimesinden gelir. Farklı cinsten bireyler arasındaki ilişkileri anlatan “heteroseksüel” teriminin tersidir (Kinsey,1953, s. 446).

Tarih boyunca, olayları, durumları, yaşantıları var olan bilgisi ve yaşadığı kültür çerçevesinde değerlendiren insanlığın, dünyanın çeşitli bölgelerinde, çok uzun bir zaman hem cinsine duyulan ilgiyi olağan karşıladığı görülmektedir.

Binlerce yıldır homoseksüellik, insanlar tarafından, cinsel bir tercih (kırmızı değil de beyaz şarabı tercih etmek gibi), Tanrı tarafından bahşedilen bilgelik armağanı, iyileştirici güç, korkunç bir günah, akıl hastalığı ve doğal bir insan çeşitliliği olarak çelişik olabilen biçimlerde tanımlanmıştır (Mandimore,1996, s.2).

Zeldin (1998, s.126), tarih boyunca erkekler arasındaki cinsel ilişkilerin –birbirini sonlandırmayan- dört safhadan geçtiğini belirtir: Birinci dönemde eşcinsellik, “yerleşik kurumları destekleyen muhafazakar bir güç (örneğin savaşa erkek bir partnerle gönderilen Japon samuraylarda askeri kasti güçlendirme yoludur) bir haz kaynağı olduğu kadar ritüeldir de”. Mandimore da (1996, s.18) benzer biçimde, antik Suriyeliler, Hititler ve Sümerler’in homoseksüel ilişkiyi dinsel bir yapı içerisinde ritüelize ettiklerini, erkek tapınak fahişeleri ile cinsel ilişkiyi, kurban kesmek gibi Tanrı’ya duyulan saygının bir parçası olarak gördüklerini belirtir. Bu dönemde eşcinsellik herhangi bir biçimde isimlendirilmemiştir. Örneğin, büyüme sürecinin olağan bir parçası olduğu kabul edilen Antik Yunan ve Roma’da cinsel davranış ya da kimlikler, bireyin toplumsal cinsiyetine göre değil, oynadığı cinsel role göre kategorize edilmiştir: aktif ve pasif, agresif ve itaatkar (Karras, 2000, s.1250). Üreme için evliliğin yasal zorunluluk olduğu ama en azından erkeklerin evlilik dışı formlarda cinsel haz arayışında olduğunun bilindiği Antik Yunan’da aynı sosyal grubun erkekleri arasındaki cinsel ilişki, statülerle titizlikle ilişkilendirilmiştir. Cinsel hazzı cinsel görevden ayıran erkekler arasındaki idealize cinsel partnerlik, daha yaşlı olanın aktif, genç olanın pasif olmasından ibarettir. Yaşlı olan, cinsel eylemden haz alırken, daha genç olandan bu beklenmemekte ve iki rol de farklı biçimde etiketlenmektedir. Daha yaşlı olana *erastes*, daha genç olana *eromenos* denilir. (Mandimore,1996, s.9). Zeldin (1998, s.126) ise yaşlı partnerin genç olana bir çeşit yurttaşlık dersi verdiğini ve evliliğe hazırladığını belirtmektedir. Günümüzde de “homoseksüel ilişki” denildiğinde insanların kafasında oluşan resmin -ilişkilerin statülendirildiği, “aktif” olan tarafın haz aldığı, pasif olan tarafın tabi olduğu yani “araçsallaştırıldığı”- Antik Yunan’a kadar dayandığı görülmektedir.

Kadın homoseksüeller için kullanılan *lezbiyen* ya da *sapphic* nitelendirmelerinin her ikisi de Antik Yunan’da Lesbos Adası’nda yaşayan homoseksüel kadın şair Sappho’nun hikâyesini yansıtır. Greenberg (1988, s.19), kadın cinselliği ile ilgili bilgilerin çok sınırlı olmasını, tarih kaynaklarının genelde erkeklerce kaleme alınmış olmasına ve erkeklerin kendi sorunlarına odaklanmış olmalarına bağlar. Yine aynı dönemde bazı toplumlarda erkek ve kadınların aktiviteleri birbirinden ayırır ve dolayısıyla erkekler, kadınların yaşamına dair bilgi sahibi değildir. Ama o dönemde heteroseksüel ya da homoseksüel kadın erotizmini hiçbir biçimde etiketleme ihtiyacı duymadıkları da bilinir. Fahişeler arasındaki kadın homoseksüel erotizmi vazolarda resmedilse de, Grek yazarlar “tribadizm”den bahsetmeye birinci yüzyıldan itibaren başlar. Hem Grekler hem de Romalılar, ‘tribad’ kavramını, diğer kadın ile ilişkiye girmek için yapay bir penis kullanan ya da bunu yapabilecek kadar büyük bir klitorise sahip kadın olarak tanımlamışlardır. 19. asırda daha edebi bir terim olan *lesbianizm*

kullanılmakla birlikte, *tribadizm*, 20. asırda kadın homoseksüelliği için kullanılan aşağılayıcı bir terimdir (Mandimore,1996, s.11).

Antik dönemdeki “statüsel” ilişkiler dışında “eşit” ilişkilerden söz edilen anlatılar da vardır. Birçok kültürün mitolojisinde homoseksüel “aşk hikâyeleri” anlatılır. Bu hikâyeler, daha çok eşit homoseksüelliği (eşit sosyal statüden bireyler arasındaki cinsel yakınlık ve duygusal bağlılık) çağrıştırır. Örneğin Homeros, Achilles ile Patrocles arasındaki ilişkiden ya da Samuel’in yazarı, Davut ve Jonathan arasındaki ilişkiden bahsederken cinsellikle ilgili olarak sessiz kalsa da bunlar, eşcinsel ilişkiler olarak yorumlanmaktadır (Greenberg,1988, s. 19).

İsa’nın doğumundan yüzlerce yıl sonrasına dek isimlendirilmeye dahi ihtiyaç duyulmayan homoseksüellik, Avrupa’da Hristiyan teologların insan cinselliği üzerine araştırma yapmaya, yazmaya ve cinsel davranışları ahlaklı, ahlaksız, erdemli, günah kavramlarıyla nitelendirmeye başlamasıyla suç olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu, Zeldin’in (1998, s.127) bahsettiği ikinci safhanın başlangıcına denk gelir: “Eşcinsellik tehlikeli ve gizli bir şey haline getirilir”. Mandimore (1996, s.21), İ.S. 309’da, Elvira Kilise Konseyi (şimdiki Granada, İspanya) tarafından çıkarılan 87 maddelik kilise kanununun 37’sinin –yaklaşık yarısı- cinsel davranışa odaklandığını belirtir. Konstantin İmparatorluğu, birkaç yıl sonra Hristiyanlığı, Roma İmparatorluğu’nun resmi dini olarak ilan edince, kilise kanunları bütün Avrupa’nın kanunları haline gelir. Antik Yunan ve Hristiyanlık öncesi Roma’da otoritelerce kişisel mesele olarak görülen özel cinsel davranışlar, şimdi kiliseye ait ve haliyle resmi bir statü haline gelmiştir. Homoseksüelliği de içeren “doğal olmayan” cinsel davranışlar için yeni icat edilen bir kavram kullanılmıştır: *sodomi*.

Ortaçağın başlangıcıyla birlikte, homoseksüel davranışlar günah ve suç olarak tanımlanır. Bu dönemin teologlarının, her türlü hazzı günahkâr bulan, “doğal” cinselliğin, üreme amaçlı olduğunu, üreme amaçlı yapılmayan her türlü seksin gayrimeşru ve “doğa dışı” olduğunu savunan ve “Stoacı” olarak adlandırılan Yunan Felsefesi yazarlarından etkilendiği görülmektedir. Böylece, aşama aşama, kabul görmeyen cinsel eylemlerin hepsi - heteroseksüel partnerler arasındaki mastürbasyondan, oral-penil sekse, anal ilişkiye ve hayvanlarla sekse kadar- *sodomi* olarak nitelendirilir. Sodomi kelimesi, elbette ki, Eski Ahit’te Tanrı tarafından yıkıldığı yazılan Sodome ve Gomorrah kentlerinden birinin adıdır (Mandimore,1996, s. 22).

Ortaçağ boyunca çeşitli yerlerde ve çeşitli zamanlarda homoseksüellik hoş görülmemiştir ancak ağır cezalar her yer için geçerli değildir. Örneğin İngiltere’de sodomi,

canlı gömülme ile cezalandırılıyorken, Almanya daha ılımlıdır. Ama on dördüncü yüzyılda Katolik kilisesinin aşama aşama güçlenmesiyle birlikte, Avrupa'daki monarşiler ve krallıklar, kilisenin “sodomiye cezalandırın” baskılarına maruz kalır. Kiliseye karşı çıkan herkes için yasakları uygulayacak ve cezalandıracak bir bürokrasi oluşturulur. Bu, engizisyon mahkemelerine dönüşür (Boekhaund, 2004, s.390). 1260 yılında Fransa'da uygulamaya konan yasayla, suçun ilk işlenişinde testisler, ikincisinde penis kesilir ve üçüncüsünde suçlu yakılarak öldürülmeye başlanır (Zeldin, 1998, s.127).

Rönesans'ın doğuşu ve halktan gelen tepkilerle, ortaçağa ait cinsel kurallarda değişim yaşansa da –örneğin İngiltere'de 1861'de ölüm cezası kaldırılır ve yerine maksimum on yıllık tutukluluk getirilir (Bayer, 1987, s.17)- yirminci asra kadar homoseksüellik suç olmaya devam etmiştir.

On dokuzuncu yüzyıl, bilimin ışığının görüldüğü dönemdir ve Zeldin'in (1998, s.128) ifade ettiği üçüncü safhanın başlangıcıdır: “Eşcinsellik sadece bir günah olarak değil, ya bir tür hastalık, ya hatalı yetiştirilme ya da genetik yapının sonucu olarak değerlendirilecektir”. Dönemin insanları araştırma ve çalışmaların, eninde sonunda toplumun bütün problemlerini iyileştireceğine inanmaktadır. Homoseksüellikle çalışmaya başlayan ilk kişilerden biri, Berlin'de psikiyatri profesörü olan ve 1869'da bir homoseksüel kadının tarihçesini yayınlarken, homoseksüellik çalışmalarını klinik ve bilimsel bir zemine yerleştiren Carl Westpal'dir. Hastasının durumunu, “ters seksüel duygu” şeklinde nitelendiren Westpal, anomalitenin sonradan kazanılmış değil, doğuştan olduğunu çıkarır (Bayer, 1987, s.19).

Homoseksüellikle ilgili çalışmalar yapan bir diğer kişi, Fransız nörolog Jean Martin Charcot ise, homoseksüelliği hipnozla tedavi etmeye çalışır ve başaramayınca homoseksüelliğin, sinir sisteminde doğuştan bir dejenerasyondan kaynaklandığını bildirir (Boekhaund, 2004, s.390). Dönemdaşı Paul Moreau, bu teoriyi genişleterek 6. “genital” duyunun varlığından bahseder ve bunun homoseksüellerde doğuştan zayıf olduğunu iddia eder (Bullough, 1993, s.8). Bu, homoseksüelliğin kalıtım hasarı olduğunu vurgulayan, evrimin daha ilkel bir evresine dönüşe neden olan dejenerasyon fikrini oluşturur (Boekhaund, 2004, s.390).

Dönemin en önemli figürü belki de 1886'da *Psychopathia Sexualis*'i yayınlayan Richard van Krafft-Ebbing'dir. Dejenerasyonu, zekâ geriliğinin, suçun ve homoseksüelliğin temeli olarak tanımlar ve St. Thomas Aquinas'ın, sadece üretken heteroseksüel ilişkinin “doğal” olduğu görüşünü destekler. Kitabı korkunç detaylarla doludur ve hızlıca en çok satanlar listesine girer (Mondimore,1996, s.36).

20. yüzyıl, homoseksüelliği kategorize etmeye çalışanlarla; anlamaya çalışanların mücadelesine sahne olur. Yüzyılın homoseksüellik çalışmalarında öne çıkan iki figür vardır: Sigmund Freud ve Alfred Kinsey. Freud, homoseksüelliği, normal cinsellikten ayrı bir şey olarak gören kişilerin aksine, insanın psikoseksüel varlığının doğal bir özelliği, bütün erkek ve kadınların libidinal itkilerinin doğal bir bileşeni olarak karakterize etmiştir. Freud'a göre, bütün çocuklar psikoseksüel gelişimlerinde homoseksüel bir evre yaşar ve heteroseksüelliğe geçer. Daha önceki gelişim evrelerini başarılı biçimde atladıklarında bile, homoseksüel eğilimler kalır. Bu eğilimler ortadan kalkmaz ya da sonlanmaz. Onlar sadece orijinal hedeflerinden sapmakta ve diğer amaçlara hizmet etmektedir. Freud'a göre arkadaşlık, dostluk ve "insanlığa karşı genel sevgi" gibi sosyal içgüdülerin tamamı gücünü, bilinçaltı homoseksüel itkilere almaktadır (Bayer, 1987, s.22).

1935'de bir anne tarafından kendisine yazılmış mektuba verdiği yanıt, gerçekten de o dönem için devrim niteliğindedir:

"9 Nisan 1935

Sayın.....

Mektubunuzdan oğlunuzun bir homoseksüel olduğu sonucuna vardım. Onun hakkında verdiğiniz bilgilerde en çok bu dönemde kendinizden söz etmemenizden etkilendim. Bundan neden çekindiğinizi size sorabilir miyim? Homoseksüellik elbette bir avantaj değildir ancak utanılması gereken bir şey de değildir, kusur değildir, rezalet değildir, bir hastalık olarak sınıflandırılmaz; homoseksüelliğin cinsel gelişimin bir çeşidi olduğunu düşünmekteyiz. Geçmiş ve modern zamanların saygı duyulan pek çok kişisi homoseksüeller olmuştur (Bunların en önemlilerinden birkaçı Platon, Michalengelo, Leonardo da Vinci vb.). homoseksüelliği suç olarak görmek ve gaddarlık etmek de büyük bir haksızlıktır. Eğer bana inanmazsanız, Havelock Ellis'in kitaplarını okuyun size yardım edip edemeyeceğimi sorarak sanırım, homoseksüelliği ortadan kaldırıp, normal heteroseksüelliği yerine koyup koymayacağımı kast ediyorsunuz. Yanıt genel olarak, bunu başarmaya söz veremeyeğimizdir. Vakaların bir bölümünde, her homoseksüelde var olan, zarar görmüş heteroseksüel eğilimleri harekete geçirmekte başarılı olduk. Vakaların çoğunda bu artık mümkün olmamaktadır. Bu, kişinin niteliği ve yaşı ile ilgili bir sorundur. Tedavinin sonucunu önceden bilmek mümkün değildir. Oğlunuzla ilgili yapılacak çözümler, farklı yollar izleyecektir. Eğer mutsuzsa, nevrotikse, çatışmalardan çok yıpranmışsa, toplumsal yaşamda çekingense, görüşmeler onu uyumlu hale getirebilir, huzura kavuşturabilir ve yeterliliğini artırabilir –homoseksüel olarak kalsa ya da değişse de. Eğer karar verirsiniz, benimle

görüşmelerde bulunabilir. Sizin bunu yapacağınızı sanmıyorum. Oğlunuz Viyana'ya gelmek zorunda. Benim buradan ayrılmaya niyetim yok. Bununla birlikte bana yanıt vermeyi ihmal etmeyin. Saygılarımla ve en iyi dileklerle” (Kaos GL; 2014) diyerek bitirmektedir Freud.

O güne dek homoseksüeliteliyi, anormallik, doğuştan gelen bir dejenerasyon, zayıflık olarak niteleyenlerin aksine, “eğilim” olarak değerlendirilen Freud, bireyin kendisiyle çatışma yaşamaması durumunda bunun nevrotik olarak bile değerlendirilemeyeceğini ama toplum tarafından dayatılan ve bireyin içselleştirdiği kalıp yargılarla çatışması durumunda sorun yaratacağını belirtmektedir. Hatta bazı psikozları, “bastırılmış yoğun homoseksüel duygulara” bağlamaktadır.

Bir tarafta bu türden devrim niteliğinde değişimler yaşanırken diğer tarafta Alman Psikiyatrist Emil Kraepelin 1904 yılında yayınladığı ders kitabında, “psikopat kişiliği” tanımlarken, yalancılar, serseriler ve işsizlerin yanına ilk kez homoseksüelleri ve fahişeleri koymaktadır (Freedman, 1989, s. 87).

Amerika Birleşik Devletleri’nde homoseksüellerin “psikopat” olarak kategorize edilmesi ise ilk kez 1930’larda olur. Yetersiz maskülenler (efemine homoseksüeller) ve hiper maskülenler, “psikopat kişilik” olarak kategorilendirilmeye başlanır. Her iki gurubun da çocuklara saldırdığı, böylece cinsel masumiyeti, cinsiyet rollerini ve sosyal düzeni tehdit ettiği düşünülmektedir. 1930’ların sonunda yapılan psikopat tartışmalarının büyük bölümünde “açık homoseksüellik” mutlaka kendisine yer bulmaktadır. Homoseksüeliteden çok, “açık” olmasına vurgu yapıldığı dikkatlerden kaçmamamakla birlikte çocuk istismarcılığı ile ilişkilendirilmesi, toplumun yumuşak karnına dokunma çabası gibi görünmektedir.

Freedman (1989, s.243), sosyal tarihçilerin 1940’ları, “Amerika Birleşik Devletleri’nde homoseksüel bir topluluk oluşumunda kritik bir periyod” olarak tanımladığını belirtir. ABD’de homoseksüel alt kültürler 1890’larda oluşmaya başlamakla birlikte, edebiyatın ve sanatın dikkatini bu konuya çekmek mümkün olmamıştır. Savaş yıllarında orduya katılmak ve savunma sanayine girmek için ailesinden ve yurdundan ayrılan genç erkekler ve kadınlar, homoseksüelliği keşfetmek için bir fırsat yakalamıştır. 1940’larda hem homoseksüel erkekler hem de lezbiyenler barlarda, sosyal kulüplerde ve politik organizasyonlarda görünürlük yaratmıştır. 1950’lerdeki ilk homoseksüel hak hareketleri, gaylerin özgürleşmesi yönünde ilk mücadeleler, homoseksüellere kültürel bir azınlık grubu olarak pozitif biçimde bakılması yönünde atılan ilk adımlar olmuştur. Bununla birlikte toplum bütün olarak homofobik kalmaya devam etmiştir. Zeldin’in (1998, s.129-130) dört evreye ayırdığı homoseksüelliğin tarihinin son evresinin başlangıcı, bu döneme denk düşer:

Homoseksüellerin artık gizlenmekten vazgeçmeleri ve Gay Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesiyle, bireyler, sadece sekse dayanmayan, yerleşik adetlerden uzak, romantik ilişki arayışlarına girmiştir.

1950'lerde bir yandan bu mücadeleler sürerken diğer yandan Federal Hükümet, homoseksüelleri devlet memuriyetinden çıkarmak için yoğun bir kampanya yürütmüştür. Aynı yıllarda psikopatoloji yazını da erkek homoseksüelliğine yönelik korkuları pekiştirmektedir. Temel motivasyonun, homoseksüellik hastalığının yetişkinlerden gençlere bulaşmasının önlenmesi olduğu bu yıllarda, örneğin 1948'de *American Journal of Psychiatry*'de, yetişkinlerin reşit olmayanlarla homoseksüel ilişkiye girdiği zaman, "o gencin de diğer gençlere bunu yayacağı ve bütün topluma bulaşincaya dek bunun devam edeceği" yazılmıştır (Freedman, 1989, s. 213- 214).

İlk kez 1949'da yayınlanan *Sexual Criminal* kitabında Dr. J. Paul de River tarafından homoseksüellik, gitgide şiddetle ve özellikle reşit olmayanların uygunsuz cinsel aktiviteye zorlanmasıyla şöyle ilişkilendirilmiştir:

"Homoseksüelliğin her iki cinsiyetten gençleri kronik biçimde ayarttığını ve sadece kendisini dejenere etmekle kalmayıp, etrafındakileri de yozlaştırmak zorunda olduğunu ve sürekli kendisine genç kurbanlar arayan sosyal bir problem olduğu gerçeğini sıklıkla gözden kaçıırız" (aktaran Freedman,1989, s. 214).

Psikopatlıkla ilgili yaygın endişeler devam ederken, 1948'de yayınlanan ve evlilik içinde ve dışında üretken olmayan yaygın cinsel eylemleri ortaya koyan Kinsey'in "erkek cinselliğini" konu alan çalışmasından sözedilmeye başlanmıştır. Psikopatlarla ilgili yasalara getirilen liberal eleştirilerde, Kinsey'in bulguları referans gösterilir.

Kinsey ve arkadaşları (1948, s.621), 5300 beyaz erkekle yaptıkları araştırma sonuçlarında, "homoseksüelliğin toplumsal öneminin, hem Yahudi hem de Hristiyan kiliselerinin insan cinselliğinin bu yönünü anormal ve ahlâk dışı değerlendirdiği gerçeğiyle vurgulandığını" belirtir ve sosyal gelenek ve Anglo Amerikan yasalarının, homoseksüel ilişki yaşadığı keşfedilen kişileri cezalandırmada çok sert olduğunu ve hiç de az olmayan bir kesiminin sosyal organizasyonlarla açık çatışma yaşadığını vurgular. Kinsey, bu nedenle Batı Avrupa ve Amerikan kültürlerinde homoseksüellikle ilgili gerçek veri elde etmenin billhassa zor olduğunu ve hatta elde edilen verinin bile objektif sunumunu bulmanın güç olduğunu belirtir. Homoseksüellikle ilgili literatürün büyük bölümünün bu türden anormal, iğrenç aktivitelere karşı ya bir polemik ya da bireylerin cinsel davranış örüntülerini seçme hakkına karşı getirilen savunmalara önyargılı bir argüman geliştirdiğini belirtir. Kinsey ve

arkadaşlarının araştırma sonuçlarına göre toplam katılımcı erkeklerin % 24'ü kendi kendisine (mastürbasyon ve gece boşalması), % 69.4'ü heteroseksüel kaynaklardan (sevişme ve birleşme) ve % 6.3'ü de homoseksüel ilişkilerde orgazm yaşamaktadır. % 0.3'ü ise hayvanlarla... vs. ilişki yaşayarak buna ulaşmaktadır. Bu oranlar dışında erkeklerin büyük bölümü, ergenlik ve yaşlılık dönemi arasında en azından bazı homoseksüel deneyimler yaşamıştır ve diğer erkeklere çekim duyduklarının farkında olan ama ilişki yaşamaktan uzak duran bir yetişkin erkek grubu da vardır. Katılımcıların en az % 37'si ergenliğin başından yaşlılık dönemine dek orgazm noktasına ulaşma çerçevesinde homoseksüel ilişkiler yaşadığını ifade etmiştir. 35 yaşına dek evlenmeyen erkekler arasında ergenlikten o yaşa dek homoseksüel ilişki yaşayanların oranı % 50'dir. Başka bir erkekle ilişkiye giren ama orgazma ulaşmayan ya da homoseksüel uyarıcıyla erotik olarak uyarılan ama açık ilişkiler yaşamayan kişilerin bu verilere dahil edilmediği bildirilmiştir.

Kinsey ve arkadaşları'nın 1948'de sundukları, o dönemin Amerikan değerlerine göre toplumu şoke eden ve çok ses getiren araştırmasının ardından 1953'e gelindiğinde, bu kez kadın cinselliğine dair yaptıkları araştırmanın verileri sunulmuştur. 10-45 yaş arası 5940 beyaz kadınla yapılan araştırma bulgularına göre, yaşı ilerledikçe kadınların, kendi cinsiyetinden biriyle cinsel temas yaşama yüzdesi artmaktadır. 30 yaşına geldiğinde tüm kadınların dörtte biri (% 25) diğer kadınlara erotik tepki verdiğini kabul etmektedir. Akümülatif gösterge, 30 yaşından sonra da kademe kademe artmakta ve % 28'lik seviyeye ulaşmaktadır. Örnekleme yer alan 40 yaşındaki kadınların % 19'u diğer kadınlarla cinsel amaçlı, bilinçli ve kasten fiziksel kimi temaslar kurduğunu belirtmektedir. Homoseksüel aktivitenin, yalnız yaşayan kadınlar arasında yaygın olduğu, bunu daha önceden evli olan, boşanmış, ayrılmış ve dul kadınların takip ettiği bulunmuştur. 46-50 yaş arasında bekâr kadınların % 4'ü orgazmla sonuçlanan homoseksüel ilişkileri aktif biçimde yaşamaktadır. Kadınlar arasındaki homoseksüel aktivite bulguları, eğitim durumuyla net bir biçimde ilişkilidir. İlkokul, lise, kolej ve üniversite mezunları için oranlar sırasıyla, % 9, 10, 17 ve 24'dür (Kinsey ve ark., 1953, s.453-459).

Kinsey raporlarına (1953, s.453) göre, homoseksüel reaksiyon ve temasların varlığı ve sıklığı, kadın örneklem arasında, erkek örnekleme oranla çok daha düşüktür. Kadınlar arasındaki akümülatif homoseksüel tepki % 28'e ulaşırken, erkekler arasındaki homoseksüel tepki % 50'ye ulaşmaktadır.

1948 ve 1953 tarihli eski sayılabilecek iki araştırmaya yer verilmesinin nedeni, Kinsey'in bu araştırmaları ile o zamanın baskıcı toplumunda çığır açmış olması ve cinsel özgürlük söylemlerini ateşleyen fitil olmasıdır. Diğer yandan homoseksüelliğin "suç" ile

ilişkilendirildiği, baskı altına alındığı bir dönemde bu verilerin elde edilmiş olması da önemlidir. Bu araştırmalardan yaklaşık 60 yıl sonra Gate (2011, s.1-3) tarafından gerçekleştirilen, ABD ve Dünya’da (Kanada, Norveç, Avustralya, Büyük Britanya) son yedi yılda yapılan 11 araştırmanın gözden geçirildiği çalışmada, ABD’de yetişkinlerin yüzde 3.5’inin kendisini lezbiyen, gay ya da biseksüel ve yüzde 0.3’ünün transgender olarak tanımladığı bulunmuştur. Popülasyonun yüzde 8.2’si aynı cinsten bireylerle seksüel davranışlarda bulunmuş, yüzde 11’i ise hemcinsine karşı cinsel çekim hissettiğini ifade etmiştir. Çekim hissettiği ya da hemcinsiyle seksüel davranışlarda bulunduğu halde kendisini “heteroseksüel” olarak tanımlayan insan grubu, kendisini LGB olarak tanımlayan grubun 3 katından fazladır. Bu rakamlar, Kinsey’in çıkarımını, yarım asırdan fazla bir zaman sonrasında da doğruluyor görünmektedir. Bu durum aynı zamanda, toplumun cinsellik konusundaki kalıp yargılarının ve baskısının ne denli yaygın ve bireylere nüfuz etmiş olduğunu da göstermektedir. Türkiye’de yapılmış bu tür bir araştırmaya rastlanmamış olmakla birlikte, tahmini rakamların bu yüzdeler üzerinden verildiği görülmektedir.

Kinsey ve arkadaşları (1953, s.447) o zamana dek homoseksüelliği açıklamak üzere getirilen, spesifik kalıtsal faktörlerin homoseksüellikte devreye girdiğine dair yeterli veri olmadığını belirtir. Çocukluk döneminde ebeveynlerden birine ya da diğerine bağlanmayı neden gösteren ya da cinsel gelişim dönemlerinden birinde fiksasyon yaşandığına dair teorilerin, homoseksüel davranışı nörotik ya da psikotik davranış ya da ahlaki yozlaşma olarak sunan yorumlar ve diğer felsefi açıklamaların bilimsel araştırmalarla desteklenmediğini ifade eder. Bütün bu açıklamaların, kadın ve erkeklerle derinlemesine ve yüz yüze görüşmelerle elde edilen spesifik verilerle uyummadığını belirtir. Veriler, homoseksüel davranışa yol açan faktörlerin (1) her memelide bulunan, yeterli herhangi bir uyarana fizyolojik tepki verme kapasitesi; (2) bireyin aynı cinsiyetten bir kişi ile ilk cinsel deneyimine yol açan olay; (3) bu tür yaşantıların koşullanmış etkileri (4) bireyin bu türden cinsel teması kabul ya da ret kararına etki eden, diğer bireylerin ve sosyal kodların dolaylı fakat güçlü koşullaması olduğunu göstermektedir.

Kinsey ve arkadaşları (1948, s.616), yoğun homoseksüel deneyime sahip bireylerin, kendi deneyimledikleri oranda yaşantıya sahip olmayan ya da homoseksüel uyarana daha az uyarılan bireyleri “gerçek homoseksüel olmadıkları” yönünde değerlendirdiklerini ve bu temelde bir hiyerarşi inşa ettiklerini belirtmektedir. Bu propagandanın birçok psikolog ve psikiyatr tarafından da kabul edildiğini öne sürerler. Homoseksüel kadın ve erkekler, salt homoseksüel ilişki yaşamayan ya da homoseksüel uyarana zaman zaman cevap veren kadın ve erkeklerden keskin bir çizgi ile ayrılmaktadır. Bazen bu tarz bir yorum, sadece iki türden

kadın ya da iki türden erkek olduğu şeklinde bir yoruma neden olmaktadır: heteroseksüeller ve homoseksüeller. Oysa elde edilen verilere bakıldığında cinsel davranışı tamamen heteroseksüel olan erkek oranı, araştırmaya katılanların yaklaşık yarısı, tamamen homoseksüel olan ise çok küçük bir bölümdür. Bu durum, katılımcıların yaklaşık yarısını görünmez kılmaktadır. Kinsey' göre bireyler heteroseksüel ya da homoseksüel olarak kategorize edilmek yerine, belirli oranda heteroseksüel ve belirli oranda homoseksüel yaşantıya sahip bireyler olarak karakterize edilirse, bu konuların daha açık ve net tartışılması mümkün olabilir.

Kinsey çalışmalarını sunmaya devam ederken, ABD'de Eisenhower başa geçer ve 1953 Nisan ayında "cinsel sapkınlığın" resmi soruşturma ve işten atmak için bir gerekçe olmasına dair kararnameyi imzalar. Devlet o güne kadar FBI aracılığıyla tuttuğu kayıtları özel işverenle paylaşmaya başlar ve yüzlerce insan işten atılır. Homoseksüellik muhafazakarlar tarafından şeytanlaştırılmaya devam edilip, çocuk istismarı ve komunizm ile özdeşleştirilirken, eyaletler homoseksüellere verilen cezaları daha da sertleştirirler ya da kriminalize etmek için yeni kategoriler yaratırlar. Örneğin California hükümeti yeni bir suç icat eder: "Umumi tuvalette oyalanmak". Yirmi dokuz eyalet, ya yeni cinsel psikopati yasası çıkarır ya da varolan yasalarını revize eder. Eyaletlerin büyük çoğunluğunda homoseksüellikleri gerekçe gösterilerek, kişilerin profesyonel lisansları geri alınır ya da iptal edilir ve profesyoneller yaşamlarını idame ettiremez duruma getirilir (Carter, 2004, s. 14-15).

1961'de homoseksüellerle ilgili Amerika yasaları, "despotik rejimler oldukları" gerekçesiyle Amerika tarafından sürekli eleştirilen Küba, SSCB ya da Doğu Almanya'dan daha serttir. Bir yetişkinin başka bir yetişkinle, rızaları dahilinde, kendi özel konutlarında seks yapması, hafif para cezasından, 2, 5, 10, 20 hatta ömür boyu hapse uzanan bir aralıkta cezalandırılır (Carter, 2004, s. 15).

1960'ların sonuna gelindiğinde homoseksüellik, İllionis Eyaleti dışında tüm eyaletlerde hala yasa dışıdır ve hala gay erkek ve kadınların işten ya da evden atılmaları durumunda onları koruyacak bir yasa yoktur. 1969'da gayler, travesti ve lezbiyenler, Greenwich Village'deki popüler bir gay club olan Stonewall Inn'e rutin bir baskın yaptığı sırada polise direnir ve altı gün sürecek çatışma başlar. Aslında -ilk doğrulanabileni 1950 yılında Los Angeles'da olmak üzere- Amerikan tarihinin büyük bir bölümünde gayler, lezbiyenler ve travestiler, kendilerine baskı uygulayan resmi ve sosyal yapılara karşı direniş sergilemişlerdir ama bunlar, zayıf, kısa ve etkisiz kalmıştır. Tarihe "Stonewall Ayaklanmaları" diye geçen bu hareketin, "Gay Hakları Hareketinin" başlangıcı olduğu ifade edilir. Bu ayaklanma Amerika'da Gay Özgürlük Cephesi (Gay Liberation Front) ve daha

sonra Gay Aktivistler İttifakı'nın (Gay Activist Alliance) doğumu ile sonuçlanır. Yeni türdeki bu gay organizasyonunun örnekleri önce bütün ülkeye, ardından tüm dünyaya yayılır (Carter, 2004, s.1-2).

Anadolu'dan Yeni Zelanda'ya kadar binlerce yıl yaşanan ve etiketlenme ihtiyacı bile duyulmayan homoseksüel davranışın, İ.S. 300'lerden itibaren "üretken olmadığı" haliyle doğal da kabul edilmediği için suç ile ilişkilendirilmesi ve stigmatize edilmesi sonucu, homoseksüellik içerisinde öldürmelerin, yakmaların da olduğu bir süreçten geçerek, yaklaşık 1700 yıl sonra yeniden normalleşme evresinin ilk aşamasına girdiğinde ruh bilim camiası ilginç bir çıkış yapar.

Psikanalitik teoriler 1960'larda Amerikan psikiyatrisini etkilemeye başlamadan hemen önce, diğer düşünce ekolleri hiç de zorlanmadan homoseksüelitenin anormal olduğu görüşünü paylaşıyorken ve yeni yeni yükselen muhalif sesler henüz politik bir güce sahip değilken, homoseksüellik 1952'de, Mental Bozuklukları Tanılama El Kitabı'na (DSM I) "sosyopatik kişilik bozukluğu" kategorisinde sokulur. Bu sınıflama, 1968'e dek değişmeden kalır. Aynı yıl revize edilen halinde (DSM II) homoseksüellik, "sosyopatik kişilik bozukluğu" kategorisinden çıkarılır ve fetişizm, pedofili, transvestizm, teşhircilik, röntgencilik, sadizm ve mazoşizm ile birlikte "cinsel sapmalar" kategorisine alınır. Bu durum üzerine gay özgürlük hareketi dikkatini psikiyatri üzerine yöneltir. Gay aktivistlerin 5 yıllık yoğun mücadelesi ve birlikteki müttefiklerin çabaları sonucunda 1973'de DSM'den çıkarılır (Bayer, 1987, s. 38-40).

1973'de DSM'den çıkarılmasına ve artık resmi olarak "hastalık" ya da "sapkınlık" olarak değerlendirilmemesine rağmen, homoseksüellik uzun bir süre daha damgalanmayla eşdeğer gitmiştir (Herek, 2000, s.251). İki asra yakın süre, salt haz, psikopati, çocuk istismarcılığı, şiddet... ile ilişkilendirilen homoseksüelliğin, toplumun kolektif hafızasında kısa sürede yapıştırılan bu damgalardan arındırılması mümkün olmamıştır.

1.1.3. Biseksüellik

Biyolojide biseksüel terimi, her iki cinsiyetin anatomisi ve işlevlerini içeren yapıları, bireyleri ve bireyler kümesini tanımlamak için kullanılır. Biyolojik açıdan tamamen dişi olan ve partenogenetik biçimde (eşsyz) çoğalan uniseks türler vardır ve hem dişi hem de erkeği içeren ve dışının ürettiği yumurtaların döllenmesiyle çoğalan biseksüel türlerin varlığı kabul edilmektedir (Kinsey, 1948, s. 633).

İnsan cinsel davranışında ise terim, hem kadınlar hem de erkeklerle cinsel aktivitelerde bulunmayı seçen bireyler için kullanılır. Cinsel reaksiyonlarını ve sosyo-seksüel aktivitelerini

sadece kendi cinsiyetinden kişilere yönelten ve psikoseksüel reaksiyon ve sosyo-seksüel aktivitelerini bütün yaşamı boyunca sadece karşı cinsten bireylere yönelten –yani homoseksüel ve heteroseksüeller- kişiler dışında, kadın ve erkekler arasında, kişisel tarihçelerinde hem homoseksüel hem de heteroseksüel tepkiler ve/veya aktivitelere sahip olan ciddi sayıda insan da vardır. Yaşamlarının farklı dönemlerinde zaman zaman homoseksüel ve heteroseksüel tepki ve temaslar oluşur; bazen bunlar tesadüfen oluşur. Bu insanlar grubu, literatürde biseksüel olarak tanımlanır (Kinsey,1952, s.468).

Kinsey'in (1948,1952) araştırma sonuçlarına göre popülasyonun % 50'si bütün yetişkin yaşamlarında tamamen heteroseksüel olduğuna ve sadece % 4'ü bütün yaşamlarında tamamen homoseksüel olduğuna göre, popülasyonun % 46'sının hem heteroseksüel hem de homoseksüel aktivitelerde bulunduğu ya da yetişkinlik yaşamları süresince her iki cinsiyetten bireylere çekim duydukları ortaya çıktığına göre bu grubun en az bir bölümü için "biseksüel" terimi kullanılabilir.

Farklı cinsel yönelimlere toplumun bakış açısını kronolojik biçimde sunabilmek için "homoseksüellik" başlığında aktarılan, antik dönemden itibaren çok uzun bir süre isimlendirilmeden yaşanan ilişkilerin en azından bir kısmının "biseksüellik" olarak da değerlendirilebileceğini belirtmek gerekir.

Jones (2010, s.46-47), "LGBT'nin B'si nerede?" sorusuyla başladığı değerlendirmesinde, Birleşik Krallıkta, 2008 yılında, LGB bireylerin ayrımcılık yaşantılarını değerlendirmek üzere Stonewall isimli örgüt tarafından yapılan ve bir ilk olan, 1658 LGB bireyin katıldığı araştırma raporunda, katılımcıların önemli bir kısmını oluşturmasına rağmen biseksüellerin yok sayıldığını aktarır. Araştırmacılar, katılımcıların lezbiyen, gay ve biseksüel olduğunu belirtmelerine rağmen raporun başlığı "Lezbiyen ve Gaylerin Ayrımcılık Algıları" şeklindedir ve raporda "biseksüel" kelimesini bulmak imkânsızca yakındır. Benzer biçimde lezbiyen ve biseksüel kadınlarla yapılmış başka bir araştırmada, 6000 katılımcının % 16'sı biseksüel olmasına rağmen, öneriler bölümünde "lezbiyenlerin sağlık ihtiyacını anlamak" başlığının bunda zorlanıldığı anlaşılmaktadır. Yazar haklı olarak sormaktadır: "Biseksüeller nereye gitti?" Yazara göre biseksüelliği görünmez kılmanın diğer bir biçimi, karşı cinsle de önemli ilişkileri olan kişilerden "ünlü gay" ya da "ünlü lezbiyen" şeklinde bahsedilmesidir. Örneğin Oscar Wilde, kadınlarla da önemli ilişkiler yaşamış olsa da "gay" olarak lanse edilmektedir.

Biseksüelliğin medyadaki temsilini araştıran Barker ve arkadaşları (2008a, s.148-150), biseksüelliğin yok sayıldığı sonucuna varmışlardır. Karakterler karşı cinsten biriyle

birlikteyse heteroseksüel, hembinsiyile birlikteyse homoseksüel olarak sunulmaktadır. Karakter, öncekinin tersine bir birliktelik yaşarsa “heteroseksüellikten homoseksüelliğe (ya da tersi) geçiş yaptı” şeklinde sunulmaktadır.

2007 yılında gerçekleştirilen ve popüler psikoloji ders kitaplarında cinselliğin sunumunun analiz edildiği çalışmada, kitapların üçte ikisinde biseksüellikten hiçbir şekilde bahsedilmediği bulunmuştur. Kitapların büyük bölümü cinselliği, homoseksüel-heteroseksüel şeklinde dikotomik bakışla sınıflayan bir anlayışla sunmaktadır. Geriye kalanlarda ise çok kısa bahsedilmekte ve ardından dikotomik anlayışla sunuma devam edilmektedir. Biseksüelliğin şimdiki zamanda kendisine yer bulamadığını tartışan yazarlar, konumlandırılışını şu cümleyle anlatmaktadır: “Psikanalizde monoseksüel olgunluğa doğru giden yolda geçirilen bir evre ve biseksüellerin sahiplendiği queer teoride, insanları cinsel yönelimleriyle etiketleme ihtiyacının duyulmayacağı ütöpik bir geleceğin parçası olarak sunulmaktadır” (Barker ve ark., 2008b, s.392-394).

Angelides’e (2001, s.1-2) göre bir kimlik olarak biseksüellik gerçeği ile ilgili tartışmalar yeni değildir. Egemen cinsellik yazınında çok uzun yıllar bir gelişmemişlik, olgunlaşmamışlık formu, geçiş evresi, kendini kandırma ya da çatışma durumu olarak geçen biseksüellik, yüz yıldan uzun süre ısrarla, meşru bir kimlik olarak değerlendirilmemiştir. Bunun gerekçelerine dair açıklamalar, politik gelişmemişlik sebebiyle biseksüel hareketin görünmezliğinden, biseksüeller ve gayler, özellikle de feminizm çerçevesinde lezbiyenler ve biseksüel kadınlar arasındaki çekişmeli ilişkiler tarihine kadar uzanmaktadır (Jones, 2010, s.46). Angelis (2001, s.15-17) bu sorunu, tarih boyunca insan düşüncesine hakim olan heteroseksüel-homoseksüel ikiliğini temel alarak tartışmaktadır. Angelis’e göre bu ikiliğin dışına çıkabilen queer teori de lezbiyen ve gay yazınına odaklanmıştır.

Tarih boyunca bütün kültürlerde varolduğu açık olan biseksüelitenin, terapi literatüründe de görünmez olduğunu belirten Petford (2006), biseksüel bireylerin yaşadığı çift yönlü stigmaya dikkat çekmiştir: “Kendisini biseksüel olarak tanımlayan bireyler, açıldıklarında sadece gay ve lezbiyenlerin karşılaştığı ayrımcılıklarla karşılaşmaz, ayrıca gay topluluğundan da destek almaz.” (s.24).

Biseksüellikle ilgili yapılan “biseksüeller kendi orijinal yönelimlerini bir gün bulacaklar”, “gay ya da straight kimliğe giden yolda sadece bir evre” ya da “bir kimlikten sapma” şeklindeki değerlendirmeler (McDonald, 1981, s. 22), tıpkı transgender bireyleri reddeden/ötekileştiren kadın erkek dikotomisinde olduğu gibi, homoseksüel-heteroseksüel dikotomisinin de ne denli yaygın olduğunu göstermektedir. Yaygın olan üç mitin ortak

özelliği, biseksüelliğin kendine özgülüğünün kabul edilmemesi, ya homoseksüellik ya da heteroseksüellik nihai noktasından değerlendirilmesidir.

1.2. Cinsiyet Kimliği

Cinsiyet, doğumda tayin edilen, bireyin biyolojik olarak kadın ya da erkek olma statüsünü anlatan bir nitelikken ve temel olarak kromozomlar, hormonlar ve dışsal ve içsel anatomi ile ilişkilirken, *toplumsal cinsiyet*, toplumsal olarak inşa edilen roller, davranışlar, aktiviteler ve belirli bir toplumun kadın ve erkekler için uygun gördüğü tutumları anlatır (American Psychological Association,2014).

Biyolojik cinsiyet için uygun terimler, “er” ve “dişi” ise, toplumsal cinsiyet için uygun terimler “eril/maskülen” ve “dişil/feminen”dir; erilik ve dişillik durumları, biyolojik cinsiyetten bağımsızdır. Toplumsal cinsiyet, bir bireyde bulunan erillik ya da dişillik düzeyidir ve açıkçası, birçok insanda her ikisinin karışımı mevcutken, erkekte erillik ve kadında dişilliğin baskın olacağı farzedilir (Stoller, 1984, s. 9).

Toplumsal cinsiyet (gender) terimi, son yıllarda *biyolojik cinsiyet* (sex) teriminin eş anlamlısı olarak yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Birçok örnekte, özellikle olağan konuşmalarda iki terim birbirinin ikamesi gibi kullanılmaktadır. Bununla birlikte terimlerin bilim, tıp, yasal ya da politik, hatta dinsel alanda bu şekilde kullanımı, karmaşıya yol açmaktadır (Diamond, 2002, s.2).

Cinsiyet kimliği, bireyin bilinçli ya da bilinçsiz, bir biyolojik cinsiyete ya da diğerine ait olduğu bilgisi ve farkındalığı ile başlar. Örneğin birey kendisini sadece bir “erkek” değil, “maskülen bir erkek”, “feminen bir erkek” ya da “kadın olduğunu hayal eden bir erkek” olarak duyumsayabilir. *Toplumsal cinsiyet rolü* ise, özellikle diğer insanlarla etkileşim halindeyken, bireyin sergilediği davranışı, oynadığı rolüdür ve toplumsal cinsiyetine dair kendi değerlendirmesiyle ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği ve toplumsal cinsiyet rolü, zaman zaman eş anlamlı kullanılmakla birlikte, birbirinden farklı terimlerdir (Stoller, 1984, s.10).

Transeksüeller ve interseksler için biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki fark, varlıklarının temelini oluşturabilir (Dimaond, 2002, s.5). Çünkü biyolojik cinsiyetiyle kendisine atılan rolleri değil, karşı biyolojik cinsin rollerini benimsemişlerdir ya da her iki biyolojik cinsiyetin genitallerini barındırabildikleri için arada kalmışlardır.

Yogyakarta İlkeleri’nde cinsiyet kimliği şu şekilde açıklanmaktadır: “Her bireyin, doğuştan gelen cinsiyetine uygun olan ya da olmayan, dış görünüşün veya bedensel işlevlerin

tıbbi, cerrahi veya başka yöntemlerle iradi değişikliklerini de içerebilecek bedensel bilinç, giyim kuşam, söz ve davranışlar da dahil olmak üzere, özel ve kişisel cinsiyetini duyumsama ve yaşaması olarak anlaşılmaktadır.” (*The Yogyakarta Principles*, 2007, s.6). Bu da, çoklu cinsiyetlerin ve toplumların ikili cinsiyet sisteminden farklı bir gerçeklik gösterdiğinin kabulünü beraberinde getirmektedir.

1.2.1. Karşıt Giysicilik (Cross-dressing)

Erkeklerde karşıt giysiciliğin ilk örneklerinden biri, Antik Yunan dönemi yazarlarından Ctesias'ın, İ.Ö. 600'lerde, Pers Krallığı kayıtlarını temel alarak anlattığı bir hikâyede geçer. Hikâyeye şu an mistik olarak bakılmakla birlikte, 19. yy'da modern Asur araştırmaları başlayınca dek hikâyeye, gerçek olarak kabul edilmiştir. Hikâyede Sardanapalus, zamanının büyük bölümünü kadın giysileri giyerek, makyaj yaparak ve sevgilileriyle geçiren bir Asur Kralı'dır. Kurduğu gizli yaşam, önemli soylular tarafından öğrenilir ve bu durum, krala karşı ayaklanmanın gerekçesi olarak kullanılır. Feminin giyimi terk etmek zorunda kalan Sardanapalus, isyancı soylulara karşı mücadeleye soyunur. Savaşta onları iki kez bozguna uğratar ama başkent Ninova kuşatılır. İki yıllık kuşatma ardından durumunun umutsuz olduğunu fark eden kral, hazinesini, eşlerini ve sevgililerini bir odaya toplar ve ardından ateşe verir; kendisini de yoldaşlarını da öldürür (Bullough,1993, s. 23).

Kadın karşıt giysiciliği için bilinen ilk örnek ise, İ.Ö. 1500'lü yıllarda Mısır Krallığı'nı yönetmiş olan kadın firavun Hatshepsut'tur. Eşinin ölümünden sonra, başrahip ile anlaşarak kendisini firavun seçirmiştir. Resimlerde ve heykellerde, sembolik bir kraliyet sakalı ile resmedilmektedir. Penisle resmedildiği de görülmektedir (Bullough, 1993, s. 24).

Bullough (1993, s.25) Yunan tarihçi Herodot'un, İskitler arasında gelecekte haber veren ama kadın gibi giyinen kişilerden bahsettiğini, onların, Filistin 'deki Ascalan Tapınağı'nı talan ettikleri için Tanrıça Afrodit tarafından “feminin rahatsızlıkla” lanetlenen kişilerin soyundan geldiklerini yazdığını aktarır. Daha septik (şüpheli) bir yazar Hipocratic Corpus'da, bu doğaüstü açıklamayı reddederek daha doğal bir açıklama getirir: “karşıt giysiciler, zamanlarının büyük bölümünü at üzerinde geçirir, bunun sonucu olarak geçici empotans gelişir ve bu da karşıt giysiciliğe neden olur.” Aristo ise bu durumun, “genetik” bir rahatsızlık olduğunu belirtir. Görüldüğü üzere karşıt giysicilik, falcılık, lanetlenmek ve empotans ile ilişkilendirilmiştir.

18. yüzyıl ortasında Kuzey Amerika'ya seyahat eden Fransız Misyoner ve kâşifler, yerlilerin *Nadleehi* şeklinde isimlendirdiği, karşı toplumsal cinsiyete özgü olarak değerlendirilen davranışları sergileyen ve hemcinsleriyle seks yapan bireylerle karşılaşmıştır

(Epple, 1998, s.267). Kadın kıyafetleri giyen, kadın rolüne bürünen (cross-dresser) ve kendisine cinsel partner olarak diğer erkekleri seçen bu erkekler için ve ayrıca erkek kıyafeti giyen ve avcılık, savaş gibi kültürlerinde maskülen olarak değerlendirilebilecek işlerle meşgul olan kadınlar için Fransızca *berdache* kelimesi kullanılmıştır. Avrupalılar, erkek *berdache*'leri, "kendi kendilerini en aşağılık tutkuları için terk eden, aşağılık uygulamalara adayan sodomi'ler" olarak tanımlamışlarsa da karşıt giysicilik ve homoseksüel davranışın, yerliler arasında hoş görülmeyle kalmayıp, *berdache*'lara saygı da duyulduğunu öğrenince şok olmuşlardır (Mondimore,1996, s.11).

Jacobs (1968, s.31) Kuzey Amerika kabilelerinde berdache varlığının oldukça yoğun olduğundan ama zamanla beyaz değerlerinin, yerlilerin yaşam biçimlerine empoze edilmesiyle, berdache görünürlüğünün azaldığından, bu azalışta, ayrıca berdache'ların cezalandırılmakla tehdit edilip dönüşmeye zorlandığı ve beyazlarca alay edildiği gerçeğinin etkili olduğundan bahseder. Jacobs'a göre, berdache pozisyonu, toplumun "sapkın" üyelerini belirli bir pozisyona yerleştirerek sosyal koordinasyonu sağlama araçları olarak hizmet veren çok sayıdaki Amerikan kültür kurumlarının baskısına yenik düşmüş görünmektedir. Bu baskı berdache'ları, toplumun damgalanmış üyesi pozisyonuna sokmuştur.

Berdache örneği, değerlendirmelerin kültüre göre nasıl değiştiğini anlatmaktadır. Bir kültürde saygı duyulan, kabul gören bir kimlik, başka bir kültürde aşağılık görülebilmekte, lanetlenebilmektedir. Öte yandan modern dünyadan bağımsız ve kopuk yaşayan kültürlerin kendine özgü ve çeşitli kimlikleri barındıran, kapsayıcı toplumlar olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Müslüman Umman'da ise toplumsal cinsiyet rollerinin yine aktif erkek üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Umman'da yaşayan ve *Xanith* olarak nitelendirilen bir grup vardır. Arapça'da "empotent", "efemine" ya da "yumuşak" anlamına gelen *Xanith*'ler, biyolojik olarak erkektirler ve hadım edilmemişlerdir. Umman toplumunda ne erkek ne kadın olarak değerlendirilirler; bu bireylerin, her iki cinsiyetin karakteristiklerini taşıdıklarına inanılır. Erkek isimleri taşırlar ve İslam hukuku altında bir erkeğin sahip olduğu tüm haklara sahiptirler. Erkeklerle camiide ibadet eder, kadınlar gibi ev işleri yapar ve yemek pişirirler. Kadın güzelliği için belirlenen standartlar, onlar için de geçerlidir; bu nedenle parlak siyah saçlar, pürüzsüz ten, büyük gözler ve dolgun yanaklar için cesaretlendirilirler. Çeşitli sosyal amaçlarla kadın olarak sınıflandırılmakla birlikte (festivallerde kadınlarla dans etmek, şarkı söylemek, sokakta kadınlarla yürümek ve kadınlarla yemek yiyebilmek gibi Umman'da 'yakın temas' sayılan eylemler) evlenmelerine izin verilmez. Ama *Xanith*'ler Umman toplumunda zorunlu olan düğün günü kanlı bezin halka sergilenmesi ve böylece erkekliğin ve

evliliğin gerçekleştiğinin ispatlanması yoluyla toplumdaki statülerini değiştirebilirler. Xanithler, fahişe olarak tanımlanır ve sınıflandırılır (Umman toplumunda kadın fahişe olamaz). Kadın kıyafeti giymesi yasak olsa bile, Xanith'ler feminen görünmeyi başarırlar. Erkekler gibi ayağa kadar uzanan *gallebaje* giyer ama kemerlerini kadınlar gibi bağlarlar. Erkekler beyaz, kadınlar ise parlak ve renkli, desenli giysiler giyerken, Xanithler desensiz ama renkli giyinirler (Bullough,1993, s. 11).

Sonuç olarak, Mısır'dan Asur'a, Kuzey Amerika yerlilerinden İslam topraklarına uzanan karşıt giysicilere biçilen rollerin toplumdan topluma değişiklik göstermekle birlikte ortak özelliklerinin, toplumsal cinsiyet kimliklerinin “edinsel” olabilmesi olduğu söylenebilir. Biyolojik cinsiyetine uygun olmayan toplumsal cinsiyet rollerini benimsemek, henüz batı kültürünün dayatılmadığı bu toplumlarda olağan bir şey olarak tanımlanmaktadır. Karşıt giysicilik, kadının ya da erkeğin, yaşadığı toplumda biyolojik cinsiyetine uygun olarak addedilen kıyafetler yerine karşı cinsin kıyafetlerini giymesi durumudur ve birey, homoseksüel olmak zorunda değildir. Heteroseksüel ve karşıt giysici de olabilir.

1.2.2. İnterseksüellik

Sex terimi klasik zamanlardan beri, biyoloji ve tıpla ilişkili dişi, erkek ya da biseksüel olma durumunu tayin etmede kullanılır. İnsanların da dahil olduğu hayvanlar alemi, spermatoza (erkek) ya da ova (dişi) gibi gametleri oluşturma ya da üreme sistemlerine sahip olma durumuna göre kategorize edilir. İnsanların dışındaki hayvanlar arasında biseksüellik, hem erkek hem dişi üreme sistemlerinin var olduğu vakalar için kullanılır. Hayvanlar arasında biseksüelite terimi seksüel davranışı değil anatomiye kasteder. Klasik olarak insanlar için hem dişi hem erkek organlarına sahip bireylere hermafrodit denir. Şimdilerde, interseks terimi tercih edilmektedir (Diamond,2002, s.3).

Günümüz tıp bilimi, çeşitli interseks kategorileri belirlemiştir: “Gerçek hermafrodit” durumu, aynı ya da karşı gonadda hem yumurtalık hem de testisin bulunduğu durumları anlatmak için kullanılır ve nadir görülür. Daha sık görülen formunda, çocuk ya yumurtalara ya da testislere sahiptir fakat genitaler belirsizdir. Eğer çocuk iki yumurtalığa sahipse “dişi pseudohermafrodit”, iki testise sahipse “eril pseudohermafrodit” olarak tanımlanır (Kessler, 2002, s.13-14).

Diğer cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinde görülen kültürel farklılıklar hermafroditizm için de geçerlidir. Hem erkeklerin hem de kadınların sünnet edildiği Kenya'da, cinsel organlarının sünnet edilmek için çok küçük olduğu düşünülen ve *Sererr* olarak bilinen pseudohermafrodit sınıflaması vardır. Bu durum, erkek ya da kadın statüsünün

inkârı ve üçüncü bir kategoriye tayin edilme ile sonuçlanır. Batı ABD’de Navajos’lar üç farklı cinsiyeti kabul eder: Erkekler, kadınlar, Nadle’lar. Üçüncü kategori hermafroditlerdir; fizyolojik olarak “normal” kadın ya da erkek olmak, Nadle olmaya engel teşkil eder. Nadle’ların cinsel partneri erkek ya da kadın olabilir ama bir başka Nadle olamaz (Bullough, 1993, s. 5).

Günümüz Hindistan’ında *Hijra*’lar, özel bir dini topluluk olarak, sadece hermafroditleri değil, ayrıca hadım edilen erkekleri ve efemine homoseksüel erkekleri de içerir. Hijralara kadın ya da erkek olarak bakılmaz; üçüncü cinsiyet olarak değerlendirilir. Bazı gözlemciler homoseksüel olduklarını belirtmiş olsa da, aseksüel olmaları, aseksüel olmayanların da homoseksüel aktivitede pasif partner olmaları daha olasıdır. Kadın gibi giyinirler, saçlarını uzatırlar, yüzlerindeki tüyleri alırlar, feminen davranışları benimserler, kadın jargonu kullanırlar. Kadınlara ayrılan alanlarda bulunur ve hatta nüfus sayımında kadın olarak değerlendirilmelerini talep ederler. Bombay’daki merkezlerinde guru-öğrenci ilişkisi içerisinde, kendilerine ait yerleşim birimlerinde yaşamlarına devam ederler. Birey, Hijra topluluğuna katılmaya karar verdiğinde Bombay’a gelip, 7 majör guru’dan -katılmak istediği- birini ziyaret eder. Guru; ona bir kadın ismi ve çeşitli armağanlar verir ve 5-15 üyeden oluşan aileye kabul eder. Hindu inancı ve Hijra’ların kendi açıklamaları hijra olmayı hermafrodit olmalarına atfetse de bu, her vaka için geçerli değildir (Nanda ve Warms, 2008, s. 240).

Tarih boyunca insanların doğayı, olayları yorumlama biçimleri farklılık göstermiştir; bu yorumlama biçimlerinde bilgi birikimi, içinde yaşadığı kültür, değerler etkili olmuştur. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine bakışın da kültürden kültüre değişiklik gösterdiği, tamamen benimseyip onaylayan kültürler olmakla birlikte, açıklanması gereken bir durum olarak gören yaklaşımların da sergilendiği ve bilgileri çerçevesinde farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireyleri betimledikleri görülmektedir.

Karşıt-giysicilikten farklı olarak diğer cinsiyetin genitallerine de sahip olma durumunu anlatan interseksler için üçüncü bir cinsiyetin tayin edildiği görülmektedir. Modern dünyanın yeni yeni kabul etmeye başladığı üçüncü cinsiyeti uzun zamandır kabul eden toplulukların var olduğu yani ikili cinsiyet modelinin evrensel bir kabul olmadığı ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bireyin cinsiyet kimliğinin, tek bir cinsel yönelimle ilişkilendirilmemesi gerektiği de anlaşılmaktadır.

1.2.3. Transeksüellik

Hormonlar ve cerrahi müdahale yolu ile biyolojik cinsiyet karakteristiklerinin değiştirilmesi anlamına gelen transeksüellik, yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. 1910'lu yıllarda Avrupalı bilim insanları, hayvanların cinsiyetini dönüştürme girişimlerini yayınlamaya başlamış ve 1920'lerde büyük bölümü Almanya'dan olmak üzere, cinsiyetini değiştirmek isteyen hastaların bedenini değiştirdiklerine dair dökümanlar sunulmuştur. Avrupa'daki tıbbi cinsiyet değişimi uygulamalarına bakıldığında, bu uygulamaların, teknolojideki yeniliklerin sonucu olmaktan ziyade, cinsiyete getirilen yeni anlayışların sonucu olduğu görülür. Yirminci yüzyılın başlarında cinsiyet değiştirme operasyonunu destekleyen bilim insanları ve doktorların, bütün erkeklerin dişil ve bütün kadınların eril nitelikler taşıdığını savunan evrensel bir karma-cinsiyet fikrini benimsedikleri görülmektedir. Bu evrensel biseksüellik teorisi, kadını ve erkeği ayrı, değişmez ve birbirinin tersi gören on dokuzuncu yüzyıla hakim ikili cinsiyet fikrine doğrudan meydan okumaktadır. Cinsiyete getirilen bu yeni bakış açısıyla birkaç doktor, bedenini değiştirmek isteyen az sayıdaki insana hormon vermeye ve cerrahi operasyon yapmaya başlar. Avrupa'daki cinsiyet değiştirme deneyimleri, ABD'ye popüler kültür yoluyla ulaşır. 1930'lardan itibaren Amerikan gazete ve dergileri, sonradan radyo, televizyon ve filmlerle cinsiyet değiştirmeye dair hikâyeler yayınlamaya başlar. Bu hikâyeler, az sayıdaki Amerikalı okuyucunun cinsiyet değiştirme ameliyatını hayal etmesine ve kendileri için bu arayışa girmesine izin verir niteliktedir. Bu insanlar zaten karşıt giysici kimliğine sahiptir. Yüzyılın yarısından önce *transeksüel* kelimesini bilmeyen bu insanlar artık doktorlardan nasıl yardım isteyeceklerine dair dile, hikâyeler sayesinde sahip olmuşlardır. Artık, uzun süredir taşıdıkları bedenlerini değiştirme arzularını ifade edebilir ve şimdi doktorların bu isteklerine olası yanıtlarını bekleyebilir halledirler (Meyerowitz, 2002, s. 5-6).

İkinci dünya savaşının hemen ardından Amerikan doktorları ve bilim insanları cinsiyet değiştirme meselesiyle ciddi biçimde ilgilenmeye başlar. 1949'da Psikiyatrist Dr. David O Cauldwell, cinsiyetlerini değiştirmeye çalışan insanları tanımlamak için "transeksüel" kelimesini kullanır (Meyerowitz, 2002, s. 5). Jorgensen raporları yayımlandıktan sonra bir endokrinolog olan Harry Benjamin de, cerrahi operasyon arayışındaki insanları, travestilerden ayırmak için bu terimi kullanmaya ve yaymaya başlar (Stryker, 2008, s. 49). Jorgensen raporları, biyolojik cinsiyeti erkek olan ve kadına dönüştürmek için Danimarka'ya giderek operasyonlar geçiren George Jorgensen'e dair raporlardır. Cerrahi operasyon, hormon tedavisi ve operasyon sonrası takibin yapıldığı bu vaka, ilk tam cinsiyet değiştirme vakası olarak değerlendirilmektedir (Michel ve ark., 2002, s.353).

1960’larda bireysel seçimlere karşı daha liberal tutumlar takınılması ve insan hakları hareketinin canlanmasıyla, transeksüllerle çalışan doktorlar ve bilim insanları, programlar, konferanslar organize etmeye, yaptıkları çalışmaları duyurmaya ve kendilerini transeksüel olarak tanımlayanlar da kendi haklarını talep etmek için organize olmaya başlar. Kadından erkeğe geçiş operasyonunu sağlıklı biçimde geçiren Reed Erickson, 1964’de transeksüelite çalışmaları yapmak için kendi ismiyle bir vakıf kurar, 1966’da John Hopkins Üniversite Hastanesi, cinsiyet değiştirme operasyonu için bir klinik kurar ve ardından tek tek merkezler açılmaya başlanır. Yeni oluşturulan toplumsal cinsiyet programlarına katılan doktorlar ve bilim insanları kendilerini liberal olarak değerlendirmektedir. Bu grup 1979’da, kendi profesyonel organizasyonlarını kurar: International Gender Dysphoria Association (Uluslar arası Toplumsal Cinsiyet Disfori Birliği) (Mayerowitz, 2002, ss. 5-8).

Diğer yandan aynı dönemde, herhangi bir bilimsel çalışma ortaya koymamakla birlikte, çok sayıda psikolog ve psikiyatristin, cerrahi geçiş operasyonlarına tamamen karşı çıktıkları görülür. Bu kişilere göre cerrahi geçiş, kaçınılmaz biçimde intihara ya da psikotik kırılmalara yol açmaktadır. Bu iddianın, o dönemlerden iki binli yılların başına dek yapılmış araştırmaların gözden geçirildiği bir meta analiz sonucunda geçerli olmadığı görülmüştür. Meta analiz göstermektedir ki, cinsiyet değişimi, bireylerin psikolojik durumuna pozitif yönde etki etmektedir. Transeksüel bireylerin operasyon bekleme sürecinde, operasyon öncesi ve sonrası psikolojik durumları üzerine yapılan çalışmalarda operasyon sonrası dramatik iyileşmeler görüldüğü bildirilmiştir (Michel ve ark. 2002, s.356-357).

Yeni bir kimliğin doğumu ile eş zamanlı olarak sosyal ve politik açıdan yeni bir azınlığın doğumu da ortaya çıkmıştır. Kendilerini “transeksüel” olarak tanımlayanlar, kendilerini diğer “sapkınlar”dan ayırmakta ve ayrı bir sosyal grubun üyesi olarak görmektedir. 1960’ların sonunda ve 1970’lerin başında, bir grup transeksüel, doktorların otoritesi ile mücadele etmeye ve kendilerini hasta olarak değerlendiren tıbbi modele karşı çıkmaya başlar. 1960’lardaki sivil haklar, feminizm ve gay özgürlük hareketlerini gözlemlerler ve zaman zaman bu mücadelelere katılırlar. Kolektif biçimde organize olmaya başlayan transeksüeller, nitelikli tıbbi hizmet, yaşam hakkı, tacizsiz bir dünya ve seçtikleri toplumsal cinsiyet sunumlarına dair her hususta haklarını talep etmeye başlar. Yüzyılın sonunda transeksüellerin hak talepleri, yerel, ulusal ve uluslar arası organizasyonlarla ve cinsiyetin tartışmaya açık anlamlarını tekrar netleştirmeye çalışan yeni bir bilimsel anlayışla sesli bir toplumsal harekete dönüşür (Mayerowitz, 2002, s. 8).

1980’e dek resmi bir bozukluk kategorisinde değerlendirilmeyen transeksüellik, aynı yıl Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından DSM III’e ilk kez sokulur. Bu girişim öncesinde

Sandy Stone, on yıl boyunca klinik, yanlış ve yetersiz örneklerle ve sorgulanması gereken yöntemlerle yapılan, transeksüellerin şizofreni ve depresyon açısından normal sınırların dışında olduğunu, atipik olduklarını, fuhuş yaptıklarını ifade eden araştırmalardan bahseder (aktaran Treichler ve ark.,1998, s. 288). İleriki yıllarda DSM IV’de “Cinsiyet Kimlik Bozukluğu” ismiyle yer alan transeksüelliğin yaygınlığına ilişkin yapılan araştırmaların meta analizi, daha önceki yıllarda kadın transeksüeller için 24.000’de 1 ile 100.000’de 1 aralığında, erkek transeksüeller için 100.000’de 1 ile 400.000’de 1 aralığında olduğunu göstermiştir. Daha yenilerde yapılan çalışmalar ise, kadın transeksüeller için 10.000’de 1, erkek transeksüeller için 30.000’de 1 olarak bulunmuştur. Eski tarihli araştırmalarda daha düşük yüzdeler bulunmasının nedeni, cinsiyet değiştirme operasyonlarına erişime ve toplumsal stigmaya bağlanmıştır (Cohen-Kettenis ve Gooren, 1999, s.326).

Hak ve özgürlük mücadelesi sürerken bir yandan çok ağır saldırılar da gelmeye devam eder. 1979’da yayınlanan *The Transsexual Empires: The Making of the She-Male* kitabında feminist teorisyen Janice Raymond şöyle yazar: “Tecavüz, beden bütünlüğüne yapılan maskülinist bir ihlaldir. Bütün transeksüeller, kadını yapay bir forma indirgeyerek, bu bedeni kendilerine uydurarak... kadın bedenine tecavüz eder. Tecavüz sıklıkla zorla yapılmakla birlikte, aldatmacayla da yapılabilir” (Treichler ve ark.,1998, s. 287).

Cinsiyete getirilen yeni anlayışlar sonucunda 20. yüzyılın başlangıcından itibaren gerçekleştirilmeye başlanan cerrahi operasyonla, cinsiyetini erkekten kadına (male to female, kısaca MtF) ve kadından erkeğe (Female to male, kısaca FtM) dönüştüren ve kendilerini diğer “sapkınlardan” ayırmaya çalışan transeksüellerin, edinilmiş kadınlığı da edinilmiş erkekliği de reddeden toplumun saldırılarından kaçamadığı, “sapkınlarla” aynı safta yer almak durumunda kaldığı görülmektedir. Toplum, belirlediği norm dışına çıkan tüm kimliklere öfkeli: kadın doğulur kadın yaşanır, kadın ölünür, erkek doğulur, erkek yaşanır, erkek ölünür. Ancak, 1960’larda Simon de Beauvoir bu anlayışı eleştirecektir: Kadın doğulmaz kadın olunur!

NGO Transgender Europe tarafından yürütülen “Transrespect versus Transphobia Worldwide” araştırması, 2008 yılının başından 2011 yılının sonuna dek resmi kayıtlara göre 816 transin cinsiyet kimliğinden dolayı öldürüldüğünü ama gerçek rakamın bunun çok üzerinde olduğunu bildirmektedir. Bu süreçte Avrupa’da işlenen -resmi rakamlara göre- 53 cinayetin yaklaşık yarısı Türkiye’de gerçekleşmiştir. 1 Ocak 2008-31 Ekim 2013 tarihleri arasında 60 ülkede -resmi rakamlara göre- toplam 1374 birey nefret cinayetlerine kurban gitmiştir. Aynı süreçte Türkiye, 34 cinayete Avrupa ülkeleri arasında ilk sıradadır (Tahaoğlu, 2013). Bu istatistikler, trans bireylere karşı toplumun ötekileştirici tavrını ve şiddeti onaylayan heteroseksist iklimi gözler önüne sermektedir.

1.2.4. Üst Kimlik: Transgender

Literatüre 1980’lerde dahil olduğu görülen *transgender* kelimesi, halihazırdaki anlamını 1992’de Leslie Freinberg’in küçük ama etkili *Transgender Liberation: A Movement Whoose Time Has Come/Transgender Kurtuluş: Zamanı Gelen Hareket* başlıklı kitapçığının yayınlanması ardından almış görünmektedir. *Transgender* teriminin ilk kullanımı, genel olarak Güney Kalifornia Toplumsal Cinsiyet İfadesine Özgürlük taraftarı Virginia Prince’e atfedilir. Prince, terimi kendisini kişisel kimliği “*transvestite*” (terim Dr. Magnus Hirschfeld tarafından 1910’da dahil edildi) ve “*transeksüel*” (terim, Dr. Harry Benjamin tarafından 1950’de popülerleştirildi) arasındaki bir spektrumun herhangi bir yerine düşüyor olarak değerlendiren kişiler için kullanmıştır. *Transvestite*, giyimini epizodik olarak “diğer cinsiyet” şeklinde adlandırılan grup üyelerine doğru dönüştüren kişiye ve *transeksüel*, doğumda tayin edilen biyolojik cinsiyeti yerine, dahil hissettiği toplumsal cinsiyete göre cinsel organlarını kalıcı olarak değiştiren kişiye, *transgender* da, cinsel organlarını transformasyona başvurmaksızın, benliğin toplumsal sunumu yoluyla toplumsal cinsiyetinde kalıcı değişiklikler yapan kişileri tanımlamak için kullanılır (Stryker ve Whittle, 2006, s. 4). Kendisi de bir transgender olan Prince terimi ilk kullandığında amacı, kendisi gibi cerrahi bir operasyon olmaksızın tüm zamanını doğumda kendisine atflanan dışında bir toplumsal cinsiyet ile geçirenleri tanımlamak ve kendisi gibi olanları bir yandan transeksüel erkek ve kadınlardan, diğer yandan fetişistik karşıt giysicilerden ayırmaktır (Valentine, 2007, s. 32).

1990’ların başında ABD’li aktivist ve bilim insanlarından Holly Boswell, transgender terimini, “transeksüel” ve “travesti” arasında bir yer değil, ikili toplumsal cinsiyete bir alternatif olarak tanımlamıştır. Sonunda, *transgender* teriminin, toplumsal cinsiyet varyasyonlarının her türünü kapsayan *kolektif* bir kimlik (sıklıkla *spektrum* ya da *şemsiye* olarak ifade edilir) olarak kullanımı, transeksüel ve travesti arasında üçüncü bir yol olarak ya da radikal bir alternatif olarak kullanımına ağır basmıştır. Bu algı, 1990’ların başında aktivistler ve sosyal hizmetlerin büyük bölümünce benimsenmiştir ve şu grupta yer alan bireyleri tanımlamak için kullanılan bir terim olmuştur: transeksüeller, transvestiler, karşıt giysiciler, drag queenler¹, drag kingler², kadın ya da erkek taklitçiler, genderqueerler³,

¹ Terimin kökeni tartışmalı olmakla beraber, daha çok performans ve eğlence amaçlı abartılı feminen giyinen ve davranan erkekleri tanımlamak için kullanılır. http://en.wikipedia.org/wiki/Drag_queen (Erişim Tarihi:10.06.2014)

² İlk kez 1972’de kullanılan terim, erkek kıyafeti giyen ve eril toplumsal cinsiyet rolünü canlandıran kadın performans sanatçıları için kullanılır. http://en.wikipedia.org/wiki/Drag_king (Erişim Tarihi: 10.06.2014)

³ Kadın ve erkek dışındaki bütün toplumsal cinsiyetleri kapsayan terim, ikili cinsiyeti reddeder. 2003 yılından beri Avustralya’da resmi biçimde “X” ibaresi ile tanımlanmaktadır. <http://en.wikipedia.org/wiki/Genderqueer> (Erişim Tarihi:10.06.2014)

interseksüeller, hermafroditler, feminen gayler, erkeksi lezbiyenler... (Valentine, 2007, s. 33).

Transgender şemsiyesi altında toplanan sıfatların büyük bölümünün orijinal haliyle kalması, henüz Türkçeleştirilmemiş olması ve günlük yaşamda da bu şekilde kullanılıyor olması LGBT literatürü üzerine pek çalışılmamış olduğunu göstermektedir.

En geniş transgender tanımlarından birini yapan Mayerowitz'e göre, transgender "çeşitli form ve derecelerde cross gender pratikleri ve kimliklerine sahip kişiler için kullanılan şemsiye bir terimdir. 'Transgender', kendisini 'transeksüel' olarak tanımlayanlar kadar, kendisini 'butch' (maskülen lezbiyen), 'faries' (argoda homoseksüel erkek), 'queen' ya da 'feminen gay erkek' olarak ve 'heteroseksüel karşıt giysici' olarak tanımlayan kişileri de kapsar. Kategoriler keskin değildir ve sınırlar geçirgendir". Bolin için ise toplumsal cinsiyet kimliğinden ziyade karşıt giysicilik, "transgender" üyeliğinin temel kriteridir (aktaran: Valentine, 2007, s.37).

Bu tanımlarda üç genel nitelik göze çarpmaktadır: İlki, "transgender"'ın minimal tanımı, transeksüeller ve travestileri içermektedir. Bununla birlikte bazı tanımlar, gay erkek drag queenleri içermektedir ve Meyerowitz'in tanımına göre ise kimi yerlerde kadın performansı sergileyen feminen gay erkek ve butch lezbiyenleri içermektedir.

1970'lerde feministlerin "kişisel olan politiktir" sloganı yayılırken, aynı zamanda feministlerin büyük bölümü tarafından karşıt giysicilik, beden görünümünü değiştirmek amacıyla hormon alma, cinsel organ ve göğüs cerrahisi yaptırma ya da doğumla belirlenenin dışında bir toplumsal cinsiyetin üyesi olarak yaşama gibi transgender pratiklere eleştiri getirilmiştir. Bu tür pratiklere, yaşanan toplumsal cinsiyet temelli baskılardan –kadın işçiye yapılan düşük ödemeler, kadına düşman bir dünyada daha güvenli bir noktaya geçiş vb.- kurtulmak amaçlı çözüm arayışları olarak bakılmış, kadın bedeninde yaşayan bireyin erkeklığe geçiş yapıyor olduğu düşünülmüştür. Erkek bedenli kadınların da "normal" ya da "gerçek" bir kadın rolü yapmak yerine gururla efemine olmaları önerilmiş ve feminen gaylerin sosyal kabulü için çalışmaları gerektiği belirtilmiştir (Stryker, 2008, s. 2).

Stryker'e (2008, s.5) göre, toplumun azınlık grubu üyeleri –yani tanıma göre çoğunluk grup üyelerine nazaran sayıları az olan- sıklıkla ayrımcılık ve önyargılarla karşı karşıya kalır. Toplum bilerek ya da bilmeyerek, çoğunluğun yanında olma eğilimindedir: Azınlıkların dünyadaki varlıklarını görmezden gelmek ya da yanlış bilgiler vermek, zarar verici stereotipleri ve hatalı nitelendirmeleri devam ettirir. Doğumla belirlenen toplumsal cinsiyetine direnme ya da diğer toplumsal cinsiyetin üyesi gibi yaşama ihtiyacı duyan

insanlar, ayrımcılık ve önyargının çeşitli ve önemli formlarıyla –hatta dini suçlamalarla karşılaşır. Transeksüel ya da transgender insanlara karşı düşmanca tutum ve davranışları anlatmak için kullanılan bir kavram olan transfobi⁴ ülkemizde olduğu gibi dünya’da da hala yaygınlığını korumaktadır.

Farklı cinsiyet kimlikleri, kafamızdaki şablonlardan dolayı, belirli bir cinsel yönelimi çağrıştırmakla birlikte (karşıt giysiciler gaydir ya da lezbiyendir gibi) heteroseksüel karşıt giysiciler vardır. Karşı cinsten partneri ile bunu fantezi olarak kullanabildikleri için fetişist olarak nitelendirilebilmektedirler. Kendilerini “karşıt giysicilerden ayırmak için” transgender üst kimliğini benimseyenler de bu duruma atıf yapmaktadır. Cinsiyet kimlikleri ile cinsel yönelimler birbirinden farklı şeylerdir ve bir cinsiyet kimliği beraberinde bir cinsel yönelimi getirmemektedir. Operasyonla biyolojik cinsiyetini kadına dönüştüren bir birey, bir kadına ilgi duyarak ya da operasyon sonrası biyolojik cinsiyetini erkeğe çeviren bir birey, bir erkeğe ilgi duyarak homoseksüel, karşı cinse ilgi duyarak heteroseksüel ya da her iki cinse ilgi duyarak biseksüel ilişki yaşayabilmektedirler.

1.2.5. Kimlik İnşası

Kimlik, benliğimiz konusunda dün, geçen yıl, ondan önceki yıl...vb; kimsek, yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusudur. Ben kimim? sorusuna verdiğimiz başka herkesten ayrı, eşsiz bir insan olduğumuz yolundaki cevabımızdır. Bu benlik duygusu, bedensel duyularımızla, beden imajımızla, amaçlarımızla, değer yargılarımızla ve yaşadıklarımızla olduğu kadar; ait olduğumuz cinsiyet, yaş, statü gibi toplumsal konumumuzla ve başkalarının bize ne gözle baktığına ilişkin inançlarımızla da şekillenir (Budak,2003, s.447).

Ünlü kimlik kuramcısı Erikson (1984, s.62) kimlik duygusunun, aynı kalan ve değişmeyen, bireyin “kendi” yaşantısı olduğunu belirtir. Bu duygunun, çocuğun dış nesnel evreninde kendi arzuları, düşünceleri, anıları ve görünümüyle yer almasının bilincine varmasıyla geliştiğinden bahseder. Kimlik, kişinin algıladığı kendi imgesi ile fiziksel duyuları, duyguları ve kişilik özelliklerini kapsar.

Kimlik teriminin uzun bir tarihi olmasına rağmen ancak 20. yüzyılla birlikte modernitenin bir sonucu olarak sıkça kullanılmaya ve tartışılmaya başlanmıştır (Aşkın, 2007, s.214). Homoseksüel kimliğinin literatüre girişi ise 1960’lardan itibaren olmuştur. Başlarda, karışıklık, düzensizlik ve belirsizlikle karakterize edilen homoseksüel kimlik ile ilgili bilimsel çalışmalar, 1970’lerde başlamıştır. İlginin artışı konusunda Cass’a (1984, s.105-106) göre

⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Transphobia> (erişim tarihi: 28.06.2014)

şunlar söylenebilir: (a) On dokuzuncüyüzyıldan beri devam edegelen perspektifteki değişim, yani obje olarak homoseksüelden birey olarak homoseksüele geçiş; (b) 1960'lardaki kolektivite düşüncesinin kademeli olarak terk edilmesi ve bireylerin haklarını, özgür ifadeyi, kendini-gerçekleştirmeyi ve toplumsal toleransı vurgulayan bireysel ideolojilerle yer değiştirmeye başlaması; (c) Sosyal psikoloji ve sosyolojinin, bireye hümanistik yaklaşımla yaptığı vurgu. Cass'a göre, 1970'lerin iklimi, homoseksüelliğin, baskılanan bir azınlık grubunun ortak zemini değil de, "birey olma durumu" şeklinde tanımlanması için müsait bir ortamdır. Sonuç olarak, hem psikoloji hem sosyoloji uzmanları tarafından hem de gay alt kültürü dilinin bütünleyici bir parçası olarak *homoseksüel kimlik* kavramı benimsenmiştir.

Troiden'e (1989) göre homoseksüel kimlik, bireyin öz kavramını oluşturan çeşitli kimliklerden biridir. Benliğin romantik ve seksüel ilişki açısından homoseksüel olarak algılanmasıdır (s.46).

Cass (1984, s.108), homoseksüel kimlik literatürünün önemli ve üzücü bir özelliğinin, genel kimlik teori ve verilerinden izole edilmiş olması olduğunu belirtir. Genel kimlik teorilerinin, uyumlu olmaması, zaman kaybettirici olarak görülmesi gibi nedenlerle göz ardı edilmesinin homoseksüel kimlik çalışmalarını güçsüz kıldığını savunmuş ve bunu eleştirmiştir.

Homoseksüel kimlik sıklıkla "cinsel kimlik" yerine kullanılır. Bunun kökeninde, homoseksüelleri cinsel sapkın olarak sınıflayan on dokuzuncu yy. tıp modeli yatmaktadır. Cass, ayrı şeyler ifade etmediği için, iki kavramı birbirinden ayırmak gerekliliğinden bahseder. Cass'a (1984, s.106) göre, *cinsel kimlik*, bireyin cinsel bir varlık olarak kendini algılayışıdır ve cinsel öz-imaajları içerir. Homoseksüel kimlik ise cinsel-*olmayan* alanları da kapsar: "Ben bir azınlık grubu üyesiyim", "Gay insanlarla sosyalleşen biriyim" şeklindeki kimlik betimlemeleri buna örnektir.

Diğer yandan *homoseksüel kimlik*'in "bireyin cinsel yönelimini tanımladığını ve "doğrudan cinsel eyleme ve davranışa odaklandığını" savunan teorisyenler, *gay kimliği*'ni ortaya atmışlardır. *Gay kimliği*, "kültürel ve sosyal bağlamda gay topluluğuyla ilişkiyi ifade eder" ve "belirli bir dünya görüşü ve gerçeklik perspektifini tanımlar". Dikotomi modeli de denilen bu görüşe göre, gay kimliği, bireyin subjektif gerçekliğinden ziyade politik duruşunu yansıtır. Homoseksüel/gay dikotomisinin savunucuları, bireyin damgalanan statüsüyle etkili biçimde uğraşması yönünde stratejiler geliştirmesini yansıttığı için *gay kimliğinin* daha "gelişmiş" bir kimlik olduğunu belirtir (Cass,1984, s.106-117). Gay kelimesinin açılımına da

bakıldığında (good as you) cinsel bir çağrışımdan ziyade politik bir çağrışıma sahip olduğu görülmektedir.

Bunlar dışında homoseksüel kimlik kavramının kullanımını çok sert biçimde eleştiren teorisyenler de vardır. Onlar, “homoseksüel” diye bir şeyin aslında olmadığını savunur. Bu, teorisyenlerin hayal ürünüdür ve bu nedenle objektif bir konuymuşçasına araştırılmamalıdır. Homoseksüel kimlik kavramının iki sebeple yıkıcı olduğuna inanılır: (1) Bireyi, insanlık dışı, damgalanan bir kategoriye yerleştirmektedir (2) Bireye kalıcı ve değişmez bir özellik atfetmektedir. Birey bir kategoriye kilitlendiğinde değişme şansı kalmamaktadır (Cass, 1984, s.119).

Bir öz olarak kimlik fikri, homoseksüel kimliği, bireyin benliği ile ilgili veya diğer kişilerin o bireyle ilgili kabul ettiği, her an hissedilen ve değiştirilemez bir gerçek olarak betimler. Bazı yazarlar için bu “gerçek”, bir öz ve çocuğun işlevselliğinin bütünleyici bir parçası olarak ilk çocuklukta kurulur. Bu perspektife göre başarılması gereken görev, kimliğin kademeli olarak kişinin kendisi tarafından kabulü ve topluma sergilenimidir. Diğer teorisyenler, bu bakışı kabul etmez ama bununla birlikte, bir kez oluşan kimliğin, bireyin içsel bir parçası haline geldiğine inanır. LGBT bireyler ve teorisyenler arasında yaygın görüş, homoseksüel kimliğin, bireyin “gerçek” ya da “sahici” benliğine eşit olduğu yönündedir (Cass,1984, ss.119-120).

Kimlik kuramlarının heteroseksüel bir kabulle inşa edildiği ve “homoseksüelliğin” negatif kimlik, ters kimlik şeklinde tanımlandığı ya da heteroseksüel kimlik gelişirken geçici homoseksüel davranışların yaşanabileceğinin belirtildiği kimlik teorileri düşünüldüğünde, erken çocukluk döneminden beri aynı ve sürekli biçimde kendisini homoseksüel hissedenden, bu yönde bir kimlik inşa eden bireyleri anlatacak homoseksüel/gay kimlik modellerinin inşa edilmesi anlamlı ve ihtiyaç dahilinde görünmektedir.

1.3. Kimlik Gelişim Teorileri ve Modelleri

Literatürde farklı kimlik modelleri, çeşitli açıklamalar, bakış açıları ve biçimlerde ortaya konulmuştur. Homoseksüel kimlik gelişimi, insanın sürekli değişim ve dönüşüm içinde yaşadığı gerçeğini dikkate alarak incelenmesi gereken bir konu olarak kabul edildiğinde, benlikle yakından ilişkili olduğu, aile, toplum gibi yapıların sosyal, kültürel ve siyasal boyutların da birlikte düşünülmesi gerektiğini belirterek farklı kimlik gelişim modellerini irdelemeye çalışalım.

1.3.1. Dennis Altman ve Ken Plummer

Dennis Altman ve Ken Plummer, sabit bir “homoseksüel” kimlik gelişimine açıklamalar getiren ilk kişiler arasındadır. Altman, düşmanca bir çevrede bireyin homoseksüel kimliğini ifşa etmesinin potansiyel maliyet ve avantajlarını tartışmıştır. Görünür olmayı/açılmayı, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını tatmin etmenin, damgalanmayla sonuçlanan ağır yükünün taşınmak zorunda olduğu uzun bir süreç olarak tanımlayan ilk kişilerden biridir (Meyer ve Northridge, 2007, s. 4).

“LGBT bireylerin, gay dünyası dışındakilerden kabul ve destek görmeleri gerektiğini” belirten Plummer, tanımlanabilir evreler sürecini ilk sunanlardan biridir: iki evreden ilkinde homoseksüel birey, cinsel kimliği üzerine düşünmekten (duyarlılaşma), sapkın etiketini bütün potansiyel ve sosyal sonuçlarıyla birlikte kabul etmeye doğru (anlam ve dezoryantasyon) hareket eder. Plummer, homoseksüel bireyin, kapatıldığı bu ikinci evrede (belki yaşamının sonuna dek) sosyal baskının, eşitsizlik yarattığını ifade eder. Plummer’in üçüncü evresinde (açılma), homoseksüel birey yeniden inşa ettiği cinsel kimliği ile “halka açılır”. Birey artık homoseksüel kimliğini sorgulamadığı zaman Plummer’in son evresine (stabilizasyon) ulaşmıştır. Ama Plummer, bu kez de bireyin, kendi devam eden cinsel haz arzusu ve homoseksüel topluluğun kendiliğinden yarattığı bu sapkın cinsel kimlikte hapsoldüğünü vurgular (Meyer ve Northridge, 2007, s. 4). Plummer hapsolme ile başlayan süreci yine hapsolme ile sonlandırmaktadır.

1.3.2. Eli Coleman

1980’li yıllarda oluşturulan ilk aşamalı modellerin sonrasında gelen diğer modeller Plummer’in sapkınlık modelinden, bireyin cinselliğini kabul etmesinin sağlıklı sonuçlarına odaklanmaya evrilmiştir (Meyer ve Northridge, 2007, s.6). Bu teorilerden birisi de Eli Coleman’a aittir. Çocuğun küçük yaşta ailenin ve toplumun kurallarını (homoseksüellik yanlıştır, herkes çocuk sahibi olmasa da evlenmek zorundadır...gibi) öğrendiğini ve benliğine entegre ettiğini, bu beklentinin kırılmasının birey, aile ve toplumda büyük bir krize yol açtığını ifade eden Coleman (1982, s.32-33) 5 aşamalı bir model sunar fakat bireylerin kademeleri sırasıyla takip etmesi gerekliliğini reddeder: aynı anda iki ya da üç kademede yer alan görevlerle uğraşılabilir ve final evresindeyken de bireyler, daha erken evrelerdeki konularla ilgileniyor olabilir. Coleman, her bireyin bu evrelerden geçemeyeceğini, bazılarının bir evrede takılıp kalacağını ve asla kimlik entegrasyonu yaşamayacağını belirtir.

Coleman’ın modelinde ilk evrede (açılmadan önceki), bireyler hemcinsine yönelik seksüel duygularının bilinçli biçimde farkında değildir, bu nedenle durumu tarif edemez. Davranış problemleri, psikosomatik rahatsızlıklar veya intihar girişimi yoluyla çatışmalarını

dışa vurabilirler. Bir kısmı bu girişimleri sonucu başarılı olurken, bir kısmı da duygularını kendisinden ve diğer insanlardan saklar. Sağlıklı çözüm, farklı olmanın yarattığı varoluş krizi ile yüzleşmektir: savunmaları kırmak ve hem-cinse duyguları kabul etmek (Coleman, 1982, s.33). Bu ikinci evreye (açılma) geçmesini sağlar.

Duygularını kabul etme, bu evrenin ilk ödevidir. Birey homoseksüel duyguların farkındadır ama bunu o şekilde nitelendirmeyebilir. Evrenin bir sonraki görevi, açılmaktır. Açılmanın işlevi, öz-kabulün başlamasıdır. Bireyin güvenerek açıldığı kişinin reaksiyonu çok önemlidir. Tepki negatifse, bütün önceki olumsuz düşünceler teyit edilir ve benlik saygısı daha da azalır. Pozitifse, negatif duygularla mücadele başlar, benlik saygısı artar (Coleman, 1982, s.34).

Bireyin yeni cinsel kimliğini deneyimlediği ve diğer insanlarla cinsel ve sosyal aktivitenin temel yaşantı olduğu üçüncü evre, “keşfetmedir”. Benzer yönelime sahip diğer bireylerle sosyalle olmak için kişilerarası beceri geliştirmek, evrenin görevlerindedir. “Homoseksüel” etiketini kabulüyle birey, bunun ne anlama geldiğini keşfetmeye başlar. Bu, partnerlerle cinsel deneyimler anlamına gelir. Ama Coleman bu evreyi, basit bir eğlence ve cinsel macera olarak sunmaz. Bu dönemde bireyler sıklıkla, stresle baş edebilmek için madde kullanmaya başlar. Coleman’ın dördüncü evresi (ilk ilişkiler), aşama modelleri arasında kendine özgüdür. Cinsel ve sosyal deneyimler ardından keşif önemini kaybeder ve yakınlık ihtiyacı sıklıkla daha önemli hale gelir. Duygusal ve fiziksel çekimin bir arada olduğu ilişkiler arzulanır. Bu evrenin gelişimsel görevi, karşı cins ilişkilerin norm olduğu bir toplumda hem cinsle ilişki yaşamayı öğrenmektir. Coleman, erken dönem ilk ilişkilerde debelenildiğini çünkü bireyin içselleştirilmiş homofobinin etkisinde olduğunu vurgular. Homoseksüel bireylerin ilişkilerle ilgili dezavantajlı olduğu bir gerçektir; rol modeller, gay çiftler ya yoktur ya da çok azdır, tv/film/kitaplarda dahi yer verilmemiştir. Aynı şekilde toplumsal destek de yoktur. Coleman’ın son evresinde (entegrasyon) birey özel benliğiyle, sosyal benliğini birleştirir. İlişkiler, ilk ilişkilere göre daha başarılıdır, özgürlük ve karşılıklı güven, entegrasyonu başarmış bireyin ilişkisinin temelidir. Bu görev, hayli streslidir ve çoğu kişi başaramaz (Coleman, 1982, s.34-39).

Coleman, diğer kuramcılardan farklı olarak açılmayı bir ödev olarak sunmakta ve zorunlu görmektedir. En yoğun stigma sahnelemeleri de bu evrede görülmeye başlanmaktadır. Ayrıca ilişkilere odaklanma açısından da diğer kuramcılardan farklılaşmaktadır.

1.3.3. Richard Troiden

Diğer bir teorisyen Richard Troiden (1989, s.46-47) biyolojiyi yok saymamakla birlikte, seksüel kimliklerin sosyal olarak öğrenildiğini ifade eder. Toplumsal cinsiyet rolü davranış kodlarının, seksüel bir kimliğin belirlenmesini nasıl etkilediğine vurgu yapar. Troiden bireylerin “homoseksüel” ya da “heteroseksüel” kategorilerine fikse olmadığını, Kinsey skalasındaki her nokta boyunca seksüel kimlikler geliştirebileceğini vurgular; yani teori biseksüel kimlikleri de barındırır. Bireyler seksüel duygularının bir bütün olarak kendileri ve toplum için ne anlama geldiğini yorumlamayı öğrenirken seksüel kimlikleri oluşur. Troiden, hiç kimsenin herhangi bir evreye kusursuzca yerleşemeyeceğini, evrelerin sadece karakteristikler kümesi olduğunu vurgular; sürecin daha ziyade horizontal olduğunu vurgulayarak doğrusal evre modellerini reddeder.

Troiden’in (1979, s.363-371, 1989, s.44-65) dört evreli modelinde ilk evre (duyarlılaşma), buluş çağı dönemindeki farklı olma duygusunu karşılar. Bu farklı olma duygusu çocuk tarafından seksüel bir farklılık olarak anlaşılmaz. Hem-cinsi akranlarından farklı olma ve marjinal duygularla karakterize edilir: “Top oynamaktan hoşlanmazdım”, “Diğer kızlar gibi davranmazdım” gibi. Duygular seksüel yönü işaret etmeye başladığı zaman birey ikinci evreye (kimlik karmaşası) girer. Troiden’e göre ergenlik süresince cinsiyet rolleri daha da sertleşirken suçluluk duygusuyla bunalan kişi sıklıkla umutsuz biçimde duygularını saklamaya çalışır. “Açılmak” üçüncü evredir ama zorunlu değildir. Bu evrede bireyler öz-kimliklerini kabul eder ve aynı şekilde sunar. Bu kabul sıklıkla heteroseksüel gruptakilere öfkeyle birlikte bir gruba ait olma (yeni bir duygu) ile sonuçlanır. Birey bu kimliği benimsedikten sonra son evreye (taahhüt) girer. Taahhüt, homoseksüelitenin yaşam tarzı olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Yazar son evredeki bireyin, çok büyük olasılıkla çevresindeki daha fazla bireye açılacağını ifade etmekle birlikte, diğerleri tarafından damgalanmaktan kurtulmak için kullanılan stratejileri de tartışır. Troiden, sabit seksüel kimliğe sahip bireylerin bile, özellikle homofobik çevrelerden dolayı gizli kalmak zorunda kalabileceğini belirtir. Dahası yeni mücadeleler, bireyin seksüel kimlik özdeşimtaahhüdünü güçlendirir ya da zayıflatırken seksüel kimlik formasyonu asla tam anlamıyla tamamlanmaz.

Troiden daha esnek bir model sunmaktadır. Doğrusal ilerleyen ve her aşamaya başarılması gereken ödevler yükleyen modellere nazaran, bu kimlik modeli geçiş ve dönüşümlüdür. Bu açıdan daha kapsayıcıdır.

1.3.4. Vivien Cass

En sık bahsi geçen aşamalı model teorisyenlerinden Vivien Cass (1979, s.221-232 ve 1984, s. 145-163) birey ve çevre arasındaki etkileşimlerin önemini vurgular. Bireyin benlik kavramına tam anlamıyla entegre olmuş homoseksüel kimliğin kazanılması için bireylerin geçirmesi gereken 6 evre vardır. Evrelerin ne kadar sürede geçirileceği bireyden bireye değişir. Psikolojik ve sosyal faktörlerin önemini kabul eden modelde, her bir evrede kimlik ipoteği olasıdır: Birey daha ileri gitmemeyi seçebilir. Bu nedenle model, kimliğin kazanımında bireye aktif bir rol biçer. Kimliğin özel ve toplumsal yönleri arasında arım yapan Cass, her iki kimliğin farklı fakat birbiriyle ilişkili olduğunu vurgular. Birey Cass'ın evrelerinin ilk dördünde büyük ölçüde gizli kalır. İlk evrede (kimlik karmaşası) birey, kendi davranışını etiketler: “Benim davranışma homoseksüel deniyor” (Daha önceki kimlik algısıyla uyumsuzdur) Bu uyumsuzluğa reaksiyon ya kimlik ipoteğine ya da ikinci evreye (kimlik mukayesesi) geçişe yol açar; heteroseksüel benlik portresinden uzaklaşmaya başlar ve kimliğinin homoseksüel olma olasılığını kabul eder. “Ben farklıyım” demeye başlar. Üçüncü evrede (kimlik toleransı) benlik imajı, heteroseksüelden daha da uzaklaşır ve “Muhtemelen homoseksüelim” cümlesinde durum gözlenir. Birey istemeyerek de olsa gay, lezbiyen ya da biseksüel öz-kavramı benimser ama içselleştirilmiş damgalanma ve diğerlerinin negatif reaksiyon vereceği korkusuyla bu kimliğe direnç sürer. Bireyin seçenekleri, kendinden-nefret ederek bir yaşamı sürdürdüğü kimlik ipoteği ya da dördüncü evreye (kimlik kabulü) hareketi içerir. Bu son gizli evre süresince birey kimliğini olumlu şekilde kabul etmeyi öğrenir fakat hala toplumsal damgalamanın oldukça farkındadır. Geçiş sıklıkla kendini ifşa etmenin toplumsal maliyetlerinden kaçınmak için daha bilinçli bir biçimde olur. Kimlik ve yaşam biçimi olarak homoseksüelliği normalleştiren alt kültürlerle iletişim yoğundur. Homoseksüel benlik imajını tolere etmekten kabule geçer. Önceki evrelerdeki gizli yaşam yerine gay organizasyonlara üyelik ya da gay barlara gitme, birey ikinci bir yaşamı kurarken şimdi daha kabul edilebilirdir.

Cass'ın ilk açık evresi (kimlik onuru) bireyin benliğini homoseksüel olarak total biçimde kabul edilir gördüğü, uyumsuzluğu gidermek için heteroseksüelleri değersizleştirdiği, homoseksüelleri değerli kıldığı evredir. Bu evrede birey, kendisince görülen şekliyle kimliği, diğerlerine sunulan kimlikle uzlaştırmaya çalışır. Cass, bu evrenin heteroseksüel toplumca reddedilmeyi, yıllarca damgalanmanın yükünü taşımak zorunda kalmaya yönelik öfkenin yansımaları içerebileceğini vurgular. Bu evrede bireyler ayrıca cinselliklerini (Goffman'ın kelimeleri ile) olabildiğince rahatsızlık verecek şekilde yaşamlarının merkezine koyma eğilimindedir. Kimlik ipoteği, bireyi devamlı surette topluma karşı mücadelede bırakır. Altıncı evrede, gay çevrenin dışında, kendisini kabul eden heteroseksüelleri de farkeder,

heteroseksüel-homoseksüel dikotomisi kaybolur. Benliği ve heteroseksüel diğerleri arasındaki benzerlikler ve benliği ile diğer homoseksüeller arasındaki farklılıkları farkeder. Özel ve toplumsal kimliği sentezlenir, denge ve barış gelir ve bireyin cinselliği artık yaşamının merkezi ve odağı olmaz. Toplumsal stigma ile ilişkili öfke, artık bunaltıcı olmadığı için birey heteroseksüel ve LGBT bireyler etrafındayken eşit derecede rahattır (Cass, 1979, 233-234).

Cass'ın kimlik onuru evresi belki de en tartışmalı evresidir. Zira lezbiyen, gay ve biseksüel bireylerin çoğu tarafından heteroseksüel topluma karşı duyulan ilk öfkeye odaklanır. Açılmadan önce çok fazla zaman ve enerji toplumun önyargılarına takılıp kalarak yok olur. Aslında olmadığı biriymiş gibi görünmek için harcanan uzun çabalar sonucu LGBT bireyler sıklıkla heteroseksüel toplumun ve hatta heteroseksüel bireylerin büyük bölümünün reddiyle karşılaşır. Çoğu için açılma hissi, dünya önüne seriliyormuş duygusu yaratır. Cass'a göre bu, aynı zamanda bir daralmadır. Çünkü açılmanın ilk evresi sıklıkla gay topluma sıkışmayı gerektirir. Heteroseksüel arkadaşlar sıklıkla sırtını döner ve ironik biçimde ilk çocukluktan beri olduğu gibi bireyin cinselliği ya da toplumsal cinsiyeti, kişiyi domine etmeye devam eder. Bununla birlikte şimdi itici güç, umutsuzca onu saklamaktan ziyade bireyin kimliğini teyit etmek içindir (Meyer ve Northridge, 2007, s. 14).

Cass'ın modeli, Plummer ve Troiden'inkinden farklı olarak sentez evresi ile bitmektedir. Bireyin dengeli ve barışçıl bir kimlik bütünlüğünü yakaladığı son evre Coleman'ın entegrasyon evresine benzerlik göstermektedir.

1.3.5. Aaron H.Devor

Devor (2004), transeksüel ve transgender kimlik formasyonu için teori geliştiren az sayıda kişiden biridir. Teorisini Cass'ın modeline dayandırmaktadır. On dört evreden oluşan Devor'un kimlik gelişim modelinin ilk evresi, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet uyumsuzluğu üzerine düşünülmeyen, diğer toplumsal cinsiyet aktivitelerinin tercih edildiği kaygı evresidir. İkinci evrede, doğumda tayin edilen cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile ilgili kimlik karmaşası yaşanır. Kimlikle ilgili ilk kuşkular başlar. Üçüncü evrede, doğumda tayin edilen cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile ilgili kimlik kıyaslamaları ve alternatif toplumsal cinsiyet arayışları başlar. Dördüncü evre, transeksüelliğin veya transgenderizmin keşfidir; bu yaşantıların varlığını öğrenir. Beşinci evrede, kendi transeksüel veya transgender kimliği ile ilgili ilk kuşkular oluşur; daha fazla bilgi arayışına girer. Altıncı evrede, referans gruplar kullanarak her iki kimliği de test eder ve doğumla tayin edilen cinsiyet ve toplumsal cinsiyetine muhalefet etmeye başlar. Yedinci evre transgender ya da transeksüel kimliğine toleransın geliştiği, doğum cinsiyetine ve toplumsal cinsiyetine daha da muhalif olunan dönemdir. Sekizinci evrede, yeni kimliğinin kabulü öncesi erteleme yaşanır. Transgender ya da

transeksüel kimliğini teyit etmeye çalışır. Daha fazla bilgi arayışına girer. Dokuzuncu evrede, yeni kimliğini kabul eder, kimlik kurulur ve diğerlerine kimlik ifşa edilmeye başlanır. Onuncu evrede, geçiş operasyonu öncesi erteleme vardır; trans kimlik derinleşir, geçiş operasyonu ile ilgili bilgi arayışı başlar, para biriktirilir. On birinci evrede geçiş yaşanır, cinsiyet değiştirilir. On ikinci evre, geçiş sonrası yeni kimliğin kabulü, kimliğin kurulması evresidir. Sondan bir önceki evre, entegrasyon evresidir. Kimlik entegrasyonu sağlanırken diğer yandan da damgalanma ile baş etmeye çalışır ve son evrede artık tamamen açık kimliktedir, onur duyar ve kimliğinin savunuculuğunu yapar (Devor, 2004, ss.42-44).

Cass'ın modelindeki Onur evresi, açılmaya ve beraberinde yoğun damgalanma yaşantılarına maruz kalmaya denk gelirken, Devor'un modelinde operasyon tamamlandıktan sonraki evreye denk gelmektedir. Devor, onur evresini son evre olarak belirlemişken Cass'ın modelinde geçirilmesi gereken başka evreler bulunmaktadır.

Tablo 1.1 Kimlik Gelişim Teorilerindeki Gelişmeler

Teorisyen	Hedef Kitle	Kimlik Formasyonu Evreleri
Plummer (1975)	Gay erkeklerle ilgili teori	Duyarlılaşıma
Öngörülen 4 evre		Anlama
		Açılma
		Stabilizasyon
Coleman (1982)	Gay erkekler Lezbiyenler	Açılma Öncesi
Öngörülen 5 evre		Açılma
		Keşif
		İlk İlişki
		Entegrasyon
Troiden (1989)	Gay erkekler, biseksüeller ve lezbiyenler	Duyarlılaşıma
Öngörülen 4 evre		Kargaşa
		Açılma
		Taahhüt

Cass (1979, 1984)	Gay erkekler ve lezbiyenler	Karmaşa
Öngörülen 6 evre		Kıyaslama
		Tolerans
		Kabul
		Onur
		Entegrasyon
Devor (2004)	Transgender Kimlik	Kaygı
Öngörülen 13 evre		Karmaşa
		Kıyaslama (cins/top.cins.)
		Trans kimliği keşif
		Karmaşa (transeksüelizmle ilgili)
		Kıyaslama (transeksüelizmle ilgili)
		Tolerans (trans)
		Kabulden önce erteleme
		Kabul
		Geçiş öncesi erteleme
		Geçiş
		Geçiş sonrası kabul
		Entegrasyon ve Onur

Kimlik gelişim teorilerinin ortak temaları şu şekilde ortaya çıkarılabilir:

Tablo 1.2 Kimlik Gelişim Teorilerinin Ortak Özellikleri

Kendini Farklı Hissetme	Toplumun ve ebeveynlerin bireyin beklentilerini karşılayamaması Akran grubuna uyumsuzluk, Toplumsal cinsiyete uyumsuzluk
İçsel Karmaşa	İçsel duyarlılıklar Toplum tarafından algılanışta uyumsuzluk Cinsiyet rolü davranışları ve/veya cinsel,duygusal çekim ile uyumsuzluk Fiziksel görünüşle uyumsuzluk
Damgalanma	Aile ve toplum tarafından stigmatize edilme
Kendini Keşfetme	Öğrenme (kitap, internet, porno...vb) Benzerlerle iletişime girme çabası
Başkalarına Açılma	Aileye veya arkadaşlarına,yakın hissettiği kişilere kendi durumundan söz etme
Kendini Etiketleme	Kendisine bir etiket seçme (lezbiyen, gay, transgender, queer...) Herhangi bir şekilde adlandırılmayı reddetme
LGBT Gruplarına Katılma	Koşullar uygunsa LGBT topluluklarına dahil olma
Entegrasyon	Cinsiyet kimliğinin kişiliğe entegrasyonu (Şiddet deneyimleri, koşullar... izin vermeyebilir)
Baskı Uygulayanlara Güvenmeme	Ayrımcılık yapanlara, baskı uygulayanlara karşı öfke, güvensizlik, hayal kırıklığı (aile bireyleri dahil)
İçselleştirilmiş Stigma	Damgalanan bireyler, negatif kalıp yargılarını içselleştirebilir
Stigmayla Başetme	Sosyal çevreyle müzakereyi öğrenme
Kimliğini Kabul etme	İnkardan kabule geçiş, kendini ifade edebilme, partner/aile seçimi, istediği gibi giyinmek, istediği işi yapmak. Özerk, özgün, bireysel seçimler yapmak

Aşama teorisyenlerinin ortak evrelerinden birisi “onur” evresidir ve bazılarında göre onur evresi, sıklıkla açılmadan önce oldukça tuhaf ve düşünülemez olarak bakılabilecek – özellikle erkeklerde- yoğun cinsel aktiviteleri içerir ki bu, cinselliğini sürekli teyit etme ihtiyacının sonucudur. Bu ayrıca, toplumun heteroseksüel davranış kalıplarını kabul etmediğinin de bir teyididir (Meyer ve Northridge, 2007, s.14).

Goffman (1963) açılmanın, “utanç verici” durumdan “itibarsız” –yani açıkça damgalanmış- konuma hareket olduğunu vurgular. Ama onur evresi, bireyin toplum gözünde itibarsızlaştığı bir yer olmakla birlikte, ayrıca bireyin damgalamayı kendi problemi olarak kabul etmek istemediği bir dönemdir de. Kendisini keşfettiği andan itibaren önce ailede, ardından oyun alanlarında, eğitim kurumlarında, kamusal alanda sürekli olarak bir damga ile yaşayan, aşağılanan, alay edilen, dışlanan, ayrımcı uygulamalara maruz kalan birey, onur

evresine geçişle birlikte damgalanmadan dolayı artık kendisini sorumlu tutmayacak, kökenlerini toplumsal yapıda arayacaktır (aktaran Meyer ve Northridge, 2007, s.15).

Homoseksüel kimliği, homoseksüelleri cinsel sapkın olarak sınıflayan 19. yüzyıl tıp modelinden geldiğini vurgulayan ve “cinsel kimlikten” ayıran kuramcılar, cinsel kimliğin, bireyin cinsel bir varlık olarak kendini algılayışı olduğunu ve cinsel öz-imagınları içerdiğini belirtir. Kuramcıların birleştikleri nokta, “öz” olarak kimlik, “bireyin benliği ile ilgili hissettiği değişmez bir gerçek” ve “ilk çocuklukta kurulan gerçek” olarak kimlik düşüncesidir. Erikson’un (1984, s.62) heteroseksüel kimlik için kullandığı ifadeyle, bir “süreklilik, aynılık duygusu, değişmeyen bir özdür”.

Homoseksüel kimlik gelişim modellerinin ortak noktaları Tablo 2’de sunulmuştur. Lezbiyen, gay, biseksüel ve trans kimliklerin gelişimi sürecinde bahsedilen ortak yaşantılar şu şekildedir: Kendini farklı hissetme, içsel karmaşa, damgalanma, kendini keşfetme, açılma, kendini etiketleme, LGBT gruplarına katılma, entegrasyon, baskı uygulayanlara karşı güvensizlik, içselleştirilmiş stigma, stigmatla baş etme, cinsiyet kimliğini kabul etme. Her biri, her kuramcıya göre “zorunlu” değildir ancak ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

1.4. Toplumsal Damgalama ve LGBT Bireylerin Yaşadıkları

“Hiç damgalandınız mı? Hiç tuhaf, çirkin, farklı veya sapkın olarak etiketlendiniz mi? Kendinizi dışlanmış, reddedilmiş olarak, fiziksel özellikleriniz veya davranışlarınızdan dolayı topluma yabancı biri gibi hissettiniz mi? O halde siz, sadece bu etiketlemenin kışkırttığı yoğun duyguları değil, çok kolay biçimde öfke ve hayal kırıklığına veya daha kötüsü kendinden nefrete ve kendine öfkeye dönüşen umutsuzluk ve utanç duygusunu da çok iyi tanıyorsunuzdur. O halde tuhaf ve normal dışı olduğunuzu kabul etmeye ve hayatınızı bu etiket altında sürdürmeye, tuhaf biçimde giyinmeye, beklenen tarzda davranmaya, kendinizi savunmanın, herkesin size kızdığı ve hor gördüğü ‘dış’ dünyaya kendinizi kabul ettirebilmeniz bir yolu olarak size benzeyenleri bulmaya ve rahatlamaya, onların arkadaşlıklarını kazanmaya çalışıyorsunuzdur.”(Martin, 2011, s. 188)

Damgalama, sosyal bilimlerde kişinin toplumsal kişiliğini olumsuz yönde etkileyen bir etiketleme; kişinin toplum tarafından reddedilmesine yol açan fiziksel veya davranışsal özelliklerdir. Fiziksel engel, zekâ geriliği, sabıka, ruh hastalığından dolayı tedavi görmüş olma, farklı bir ırka, dine, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip olma, damgalama gerekçelerine birer örnektir. Damgalama, ayrımcılık, tecrit edilme, öz-imagın ve öz-saygının

yara alması gibi çeşitli ekonomik, sosyal ve ruhsal sonuçlara yol açabilmektedir (Budak, 2003, s.191)

Stigmanın tarihsel geçmişi ilginçtir. İşaretlemek, mim koymak anlamına gelen ve Antik Yunan'da, bir sembol koymak üzere bedenine yakılması ya da kesilmesi yoluyla oluşturulan stigma, “damgalananın moral statüsüyle ilgili kötü ya da olağan dışı bir şeyi göstermek için dizayn edilmiş” bir işaret ya da bedensel izi anlatır (Paul ve Tasman, 1991, s. 1). Antik dönemde, işareti taşıyan kişinin köle, suçlu ya da hain olduğu insanlara duyurulur, bu şekilde kamuya açık alanlardan uzak durmasının sağlandığı belirtilir (Goffman, 1963, s.2). Kelimenin olumsuz çağrışımı, antik Yunan'dan sonra gelişmiştir ve erken antik dönemde köleyi mimlemek için kullanılmakla birlikte, askeri yapılarda yaralanma durumunu ifade eden, onur nişanı olarak anlaşılması daha muhtemel kullanımlara da sahiptir. Geç antik dönemde en önemli kullanımı belirli bir Tanrı'ya adanmışlığın göstergesi olarak bireyin taşıdığı işaretlerdir. Kelimenin olumsuz çağrışımı Antik Roma'da ortaya çıkmış, metaforik olarak utanç ve aşağılama işareti olmuş, suçlu ve köleler damgalanmış, böylece kaçmaları durumunda yakalanmaları amaçlanmıştır (Paul ve Tasman, 1991, s.30).

Goffman'a (1963, s.4) göre, stigmanın üç farklı türünden bahsedilebilir: birincisinde çeşitli fiziksel bozukluklardan dolayı bireyin bedeninden iğrenme vardır. İkincisinde, akıl hastaları, mahkûmlar, madde bağımlıları, homoseksüeller, işsizler, intihara teşebbüs edenler ve radikal politik eylemlere katılanlar gibi bireylerin karakterine dönük olarak atfedilen zayıf iradeli, tutkularının esiri, tehlikeli ya da namussuz gibi nitelendirmeler söz konusudur ve sonuncusunda nesilden nesile geçen ırka, milliyete ve dine dayalı stigmalar vardır.

Goffman'a (1963, s.5) göre, beklediğimiz şeylerden arzu edilmeyen bir farklılığa sahip olmayan ve belirli beklentilerden negatif bir biçimde ayrılmayan kişiler *biz'i*, *normal bireyleri* oluşturur. Normallerin, damgalanmış bir bireye yönelik tutumları ve o bireye yaptıkları, ıslah etmek ve sindirmek amacıyla oluşturulan iyicil sosyal eylemlerin benzeridir, bu nedenle herkesçe bilinir. Tabiatı gereği, damgalanmış insan, tam bir insan değildir. Bu varsayımla çeşitli ayrımcılıklar devreye sokulur ve –sıklıkla düşünmeden yapılırsa da- etkili bir biçimde yaşam fırsatları azaltılır. Onun aşağılık olduğunu açıklayacak bir ideoloji, stigma teorisi inşa edilir, duyulan husumet rasyonalize edilir ve günlük yaşamda, orijinal anlamlarından farklılaşmayan sakat, orospu, geri zekâlı gibi stigma terimleri kullanılır.

Toplumsal güç ilişkileri bağlamında damgalanmayı tartışan Link ve Phelan (2006) damgalamayı beş bileşenle tanımlar:

- İnsanlar tanım yapar ve bireysel farklılıkları etiketler.
- Etiketlenen insanların stereotipleri, istenmeyen karakteristiklerle ilişkilendirilir.
- Etiketlemeyi yapan grup “onları” “biz”den ayırır.
- Damgalanan insanlar ayrımcılık ve statü kaybı yaşarlar.
- Yetki kullanma: Damgalamada gücün hayati rolü açıktır ve olmazsa olmaz son bileşendir.

Son bileşenle ilişkili olarak yazarlar, güçsüz grupların, “tersine” bir damgalamaya giriştiklerinde başarılı olamayacaklarından, negatif damgalamanın anlamlı sonuçlara dönüşebilmesi için yeterli sosyal, kültürel, ekonomik ve politik güç gerektiğinden bahsederler. Örneğin damgalanan hasta grubu, doktoru “hap satıcısı” şeklinde damgalar ama bunun bir anlamı yoktur (Link ve Phelan, 2006, s.529).

Diğerlerine kıyasla stigmatize bir rolle yaşayan bireylerin, değerli kaynaklara daha az erişime, diğerleri üzerinde daha az etkiye ve kendi kaderleri üzerinde daha az kontrole sahip olacağını belirten Herek (2009a, s.67) damgalama terimini “belirli bir grup ya da kategoriye ait ya da belirli bir karakteristiğe sahip kişiler için toplumun kolektif biçimde uygun gördüğü alt statü ya da negatif bakışı” anlatmak için kullanır. Bu tanıma göre damgalama, “toplum tarafından değerlendirilen kategoriler ve tutumlar, kötülenen/aşağılanan kişiler ve bu değerlendirmelerin çeşitli ortamlarda nasıl değiştiğine dair paylaşılan bilgilerden oluşur”. Yani kolektif hafıza ötekileştirerek, aşağılayarak, ayrımcılık yaparak, suçlayarak, bireyleri dışlayarak damgalama mekanizmalarını işletir. .

Herek ve arkadaşlarına (2007, s.171-172) göre *seksüel damga*, heteroseksüel-olmayan her türlü davranışa, kimliğe, ilişkiye ya da topluluğa eklenmiş bir damgadır. Bu damga, heteroseksüel- olmayan davranış, kimlik, ilişkiler ya da topluluklarla ilişkili kişilere; toplumun kolektif biçimde uygun gördüğü olumsuz bakışı, alt statüyü ve görece güçsüzlüğü anlatmak için kullanılır. Başka bir ifadeyle, homoseksüelitenin, heteroseksüelliğe oranla aşağı görülen statüsüne dair sosyal olarak paylaşılan bilgidir. Diğer stigmalar gibi o da, toplumun üyeleri tarafından –kendi seksüel yönelimleri ve kişisel tutumları ne olursa olsun- anlaşılabilir ve paylaşılan ahlak/tutum için sosyal roller ve beklentiler yaratır.

Damgalamaya dayalı oluşan statü ve güçteki farklılıklar, toplumun kurumları ve ideolojik sistemler tarafından yapısal veya kurumsal damgalama formunda meşrulaştırılır ve sürdürülür. Yapısal seksüel stigma ya da “heteroseksizm”, LGBT bireylerin dezavantajına

işleyen kurumsal pratikleri şekillendiren bir ideolojidir (Herek ve ark, 2009, s.33). Cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik hususlarında dominant normlarla mücadele eden bireyler ve gruplar, ciddi düzeyde şiddet ve istismar ile karşı karşıyadır. Bu türden istismar ve ayrımcılığın oluşmasına izin veren sosyal iklimin altında yatan şey, heteroseksizmdir. Heteroseksizm, “heteronormatif olmayan cinsel yönelimler ve cinsiyet kimlikleri aleyhine” heteroseksüel ilişkilere imtiyaz tanıyan bir inançlar bütünü olarak tanımlanabilir (Leonard ve ark.,2008). “Heteroseksüel olmayan herhangi bir davranış ya da kimlik formu, heteroseksüel inanç sistemi altında karalanır, damgalanır ya da inkâr edilir. Heteroseksizm, çeşitli sosyal ve kültürel inançlar, uygulamalar ve toplumsal ve politik kurumlar (hukuk, aile yapıları, dinsel inançlar vb) aracılığıyla pekiştirilir. Bu toplumsal arka plan, LGBT bireylerin görünür olmasına tolerans gösterilmeyen uç bir alan yaratır. Bu da kendisini şiddet, istismar ve baskı formlarında gösterir” (Chappel, 1993, s.2). Seksüel damga, toplumun kurumlarının göbeğine –dini, hukuku ve sağlığı da içeren – yerleştirilerek, heteroseksizm, LGBT bireylerin heteroseksüellerden daha az güç sahibi olmasını sağlar (Herek, 2009a,s.66). Yapısal bir fenomen olarak heteroseksizm en az iki genel prensiple işler: ilki, herkesin heteroseksüel olduğu farzedildiği için (bu yazılı olmayan kanuna sıklıkla “heteroseksüel varsayım” denir) LGBT bireyler, genel olarak toplum kuruluşları tarafından görünmez ve kabul edilmemiş kalır. İkincisi de, LGBT bireyler görünür olduğu zaman, sorunsallaştırılır: anormal, doğal olmayan, açıklama gerektiren, ayrımcı işlem ve düşmanlığı hak ediyor oldukları farzedilir. Bunun tersine heteroseksüellere “insan” kategorisinin prototip üyeleri olarak bakılır (aktaran Herek ve ark, 2009, s.67). Homoseksüellere uygun görülen sapkın statüsü, seksüel azınlıklara karşı düşmanlığı, ayrımcılığı ve hatta saldırının meşrulaşmasına hizmet eder. Heteroseksizm örnekleri, seksüel azınlıkları kötüleyen dini doktrinleri ve evliliği engelleyen ya da USA ordusunun “sorma söyleme” politikasını dayatan hukuk kurallarını içerir (Herek ve ark.,2007, s.173).

Sayısal çoğunluğu oluşturdukları için “normal” ve “tam” insan kategorisinde yer alan kişilerin, belirli bir kategoriye ait ya da belirli bir karakteristiğe sahip bireyler için kolektif biçimde uygun gördüğü alt statü ya da negatif bakışı anlatmak için kullanılan damgalama, heteroseksüel olmayan her türlü kişiye, özelliğe, davranışa yöneltildiğinde seksüel damga adını almaktadır. Bu bakışa göre “herkesin eşit olduğunu” ilan eden yasalarla yönetilen ülkelerde homoseksüellik, heteroseksüelliğe göre alt kategoridir ve toplumun eşit sayılan bütün üyeleri tarafından bu gerçek bilinir.

Link ve Phelan’un (2006) belirttiği gibi “onları”, “biz”den ayıran sayısal çoğunluk, normu belirleyen olduğu savıyla, toplumun kurumlarını da arkasına alarak onlara ayrımcılık

ve statü kaybı yaşatır. Böylece, LGBT bireyler, ailede, okulda, iş hayatında, kamusal ve siyasal alanda, sağlığa ve adalete erişimde görünmez kılınır, şiddet ve istismara açık hale gelir ve uygulamalar sürekli aleyhine işler. Görünür olduklarında ise, toplumun kolektif hafızasında yer alan bilgiler karşılına çıkarılır: anormal, sapkın, doğal olmayan, eşitliği hak etmiyor, ayrımcılığı hak ediyorlardır. Bu şekilde LGBT bireyler toplumsal kurumlarda, heteroseksüel bireylerin stigmatik tavır ve davranışlarına maruz kalır ve kurumlar tarafından ayrımcılığa uğrarlar.

Coğrafya ayırt etmeksizin yeryüzünün her bölgesine sinmiş olan heteroseksizmin ülkemizdeki örnekleri ne yazık ki, kendi çocuklarını cinsel yöneliminden/kimliğinden dolayı yargılayan aileler, okullarda, çalışma yaşamında, kamusal alan ve siyasal yaşamda, sağlığa ve adalete erişimde, özetle yaşamın her alanında problem yaşayan, cinsel yöneliminden/kimliğinden dolayı ayrımcı uygulamalara maruz kalan ama toplum ve yasalarca korunmayan LGBT bireylerdir. Bundan sonraki bölümde, heteroseksizmin yeniden üretildiği toplumsal kurumlar ve LGBT bireylerin bu kurumlarda yaşadıkları ele alınacaktır.

Toplumsal Kurumlar

Cinsiyet kimlikleri toplumsal kurumlar tarafından inşa edilir ve yeniden üretilir olduğu için bireylerin cinsiyet kimliklerinin denetimi de toplumsal kontrol mekanizmalarıyla sağlanır. Stigmatize etme de, bu toplumsal denetim mekanizmalarından biridir ve bireyin dışlanması, cezalandırılması, yok sayılması yoluyla geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesi işlevini görür. Toplum sürekli empoze ettiği, “olması gereken kadın” ve “olması gereken erkek” figürü ile keskin çizgilerin dışına çıkanları ötekileştirir.

Homoseksüel kimliğe karşı *seksüel stigma*, LGBT bireyleri büyük oranda gizli saklı tutar ve onların yaşantıları, toplumun ana kurumları tarafından yok sayılır ve sosyal etkileşimlerin büyük bölümü, bütün herkesin heteroseksüel olduğu varsayımıyla yürür. LGBT bireyler görünür olduğunda ise sıklıkla suçlanır, patolojik hale getirilir, alay edilir veya saldırıya uğrar. Böylece seksüel stigma hem LGBT bireyleri görünmez kılar hem de toplumdaki uzaklaştırılmalarını ve istismar edilmelerini meşrulaştırır (Herek ve ark., 2007, s.174). Bu kurumların tamamının, homoseksüel davranışı stigmatize etmesinin kendilerince gerekçesi vardır, bununla birlikte her birinin içinde kendisini varetmeye çalışan LGBT bireyler olduğu kadar her birisinin içinde çeşitli yöntemlerle heteroseksizmle mücadele eden heteroseksüel bireyler de vardır.

1.4.1. Aile Kurumu

Toplumun en küçük birimi olarak tanımlanan aile, çocuklarını heteroseksist bir kabulde büyütür. Toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak, bebeğin cinsiyeti öğrenildiği andan itibaren renkleri belli giysiler, türleri değişmez oyuncaklar, geleceği değişmez hayaller, halka açık heteroseksizm pazarından edinilir ve çocuğun hayatının ortasına yerleştirilir. Bazen işler umulduğu gibi gitmez ve çocuk büyürken, o bedene ait olmadığını düşünebilir, “olması gerektiği” gibi, sınıfındaki oğlandan/kızdan hoşlanmaz ve hem cinsine yönelebilir. Aile için faciadır, başa taş yağacaktır, ölseler de o günü görmeselerdir...

Herek (2009a, s.68), eşcinsel bireylerin cinsel yönelimlerinin kabul edilmemesinden dolayı aile bireyleri tarafından çeşitli şiddet eylemlerine maruz kaldıklarını bildirmiştir. LaSala'ya göre (2010, s.67), lezbiyen ve gay bireylerin aileye açılması ve açık kimlikle yaşamaları psikolojik açıdan sağlıklı olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte ebeveynler çocuklarının cinsel yönelimini öğrendiklerinde şok, hayal kırıklığı, öfke, utanç ve hatta reddetme gibi tepkiler vermektedir. Uç vakalarda şiddet ve öldürme tehdidi de yaşanabilmektedir. Açılma, sıklıkla trajik bir aile krizine yol açmakta ve aile üyelerinin iletişimi tamamen koparmalarına neden olabilmektedir.

D'Augelli ve arkadaşlarının (1998) LGB gençlerle yaptığı araştırmada katılımcıların annelerinin % 51'inin, babalarının % 27'sinin ve kızkardeşlerin % 57'sinin katılımcının cinsel yönelimini kabul ettiği, üçte birinin tolerans gösterdiği, geri kalan üyelerin çok sert tepki verdiği ortaya çıkmıştır. Babalarda negatif reaksiyon, annelerin iki katından fazladır. Erkek katılımcıların dörtte biri ve kadın katılımcıların üçte birinden fazlasının annelerinin sözlü saldırısına maruz kaldığı, lezbiyenlerin fiziksel saldırı ile en sık tehdit edilen ve en sık saldırıya maruz kalan grup olduğu, gay erkeklerin % 43'ünün saldırı sırasında ailenin diğer üyelerince saldırıdan korunma konusunda yardım aldığı ama lezbiyenlerde bu oranın ancak % 10 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, kadına karşı şiddetin toplumun önemli bir kesimi tarafından onaylanıyor olmasıyla da ilişkili görünmektedir.

Türkiye'de Lambdaİstanbul (2010) tarafından 116 transeksüel kadınla yapılan “İt iti ısırılmaz” isimli alan araştırmasında, aileye kimliklerini açtıkları zaman, katılımcıların % 44.8'inin ailelerinden “Biz nerede hata yaptık?”, % 41.4'ünün “Bizi elaleme rezil ettin”, % 34.5'inin “Keşke eşcinsel olsaydın da trans travesti olmasaydın, kimse anlamazdı” ve % 25'inin “Artık bizim çocuğumuz değilsin” sözlerini duydukları belirlenmiştir. Ailelerin bir kısmı kendini suçlarken, büyük bölümünün toplumun bakışı üzerinden değerlendirme yaptığı görülmektedir. Katılımcıların % 15.5'i babalarından, % 9.5'i annelerinden şiddet gördüğünü belirtmiştir.

Aileler, çocuk ve adolesanların gelişiminde kritik rol oynamaktadır ve bu nedenle ebeveynlerin veya çocukların bakımından sorumlu kişilerin, çocukların LGBT kimliğine yönelik ters, cezalandırıcı ve travmatik reaksiyonları, gencin riskli davranışlara girmesine neden olabilmekte ve sağlık durumlarına olumsuz etki etmektedir (Ryan ve ark., 2009, s.205).

LGBT bireyler ve aileleri ile ilgili yapılan çalışmaların büyük bölümünün, “intihar” kavramını içerdiği göze çarpmaktadır. Ryan ve arkadaşlarının (2009) yaşları 21-25 arası olan, cinsel yönelimi ile ilgili olarak en az bir ebeveyne ya da bakımından sorumlu kişiye açık 224 LGB katılımcı ile yaptığı çalışma sonucunda, adolesanın cinsel yönelimine bağlı olarak spesifik ebeveyn ret davranışları ile LGB gençlerin sağlık sorunları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ailede reddedilmeyen ya da düşük seviyede ret davranışları gören gençlerin, reddedilenlere ya da yüksek seviyede ret davranışları görenlere oranla depresyon, intihar ve riskli cinsel davranış açısından daha düşük risk taşıdığı görülmüştür.

Needhan ve Austin (2010) LGB gençlerin algılanan aile desteği (genel yakınlık, sıcaklık ve birlikte keyifli vakit geçirme) ve depresyon, madde kullanımı ve intihar düşünceleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı kapsamlı çalışmada, 11.553 kişi ile üçer görüşme yapmıştır. İlk görüşme sırasında katılımcılar 7.-12. sınıfa giderken, ikinci görüşme 2 yıl sonra ve son görüşme 7 yıl sonra gerçekleştirilmiştir. Lezbiyen ve biseksüel kadınların, heteroseksüel akranlarına göre daha düşük seviyede ebeveyn desteği aldığı ve daha yüksek seviyede depresyon, intihar düşüncesi, alkolizm ve marihuana kullanımı belirttikleri bildirilmiştir. Gay erkeklerin de heteroseksüel ve biseksüel erkeklere oranla aldığı aile desteği düşüktür ve diğer maddelerde anlamlı farklılıklar olmamakla birlikte intihar düşünceleri anlamlı derecede daha yüksektir.

Ebeveynlerin mesleki durumunun değişken olarak alındığı ve Ryan ve arkadaşları (2010) tarafından 245 LGBT genç yetişkinle yapılan bir çalışmada, mesleki statüsü yüksek ebeveynlerin çocuklarının, mesleki statüsü düşük olan ebeveynlerin çocuklarına oranla algıladıkları aile kabulünün daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu genç yetişkinlerin öz-saygı, sosyal destek ve genel sağlık durumlarına ilişkin ölçekten aldıkları puanlar daha yüksektir. Düşük seviyede aile kabulü algılayan genç yetişkinlerde ise depresyon, madde kullanımı, intihar düşünce ve girişim oranları anlamlı derecede kötü durumdadır. Bu çalışmadan ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe, kabul oranlarının arttığı çıkarılabilir.

14-21 yaş arasında 350 LGB gencin intihar düşüncesi, davranışı ve gençlerin cinsel yönelimlerine ailelerinin verdiği tepkinin araştırıldığı bir başka çalışmada, katılımcıların neredeyse yarısının (% 42) zaman zaman ve sık sık intiharı düşündüğü, üçte birinin (% 33) en

az bir intihar girişiminde bulunduğu orta çıkarılmıştır. Girişimlerin büyük bölümü hem cinsine karşı duygularını fark etmesi ve cinsel yönelimini diğerlerine açmadan hemen önce gerçekleşmiştir. İntihar girişimlerinde bulunan gençlerin % 66'sı ilk girişimlerini annelerine açılmadan önce ve % 16'sı da anneleri öğrendikten hemen sonra gerçekleştirmiştir (D'Augelli ve ark., 2001) Bu durum, LGBT gençlerde kabul görmeyecekleri kaygısının ne denli yoğun olduğunu ve annelerin verdiği tepkinin boyutunu göstermektedir.

Toplumun LGBT bireylere karşı stigmatik tavrı ve dışlayıcı tutumundan transeksüel bireylerin aileleri de bağımsız değildir. Türkiye'de cinsiyet değiştirme operasyonu için hastaneye başvuran 39 transgender bireyin toplam 47 akrabası ile yapılan araştırmada, ailelerin % 65.9'unun durumu fark ettiklerinde zor kullanarak ve baskıyla bireyi değiştirmeye çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Ailelerin büyük bölümü durumu çevreden ve akrabalarından saklamaktadır. Ailelerin % 31.9'u cinsiyet değiştirme sürecine girilmiş olmasına rağmen hala durumun değişebileceğine dair beklenti içerisindedir (Polat ve ark., 2005).

Bir bireyin koşulsuz kabul yaşayacağı ve bu duyguyu hissedeceği tek yer evidir. Aile dışındaki bütün bireyler, koşullar koyarak sevecektir. Doğduğu andan itibaren sonsuz bir sevgi ve özveri ile büyütülen ve ilk aidiyetini kopmaz bağlarla ailesine hisseden çocuğun reddedilmesi, ötelenmesi, hatta aile evinde yaşıyorken ve eğitimine devam ediyorken evsiz bırakılması, bireyleri elbette umutsuzluğa düşürecek, tehlikelere daha da açık hale getirecektir. Bu duyguyla baş edemeyen birey, madde kullanmaya, riskli davranışlara ve depresyona itilecek, intihara sevk edilecektir.

1.4.2.Eğitim Kurumunun Temel Unsuru: Okul

Öğrencilere sadece belirlenen fikirleri aşladığı, yaratıcılık ve hayal güçlerini düzleştirdiği ve sosyal kontrol sisteminin bir parçası olarak gördüğü için okulsuz toplum anlayışını savunan İvan İllich, dünyadaki bütün okulları, “yerleşik düzeni yeniden üretmek için tasarlanmış örgütlü girişimler” olarak görür (aktaran Slattery, 2011, s.320).

Devletler var olan toplumsal siyasal düzenlerini, kurguladıkları ideolojik söylemler aracılığıyla yeni kuşaklara aktararak meşrulaştırmak ve benimsetmek maksadıyla eğitim kurumunu bir araç olarak kullanır. Eğitim sürecinde aktarılan temel değerler, anlam dünyası, inançlar vs. çocuk tarafından içselleştirildiğinde düzenin geleceği de garanti ve kontrol altına alınmış olacaktır (Parlak ve Kaftan, 2013, s.168)

Çocukların evi dışında en uzun vakit geçirdikleri yer olan okullar, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip çocuklar için sağlıklı ve tehlikeli bir çevredir. Cinsellikle ilgili bir eğitim verileceği zaman, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri ya

yok sayılır ya da negatif bir bakış açısıyla aktarılır. Heteroseksist yapıda, sınıfta LGBT öğrencilerin olmadığı varsayılır ya da görmezden gelinir. İstatistikler, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden dolayı okullarda sözlü, fiziksel ve cinsel saldırının yaygın olduğunu göstermektedir. Bu mağduriyet, homofobik söylemlerin günlük yaşamın rutin bir parçası olduğu sosyal etkileşimlerden, fiziksel şiddete kadar uzanır (Kosciw J.G.ve ark., 2012; Espelage D.L. ve ark.,2008; Russell S.T ve ark.,2011; Birkett M. Ve ark.,2009 ve Grant J.M. ve ark.,2010).

2010 yılında İrlanda’da gerçekleştirilen bir araştırmada, katılımcıların % 58’inin ve halihazırda okula gidenlerin yarısının, okullarında homofobik zorbalık yaşadığı, % 40’ının diğer öğrencilerce tehdit edildiği ve % 4’ünün okul personelinin sözel tehdidine maruz kaldığı bildirilmiştir (Mayock ve ark., 2010). 2011 yılında ABD genelinde okullarda yapılan bir araştırmada, öğrencilerin % 84.9’unun negatif biçimde kullanılan “gay” lafını duymuş olduğu ve tamamına yakınının (% 91.4) kendisini bu sözden dolayı rahatsız hissettiği. % 71.3’ü, “sevici”, “ibne” gibi homofobik ifadeleri öğrencilerden, % 56.9’unun ise öğretmen ya da okul personelinin duyduğu, % 63.5’inin cinsel yöneliminden dolayı ve % 43.9’unun cinsiyet kimliğinden dolayı okulda kendisini güvende hissetmediği, % 81.9’unun geçen son bir yılda cinsel yöneliminden ve % 63.9’unun cinsiyet kimliğinden dolayı sözlü saldırıya (küfür ve tehdit gibi) uğradığı. % 38.3’ünün cinsel yöneliminden ve % 27.1’inin cinsiyet kimliğinden dolayı fiziksel taciz (itilme kakılma gibi) yaşadığı. % 18.3’ünün cinsel yöneliminden ve % 12.4’ünün cinsiyet kimliğinden dolayı fiziksel saldırıya (yumruk, tekme, yaralama) uğradığı ve % 55.2’sinin elektronik taciz (facebook, mesaj vs) yaşadığı orta çıkarılmıştır. Saldırıya uğrayan ya da taciz edilenlerin % 60.4’ü, “bir şey yapılmayacağı düşüncesi” ya da “daha kötü olur inancıyla” durumu okul personeline bildirmediği ve vakayı bildirenlerin % 36.7’sinin ise, okul personelinin hiçbir şey yapmadığını bildirdiği aktarılmıştır (Kosciw ve ark., 2012). Ayrıca saldırıların cinsel şiddeti de içerdiği gözlenmiştir: Gruber ve Fineran’ın (2008) 522 ortaokul ve lise öğrencisi ile yaptığı araştırmada LGBT öğrencilerin heteroseksüel akranlarına kıyasla daha fazla cinsel tacize maruz kaldıkları bulunmuştur. Türkiye’de 2010 yılında Lambdaİstanbul tarafından 116 transeksüel katılımcı ile gerçekleştirilen araştırmada, katılımcıların % 31.9’unun okul arkadaşları ve % 10.3’ünün de okul idaresi ve öğretmenleri tarafından uygulanan fiziksel şiddete maruz kaldıkları belirlenmiştir. Kaos GL 2013 Nefret Suçları raporuna göre ise işlenen homofobi ve transfobiye dayalı suçların yaklaşık % 20’si okullarda gerçekleştirilmiştir.

Diğer yandan okulda homofobik şiddete maruz kalmak ile çocuklar ve gençlerde alkol ve madde kullanım oranı, depresyon düzeyi ve intihar düşünce ve girişimleri arasında anlamlı

ilişkiler bulunmuştur (Espelage D.L. ve ark.,2008; Russell S.T ve ark.,2011 ve Birkett M. Ve ark.,2009). 21-25 yaş arasındaki 245 LGBT bireyle yapılan retrospektif çalışmada, 13-19 yaşları arasında LGBT kimliklerine bağlı olarak okulda yaşadıkları şiddet araştırılmış ve sonuçta, okuldaki şiddet mağduriyetinin, cinsel yolla bulaşan hastalık ve HIV riski ile ve genç yetişkin ruh sağlığı (depresyon ve intihar oranı) ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Russell ve ark.,2011).

Okuldaki LGBT öğrencilere sergilenen bu tavrardan öğretmenler muaf değildir. 7000 transgender ile yapılan çalışmada, intihar girişimi oranları % 41 (normal ABD toplumunda % 1.6) olarak bulunmuş ve okulda cinsiyet kimliğinden dolayı zorbalığa, tacize, istismara uğrayanlarda riskin daha yüksek (% 51) olduğu görülmüştür. Faillerin öğretmen olması durumunda girişim oranları dramatik biçimde artmaktadır: öğretmenlerce fiziksel tacize maruz kalanlarda intihar oranı % 76 ve öğretmenlerin cinsel saldırısına uğrayanlarda % 69'dır (Grant ve ark.,2010).

Son yıllarda LGBT gençler için okullarda daha sağlıklı ortamlar oluşturmak amacıyla çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalar, duyarlılığı ve farkındalığı artırma amacıyla okul personelinin eğitime, müfredata gay ve lezbiyenlerle ilgili konular ekleme ve farklılıkların kabulünü artırmak için okul kültüründe sistematik bir değişime girişime şeklindedir (Szalacha ve ark., 2006, s.575). Örneğin Blake ve ark. (2001), okullarda LGBT gençlere uygun biçimde verilen cinsel eğitimin, LGBT öğrencilerin sağlık açısından riskli davranış, korkuya bağlı okul devamsızlığı ve intihar girişimi planlama oranlarını anlamlı ölçüde azalttığını ortaya koymuştur.

LGBT öğrenciler için daha güvenli ve destekleyici okullar oluşturmak için uygulanan ve en fazla bilinen yaklaşım, okul-temelli destek grupları oluşturmaktır. İlk kez 1984'de Los Angeles'da bir öğretmen tarafından başlatılan bu çalışmada, cinsel yönelimle ilişkili konularda LGB gençler için, yetişkin-yönetiminde küçük tartışma/danışma grupları oluşturulmuştur. Daha yeni formunda ise, her tür cinsel yönelimden öğrenciye açık olan, LGB/heteroseksüel ittifakının temel olduğu gruplar söz konusudur (Szalacha ve ark.,2006, s. 575). Amerika'da Massachusetts'deki okullarda 1993-2002 yılları arasında oluşturulan ve desteklenen bu uygulamanın işlevselliğinin araştırıldığı çalışmada LGB öğrenciler için destek grubu oluşturulmuş ve oluşturulmamış 52 okuldan 202 LGB öğrenci ile görüşülmüş, LGB destek gurubu olan okul öğrencilerinin diğer okullardakine oranla daha az mağduriyet yaşadığı ve daha düşük intihar girişim oranına sahip oldukları ortaya konmuştur (Goodenow ve ark., 2006).

Bu ve benzer uygulamaların homofobinin yaygın olduğu, LGBT bireylerin bireysel ve kurumsal stigmaya maruz kaldığı tüm ülkelerde yaygınlaşması önemlidir. Farklı cinsiyet kimliklerine saygı ve bu bireylerin hakları konusunda eğitim verilmesi, müfredatların buna göre şekillendirilmesi demokrasinin geliştirilmesi açısından da katkı sağlayıcı olacaktır.

1.4.3. Çalışma Hayatı

Örgütsel yapılarda ayrımcılık, formal biçimde (işle ilgili) ya da kişilerarası ilişkilerde kendini gösterir. “Formal” ayrımcılık, işe almada, promosyonlarda, ulaşım ve kaynak dağılımında ayrımcılığı anlatır. Bu, birçok ülkede yasak olan bir ayrımcılık türüdür. Sıklıkla ayrımcılığın bu türüne karşı yasalar, şirket politikaları ya da sosyal normlar vardır. “Enformal” ayrımcılık ise, daha üzeri örtülü, dolaylı bir ayrımcılıktır. Sosyal etkileşimlerde, sözel olmayan, paraverbal (kelimeleri söyleyiş biçimimiz) ve hatta sözel davranışlar yoluyla uygulanır. Bu tür ayrımcılığa karşı yasalar yoktur. Bir insan LGBT bireylere ters ters baktığı için tutuklanamaz ya da cezalandırılmaz. Benzer biçimde cinsel yönelimi ya da cinsiyet kimliğinden dolayı bir insana gülümsemeye ya da güzel şeyler söylemeye de zorlanamaz (Hebl ve ark.,2002, s. 816).

Elmslie ve Tebaldi (2007) tarafından yapılan ve gay erkeklerin, aynı iş ve düzeydeki heteroseksüel erkeklere oranla % 23 daha az para kazandığını ortaya koyan araştırma sonucu, formal ayrımcılığa örnek olarak verilebilir. Benzer biçimde Badgett ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan, 1996-2006 yılları arasında gerçekleştirilen altı araştırmanın gözden geçirildiği, transgender bireylerin % 20 ila % 57’sinin iş ayrımcılığı yaşadığını, % 13 ila % 56’sının cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden dolayı işten kovulduğunun, % 13 ila % 47’sine iş verilmediğinin, % 22 ila % 31’inin taciz edildiğinin ve % 19’unun terfi edemediğinin belirlendiği araştırma sonuçları formal ayrımcılığın farklı örnekleridir. Bu örnekler, -her ne kadar yasak olduğu ifade edilse de- formal ayrımcılığın hala ne denli yaygın olduğunun göstergeleridir.

Hebl ve arkadaşları (2002) tarafından yapılan bir araştırmada, daha önceden ayarlanmış denekler, stigmatize (homoseksüel bir başvuru sahibi) ve stigmatize olmayan (Teksas’lı bir başvuru sahibi) rollerle iş görüşmesine gönderilmiş, görüşmelerin kaydı tutulmuş ve sonuçlar analiz edilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda formal ayrımcılığın sınırlı olduğu ama kişilerarası etkileşimde ayrımcılığın bariz olduğu gözlenmiştir. Stigmatize durumun, kişilerarası etkileşimi (görüşme süresi, kullanılan kelime sayısı vb.) negatif biçimde etkilediği bulunmuştur. LGBT bireylere işyerinde uygulanan ayrımcılığın, cinsel yönelimini açıklamak ya da gizlemekle ilişkili olup olmadığına dair Oswald (2007) tarafından yapılan araştırmada ise yönelimini gizleyen ya da gizlemeyen gay hedef bireye karşı reaksiyonlar

araştırılmıştır. Hedef, cinsel yönelimini gizlediğinde, katılımcılar açık olduğundakine oranla sosyal etkileşime girmeye daha istekli olmuş ama cinsel yönelim açık olduğundakine oranla daha negatif karakteristiğe sahip olarak puanlanmıştır. Bu araştırmada elde edilen bulgular da enformal ayrımcılık örnekleridir.

Türkiye’de ise LGBT bireylere yönelik hem formal hem enformal ayrımcılık, yoğun biçimde yaşanmaktadır. Türkiye’de çalışma yaşamında ayrımcılıkların önlenmesini sağlayabilecek yasal düzenlemelerin en önemlisi, Anayasa’nın 49. Maddesidir: “Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanlarını korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır”. Yine Anayasa’nın 10. Maddesinde, herkesin dil, din, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, mezhep ve benzeri sebeplerle, ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu belirtilmişse de hayata geçirilip geçirilmediği tartışmalıdır. Anayasa’da kanun önünde eşitlik, temel hak ve özgürlükleri sınırlama nedenleri arasında yer alan “genel ahlak” ibaresi, vicdani kanaat özgürlüğü ve eşcinsel erkekler için zorunlu askerliğe ilişkin maddeler gibi bu konuyla ilişkilendirilebilecek çeşitli düzenlemeler mevcuttur (Demirdizen ve ark., 2012, s.316). Son zamanlarda sıkça görmeye başladığımız örnekler de, devletin, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip yurttaşların çalışma hakkı söz konusu olduğunda bu düzenlemeleri ne kadar etkili devreye soktuğunu göstermektedir.

2013 yılının son aylarında, kendisini “muhafazakar homoseksüel” olarak tanımlayan 28 yaşındaki polis memuru Osman, homoseksüel olduğu gerekçesiyle mesleğinden ihraç edilmiştir. Telefonunun dinlenmesi sırasında homoseksüel olduğundan şüphelenilen polis memuru, görüşmeye çağrıldığında avukat istemiş ama “Hayır, bu rezaleti kimse duymayacak” tepkisi ile karşılaşmıştır (Tahaoğlu, 2013). Bir başka örnekte, homoseksüel olduğunu beyan ederek askerlikten muaf raporu aldıktan sonra bir daha hakemlik yapmasına izin verilmeyen ve hakemlikten men edilen Halil İbrahim Dinçdağ’ın hukuk mücadelesi 2008 yılından bu yana halen devam etmektedir (Tahaoğlu, 2014). Bu iki örnek, Türkiye’de çalışma yaşamında ayrımcılığın devlet eliyle yürütüldüğünü göstermektedir.

1.4.4. Güvenlik Kurumu

Önyargı suçlarından etkilenen gruplar arasında, saldırıya en açık ve ceza yargı sisteminin çeşitli bileşenleri tarafından en kötü davranılan grubun LGBT bireyler olduğu açıktır. Bunda “kurbanı suçlamak” denilen eril fenomenin önemli ölçüde etkili olduğu görülür (Baenninger, 1991, s.369).

İngiltere’de yapılan bir çalışmada, katılımcılara “tecavüze uğrayan bir erkek” senaryosu verilmiş, okumaları ve ardından anketi cevaplandırmaları istenmiştir. Heteroseksüel erkekler kurbanı suçlayan hükümlere varırken, kadınlar ve gayler, kurbanı savunan hükümlere varmıştır. “Kurbanı suçlamak” yönteminin ceza yargılama sisteminde de yaygın olduğu görülür (Davies ve McCartney, 2003). Bu fenomen, Türkiye’de sadece yargıda değil emniyet birimlerinde de yaygındır.

Heteroseksist sistemin LGBT bireylerin aleyhine çalıştığı açıkça görülmektedir. Benzer bir savunma, Türkiye’de, neredeyse bütün gay ve trans cinayetlerinde yapılmaktadır. Cinayet işleyenler, “Bana ilişki teklif edince onurumu kurtardım” gibi savunmalarla tahrik indiriminden yararlanmakta ve müebbet hapis cezaları, 10-12 yıla indirilmektedir (Kazete,2013 ve Başka Haber, 2014)

390 LGBT bireyle Avustralya’da, internet ortamında yapılan çalışmada her dört katılımcıdan birinin, son 2 yılda şiddete maruz kaldığı ve her 20 katılımcıdan 1’inin cinsel şiddet yaşadığı bildirilmiştir. Yaşanan şiddetin üçte biri, tanımadığı insanlarca kamusal alanda, cinsel saldırıların büyük bölümü ise yalnızken gerçekleşmiştir. Katılımcıların % 70’i yaşanan şiddeti polise ya da başka bir emniyet birimine bildirmemiştir. Bildirmemelerinin nedeni olarak heteroseksizmi sunmuşlardır (Leonard ve ark.,2008). Benzer biçimde Yavuz ve Mitrani (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, eşcinsel erkeklerin, heteroseksüel erkeklere oranla çok daha sık cinsel şiddete maruz kaldıkları ve bunu anal tecavüz olmadığı sürece polise bildirmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu, dışlanma korkusundan daha ileri ayrımcılığa, adaletsiz davranılma korkusundan şiddet ve ayrımcılık ile ilgili önceki negatif yaşantılara uzanan bir yelpazedir.

Başka bir araştırmada ise, katılımcıların % 73’ünün, yaşadıkları kriminal vakaları polise asla bildirmedikleri ortaya çıkarılmıştır. Bunların büyük kısmı (% 67) polisi, gay karşıtı algıladıkları ya da polisle olumsuz yaşantıları olduğu için, % 40’ı cinsel yönelimlerinin açığa çıkmasından korktukları için saldırıyı polise bildirmediklerini ifade etmiştir. Vakayı bildiren (% 23) katılımcıların % 5’i polisi saygılı, % 67’si kayıtsız, % 23’ü düşmanca ve % 5’i tacizkar bulduğunu belirtmiştir. (Baenninger,1991, s.367).

Benzer biçimde Kaos GL’nin gerçekleştirdiği 2013 Nefret Suçları Araştırması sonuçlarına göre, mağdurların çok büyük bölümü kolluk kuvvetlerinden korktukları ve mahkemelere veya diğer devlet aygıtlarına güvenmedikleri için suçu ihbar etmediklerini ifade etmiştir.

Polisler ve adalet mekanizmasındaki diğer insanlara “önyargı suçlarının, büyük bir problem olmadığı” algısı hakimdir. Oysaki bu algının bir kısmı, bir çok kişinin olayları bildirmekten korktuğu gerçeğinden kaynaklanıyorken, önyargı suçlarını görmezden gelmek ayrıca, bazı emniyet görevlilerinin onu ciddiye almadığı gerçeği ile de ilişkilidir. Nefret suçlarının büyük bölümü gençler ve genç yetişkinler tarafından işlendiği için, sıklıkla sadece bir “eşek şakası” ya da “iyi bir çocuk” tarafından yapılan bir şey olarak değerlendirilir. Polis kuvvetlerinin bu tavrı, adalet sistemindeki problemlerin başlangıcıdır. Savcılar da, ön yargı suçlarını görmezden gelme ya da bunu büyük bir problem olarak görmeme eğilimindedir. Bu tür suçların ciddiyetinin farkında olan savcılar da, çabalarının önünü çeşitli nedenlerle kesilmiş bulur. Örneğin polis, delilleri olması gerektiği gibi toplayıp savcının önüne getirmez ya da mağdur, mahkemede halka teşhir olmaktan çekindiği için davadan vazgeçer. Polis ve avukat, davayı mahkemeye kadar getirmekte başarılı olsa bile bu kez de, yargıçların tipik reaksiyonu, “homoseksüel panik ya da gay advance”⁵ savunması ile sanığı beraat ettirmek ya da hafif bir cezaya çarptırmak olacaktır (Baenninger,1991, s. 369-370).

% 82’si erkek olmak üzere, 222 heteroseksüel polisle yapılan araştırmada ise, polislerin sadece yüzde 19’unun homoseksüel erkek ya da kadınlara aşağılayıcı bir sıfatla hitap ettiğini, % 11’inin bireylerin cinselliği ve kişisel yaşamı ile ilişkili olumsuz yorumlar yaptığını ve aşağılayıcı sorular sorduğunu, % 10’unun da homoseksüel bir erkek ya da kadınla iletişime geçmekten kaçındığını kabul ettiği bildirilmiştir. Polislerin büyük bölümü, homoseksüel bireylere saygılı davrandığını belirtmekle birlikte, meslektaşlarının sadece % 60’ının homoseksüel bireylere heteroseksüel bireylere davrandığı gibi davrandığını ve % 72’sinin homoseksüel kurbanlar tarafından yapılan aramaları, diğer kurbanlarca yapılan aramalar kadar ciddiye aldığını belirtmesi ilginçtir. (Bernstein ve Kostelac, 2002).

LGBT bireylerin güvenlik birimlerinden etkin biçimde yararlanması amacıyla LGBT dostu şeklinde adlandırabileceğimiz yapılanmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Avustralya’da Victoria Polis İnisyatifinin bir girişimi sonucunda oluşturulan ve GLİB (Gay ve Lezbiyen İrtibat Bürosu) buna örnek olarak sunulabilir. GLİB, spesifik marjinalize ya da özel ihtiyaçları olan gruplarla irtibat kurmaları için dizayn edilmiş polis ofisleridir. 390 LGBT bireyle yapılan araştırmada, bu birimle temasa geçen bireyler, polislerin tavrını dramatik biçimde “daha destekleyici” ve “düzeyli” bulduklarını ifade etmişlerdir.(Leonard ve ark.,2008). Bu tarz birimlerin dünya

⁵ Psikiyatrist Edward J. Kempf tarafından 1920’de ilk kez kullanılan terim, istenmeyen homoseksüel bir yakınlaşmaya karşı akut, kısa, reaktif bir psikozdur. Kurbanın transgender ya da interseks olduğu durumlarda kullanılan benzer bir savunmada trans panik’tir. (http://en.wikipedia.org/wiki/Homosexual_panic Erişim tarihi: 11.06.2014)

ölçeğinde yaygınlaşması ve Türkiye’de de oluşturulması suçun cezasız kalmaması ve LGBT yurttaşların güvenlik birimlerinden yararlanmalarının önünün açılması için önemlidir.

1.4.5. Sağlık Kurumu

Sağlığa erişim temel bir insan hakkı olmasına karşın LGBT bireylerin eşit şekilde sağlığa erişimine engeller konur.

LGBT bireylerin kaliteli hizmet almasına engel olan iki çok yaygın varsayım vardır: İlki, bütün hastalar heteroseksüeldir varsayımı ki bu LGBT bireylerle destekleyici etkileşimler kurmaya negatif etki yapar ve onları görünmez kılar. Diğeri ise, dünya sadece iki cinsiyetten oluşur varsayımı; bu da toplumsal cinsiyet normlarını ihlal eden bireylerle etkileşimi olumsuz etkiler (Dibble ve ark., 2007, s.656) ve transgender bireyler sağlığa erişimde, saygısızlık ve tacizden, şiddet ve açık inkâra uzanan ayrımcılığı sıkça yaşarlar (Grant J.M. ve Ark.,2010, s.1).

Grant ve arkadaşları (2010) tarafından 7000 kişi ile yapılan araştırmada, katılımcılar, sağlık hizmetine ihtiyaç duyduklarında, doktor ofisi ve hastanelerde (% 24), acil serviste (% 13), ruh sağlığı kliniklerinde (% 11), acil tıp teknisyenlerince (% 5) ve madde tedavi programlarında (% 3) eşit tedavi görmediklerini belirtmiştir. Katılımcıların % 19’u, cinsiyet kimliğinden dolayı, doktor ya da sağlık hizmeti veren diğer bir kişinin tedaviyi reddettiğini belirtmiştir. Dörtte birinden fazlası (% 28) doktor ofisinde sözlü şiddete, % 2’si de fiziksel saldırıya uğradığını bildirmiştir. Katılımcıların % 50’si, kendisini, transgenderların sağlık ihtiyaçları ile ilgili olarak doktora bilgi verirken bulmuştur. % 28’i hastalandıklarında ya da yaralandıklarında, ayrımcılık ve saygısızlığa maruz kalacakları düşüncesiyle medikal tedavi almaktan kaçındıklarını ve. % 33’ü aynı nedenle önleyici tedavi almadıklarını belirtmiştir.

Yapılan araştırmalarda, LGBT bireyler arasında, sağlık sektöründe görev alan kişilerin homofobik ve transfobik tutumlara sahip olduklarına dair inançların yaygın olduğu görülmektedir. 424’ü biseksüel, 1921’i lezbiyen kadının jinekolojik hizmet sırasındaki yaşantılarını araştıran bir çalışmada, katılımcıların üçte birinden fazlasının (% 37.5), cinsel yönelimlerini hekimlerine açıklamanın, alacakları sağlık hizmetini olumsuz yönde etkileyeceğine inandığı ortaya çıkmıştır. % 21’i böyle bir açıklamanın hizmeti iyileştireceğine inanırken, kadınların üçte biri, hekimlerine açılmak istediklerini ama bunu yapmaktan çekindiklerini söylemişlerdir (Smith, 1985). Bir başka araştırmada, meme kanseri tanısı alan 39 lezbiyen ve biseksüel kadınla yapılan araştırmada, kadınların % 72’sinin, sağlık hizmeti veren kişilere yönelimlerini açıkladığı bulunmuştur. Bu kişiler, çevrenin güvenli görüldüğü ve/veya randevu almadan önce araştırma yaptığı için açılabilirliklerini ifade etmiştir. Büyük

bölümü, evlilik durumları ile ilgili yazılı ya da sözlü soruya cevap verirken, partnerinin kadın olduğunu ya da randevuya partneriyle geldiğini söyleyerek açılmıştır. Açılmayı tercih etmeyen kadınlarsa, homofobik reaksiyonlardan korktukları, yalnız yaşadıkları ya da cinsel yönelimin özel bir durum olduğuna inandıkları için böyle yaptıklarını ifade etmiştir (Boehmer ve Case, 2004 s.1885).

Hastaneler ve kliniklerin çoğu, aile kavramını, heteroseksist yasalarla sınırlanan ve dar biçimiyle kullanmaktadır: bir erkek ve bir kadın arasında gerçekleşen yasal ilişki ve bu birimlerin çocukları, ebeveynler ya da kardeşler. Bu heteroseksist yapı, LGBT aile üyelerini kritik sağlık kararlarına dahil etmez. Dibble (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmaya katılan bir katılımcı şu hikayeyi anlatmıştır: “Doktorun, partnerim Shannon’un birincil yakını olarak beni kabul etmesi gerçekten çok önemliydi... Uzun süreli partnerini korkunç bir biçimde kaybeden bir arkadaşım vardı. Partneri ameliyat masasında öldükten sonra, arkadaşımı bekleme odasında öylece bırakıp, doğrudan biyolojik ailesine gitti, durumu anlattı. Biyolojik aile evlerine dönerken arkadaşım hala orada bekliyordu” (Dibble, 2007, s.657). Heteroseksist yapı içerisinde yer alan hekimlerin de bu yapının sürdürülmesine katkıda bulunduğu aşikardır. Çabuk (2010) tarafından yapılan, psikiyatristlerin, psikiyatri alanı dışındaki hekimlerin ve tıp fakültesi öğrencilerinin homoseksüelliğe yönelik tutumlarının incelendiği çalışmada, negatif tutumların hala yaygınlığını koruduğu görülmektedir.

LGBT bireylerin en temel haklardan olan sağlık hizmetini alırken yaşadıkları problemleri çözebilmek amacıyla LGBT bireylere özgü sağlık merkezlerinin açılması Amerika Birleşik Devletleri’nden 1970’lerde başlamıştır. Gönüllülük temelinde açılan bu merkezler sınırlı kalmakla birlikte etkililiklerini günden güne genişletmektedir. 1971 yılında gayler ve AIDS temasıyla Boston yakınlarında aktivistlerce kurulan Fenway Toplum Sağlığı Merkezi, 10 yıl içerisinde hızlı bir yol katederek tüm LGBT bireylere hitap eder hale gelmiş ve sadece sağlık hizmeti vermekle kalmamış, topluma eğitim vermeye de başlamıştır (Mayer ve ark., 2001, s.892-894). Benzer biçimde New York’da 1983 yılından beri hizmet veren ve adını AIDS tanısı alan başarılı besteci Michael Callen ve 1950’lerdeki LGBT aktivizminin liderlerinden başarılı şair Audie Lorde’un soyisimlerinden alan Callen-Lorde Toplum Sağlığı Merkezi⁶, New York’daki gay, lezbiyen, biseksüel ve transgender topluluğa ödeme güçlerine ya da sigortalı olup olmadıklarına bakılmaksızın duyarlı ve kaliteli, sağlık hizmeti vermeyi hedefleyen bir toplum sağlığı merkezidir. Bu tür LGBT dostu merkezlerin/kliniklerin yaygınlaşması ve ülkemizde de açılması en temel haklardan olan sağlığa erişimde LGBT bireylerin yaşadığı sorunları hafifletecektir.

⁶ <http://callen-lorde.org/> (Erişim Tarihi: 10.07.2014)

1.4.6. Kamusal ve Siyasal Yaşama Katılım

Connell'a (1998, s.181) göre sokak, çoğunlukla bir kurum olarak düşünülmez. Yürüdüğümüz, arabayla geçtiğimiz veya insanların gezindiği bir yerdir. Sokak en azından, belirli toplumsal ilişkilerin olduğu, kesin sınırları olan bir toplumsal çevredir. Sokak, ıslık çalıp laf atma gibi görece hafif tacizlerden fiziksel sarkıntılık ve tecavüze kadar, kadınlara yönelik pek çok sindirme eyleminin gerçekleştiği ortamdır. Taciz eylemlerinin yükselişinin her zaman nerede duracağı kestirilemediğinden, şehrin büyük bir bölümünde kadınlar, özellikle hava karardıktan sonra nadiren sokakta yürürler. Öyleyse sokak, erkeklerin işgali altında bir bölgedir. Toplumsal bir çevre olarak sokak, aile ve devletin gösterdiği toplumsal cinsiyet ilişkileri yapılarının aynısını gösterir.

Erkeklerin işgali altında olan ve kadınlar için tehlikeli olan bir bölge LGBT bireyler için de en az aynı oranda tehlikelidir ve LGBT bireyler yaşamın her alanında maruz kaldıkları stigmatik tavır ve davranışlara sokakta yani kamusal alanda da kalır.

2013 yılında Türkiye'de gerçekleşen homofobi ve transfobi temelli nefret suçlarının araştırıldığı ve 112'si mağdur, 127'si tanık toplam 239 kişiyle gerçekleştirilen çalışmada, 239 vakanın 71'i polis merkezi, iş yeri, çark alanı gibi yerlerin dışında kalan kamusal alanlarda gerçekleşmiştir. Vakaların yarısından fazlasında faillerin iki kişiden fazla olduğu, yarısında ikiden fazla görgü tanığı olduğu ve % 61'inin olaylara tepki vermediği ortaya çıkmıştır. Bu son istatistik hak ihlalinin onaylandığının da göstergesidir.

Yaşamın her alanında stigmatik tavır ve ayrımcılıklara uğrayan LGBT bireylerin siyasal yaşama katılımları, üretilen politikalarda söz sahibi olmaları eşit yurttaşlık açısından oldukça önemlidir. LGBT bireylerin siyasal yaşama katılımı, Batı ülkelerinde son dönemlerde artık sorun olmaktan çıkmış görünmektedir. Ama ülkemizde hala ciddi bir problemdir.

31 Mart 2014 yerel seçimlerinde Halkların Demokrasi Partisi'nden (HDP) 5, Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) 4 ve Türkiye Komünist Partisi'nden (TKP) 1 olmak üzere LGBT bireyler, Belediye Meclis Üyeliğine aday gösterilmiş ama bunlardan sadece biri meclise girebilmiştir (Radikal Gazetesi, 2014).

1.4.7. Kültür Kurumu

Çok fazla tanımı olmakla birlikte kültür, "belirli bir toplumun üyelerinin doğada bulabileceklerinden daha fazla doyum sağlayabilmeleri için başardığı tüm maddi ve davranışsal düzenlemelerin örüntüsüdür; toplumun üyesi olarak insanın geliştirdiği tüm bilgi, inanç, sanat, ahlak, adet, yetenek ve alışkanlıklar toplumsal kurumları kapsar." Kültürün

nesilden nesile geçerek devam etmesinde sosyalleşmenin rolü büyüktür. Bir toplum çocuk yetiştirme yoluyla kültürünü yeni nesile öğretir. (Kağıtçıbaşı, 1985, s. 262)

Heteroseksist ve homofobik bakış açıları cinsiyetçi kültürün içerikleri olarak sosyalizasyon süreci içerisinde bireylere aşılır, değerler ve normlar olarak bireyin içselleştirmesi sağlanır.

Toplumun en küçük birimi olan aile aynı zamanda kültürün de çekirdeğidir. Hiçbir şeyin farkında olmadan, bakıma muhtaç biçimde dünyaya gelen çocuk, toplumun ev içi düzenlemeler ve “sağlıklı” nesiller yetiştirmek için görevlendirdiği anne baba tarafından ödül ve cezalandırmalarla neyi yapip neyi yapmaması, nasıl davranıp nasıl davranmaması gerektiğini öğrenir. Dahası sadece kendi davranış örüntüsünü “meli malı”larla dizayn etmekle kalmaz, insanları değerlendirmek üzere ömür boyu kendisine lazım olacak bilişsel şemaları da aileden, dolayısıyla kültürden edinir. Geriden ya da ileriden takip etse de gelişim görevleri aşağı yukarı nettir: bir buçuk yaşında yürür, iki yaşında konuşur, 3 yaşında tuvaletini kendiliğinden yapmaya başlar, birinci sınıfta okuma yazma öğrenir, kız çocuksa bebeklerle, erkek çocuksa futbol oynar, yetişkin rollerinin denendiği ilk evcilik oyunlarında erkek çocuk işe gider, kız çocuk evle ilgilenir; tersi yapıldığında “doğrusunu yapması” için özendirilir, ergenlik döneminde karşı cinsle meşgul olunur... Beyaz atlı prensin beyaz atlı prensi beklemesi ya da prensesin prensesi öpmesi, toplumun sorgulanmayan normları içerisinde akla izana sığmayacak bir “sapkınlık” olarak görüldüğünden ve toplumun “ahlakını” bozduğu kabul edildiğinden , hissedildiği anda toplumun “normal/makbul” bireyleri tarafından stigmatize edilir. Dahası, toplum görevlisi ailenin korumasında ve bilgi bombardımanı altında bu normları özümsemiş olan çocuk, kendi içinde oluşturduğu “toplum görevlisi, eleştirel ben” tarafından da yargılanmakta ve suçluluk duygusunun yoğunluğu altında kendini kendisinden sakınmaktadır. İlk çocukluktan itibaren kültürün çekirdeği ailede, heteroseksist toplumun bilişsel şemalarını öğrenen, içine alan, özümseyen LGBT olmayan bireyler de, LGBT bireylerin biricikliğini, kendine özgülüğünü, olumlu çok sayıda özelliğini “eşcinsel” potasında eriten stereotiplere sahip olurlar: LGBT’ler çocuk tecavüzcüsüdür, LGBT’ler sapıktır, LGBT’ler psikopatırgibi.

Haslam ve arkadaşları (2002, s.8) üniversite öğrencileriyle yaptıkları bir çalışmada gaylere karşı ön yargının psikolojik olarak seksizmden ve başka gruplara karşı ayrımcılıktan farklı özellikler gösterdiğini bulmuştur. Bu anlamda gaylere karşı önyargı, seksizm ve ırkçılıktan daha fazla, daha güçlü bir biçimde öze ilişkili inançlarla birleştirilmektedir. Çünkü eşcinselliğe ilişkin kültürel inançlar, bu durumun doğal bir özellik olmadığı düşüncesini beslemekte ve damgalama sonucunu getirmektedir. Bu bulgular gaylere karşı önyargıları olan

insanların erkek eşcinsellerin süreksiz, doğal olmayan, değişebilir özelliklere sahip olduğuna inanma eğilimleri olduğunu göstermektedir.

Kültür kurumunun bir unsuru olan din, başlı başına bir araştırma konusu olacağından dışarıda bırakılmıştır.

Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireyleri, toplumda diğer yurttaşlardan daha dezavantajlı duruma getiren, fırsatlardan yararlanmasını engelleyen heteroseksizmin hem dünya’da hem Türkiye’de tüm kurumların işleyişini şekillendirdiği açıktır. Bu işleyiş içerisinde LGBT birey, içine doğduğu ve büyüdüğü aileden başlayarak, eğitim kurumlarında, çalışma yaşamında, en temel haklar olan sağlığa ve adalete erişimde, toplumsal yaşamın kaçınılmaz bir parçası olan kamusal alanda ve toplumu şekillendiren politikaları üreten siyasal yaşamda stigmatik tavır ve ayrımcı uygulamalarla karşılaşmakta, ötekileştirilmekte, çeşitli şiddet ve baskı formlarıyla görünmez kılınmaktadır. Bu dezavantajlı durumu bir parça iyileştirebilmek için –örnekleri sunulduğu üzere- farklı coğrafyalarda kimi kentlerde/birimlerde küçük ölçekli düzenlemeler yapılmakta, LGBT bireyler açısından önceye kıyasla başarılı sonuçlar alınmaktadır. Bu örneklerin yaygınlaştırılması, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireylerin yaşam kalitesini yükseltmek, eşit yurttaşlık haklarına kavuşmaları açısından oldukça önemlidir.

Diğer yandan toplumsal cinsiyet meselelerine, hak ihlallerine duyarlı aktivistlerin, eğitimcilerin ya da sivil toplum örgütlerinin yapabilecekleri sınırlıdır. Ayrımcılığın ve hak ihlallerinin en önemli kısmı devlet eliyle yürütülmektedir. Yani devlet, kendisine karşı ödev ve sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlü tuttuğu bir grup yurttaşını ötekileştirmekte, baskı altında tutmakta, başka bir grubu öncelemektedir. Yurttaşlık kavramı Parlak’ın ifadesiyle “özellikle onursal açıdan eşit oldukları ve siyasal anlamda eşit muamele görmeleri gerektiği” (2013) düşüncesine dayanır. Bu perspektiften bakıldığında hem onursal açıdan hem de siyasal anlamda eşit muamele görmedikleri aşık olan LGBT yurttaşların “eşit” yurttaşlar haline getirilmesi, “belirli haklara sahip olması ve bu haklarını kullanması, bunu sağlama yükümlülüğü olan devletin sorumluluğundadır.

1.5. Toplumsal Damgalama Sonucu LGBT Bireylerin Yaşadıkları

Heteroseksizmin tam da göbeğine yerleştiği kurumsal ayrımcılık zemininde bireyler – cinsel yönelimleri ne olursa olsun- en az üç şekilde seksüel stigma, damgalanma yaşar ve gösterirler.

- Sergilenen Stigma
- Hissedilen Stigma
- İçselleştirilen Stigma

1.5.1. Sergilenen Stigma

Stigmanın diğer formları gibi seksüel stigma da toplumun kurumları (ayrımcı yasalar ve politikalar gibi) ve bireysel üyeleri aracılığıyla ifade bulur. Stigmanın bireysel sahnelenmesi, homoseksüel, biseksüel ya da transgender olduğu düşünülen kişiden kendini sakınmadan dışlamaya, hakaret sözcükleri kullanmadan açık ayrımcılık ve kriminal saldırılara kadar uzanan bir yelpazede davranışsal olarak ifade edilir. Bu ve benzer dışavurumlar, “sergilenen/eylemsel stigmatı” oluşturur. Potansiyel olarak gay, lezbiyen ya da biseksüel olarak algılanabileceği için hem heteroseksüeller hem de heteroseksüel olmayanlar sergilenen stigmanın hedefi olabilir. Her iki grubun üyesi de ayrıca sergilenen stigma yapabilir (Herek, 2009, s.34-35).

LGBT bireylerin kriminal suçların mağduru olmalarının tarihi eskiye dayanır. Yıllarca gay insanlara uygulanan şiddete normal bir tepki olarak bakılmıştır ve gay karşıtı şiddet uygulayıcıları nadiren tutuklanmış ya da cezalandırılmıştır (Herek ve Berill, 1990, s.403). Bununla birlikte 1980’ler boyunca gay toplulukları, gay karşıtı saldırıların *nefret suçları* olarak değerlendirilmesi yönünde mücadele vermiştir. Nefret suçları, ırkı, cinsel yönelimi, dini ya da başka bir grup özelliği nedeniyle bir bireye, fiziksel hasar, duygusal ızdırap ya da malına zarar verme amacı taşıyan eylemler olarak tanımlanmaktadır (Herek, 1989, s.948). Bu tür eylemlerin hedefleri temel olarak, ait olunan grup üyeliği temelinde seçildiği için, nefret suçları sadece bireyin fiziksel benliğine ya da malına yapılan bir saldırıyı anlatmaz, ayrıca bireyin kimliğine ve yaşadığı topluluğun diğer üyelerine yapılan saldırıları da kapsar. Gay karşıtı nefret suçları sadece kurbanına değil, bütün topluluğa mesaj verir. Bu tür suçlar, hem kültürel olarak kabul edilen sınırların dışına çıkmayı cezalandırmak hem de tüm gay, lezbiyen, biseksüel ve trans bireyleri görünür olmamaları yönünde uyararak amacı taşır. Amerika’da aktivistlerin 1980’li yıllar boyunca verdiği mücadele sonucunda, 1990’da Başkan Bush’un imzası ile nefret suçları yasalaşmıştır (Herek ve ark. 1999, s.945-946).

Türkiye’de LGBT hakları için mücadele veren örgütler yeni Anayasa’da Nefret Suçları Yasası’nda LGBT bireylere de yer verilmesi için mücadele etmelerine karşın maalesef ki sonuç elde edememişlerdir.

LGBT bireylere karşı işlenen suçları açıklarken kullanılan kavramlardan biri olan “homofobi”, cinsiyetçi bakış açısının önemli bir silahıdır. Heteroseksüellikten farklı cinsel yönelimlere sahip insanlara karşı şiddet, erkekliğin, bir anlamda cinsiyetçi kullanımıyla “insanlığın korunması ve kontrolü” için bir mekanizma haline gelmektedir. Homofobi, tıpkı diğer önyargılardan beslenen ayrımcılığa dayalı şiddet davranışlarında olduğu gibi, hem bireysel hem kollektif düzeyde, sadece homoseksüellerin sorunu olarak görülemez. Pek çok ampirik çalışmanın bulguları, ön yargı ve negatif tipleştirmelerin, ideolojilerin kutsamasıyla, dışlanan gruplara yönelik değişen biçim ve içeriklerde “şiddet” yoluyla hayata geçirildiğini, ayrımlaşmayı kutsayan ideolojilerin geleneksel değerlerle beslendiği yeni bir tür “muhafazakârlık” olduğunu öngörmemizi sağlamaktadır (Göregenli, 2006).

Homofobi ve transfobinin dünya genelinde yaygın olduğu, sadece Türkiye ile sınırlı olmadığı aktarılan araştırmalardan görülmektedir. Bununla birlikte homofobik saldırılara karşı ülkeler LGBT yurttaşlarını yasalarla korumaya çalışırken, Türkiye’de cinayete kadar varan bu tür suçlara göz yumulma örnekleri az değildir.

1.5.2. Hissedilen Stigma

Toplumun hemen hemen bütün bireyleri, -kişisel olarak onaylamasa da- gay, lezbiyen, biseksüel ve transgender insanların stigmatize edildiğinin farkındadır. Bu farkındalık, sosyal etkileşimleri etkiler. Heteroseksüeller için seksüel stigma, sadece yönelimini bildiği gay, lezbiyen, biseksüel veya transgender bir bireyle karşı karşıya olmak gibi bir durumda belirgin olma eğilimindedir. LGBT bireyler için ise, tam tersine, stigma farkındalığı kroniktir. Bu, olası bir stigma sergilenmesine (ayrımcılık, kötü davranma gibi) karşı, sosyal ortamların sürekli olarak değerlendirilmesine dönüşen *hissedilen stigma*’ya yol açar (Herek ve ark.,2009, s.34).

Toplumun bütün bireyleri –hetero ya da homoseksüel-, stigma sergilemesinin belirli koşullar altında ya da belirli bir durumda ortaya çıkacağını bilir. Her biri potansiyel hedef olduğundan ve stigmaya maruz kalmaktan kaçınma eğiliminde olduklarından, bu beklentiler sıklıkla davranışlarını değiştirmeleri yönünde onları motive eder. Toplumun heteroseksüel olmayanlara yönelik duruşuyla ilgili bu bilgi –belirli bir durumda stigmanın sahneleneceğine dair beklentileri içeren- “hissedilen seksüel stigma” olarak adlandırılır. Hissedilen seksüel stigma, heteroseksüelleri ve heteroseksüel olmayanları, homoseksüel ya da biseksüel olarak etiketlemekten kaçınmak için çeşitli benlik-sunumu stratejileri kullanmaları yönünde motive edebilir. Bu durum, bireyi stigmatize eylemlere hedef olmaktan alıkoyabilir ama maliyetleri de çok fazladır. Ayrıca davranış seçeneklerini kısıtlama –cinsiyet uyumsuzluğu yaşayan ya da aynı cinsiyetten arkadaşlarla fiziksel temas kurmaktan kaçınarak- ve hatta diğerlerine karşı

seksüel stigma yapma yönünde kişileri motive edebilir. Ek olarak bu durum, LGBT bireylerin kimliklerini inkâr etmelerine ya da kronik olarak gizlenmelerine ve sosyal olarak kendilerini izole etmelerine, olumsuz psikolojik sonuçlara yol açan stratejiler geliştirmelerine neden olabilir (Herek ve ark.,2009, s.34).

Goffman, din, politik duruş, homoseksüellik gibi *gizlenebilir stigma* ile yaşayan bireylerin sosyal etkileşimlerde karşılaştıkları temel zorluğun, stigmatize durumlarını bilen kişileri kontrol etmek olduğunu gözlemlemiştir. Bu tür bilgi yönetiminin önemine dikkat çekmek için, gizlenebilir stigma taşıyan bireyleri, *itibarsızlaştırılabilir* bireyler olarak tanımlar. Bu niteleme, stigmaya sahip olduğunun diğerlerince anlaşılması durumunun, kişiye yönelen hatalı sosyal stereotiplerden, sosyal dışlama ve ayrımcılığa, açık fiziksel saldırıya uzanan negatif sonuçlara yol açabileceğini anlatır. Bireyin stigmatası ortaya çıkınca Goffman'a göre kişi, *itibarsızlaşmış* olur ve sosyal etkileşimde temel görevi, kişisel bilgiyi idare etmekten, diğerlerinin bireyle ilgili izlenimlerini şekillendirmede bu bilgiyi kullanma biçimlerini etkilemeye çalışmaya dönüşür (aktaran Herek, 1996, ss.199-200).

Stigmatize statüyü saklamak, gay ve lezbiyenler için en güvenilir strateji olabilir. Bununla birlikte, diğerlerinin stigmatize durumlarını öğrenmelerini başarıyla engellemek ciddi çaba gerektirir. Damgalanmamış bir birey olarak devam etmek, çeşitli stratejiler ve tedbirleri gerektirir. Bu stratejiler şunları içerir: *ketumluk* (basitçe, diğerlerine kişisel bilgi vermekten sakınmak), *gizleme* (kendisi ile ilgili bilgi elde etmelerini aktif biçimde önleme) ve *fabrikasyon* (kendisi ile ilgili kasten yanlış bilgi verme) (aktaran Herek, 1996, s.199). Gizlemek, stigma taşıyan bireylerin en sık kullandığı baş etme stratejilerinden biridir. Bireyler kendilerini tecrit ederek ve sadece dertlerini paylaşan insanlarla ya da “anlayışlı” (stigmatıyla rahat ettiği) kişilerle etkileşim kurmayı tercih ederek gizlenebilir. Kötü reaksiyon göstermesi olası kişilerle iletişimden uzak durarak, engellerle karşılaşmadan amaçlarına ulaşmaya çalışabilir. Kendini tecritin pratik ve mümkün olmadığı durumlarda stigmatize edilen kişi, “mış gibi” yaparak stigmatayı gizlemeye çalışabilir (Elliott ve ark.,1982, s.288-289).

Siegel ve arkadaşları (1998, s.5-8) ise stigmatıyla baş etmede kullanılan stratejileri iki başlıkta inceler: stigmatın etkisinden kaçınma ya da hafifletmeye dönük savunmacı girişimleri içeren *reaktif stratejiler* ve stigmatıyla mücadele eden ve stigmatın altında yatan sosyal norm ve değerlere direnen *proaktif stratejiler*. Stigmatı inşa eden sosyal norm ve değerlerin kabul edildiğini de gösteren reaktif stratejilere, saklama, daha az stigmatize bir durum olarak sunma (AIDS'i kanser olarak sunma gibi) ve benliği stigmatik durumun daha fazla zarar verecek yönünden uzak tutma (AIDS, kan verirken geçti gibi) örnek verilebilir. Halkı eğitme çabası, aktivizm gibi sosyal norm ve değerlere direnen tepkiler de proaktif

stratejilere örnek olarak verilebilir. Hangi strateji kullanılırsa kullanılsın bu durum, bireyi ikili bir yaşamı sürdürmeye zorlar, normal sosyal etkileşimlerini engeller, çoklu pratik problemler yaratır ve hem fiziksel hem psikolojik çaba gerektirir (Herek,1996, s.199).

Gizlenmek gibi reaktif stratejiler, bireyleri, sergilenen stigmadan uzak tutabilir. Bununla birlikte, “sırrı” sürdürmekle ilgili sürekli tetikte olmanın önemli psikolojik maliyetleri vardır (Siegel ve ark.,1998, s.20).

Goffman’ın kelimeleriyle, “itibarsızlaştırılabilir” ile “itibarsızlaştırılmış” arasında bir konumda sıkışıp kalmak, güvensiz ve sallantıda bir durumdan boşluğa düşmemek için sürekli tetikte olmak, her an ayrımcı uygulamalarla karşılaşma korkusu yaşamak, kurumlara başvuramamak, başına gelen herhangi bir olumsuz durumda polisi arayamamak stigmatize bir özellik taşıyan bireye uygulanan süregelen psikolojik şiddettir.

1.5.3. İçselleştirilen Stigma

İçselleştirilen seksüel stigma –heteroseksüel ya da LGBT bir bireyin, seksüel stigmatı kendi değer sisteminin bir parçası olarak içselleştirmesidir. İçselleştirilen seksüel stigma, bireyin benlik-kavramını, toplumun stigmatize tepkisiyle uyumlu olması yönünde uyarlamasını içerir. Heteroseksüeller açısından içselleştirilen seksüel stigma, LGBT bireylere yönelik negatif tutumlar olarak gösterilir; buna “seksüel önyargı” da denmektedir. Bu fenomen ayrıca “homofobi, homo-negativite ve heteroseksizm” şeklinde de adlandırılmaktadır. LGBT bireyler için içselleştirilmiş stigma, hem içe hem de dışa yönlendirilmiş olabilir. LGBT bireyler de heteroseksüeller gibi, seksüel stigma ilkelerini öğrenerek ve onları diğerlerine uygulayarak büyür. Yani onlar da diğer LGBT’lere yönelik negatif tutumlara sahip olabilir. Bununla birlikte vakaların çoğunda bu tür ön yargının ikincil şekilde yaşanacağı, yani negatif tutumların kendi kendilerine ve kendi homoseksüel arzularına yönelik olacağı ifade edilmektedir. Bu kendine-yönelmiş ön yargı –homoseksüelliğin toplumca negatif değerlendirilmesinin birey tarafından benimsenmesi ve onayı- “self-stigma” şeklinde de ifade edilir (Herek ve ark.,2009, s.34).

Azınlıkların öz-kimlikleriyle ilgili erken dönemde yapılan en önemli çalışmalardan biri olan Erving Goffman’ın (1963) *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity* (*Stigma: Kusurlu Kimliğin Yönetimine Dair Notlar*) eserinde, çocukluk döneminde toplumsallaşmayla öğrenilen ve içselleştirilen toplumsal stigmanın, azınlık bireylerinin kimliğini şekillendirdiği belirtilir. Bu içselleştirmeden dolayı Goffman, azınlık bireylerinin, çoğunluğun taşıdığı ve onların yetersiz ve anormal olduklarına dair inancı paylaştıklarını öne sürer. Bu bilgi, kendinden nefret etme ve kendini değersizleştirmeye yol açar. Damgalanan

bireyler oldukları için, çoğunlukla etkileşimler sırasında rahatsızdırlar ve sıklıkla bu tür temasları sınırlandırmaya çalışırlar. LGBT kimlik formasyonu, normal olana dair toplumsal beklentileri de kapsar (Meyer ve Northridge, 2007, s.4).

2259 lezbiyen, gay ve biseksüel katılımcı ile gerçekleştirilen bir araştırmada, katılımcıların 5 maddeden oluşan IHP (İçselleştirilmiş stigma ölçeği) puanları oldukça düşük çıkmıştır: Lezbiyenlerin % 89'unun, gaylerin % 77.5'inin, biseksüel kadınların % 78'inin ve biseksüel erkeklerin % 54.5'inin maddelerin hiçbirisine katılmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, cinsel yönelimlerine dair pozitif tutumlara sahip olduklarının ve güçlü bir bağlılık hissettiklerinin göstergesidir (Herek ve ark.,2009, s.36).

Benliğin, bireye diğerleri tarafından atılan özellikleri bir süre sonra benimsemesi ve özümsemesi beklenen bir şeydir. Sürekli aşağılanan, değer verilmeyen, değeri hak etmediği söylenen bireyin, uzunca süre dayatmaya maruz kalması halinde, bundan hiç etkilenmemiş olması beklenemez. Zira benlik bireyden bağımsız değildir. Bu denli insanın özünde işleyen bir sürecin -İçselleştirilmiş stigma'nın- “Keşke Gay olmasaydım”, “Fırsat verilseydi yönelimimi değiştirmek isterdim” gibi 5 maddeden oluşmuş bir testle değerlendirilebilmesi kolay değildir.

Kuramcılar, stigmanın üç formu olduğunu belirtmişlerdir: sergilenen stigma ki, aşağılama sözünden nefret suçlarına uzanan geniş bir yelpazede sahneye konan eylemleri içerir; hissedilen stigma ki, bireyin, stigmanın sahneleceğine dair duygusudur ve bireyi stigma sahnelenmesinden kaçınmak için önlemler almaya, stratejiler geliştirmeye zorlar ve son olarak, içselleştirilmiş stigma ki, toplumdan kopuk yaşamayan çocuğun sosyalleşme süreci ile birlikte heteroseksist sistemden stigmatize duruma dair aldığı bilgileri içselleştirmesini anlatır.

Bu çalışmada, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin daha önce açıklanan toplumsal kurumlarda maruz kaldıkları stigmatize yaşantılar, alan araştırmasında da üç açıdan irdelenecektir: sergilenen, hissedilen ve içselleştirilen stigma.

1.6. Eşit Yurttaşlık: Tarihsel Gelişimi, Tanımı ve LGBT Bireylerin Talepleri

Kökeni Antik Yunan'a kadar giden ve Latince “civis” ve Yunanca “politias” kelimelerinden türeyen yurttaşlık kavramının, *polis*'in gelişmesiyle eşzamanlı olarak ortaya çıktığı görülür (Üstel, 1999, s.53). Antik Yunan'da ve Roma'da yurttaş, köleler ve kadınları dışarıda bırakan, belirli özellikleri barındıran erkek nüfus için kullanılan bir kavramdır (Deniz, 2011, s.3970).

Yurttaşlık kavramını ilk tanımlayan kişi olan Aristoteles, yurttaşı görevleri ile açıklamıştır. Yurttaşların özgürlüğünü de, sitenin üyesi olarak sahip oldukları siyasal haklara bağlamıştır. Aristo'ya göre yurttaşlar, yönetime katılan, yasal, siyasal, yönetsel görev alan kişilerdir (Vural, 2013, s.103). Erkeğin kadından daha üstün olduğunu, erkeğin bir amaç, kadınsa bir araç olduğunu, kadının aklını işletemediğini, bu nedenle kendisi üzerinde bir devlet adamının siyasal yönetimi gibi bir yönetim kuran kocasına boyun eğmesi gerektiğini belirten Aristo, *polis* oluşturan en küçük organ olarak gördüğü ailede, karı koca ilişkilerini hiyerarşik bir yapıda düzenlemiş ve kadınları eşitlik anlayışının dışında tutmuştur (Deniz, 2011, s.3970-3971).

Berktaş (2010, s.49), Atina demokrasisinde yurttaşlığın kamusal erdem fikri ile yakından bağlantılı olduğunu ve devlet işlerine doğrudan katılımı öngörmenin yanı sıra *polise* bağlılığı, özel yaşamın kamusal yaşama ve ortak iyiye bağlı olmasını içerdiğini belirtmektedir. Yurttaş, ancak *polis* içinde ve onun aracılığıyla var olmaktadır. Antik Yunan'da iyi bir *polis*in, iyi yurttaşlar üreten, onların mutluluğunu geliştiren ve onları doğru davranmaya teşvik eden bir kent olduğu kabul edilmektedir (Vural, 2013, s.102).

Antik kent devletlerinin çöküşünden modern dönemde yurttaşlığın yeniden canlanmasına kadarki sürede yurttaşlık kurumu, farklı evrelerden geçerek önemli bir dönüşüme uğramıştır. Bu evrelerden biri olan ortaçağın ilk dönemlerinde, Hristiyanlık dininin yayılmasıyla, radikal bir eşitlikçilik ve evrensellik temelinde birbirine bağlandığı varsayılan bireyler arasında yeni bir grup aidiyeti –ümme- oluşturulmuştur. Antik Yunan dönemindeki vatandaşlık anlayışını reddeden Hristiyanlık, kölelere, alt sınıflara, Roma vatandaşlığından dışlanmışlara kendilerini bütün insanlarla eşit hissedecekleri bir cemaat yaşamı sunmuştur. Böylece Antik Yunan'ın kamusal değerlerini tamamen yok ederek, Antik dönemde geçerli olan vatandaşlık anlayışını silmiştir (Polat, 2011, s.130-131). Toplumun katı bir hiyerarşik yapılanmaya girdiği, saldırılara karşı örülen kaleler arkasına kapatıldığı, derebeyi ile kilise arasında sıkışıp kaldığı dönem de aynı dönemdir.

Egemenliğinin kaynağını Tanrı'da bulan, iktidarının sınırı olarak yalnızca Tanrı'yı ve doğal hukuku gören 17. ve 18. yüzyıl Avrupa monarkları, kendilerini, hükmettikleri insan topluluğuna karşı değil, Tanrı'ya karşı sorumlu görmüşlerdir. Hükümranın kendisine karşı sorumluluk taşımadığı ama vergi, askerlik gibi çeşitli görevlerle yükümlendirebildiği halk, bu süreçte herhangi bir hak sahibi de değildir. Tebaasının kimlerden oluştuğunu bilmenin hükümran açısından tek önemi, gerektiğinde askere çağırabileceği ve vergilendirebileceği insan kitlesinin büyüklüğünü saptamaktan ibarettir. Eski Yunan ve Roma'da demokrasinin önesi olan, kendi kaderini içinde yaşadığı toplumun siyasi hayatına katılarak belirleyen

(erkek) halkın, yüzyıllar içinde unutulmuş bu işlevi, Fransız Devrimi'nin fikir babalarından Jean- Jacques Rousseau'nun yazılarında yeniden canlandırılmıştır (Göztepe, 2003, s.232).

Rousseau, eşitlik üzerine önemli düşünceler ortaya koymasına rağmen, (yine) kadını içermeyen bir eşitlik anlayışı öngörmüş, çağdaşları gibi sadece yetişkin erkek nüfus için eşit katılıma dayanan bir vatandaşlık anlayışını savunmuştur. Tüm vatandaşların yasalara ve egemenliğin kullanımına tam katılımının öneminden bahsederken, kadını tam vatandaşlık statüsünün dışında tutmuş, birçok haktan yoksun bırakmıştır. Duygusal davranışlar, genel iradeye zarar vereceğinden, kadınlar da duygusal alanın aktörü kabul edildiğinden kamusal hayata katılmamaları gerekir. Öte yandan, kamusal alanın içerisine girmemesine rağmen, kadın, kamusal alanı doğrudan etkileyen bir öznedir de: ulusa yararlı evlatlar yetiştirmek kadının sorumluluğundadır. Yurttaşlığın altın çağı, hiç kuşkusuz ulus devletin yükselmesi ile eş zamanlı olarak yaşanmıştır. Fransız devrimiyle başlayan dönemde yurttaşlığın sınırları bir yandan siyasi ve medeni hakların kazanılmasına paralel olarak genişlerken, ulus devletin bizzat kendi toprak sınırları da yurttaşlığın ulusla özdeşleşmesi sonucunu vermiştir. Ulus kavramı, sosyal çeşitlilikten, birlik ve bütünlük imgesi yaratmayı hedeflemiştir. Devlet tarafından dayatılan tek biçimli kurallar ve kimliğin ifadesi olan yurttaşlığın, aynı zamanda derin bir çeşitlilik duygusunu içerdiği görmezden gelinmiştir (Üstel, 1999, s.55).

Bireysel hak ve özgürlükler ile ulus devletin homojenleştirici boyutu, bir meşruiyet sorununa neden olmaktadır. Ulus devletin sözü edilen meşruiyet sorunuyla karşı karşıya kalmasında, farklılıklara saygı ve farklılıkların tanınmasını esas alan kimlik temelli yeni toplumsal hareketler, yeni toplumsal ve siyasi kuramlar etkili olmuştur. 1960'ların sonlarından itibaren Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yerli halklar, ulusal azınlıklar, eski ve yeni göçmenler, eşcinsel kadın ve erkekler, feministler gibi farklı grupların başını çektiği bir dinsel, düşünsel akım ve politik hareket ortaya çıkmıştır. Bu gruplar toplumdaki baskın kültürden farklı olan, onaylanmayan ve bastırılmaya çalışılan yaşam tarzlarını temsil etmektedir. Sözü edilen gruplar, birbirinden oldukça farklı gündemlere sahip olmakla birlikte toplumun büyük kısmının, yaşamın söz konusu alanlarını anlamak ve yapılandırmak için yalnızca bir "doğru", "gerçek" ve "normal" yol olduğu biçimindeki tek tipleşmesine ya da asimile edilme baskısına karşı direnmektedirler (Kubilay, 2010, s.136).

Şimdiye kadar aktarılan bilgilerden yurttaşlık statüsünün, -en azından batı toplumlarında- erkek egemen ve aynı derecede kurumsallaşmış heteroseksüellikle de ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Yurttaş hakları söylemleri içerisinde normal yurttaş, büyük ölçüde erkekliğe endeksli ve heteroseksüel olarak inşa edildiğinden, yurttaşlık statüsü heteroseksüel ile ilişkilendirildiğinde, tehditkâr ve meydan okuyan bir hale gelmektedir

(Richardson,1998, s.88). Yurttaşlık (hetero)seksüelleştirildikçe, “cinsel yönelimlerinin şüpheli, tehlikeli ya da arzu edilmez olduğuna kanaat getirilen bireyler kendilerini, ulusun ahlaki sınırlarını çizmek isteyen politikacılar ve yasa yapıcılar tarafından sivil ve refah hakları açısından engellenmiş bulurlar” (Kondakov, 2013, s.3).

Sivil, siyasal ve sosyal haklar bütünü olarak tanımlanan geleneksel ve egemen sosyal yurttaşlık modeli içerisinde, LGBT bireylerin sadece kısmi yurttaşlar oldukları ve belirli haklardan yararlandırılmayacakları söylenebilir. Bu saptama, heteroseksüellerle eşit, örneğin formel evlilikte ve orduda benzer yasal statülere ulaşma gibi hakları elde etme girişimlerinde açıkça görülebilir. Yine bu yurttaşlık modeli içerisinde geçen adalete erişim hakkı açısından bakıldığında, örneğin hukukta, LGBT bireyleri cinsellikleri temelinde ayrımcılık veya tacizden koruyacak yasalar yetersizdir. Geleneksel yurttaşlık modelinde politik yurttaşlık açısından, LGBT bireylerin oy kullanma hakları inkâr edilmemekle ve seçimlerin birer parçası olmalarına izin verilmekle birlikte, politik güce erişimleri sınırlı kalmaktadır. Sosyal yurttaşlık açısından LGBT bireyler, yine dezavantajlı pozisyondadır: heteroseksüel çiftlerin yararlandığı miras hakkından, emeklilik hakkından, vergi indirimlerinden yararlanamazlar. Tam bir sosyal yurttaşın erişebileceği eğitim, iş, barınma, evlat edinme gibi alanlar da (hetero)seksüelleştirilmiştir. Çeşitli batı ülkelerinde LGBT bireylere belirli hak ve korumalar verilmiş olmasına karşın, bununla birlikte bu hak ve korumalar kısmi yurttaşlık formundadır. Bu haklar, büyük ölçüde özel alanda kalması ve kamunun kabulünü ya da politik topluma üyeliği aramaması şeklinde sınırları çizilmiş biçimde inşa edilmiştir. Bu açıdan lezbiyen ve gayler, belirli yurttaşlık haklarına sahip olmakla birlikte, toplumun meşru bir üyesi değildirler. Bu, tolerans ve asimilasyon politikalarına dayalı bir yurttaşlıktır. Bu tolerans sınırlarında kaldıkları sürece, kabul edilebilen haklar verilir ama heteroseksist bir özel/genel ayrımıyla sınırlar sürdürülür. Dahası beklentiler, LGBT bireylerin azınlık grupları olarak kalması yönündedir. “İyi yurttaş” olarak onlar, “homoseksüelliği özendirerek” ya da “çocuk büyüterek” sayılarını artırmamalıdır (Richardson,1998, s.88-90).

Richardson (1998) tarafından 1998 yılı batı ülkelerinin bir kısmı için yapılan bu açıklamalar, 2014 Türkiye’sini anlatır gibidir. Türkiye’de LGBT bireyler tam da anlatıldığı gibi, adalete erişimde sorun yaşarlar, onları ayrımcılık, taciz ve hatta cinayetlerden koruyabilecek olan yasalarda kendilerine yer bulamazlar, evlilik ya da yasal birliktelik hakları yoktur; hatta bu hususta yükselttikleri taleplerine cevap olarak, kanun yapıcı pozisyonunda olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Milletvekili ve TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu, “Homoseksüellerden de eşitlik ve evlilik hakkı tanınması için yoğun talep geldi. İstiyorlar diye verecek miyiz? İktidar sorumluluğu içinde hareket etmek zorundayız”

(Türker, 2008) şeklinde açıklama yapmıştır. Okulda, hastanede, emniyette ve kamusal alanda ayrımcı uygulamalara ve nefret suçlarına maruz kalırlar, oy kullanabilirler, yurttaşlık görevlerinin en temeli sayılan şeyi yaparak vergilerini öderler, siyasete katılmalarının önünde resmi bir engel yoktur ama politik güce erişmelerine genel olarak izin verilmez. Homoseksüel olduğu duyumundan yola çıkılarak yapılan soruşturma sonrasında işten atılabilirler. Mahkemeye gitmesi durumunda İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan “kanun bu tür memurların ayıklanmasını öngörmüştür” (Radikal Gazetesi, 2014) şeklindeki açıklama ile karşılaşabilirler.

Avrupa Birliği'nin 2013 Türkiye İlerleme Raporu'nda LGBTI yurttaşlara yönelik sorunlar yer almaktadır (European Commission, 2013, s.58-59):

“Lezbiyen, gay, biseksüel, transgender ve interseks (LGBTI) bireylere karşı şiddet devam etmektedir. Homoseksüellere karşı nefret saldırıları ve nefret söylemleri sürmektedir. Türkiye’de 12 LGBTI nefret cinayeti kurbanı olmuş ve LGBTI bireylere karşı çok sayıda linç girişimi, tecavüz, işkence, kötü muamele, aile içi şiddet, taciz ve bilişim suçları vakaları kaydedilmiştir. LGBTI bireylere karşı işlenen suçların faillerinin “iyi hallerine” dayanarak cezalarının azaltılması ve “provokasyon” ilkesinin, tekrarlanan adli uygulamalar olduğu görülmektedir. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden bireylere karşı suçların araştırılması ve kovuşturulmasındaki eksikliklerin, failin cezasız kalmasına yol açtığına dair endişeler artmaktadır.” ifadeleri Avrupa Komisyonu’nun Raporu’nda yer alan saptamalardır.

Yine aynı rapora göre, LGBT bireylere karşı ayrımcılık örnekleri sıktır. Cinsel yönelimlerini açıkladıkları için işlerinden atılan polis memuru, öğretmen ve banka personeli vakaları vardır. Lise ve üniversite öğrencilerinin, okulu bırakmaları yönünde baskılar da dahil olmak üzere ayrımcılıklarla karşı karşıya oldukları belirtilmiştir.

2013 yılı Ocak ayında, Türk Silahlı Kuvvetleri disiplin yönetmeliği, homoseksüelliği “doğal olmayan” olarak tanımlamış ve “iffetsiz” personelin atılacağını bildirmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 2013). Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri, homoseksüelite ve transeksüeliteli hala “hastalık” olarak tanımlamaya devam etmektedir.

Bütün bu haksız, hukuksuz ve insan onuruna yakışmayan uygulamaların, dev bir adaletsizlik portresini oluşturduğu açıktır. KAOS GL tarafından yapılan açıklama, durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Heteroseksüel cinsel yönelimden farklı cinsel yönelime sahip yurttaşlara –ki yurttaş olmak, bireyin cinsel yöneliminden bağımsız bir yasal konumdur- yönelik ayrımcı tutumlar ve homofobi, sadece cinsel yönelim farklılıklarına dayalı ötekiler yaratma, damgalama süreçleri olarak hayata geçmiyor. Aynı zamanda heteroseksüellikten farklı cinsel yönelimi olan insanların bazı yurttaşlık haklarının inkâr edilmesine yol açıyor. LGBT yurttaşların eğitim, sağlık, barınma vb. temel haklara dayalı temel günlük hayat düzenlemeleri için bile uzun yıllar süren mücadeleler vermesi gerekiyor.” (Kaos GL, 2009).

İKİNCİ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI YÖNTEM, VERİ ve BULGULARI

2.1. Alan Araştırmasının Nitelikleri

2.1.1. Araştırmanın Amacı

LGBT bireylerin stigmatik yaşantıları ve eşit yurttaşlık talepleri, araştırmanın temel sorunsalıdır. Araştırmada Antalya merkezde yaşayan LGBT bireylerin ailede, okulda, iş hayatında, kamusal alanda, sağlığa, adalete ve siyasete erişimde maruz kaldıkları stigmatize yaşantıları, bu stigmatı ne şekilde hissettikleri, içselleştirip içselleştirmedikleri ve/veya ne şekilde içselleştirdikleri ele alınmıştır. Alan araştırmasının amacı, lezbiyen, gay, biseksüel ve trans bireylerin stigma yaşantılarını ve eşit yurttaşlık taleplerini ortaya koymaktır.

Katılımcılara, cinsel yönelimleri veya toplumsal cinsiyet kimliklerini ilk farkedişleri, erken dönem yaşantıları, keşifleri, hisleri, bu süreçlerde ve sonrasında aileden, arkadaşlarından ve toplumun diğer kesimlerinden aldıkları tepkiler, stigma yaşantıları, bu yaşantıları hissetme biçimleri ve geliştirdikleri stratejiler ve bütün bu süreçler sonucunda oluşturdukları, devletten eşit bir yurttaş olabilmek adına beklentileri ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

2.1.2. Araştırmanın Yöntemi

Ergün'ün (2014) açıklamalarından yararlanarak, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, eğitim gibi sosyal bilim alanlarının ana konusu olan insan ve toplum davranışlarını sayılarla açıklamanın güç olması, yapılan sayısal ölçümlerin, kişilerin nasıl ve niçin öyle davrandığı sorusuna cevap vermemesi nedeniyle, insan ve grup davranışlarının **nasılını** ve **nedenini** anlamaya yönelik olan niteliksel (qualitative) araştırma yöntemi seçilmiştir.

Nitel araştırmalar, dünyanın sosyal yönü ile ilgilenir ve şu sorulara yanıt arar:

- İnsanlar niçin böyle davranır?
- Kanaatler ve vaziyet alışlar nasıl oluşur?
- İnsanlar çevrelerinde olup bitenden nasıl etkilenir?
- Kültürler niçin ve nasıl gelişir?
- Sosyal gruplar arasındaki farklar nelerdir?

“Niçin? Nasıl? Ne şekilde?” sorularına yanıt arayan nitel araştırma, kişilerin kanaatleri, tecrübeleri, algıları ve duyguları gibi subjektif verilerle (data) meşgul olur. Durumu, ilişkili bağlantıları içinde anlamaya çalışan nitel araştırma, olayı etkileyen değişkenleri kendisi ortaya çıkarır. Verilerin gözlem, mülakat ve anket yoluyla toplandığı nitel araştırmada, zaman alıcı olması nedeniyle küçük örneklemle çalışılır (Ergün, 2014).

Katılımcıların stigmatize yaşantılarının kaynağı, şekli, katılımcıda ortaya çıkardığı duygu/düşünce ve davranışları araştırmak araştırmanın temel amaçlarından biri olduğu için, nitel araştırma yöntemiyle, toplumsaldan bireye doğru tümdengelim yöntemi kullanılmıştır. Olay ve olgular bütüncül ve çok yönlü bir yaklaşımla ele alınmış ve yansıtılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların iç dünyalarını anlamaya yönelmiş ve konunun karmaşıklığı ve hassasiyeti dikkate alınarak empati kurulmaya özen gösterilmiştir.

Ayrıca, alan araştırması öncesinde, pilot çalışma yapmak amacıyla, 79 sorudan oluşan, likert tipi bir soru formu oluşturulmuştur. Soru formunda katılımcılara ait olgusal veriler, daha önceden belirlenmiş olan toplumsal kurumlarda yaşanması olası stigma yaşantılarını belirten ifadeler ve yurttaşlık taleplerini içeren ifadeler yer verilmiştir. Bu formlar da görüşmecilere dağıtılmış ama 11 katılımcıdan yanıt alınabilmiştir. Verilen yanıtlar ile derinlemesine görüşmede elde edilen verilerin uyumlu olup olmadığına bakılmış ve değerlendirmede dikkate alınmıştır.

2.1.3. Araştırmanın Tekniği

Araştırmada katılımcılarla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Görüşme, toplumsal araştırmalarda en çok kullanılan tekniklerden biridir. Tekniğin çıkış noktası ”İnsanların ne düşündüğünü öğrenmek istiyorsan onlara sor” ilkesidir. Ayrıca dilin kullanımı toplumsal bir eylemdir. Görüşmelerdeki cümlelerin tamamı yanlış ya da doğru olarak değerlendirilmez. Onların her biri bir toplumsal etkinlik, bir öznenin eylemi olarak değerlendirilir. Yapı açısından görüşmeler üçe ayrılır: yapılandırılmamış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmış. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde genellikle önceden belirlenmiş başlıklar (edinilecek bilgi konusunda) bulunmakla birlikte bunların sırası tam belirli değildir. (Geray, 2004, s.152). Bu nitelikler derinlemesine görüşmede özenle kullanılmıştır.

Araştırmacı değişik yan ya da açıcı sorular sorarak görüşmenin derinleşmesini ve katılımcının yanıtlarını açmasını ya da ayrıntılandırılmasını sağlayabileceğinden belirlenmiş konu başlıkları ve sorular, görüşme sırasında katılımcılara yöneltmiş, katılımcıların aktardığı yaşantılardan önemli veriler elde edilmiştir. Ayrıca görüşmenin akışını bozmamak ve

tekrarlardan kaçınmak için başka bir soru cevaplandırılırken yanıtı alınan soru yeniden yöneltilmemiştir.

Belirli bir tasarım çerçevesinde uygulanan alan araştırmasından elde edilen verilerin analizi için, öncelikle görüşmeler yazıya aktarılmış, okunmuş, kodlanmış, kategorize edilmiş ve ardından verilerin yorumlanması yapılmıştır. Veriler, kimlik gelişimi, aile kurumu, eğitim kurumu, çalışma yaşamı, adalet kurumu, sağlık kurumu, kamusal alan, siyasal yaşam ve eşit yurttaşlık talepleri kategorilerine ayrılarak yorumlanmıştır. Her bir başlıkta yaşantıladıkları stigmalar, sergilenen, hissedilen ve içselleştirilen olmak üzere üç biçimiyle ele alınmıştır. Eşit yurttaşlık talepleri ise özellikle konu edilmiştir.

Gizlilik kuralı en önemli konudur. Katılımcılara görüşmenin sadece bilimsel amaçlarla kullanılacağı önceden açıklanmıştır. Derinlemesine görüşme yapılan kişilerin isimleri “gizlilik” ilkesi nedeniyle kullanılmamıştır. Bunun yerine katılımcılardan, kendilerine birer rumuz seçmeleri istenmiş, bir kısmı buna gerek duymamış, bir kısmı da (translar) zaten kullandıkları “edinsel” isimlerini rumuz olarak kullanmak istemişlerdir. Bu kişilere araştırmacı tarafından Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar*, *Tehlikeli Oyunlar* ve *Korkuyu Beklerken* romanlarından ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanından karakter isimleri rastgele yöntemle rumuz olarak verilmiştir.

Görüşmeler öncesinde katılımcılara araştırma ile ilgili bilgi verilmiş, ses kaydı için izinleri alınmış ve görüşmeler Sony IC Recorder ses kayıt cihazı ile kayda alınmıştır. Kayıtların çözümü yapılmış ve kullandıkları dil özgün haliyle bırakılmıştır. Kolay anlaşılır olmasını sağlamak amacıyla olgusal veriler kutular içinde verilmiştir.

2.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

LGBT bireylerin yaşamları, duygu, düşünce ve davranışları konusu karmaşık ve hassas bir konudur. LGBT bireyler stigmatik yaşantılara maruz kalmamak için yönelimlerini/kimliklerini her ortamda açmamaktadırlar. Bu nedenle katılımcılara kolayca ulaşılammış, görüşme yapabilmek özel olarak çaba gerektirmiştir. Pembe Caretta örgütü üyelerinin büyük bölümü ile görüşmeler Antalya Kale İçi’nde Yivli Cafe’de zaman zaman gürültülü, dikkat dağıtan uyarıların olduğu bir ortamda yapılmıştır. Pembe Caretta örgütü üyelerinden araştırmaya katılan lezbiyen ve biseksüel yoktur.

Pembe Caretta örgütlenmesi içindeki üyelerle (biri hariç) sadece Pazar günleri görüşebilmek mümkün olmuştur. Seks işçilerine (1 kişi hariç) ulaşmak mümkün olmamıştır. Pembe Caretta örgütlenmesinden birkaç üye bu konuda girişim yapmıştır ama maalesef seks işçileri tarafından kabul görmemiştir.

Pilot çalışma için hazırlanan 79 maddeli soru formunun üyelerine dağıtılması için Kaos GL Derneği ile iletişim kurulmuş ama “üyelerin araştırmalara sıcak bakmadığı” yanıtı alınmıştır. Bunda uzun zamandır çeşitli ödev, tez, çalışma vb.’ye katılıp geri bildirim almamalarının çok etkili olduğu ifade edilmiştir.

Nitel araştırmada doğrudan genelleme çok mümkün değildir. Sınırlı genellemeler yapılabilir. Nitel araştırmada evreni temsil edecek sayıda ve düzeyde kişiye görüşmeler için belirlenen zaman diliminde ulaşılamaması sınırlıklardan bir başkasıdır.

2.1.5. Araştırmanın Katılımcıları

Tez çalışması kapsamında Antalya’da Pembe Caretta LGBT Topluluğu içerisinde yer alanlar, İstanbul LGBT Dayanışma Derneği Sorumlusu ve LGBT hakları için mücadele veren herhangi bir yapılanmada yer almayanlar olmak üzere toplam 16 LGBT bireyle derinlemesine görüşme yapılmıştır.

2013 sonbaharından bu yana, toplumda görünürlük yaratmak ve LGBT bireylerin haklarını savunmak için örgütlenmeye çalışan Pembe Caretta LGBT Topluluğu, LGBT bireylerin hakları için mücadele veren, toplumda görünürlük yaratmaya çalışan ve Antalya sınırları içerisinde yer alan tek topluluktur. Kendisi de gay olan bir üniversite öğrencisinin girişimleriyle kurulan ve gittikçe genişleyen örgütün mail ve mesaj ağlarında 200 kişi olduğu, ayda en az bir kere toplantılarını takip eden ortalama 100 kişi olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca Pembe Caretta’nın görece yeni bir örgüt olmasından dolayı süreci anlamak açısından, uzun yıllardır bu konuda mücadele veren İstanbul LGBT Dayanışma Derneği sorumlusu ile de derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Örnekleme yer alan Pembe Caretta LGBT örgütü ile sosyal medya (facebook/pembe caretta topluluk sayfası) aracılığıyla iletişim kurulmuş, araştırma hakkında bilgi verilmiş, davetleri üzerine Babil Cafe’de gerçekleştirdikleri toplantıya katılım sağlanarak üyelerle yüz yüze ilk iletişim sağlanmıştır. Talepleri üzerine araştırmanın amacını, konusunu anlatan bir word belgesi hazırlanarak mail atılmış ve grubun yönetim kademesindeki üyelerinden onay alınmıştır. Diğer katılımcılara ise araştırmacı tarafından farklı çevrelerden tanıdık kişiler aracılığıyla ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında, LGBT hakları için mücadele veren bir örgütlenmeye üye 10 kişi ve herhangi bir örgütlenmeye üye olmayan 7 kişi ile 03.02.2014 ve 20.06.2014 tarihleri arasında görüşülmüştür. Örgütlenme içerisinde yer alan katılımcılardan birinin psikotik olduğu düşünüldüğü için (resmi tanısı yoktur, araştırmacının mesleki görüşüdür) araştırmanın

güvenilirliği açısından kendisiyle yapılan derinlemesine görüşmede elde edilen veriler değerlendirilmeye dahil edilmemiştir.

Görüşme yapılan ve verileri değerlendirilen katılımcılardan 8'i eşcinsel erkek, 3'ü MtF (erkekten kadına) trans, 1'i FtM (kadından erkeğe) trans, 1'i biseksüel kadın, 1'i biseksüel erkek, 1'i lezbiyen ve 1'i de "tanımlamayan" bireydir. Katılımcılardan biri boşanmış, diğerleri bekârdır.

Katılımcılardan yaşı en küçük olan 17, en büyük olan 44 yaşındadır. Eğitim durumları ortaokul mezuniyetinden doktora mezuniyetine dek uzanmaktadır. Yapılan görüşmelerin en kısası 17 dakika en uzununu 1 saat 30 dakika sürmüştür.

Alan araştırmasında farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireylerle derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler çalışmanın tasarımı doğrultusunda kategorize edilmiştir. Araştırmaya katılan LGBT bireylere ait olgusal veriler Tablo 2.1'de gösterilmektedir:

Katılımcılardan biri ilçe, biri şehir, biri Almanya ve diğerleri büyük şehirde büyümüştür. Katılımcıların mesleği, çalışma durumu, sosyal güvenceleri ve kazanç durumları açısından: Öğrenciler dışında bir mesleği olan 8 katılımcıdan 4'ü düzenli bir kazanca sahiptir, diğer 4'ü düzenli bir kazanca sahip değildir, 1 i cinsel yöneliminden dolayı çalışmasına izin verilmediğini belirtmektedir. 10 katılımcının sosyal güvencesi var, 6 katılımcının yoktur.

Tablo 2.1 Katılımcılara Ait Olgusal Veriler

	Tanım	Medeni Durum	Yaş	Kiminle yaşıyor	Eğitim	Anne/Baba Eğitimi	Aile dünyaya bakış	SED	Büyüdüğü Yer	LGBT örgütüne üyelik Meslek	İş	Sosyal Güvence	Kazanç
Turgut Özben	Eşcinsel erkek	Bekar	17	Yalnız	Lise Öğr.	Lise/Lise	İlimli	Orta	B.Şehir	Evet Öğrenci	Hayır	Var	
Olric	Eşcinsel erkek	Bekar	19	Yurt	Lise Öğr.	OY/OY	Muhaf.	Üst	B.Şehir	Hayır Öğrenci	Hayır	Yok	
Kelimeler Albayım	Trans Kadın	Bekar	25	Aile	Üniv. Terk	Ünv/Lise	İlimli	Orta	B.Şehir	Evet Çevirmen	Düzensiz	Yok	Düzensiz
Mavi	Eşcinsel erkek	Bekar	22	Ark.	Ünv. Öğrenci	OKD/	İlimli	Orta	Şehir	Evet Öğrenci	Hayır	Var	
Albay	Eşcinsel Erkek	Bekar	42	Ark.	Üniv. Terk	İlk/Orta	Liberal	Orta	B.Şehir	Evet Restoratör	Hayır	Yok	550
Gülşen	Trans kadın	Bekar	24	Yalnız	Orta Okul	İlk/ilk	Sol	Orta	B.Şehir	Evet Seks İşçisi	Evet	Yok	1200
Strapor	Tanımlanmıyor	Boş.	44	Ark.	Doktora	Lise/Doktora	Liberal	Orta üst	B.Şehir	Hayır Hekim	Evet	Var	5500

Nuclear	Eşcinsel erkek	Bekar	18	Aile	Lise	Lise/Lise	Sol	Alt	Şehir	Evet	Öğrenci	Hayır	Var	
Eee	Bis. kadın	Bekar	18	Aile	Lise	İlk/ilk	Liberal	Orta	B.Şehir	Hayır	Öğrenci	Hayır	Var	
Beyaz Mantolu Adam	Eşcinsel erkek	Bekar	18	Aile	Orta	Lise/lise	Muhaf.	İyi	B.Şehir	Hayır	Kuaför	Hayır	Var	
Karadut	Lez.	Bekar	41	Yalnız	Yük. Lisans	Lise/Ünv.	Sol	Üst	B.Şehir	Hayır	Yazar	Evet	Var	2500
Güneş	Bis. erkek	Bekar	25	Yalnız	Üniversite	Lise/Lise	Sol	Orta	İlçe	Hayır	Koç	Evet	Yok	Yetiyor
Hikmet Benol	Trans erkek	Bekar	17	Aile	Lise Öğr.	Lise/lise	Sol	Üst	B.Şehir	Evet	Öğrenci	Hayır	Var	
Selim Işık	Trans Kadın	Bekar	19	Aile	Lise	Lise/lise	İlimli	Orta	B.Şehir	Evet	Yok	Hayır	Yok	
Halit Ayarıcı	Eşcinsel erkek	Bekar	19	Ark.	Ünv. Öğrenci			Orta üst	B.Şehir	Evet	Öğrenci	Hayır	Var	
Süleyman Kargı	Eşcinsel erkek	Bekar	40	Anne	Ünv.	Okur yazar	İlimli	Orta üst	Almanya	Evet	Hipoterapis Düzensiz	Var	Düzensiz	Düzensiz

Ark:Arkadaş Bis:Biseksüel Boş:Boşanmış B.Şehir:Büyük şehir Lez:Lezbiyen Muhaf:Muhafazakar OY:Okur yazar OYD: Okur yazar değil Öğr:Öğrenci
SED:Sosyo ekonomik düzey Ünv:Üniversite

2.2. Veriler, Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmanın kavramsal çerçevesi ile bağlantılı olarak elde edilen veriler, kategorize edilerek yorumlanmıştır. Veriler, “kimlik gelişimi, aile kurumu, okul kurumu, çalışma yaşamı, adalet kurumu, sağlık kurumu, siyasal yaşam ve eşit yurttaşlık talepleri” kategorilerine ayrılarak yorumlanmıştır. Her bir kurumda yaşadıkları stigmalar, sergilenen, hissedilen ve içselleştirilen olmak üzere üç formda ele alınmıştır.

Bu bölümde katılımcılara yöneltilen sorulara verilen yanıtların değerlendirilmesine yer verilecektir.

2.2.1. Kimlik

Kimlik, “ben kimim?” sorusuna verdiğimiz, diğer insanlardan ayrı, eşsiz bir insan olduğumuz yolundaki cevabımızdır. Benliğimiz konusunda dün, geçen yıl, ondan önceki yıl... her kim isek, yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusudur (Budak, 2003, s.447).

Erikson (1984, s.62) kimlik duygusunun, aynı kalan ve değişmeyen “kendi” yaşantısı olduğunu belirtir. Bu duygunun, çocuğun dış nesnel evreninde kendi arzuları, düşünceleri, anıları ve görünümüyle yer alışının bilincine varmasıyla geliştiğinden bahseder. Kimlik, kişinin algıladığı kendi imgesi ile fiziksel duyuları, duyguları ve kişilik özelliklerini kapsar.

Genel kimlik teorilerinde düzensizlik, karışıklık ve belirsizlikle karakterize edilen homoseksüel kimlikle ilgili bilimsel çalışmaların başlamasıyla birlikte, LGBT bireylerin kimlik gelişimine dair teori ve modeller ortaya konulmuştur. Bu modellerin ortak temalarından biri bireyin farklı olduğunu algılamasıdır.

Araştırmaya dahil olan katılımcılara, “farklı cinsel yönelime/cinsiyet kimliğine sahip olduğunuzu ne zaman fark ettiniz?” sorusu yöneltilmiştir. 16 katılımcının 15’i soruya şu şekilde yanıt vermiştir:

Farklı cinsel yönelime/ cinsiyet kimliğine sahip olduğunuz ilk ne zaman fark ettiniz?

"Fark hissediyordum. Uzak duruyordum aslında. Genelde erkek arkadaşlarımın yanında durmak istiyordum ama duramıyordum. Hani bir şeyler beni iteliyordu. Kız arkadaşlarım çoktu, genel de ip atlardık, seksek oynardık. O şekilde yani" (Olrıc, Eşcinsel Erkek)

"Çok önceye dayanıyor aslında benim, yani 5. 6. sınıflara kadar dayanıyor. Ama tam olarak ne olduğunu bilmiyordum, farklı olduğunu biliyordum ama ne olduğunu bilmiyordum. Ne olduğunu anlamam sekizinci sınıf civarında oldu. Liseye başlamadan önce" (Nüclear, Eşcinsel Erkek)

"Ben bir yaşa gelince insanların gay olmadığını fark ettim. Çünkü çocukken de rüyamda erkekleri görüyordum, yani normal olanın bu olduğunu zannediyordum. Mesela ilkokula gitmediğim zamanlarda bizim binanın yanında fırın vardı ve un taşırdı erkekler fakat yazın şort giyerlerdi, şort dediğim de iç çamaşır aslında. Üstlerinde bir şey yok, sırtlarına bir çuvalı huni gibi bir şey yapıp diğer çuvaları alıp alıp içeri götürüyorlardı, oturup aşağıdan, bacak aralarından cinsel organlarını görmeye çalışırdım, ama hiç bir kadına, görme fırsatım olduğunda eğilip bakmadım." (Albay, Eşcinsel Erkek)

"Çok çocukken. Yani herhalde 4,5 yaşında filan olmam lazım. Direkt fark ettiğim bir duygu. Çocukken öyle özel bir farkındalık yaşamıyorsun. Bir çocukluk arkadaşım vardı, ona ilgi duymuştum ve o çocukken oynadığın böyle şey, prematüre seksüel davranış modelleri var, bunu bir kızla uygulamıştım. 5 falan olmalı." (Strapor, Tanımsız)

“Epey çocukluk yani kendimi bildiğim ilkokula başlama dönemleri. Diğer çocuklardan farklı olduğuma inanırdım ya da öyle hissedirdim. Kadın kıyafetleri falan, yani kadınsal figürler ilgimi çekerdi.” (Güneş, Biseksüel Erkek)

“Kendimi ‘anadan doğma eşcinsel’ olarak tanımlıyorum. Çok fazla sonradan olan ya da kendisini sonradan fark eden eşcinsel var. Ergenliğe girince eşcinsel olduğunu fark edenler var. Ben çocukluğumdan beri hep farklı olduğumu biliyordum. Bunun ismini bilmiyordum sadece. Ben kendimi çok farklı hissediyordum, uzaylılar bıraktı diye düşünürdüm. Erkekler var, kadınlar var, ben farklıyım, ben özelim. 3 yaşına kadar babaannem yanında yetiştim, özel günlerde kızlar makyaj yapardı, kollarına pul yapıştırırlardı, kına yakarlardı. O zamanlar en önde olurdum, makyaj, kıyafet, süs konularında en öndeydim. ‘Ana ana bana da yak’ derdim.” (Süleyman Kargı, Eşcinsel Erkek)

“Hisler konusu biraz karışık çünkü ben geçmişe dönük fotoğraf arşivine bakıyorum. Ana okuluna gitmeden önce normal elbiseler giyen bir kız çocuğu, hiçbir şey yok, hiçbir sıkıntı ama anaokuluna, insanların içine girdiğim zaman bir bakıyorum bir anda oturuş filan değişmiş kıyafetler değişmiş, mimikler değişmiş, o zaman neyin ne olduğunu bilmiyorum. Ama erkeklerle çok iyi anlaşıyorum. Kızlar gider orda seksek oynardı, ben giderdim erkeklerle okulun köşesinde maç yapardım mesela. Çok da zevk alırdım, ara sıra kızların yanına da giderdim ama onların oyunu tuhaf gelirdi.” (Hikmet Benol, Trans Erkek)

“Açıksası çok küçükken fark ettim. İlk bir kız arkadaşım ile aramda bir şeyler geçmişti, ilkokuldaydım. 1 olması lazım. Sınıf arkadaşımdı. Yanağımdan öpmüştü, çok heyecanlanmışım, o zamandan beri farkındayım. Bana çok da garip gelmedi, bana normal geldi. Belki diğer insanlar da böyledir ama söylemiyorlardır diye düşünüyordum” (Eee, Biseksüel Kadın)

“3 yaşımda. 2,5 3 yaşımlı çok iyi hatırlıyorum. O zamanlar doğduğum cinsiyeti inkâr ediyordum. Karşı cinse bürünmek, etek giymek, bir şeyler takmak filan. Hani farklı olduğumu anladım. Sanki rüyada gibiydi, hani benim ismim farklı ama bana farklı isimle hitap ediyorlar, farklı yaklaşıyorlar vs. İlk üç yaşımda anladım diyebilirim. Aslında çocukluk çok güzel . Şimdi yapmaya çekindiğim, daha doğrusu 16, 15 yaşında yapmaya çekindiğim şeyleri çocukken rahatça yapıyordum. Topuklu ayakkabılar giymeler, oje sürmeler.” (Selim Işık, Trans kadın)

“Eşcinsel olduğumu küçük yaşlarda fark ettim, zaten kız oyunlarını ve kızlara daha çok yakınlığım vardı. Erkek oyunlarından sürekli kaçmışımdır. Daha 7-8 yaşlarındayken bunun farkına vardım.” (Turgut Özben, Eşcinsel Erkek)

“Ben çok küçük yaşlarda fark ettim kimliğimi” (Halit Ayaracı, Eşcinsel Erkek)

“Hiçbir zaman bu bedene ait değildim” (Kelime Albayım, Trans Kadın)

“Onun öyle olduğunu anlamamakla birlikte çok küçük yaşlarda. Yani 5 6 yaş. Ben hep kadınlara aşık oluyordum. Mesela ilk aşkım Nilüfer’di, şarkıcı Nilüfer. O zaman evlenmişti O, partneri filan vardı, evlilik fotoğrafları. Çok sinirlenmişim. Onu saklıyordum yastığımın altında filan. Sonra arkadaşlara aşık olmalar başladı, platonik. O zaman gerçi aşk olduğunu anlamıyordum da.”

(Karadut, Lezbiyen)

“ Bu biraz çocukluğuma gidiyor, o zaman anlamıyordum, anlam veremiyordum. Şimdi biraz düşününce anlamlaşıyor.”
(Mavi, Eşcinsel Erkek)

“Ben 3 ııı 6 yaşımıdaydım ve o duygu vardı bende. Onu hissediyordum ama şey olarak düşünüyordum o zaman, acaba bir tek ben mi böyleyim ama yaş ilerledikçe gördüm yani benden başka gayler de var... Yaş ilerledikçe daha çok büyüyor yani, yani şey yapamıyorsun ne bileyim”
(Beyaz Mantolu Adam, Eşcinsel Erkek)

Bireyin “farklı olduğunu” anlaması şeklinde karakterize edilen bu ilk evre için, katılımcıların biri (Nuclear) dışında tamamı 6 yaştan öncesini, bir katılımcı ise beşinci ya da altıncı sınıf dönemini –yani 11, 12 yaş- işaret etmektedir. Henüz akranlarla sosyalleşmenin yeni başladığı, onlarla vakit geçirilen, bireyin kendisini akranlarıyla mukayese etmeye başladığı dönemde hissedilen farklılık, ilerleyen yıllarda bireyin içinde karmaşaya yol açacaktır.

Troiden (1979, s.363) ilk çocuklukta hissedilen farklı olma duygusunun çocuk tarafından cinsel bir farklılık olarak anlaşılmayacağını belirtir. Duygular cinsel yönü işaret etmeye başladığı zaman bireylerin ikinci evreye geçeceğini ifade eder.

Coleman (1982, s.32), bu süreçte bireyin, farklılığın nedenine dair yaşayacağı belirsizliğin, bireyde düşük öz-saygıya neden olacağını ve bireyin farkın gerçek nedeniyle uğraşmaktan kaçınmaya başlayacağını belirtir. Bu büyüyen krizi çözmedeki başarısızlık, ruhsal bozukluk ya da intihar ile sonuçlanabilirken, diğer yandan çatışmanın çözümü, bireyin bir sonraki evreye (açılma) geçmesini sağlayacaktır.

Katılımcılar yaşadıkları karmaşayı anlatırken artık stigmaya dair veriler de sunmaya başlamışlardır. Çünkü artık sosyalleşmeye başlamış olan çocuk, evde, sokakta, okulda, parkta ebeveynlerinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden, televizyon programlarından, ders kitaplarından topluma göre neyin “doğru” neyin “yanlış” olduğunu, ayıpları, günahları, yasakları, suçları... öğrenmiş ve bu kadar insanın yanılmayacağını düşündüğü ve kendisini yapayalnız hissettiği için, kendisini suçlama eğilimine girmiştir. Toplumsal kurumların, hakim sistemin torna tezgahı gibi hizmet verdiği toplumlarda farklı renklere tahammül yoktur.

Kimlik Gelişim Teorilerinde Ortak Nokta: Karmaşa

“İlk deneyimim ortaokul olabilir. Tabi yakınlaşma filan. Yine inkar ediyorum o zamanlar (içselleştirilen stigma) .Aşık oluyorsun herhalde. Biraz kimyasal bir şey, o zaman birazcık fark etmiştim. Ama yine de toplum kabul etmememi zorluyordu, kabul edemiyordum, kendimi suçluyordum (içselleştirilen stigma). Hatta görmüyordum bile, yok sayıyordum, toplumun şu an bizi yok saydığı (sergilenen stigma) gibi ben de kendimi yok sayıyordum (içselleştirilmiş stigma). Eşcinsel olmak suçtu, çünkü toplum öyle öğretiyordu her şeyde (sergilenen/içselleştirilen stigma). Yani doğduğundan beri yaşadığın ortamda hakaret edilen bir kimlik (sergilenen stigma). Küfürlerin içinde geçen, yani kötü sözlerde her zaman olan, aşağılık, alay edilmeye layık olan (sergilenen stigma). Yani meşru bir ayrımcılık vardı. Ve bu ayrımcılığı yapmak güzel bir şeymiş gibi gösterilirdi ve bu resmi bir ayrımcılığı hatta, bayağı büyük bir ayrımcılık” (Mavi. Escinsel erkek)

“Ardından onun yanlış bir şey olduğunu toplum empoze edince (sergilenen stigma) ben rol yapmaya başladım (hissedilen stigma) 7 yaşındayken. Baktım ki çevremdeki erkek çocukları erkek gibi, kız çocukları kız gibi, benim yanlış bir şey yaptığımı düşündüm (içselleştirilen stigma). Eskiden [denilen] ‘kız gibi’ cümleleri (sergilenen stigma), olgunlaştıkça artık incitmeye başladı (hissedilen stigma). Hani o cümlenin hakaret olarak geldiğini anlayabilecek durumdaydım artık. O cümle çocukken hoşuma gidiyordu ama 7 8 yaşında hakaret olduğunu anladım.” (Selim Işık, Trans Kadın)

“Sonra lisedeyken filan bunu kabul etmeme şeyi başladı bir dönem (içselleştirilen stigma). Erkeklerle filan birlikte oldum ilk. Bir sene filan ilk, yani cinsel hayata başladığımda. Ama hiç sevgili gibi olmadı, hep bir gecelik ilişkiler filan. [Kendini mi deniyordun olacak mı erkeklerle diye?] Evet hani ama öbür tarafı da düşünmüyordum, onu biraz bastırılmışım halinde (içselleştirilen stigma). Yine böyle okulda, uzaktan büyük ablalara filan aşık oluyordum ama onu tam olarak kendime açıklayamıyordum yani ama erkeklerden de sıkılıyordum. Bir gece birlikte oluyoruz, sonra bir daha görüşmek istemiyorum filan.. Bir de böyle çevrede bir grubumuz vardı her lisede olduğu gibi, olur ya öyle kanka filan. Hepsi heteroydu. Böyle erkekler merkekler, ben orda arkadaş baskısıyla (hissedilen stigma) yani ben de olmalıymışım gibi. Yani herkes öyle arkadaş markadaş, ben de öyle olmalıymışım gibi düşünüyordum (içselleştirilen stigma) herhalde. Yani kendimin farkına da varmış değildim henüz.”

(Karadut, Lezbiyen)

“Sonrasında tabi, bilinç, bilincinin ötesinde bir şeyle saklama yoluna gidiyorsun yani. Bunu ben 9’ lu yaşlarımda filan hissettim. Bu farklı bir şeyi, bu öyle kolay paylaşılacak bir şey değil ve hatta hiç paylaşılmaması gereken bir şey (hissedilen stigma) olduğunu o yaşlarımda düşünmüştümdür.” (Strapor, Tanımlamayan)

“O süreçte kız arkadaşlarım oldu, sevgililerim oldu, ama kız arkadaşlarımdan o kadar hoşlanmadım. Daha çok erkeklerden hoşlandığımı fark ettim. İlk etapta isim veremedim, ilginç bir durum, herhalde zamanla görüşüm değişir diye düşündüm (hissedilen stigma)” (Nüclear, Eşcinsel Erkek)

“Bir yaşa gelince arkadaşlarım boşalmaktan, orgazm olmaktan filan bahsetmeye başladılar, kızları düşündüklerinden filan, o zaman bende bir şimşek çakmaya başladı, demek ki herkes benim gibi değil (hissedilen stigma), yani kendimi hiç yanlış hissetmedim öncesinde, sonradan sosyalleşince...” (Albay, Eşcinsel erkek)

“Genelde birebir, hani insanın daha yakın olduğu arkadaşları vardır ya. O dönemler bazı şeyleri hissettiğim dönemlerdi. Ben şey bi çocuktum, futbol filan hiç oynamazdım mesela. Bir iki defa da oynadıysam mesela beni kaleye koymuşlardır, top bana gelirken ben kaleden kaçmışımdır. Daha çok kızlarla anlaşırdım. Onlar bana daha şey gelirlerdi, daha tehlikesiz gelirlerdi (hissedilen stigma). Daha narin gelirlerdi. Bununla birlikte erkekler de beni aralarına almak istemezlerdi (sergilenen stigma) ya da almak isterlerdi de ben mi girmezdim. Çünkü konuşmaları, tavırları bana çok şey gelirdi; bunlar başka dünyadan, beni buraya kim getirdi, nerden geldim ben buraya diye düşünürdüm. Onların şaka yaptıkları klasik şeyler filan çok hayvani gelirdi bana, öyle bir şey vardı. Kendimi koruma mekanizmam olabilir (hissedilen stigma)” (Güneş, Biseksüel Erkek)

“İlk anladığımda yedinci sınıftaydım. Ama o zaman ne bu çözemdim ben de. Dedim ‘herhalde arkadaşım çok değer veriyorum’. Halbuki çok farklı bir şeymiş. Sonra biraz etrafıma bakmaya başladım. Acaba bir tek ben mi böyleyim ve tesadüftür çevremde böyle bir kimseye denk gelmedim. ‘Tek ben farklıyım’ dedim (Hissedilen stigma). Zaman geçtikçe yönelim biraz daha değişti tabi [öncesinde duygusal çekim hissettiğini, cinsel çekim olmadığını] çünkü vücut fiziksel olarak yerine geldi, şimdi cinsellik yaşamayı merak ediyorsun. Şimdi diyorsun nasıl yapıcam, düşünüyorsun, yok Allah yok, nasıl yapıcam. Bende penis yok. Nasıl yapıcam nasıl yapıcam” (Hikmet Benol, Trans Erkek)

Goffman, çocukluk döneminde toplumsallaşmayla öğrenilen ve içselleştirilen stigmanın, LGBT bireylerin kimliğini şekillendirdiğini belirtir. Bu içselleştirmeden dolayı LGBT bireylerin, çoğunluğun taşıdığı ve onların yetersiz ve anormal olduklarına dair inancı paylaştıklarını öne sürer (aktaran Meyer, 2007, s.4).

Görece daha cinsiyetsiz olan çocukluk döneminde o denli keskin olmayan roller, ergenliğe girilirken keskinleşmeye başlamıştır. Ergen, artık çocukluktan çıkmıştır ve yetişkinliğe ilk adımını atmıştır. Artık biyolojik cinsiyetine uygun biçimde belirlenmiş olan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun biçimde hareket etmesi beklenmektedir: *çocukluk etmenin alemi yoktur, kendine gelsindir, hareketlerine dikkat etsindir*. Onu bekleyen ve gerçekleştirilmesi gereken görevleri vardır. Bu aşına kalıp cümleleri, bir başkasının O bireye söylemesine de gerek yoktur. Doğduğu andan itibaren, kurullarla, diktelerle, nasihatlarla, yasaklamalarla yavaş yavaş bireyde oluşturulan, toplumun bedende cisimlenmiş hali olan “süper ego”, bu işlevi bir başkasına gerek kalmayacak kadar layıkıyla yerine getirecektir:

“Baktım ki çevremdeki erkek çocukları erkek gibi, kız çocukları kız gibi, benim yanlış bir şey yaptığımı düşündüm” (Selim Işık, Trans kadın)

“Aşık oluyorsun herhalde. Biraz kimyasal bir şey, o zaman birazcık fark etmiştim. Ama yine de toplum kabul etmememi zorluyordu, kabul edemiyordum, kendimi suçluyordum” (Mavi, Eşcinsel erkek)

“Bu öyle kolay paylaşılacak bir şey değil ve hatta hiç paylaşılmaması gereken bir şey” (Strapor, Tanımlamayan)

Bu dönemde LGBT bireylerin bir kısmı da arayışa girmekte, karşı cinsle denemelere girişmekte, toplumun ve bedendeki tezahürü süper egonun yönlendirmesiyle, kendisinden beklenen davranışları sergilemek için uğraş vermektedir:

“Çünkü denedim bir erkekle daha doğrusu denemeye çalıştım. Asla olmadı.”(Hikmet Benol, Trans Erkek)

“Sonra lisedeyken filan bunu kabul etmeme şeyi başladı bir dönem. Erkeklerle filan birlikte oldum.” (Karadut, Lezbiyen)

Birey bir yandan da yaşadığı durumu anlamaya, öğrenmeye çalışabilir ve bilgi arayışlarına girebilir.

Kimlik Gelişim Teorilerinde Ortak Nokta: Keşfetme

“Çocukluğumdan beri ablamın bana en büyük yararı kitap okumayı sevdirmesi. Bir sorun olduğunda da yazılı metinden onu çözmeye çalışırım. Araştırma filan, o yüzden ablama bu şeyi asla unutmuyacağım, Antalya’da olan, LGBT aktivisti dediğim, o çok büyük bir şey ve yine merak ettiğim için bu durumu araştırdım tabi ve kitaplardan filan ve internetten. Sonuç olarak kendimi aydınlattım ve ne olduğumu buldum, bu çok önemli bir şey.” (Nuclear, Eşcinsel erkek)

“Şimdi şunu bilemiyorsun küçük yaşlarda: Böyle bir şey var mı hani, doktora gidip de bu değiştirilebiliyor mu? Hani nasıl bir ilaç alıyorsun filan, bunlarla ilgili hani fikirsizsin, internet yokken filan. Daha zamanla hani, birileriyle konuştukça, internette araştırdıkça, böyle bir şey var, hastanelerde resmi. Hani hep biliyordum ama çaresi olduğunu bilmiyordum bu tarz resmi yollarla. Onları öğrendim. Onları öğrendikçe hani tamam, bu olmalı. Şöyle bir şey yok; erkekti, o zamana kadar öyle yaşıyordun, bir gecede evet dedi ve değişti. Böyle bir şey yok. Hep kendini biliyorsun ama ne yapıcıyla ilgili sıkıntı var.” (Kelimeler Albayım, Trans kadın)

“Açık söylemek gerekiyorsa normalde eşcinselliği bilmiyordum desem. On iki on üç yaşlarında komşumla cinsel bir birliktelik olmuştu. Ondan sonra araştırmalara girmiştım. O şekilde bilgi sahibi olmuşum ve anlamıştım” (Olrıc, Eşcinsel Erkek)

Kimlik Gelişim Teorilerinde Ortak Nokta: Keşfetme

“Kimliğim üniversitede oldu tamamen, kimliğime isim verdiğim ve eşcinselliğin ne demek olduğunu araştırdığım zamanlar. Üniversitede birinden etkilenmişim, ona bakıyordum sürekli, baktığımı anlamış, zaten birinden etkilendiğin zaman fark ediyormuş o kişi. Sonra onunla konuştuk, çok üsteledi, ben aylarca kaçtım filan (hissedilen stigma). Üzerime geldi, soruyordu ne oldu ne oldu. Ben söylemedim tabi, çünkü söyleyemezdim de. Çünkü ben de bilmiyorum, ben de isim koymamışım, bir başkası söylüyor sadece. O da açık açık sormuyor tabi. Sonra bir gün mesaj attı, tehdit etti. Ben de tam o an ‘Ben biseksüelim’ demiştim, ağzımdan ilk defa çıktı, kendime de demiştim ilk kez o anda. Tabi çok büyük bir boşluğa düştüm bayağı, inanılmaz bir şey oldu benim için. Benim için devrim, kırılma noktasıydı herhalde. 2011 ‘de. Sonra araştırmaya başladım internetten ne nedir diye. Bayağı araştırdım, sayfalara baktım, örgütlenmelere baktım, önce tanımlara baktım, blogları gördüm, okudum okudum, okudum. Öyle bir gelişme süreci oldu, kendimi tanımak için bir fırsat verdim (Mavi, Eşcinsel erkek)

“Daha sonra araştırmaya başladım. Lise birinci sınıfta LGBT’nin ne olduğunu biliyordum. Benim ne olduğumu biliyordum, erkeklerden hoşlanıyordum, kızlardan da hoşlanıyordum. Tamam dedim ‘biseksüelim’ hani. Ellen’in programı var, izliyorum sürekli, küçüklüğümde beri de izliyorum. Daha sonra Ellen’i araştırmıştım.”

(Eee, Biseksüel Kadın)

Kimlik Gelişim Modellerinde Ortak Nokta: Keşfetme

“Sonra biraz etrafıma bakmaya başladım. Acaba bir tek ben mi böyleyim ve tesadüftür çevremde böyle bir kimseye denk gelmedim”
(Hikmet Benol, Trans Erkek)

“Ergenlik dönemimde kimliğimi gizleme yoluna gidebilirdim ama gitmedim, alenen saçlarım uzun, uzun tırnaklar filan ama bununla birlikte bir erkeğe cinsel güdülerle yaklaşma modunda değildim. Bununla birlikte gizli ortamlarda telefondur, internettir o zaman cepcetler filan var, onlarda rahattım yani. Hatırlıyorum mesela, adamın birisiyle sanki kadınmiş gibi aylarca konuşmuştum. Adam inanmıştı” (Güneş, Biseksüel erkek)

“Daha sonra ben bunalarak, gerçekten bunalarak bunun bir araştırmasını yapıp anneme açıkladım” (Turgut Özben, Eşcinsel erkek)

Cass'a göre, bu çatışmalı evrede bireyin seçenekleri, kendinden nefret ederek bir yaşamı sürdürdüğü kimlik ipoteği ya da kimlik kabulüdür. Birey toplumsal damgalamanın oldukça farkındadır. Geçiş sıklıkla kendini açmanın toplumsal maliyetlerinden kaçınmak için daha bilinçli olur. (Cass,1984, s.223-224).

Kendini açma, kimlik gelişim teorisyenlerine göre zorunlu değildir ama Coleman, bireyin öz-kabul ve öz-değer inşa etmesi için diğer insanların kabulüne ihtiyaç duyduğunu belirtir (Coleman, 1982, s.34).

Açılma, stigmanın artık en şiddetli haliyle sahnelenmeye başladığı evredir. Bireyin kendisini en güvende hissettiği ailesi bile çoğu vakada alabildiğine tepki verecektir:

Açılma Yaşantıları

“Açılma”, zorunlu bir süreç olmamakla birlikte kimlik gelişim modellerinin ortak noktalarından biridir. Coleman'a (1982, s.33-34) göre açılmaya karşı olumlu reaksiyonlar, homofobik çevre tarafından getirilen bitmek tükenmek bilmez saldırılara karşı destek sağlar ve heteroseksüellerce kabul, LGBT bireylerce kabule kıyasla, negatif öz-imaajları tersine çevirmede daha değerlidir. Bununla birlikte, sergilenen stigmanın da, özellikle ailede “açılma” ile başladığı açıktır.

Eee, 18 yaşında, biseksüel bir kadın. Üniversiteye hazırlanıyor. Anne ve ablasıyla yaşıyor. İlkokul mezunu ebeveyne (anne) sahip olan Eee, büyükşehir'de liberal bir ailede büyümüş. Herhangi bir LGBT örgütüne üye değil.

Eee, cinsel yönelimini annesine anlattığı anı şöyle anlatmaktadır:

“Butch (erkeksi lezbiyen) bir sevgilim vardı. Annemle onu tanıştırmıştım. Annem önce sesini duydu; kız sesi. Bakıyor, kızla alakası yok. Bir garip oldu, odaya geçtikten sonra bana sordu: ‘Bu nasıl bir şey, kız mı erkek mi? Anlayamadım ben’ falan. Dedim ‘Kız ama kendini erkek gibi hissediıyor.’ Dedim[ki] ‘Doğduğundan beri böyle’. İşte açıkladım durumu, annem zaten çok sert bir tepki vermedi. Yani beni dalgaya aldı ‘Ya tamam!’ falan yaptı, geçti. Ondan sonra oturup ciddi ciddi de konuştum. Dedi [ki] ‘Kendini fazla kaptırma, daha sonra erkeklerden hoşlanamazsın, öyle bir durum

olmasın'. Ablam da yanımızdaydı [anneyle konuşurken] ablam da dalgaya aldı, kahkaha attı böyle. Ben zaten bir gün dövme yaptırıp gidiyorum, bir gün bir yerimi deldiriyorum geliyorum. ... Onu söylediğimde de 'her şeyi yaptın bir de bunu yapiver' diye bakıyor herhalde."

Daha önce ifade edildiği gibi seksüel stigma, homoseksüelliğin inkâr edildiği, itibarsızlaştırıldığı ve heteroseksüelliğe kıyasla geçersiz sayıldığı toplumun ortak inanç sistemidir (Herek ve ark., 2007, s.171). Aynı şey biseküellik için de geçerlidir. Yani seksüel stigma, heteroseksüel olmayan tüm yönelimleri kendisine hedef haline getirir.

Eee rumuzlu katılımcının ailesi ile yaşadığı bu olayda annenin ve ablanın, katılımcının cinsel yönelimi ile "dalga geçmesi", "ciddiye almaması" ve annenin katılımcıya yaptığı "uyarı", sergilenen stigma olarak değerlendirilmektedir.

Nuclear, 18 yaşında, eşcinsel erkek. Üniversiteye hazırlanıyor. Babasıyla yaşıyor, annesini 2008'de kaybetmiş. Babaya açık değil. Lise mezunu ve sol görüşlü ebeveynlere sahip olan Nuclear, büyükşehirde büyümüş. Biri LGBT aktivisti olmak üzere iki ablası var. Herhangi bir LGBT örgütüne üye değil.

Ablasına "gay olduğunu" söylediğinde, yanıt olarak "zorluklarla karşılaşsın bence, daha hayatın başındasın, iyice düşündükten sonra böyle şeylere karar vermen gerekiyor, daha tecrübesizsin" şeklinde tepkiler aldığını ifade eden Nuclear, daha çok "vazgeçmesi yönünde nasihat etme" olarak değerlendirilebilecek ve sergilenen stigma içeren bu tepkiler için şunları söylemiştir: *"Komik geldi. Çünkü hala birçok insan, ablam bile ne kadar cahil yani. Aslında üzücü bir durum ama bana komik geldi."*

Nuclear, "Çok cahil ve 1950'lerden kalma bir şekilde düşüncesi var" şeklinde tarif ettiği babasına ise açılmayı düşünmemektedir. Açılmasını engelleyen etmenleri anlamak amacıyla yöneltilen açılımlayıcı sorulara verilen cevaplar yol gösterici niteliktedir: *"Mesela saati öğrenememiştim ilkokul 4. sınıfta filan, bölmeyi öğrenememiştim, bundan dolayı psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kaldım. Babam yüzünden, babam biraz sorunlu bir insan."* ve *"Daha önce böyle bir olay yaşadık, hatta saçma sapan nedenlerden dolayı, rahatsız edici şeyler söylüyor, biraz uyumsuz bir insan. Sorunlu"*. Nuclear'ın stigmatik bir

tavra maruz kalacağı düşüncesiyle (hissedilen stigma) cinsel yönelimini babasından sakladığı anlaşılmaktadır.

Görüşme sırasında, iki ablasından birisinin LGBT aktivisti olduğu öğrenilen Nuclear'in, görüşmenin başlangıç evresinde yöneltilen "cinsel yönelimin konusunda ailene açık mısınız?" sorusuna "Sadece ablam biliyor" şeklinde yanıt vermesi, bu yanıtta, yönelimini açtığı anda onu "kabul eden, destekleyen, yargılamayan bir tavır sergileyen ablasını kastetmesi ve yönelimini açtığı anda "stigmatize tepkiler" veren diğer ablasıyla aralarında geçen iletişimi göz ardı etmesi ilginç bir noktadır. "Bireyin rahatsızlık veren yaşantıları görmezden gelmesi, olmamış gibi davranması" şeklinde tanımlayabileceğimiz *yadsıma savunma mekanizmasını* kullandığı değerlendirilmektedir.

Nuclear, açılmanın kendisi için önemini şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Yani insan sürekli ikiyüzlü davranamaz. Sürekli herkes seni başka biri gibi, çift kimlikli gibi biliyor yani. Başka bir yüzünü tanıyor, yakın arkadaşların bile olsa. Ama başka bir insanı tanıyacıklarına beni tanısalar daha iyi olur... Beni tanımıyorlar diye düşünüyorum, yani çoğunlukla beni tanıyorlar ama bir kısmında ben değilim. Hiç hoş bir şey değil bu."

Hangi strateji kullanılırsa kullanılsın, "mış gibi yapmak", bireyin ikili bir yaşam sürmesini gerektirir (Ponse, 1976, s.328). Kendi olmak, kendisi gibi davranmak, insanın en doğal ihtiyacıdır. İkiyüzlü davranmak zorunda bırakılmak ve kendi olamamak, bireyin kendine olan saygısını yitirmesini beraberinde getirebilmektedir.

Strapor, 44 yaşında, kadın. Bir evlilik yapmış ve ayrılmış. Kendisini "Tanımsız" olarak tanımlıyor. Uzman Hekim. Büyükşehir'de orta üst sosyo ekonomik düzeyde, liberal bir ailede büyümüş. Herhangi bir LGBT örgütüne üye değil.

Strapor, "Açık kimlikle mi yaşıyorsunuz?" sorusuna şu şekilde yanıtlamaktadır:

"İnsan seçiyorum, yani insanları tribün olarak ayıramıcam. Bütün homoseksüellere de açık değilim, bütün translara da açık değilim. Yani özele saygı duyan ve özel hayatımı

paylaşma noktasına geleceğim insanlara açığım. İnsanı seçerken ve dibime alırken zaten ilk dikkat ettiğim şey odur; Hayatı nasıl yargılıyor? Vizyonu nedir? Affedici mi? Kapsayıcı mı, Hoşgörülü mü? Arkadaşımsa O benim, dostumsa açığım, arkadaşım değilse zaten öyle bir derdim olmuyor. Arkadaşımsa evet, açığım. Kendisini heteroseksist çerçeveye oturtmuş cici arkadaşlarıma açık değilim mesela, çünkü o cici arkadaşlarımla bir şey paylaşmıyorum. Ciciler onlar. Merhaba, nasılsın? O kadar.”

“Kimliğinizi açtıktan sonra negatif bir şey yaşadınız mı hiç?” sorusuna ise şu şekilde yanıt vermektedir:

“Hayır! [biraz düşünüp] Haa oldu, iş çevresi demeyelim ona arkadaş çevresi diyelim, hoş işyerine de sirayet etti. Bir kavga anında bunu kullanabildi. Bunu negatif bir fasık olarak kullanabildi benim için (sergilenen stigma). O bir satıcılık, bu bir satış. [Ne hissettiniz?] Öfke. Sana ne benim yatağımdan oluyorsun, ben senin yatağıyla ilgilenmiyorsam sen niye ilgileniyorsun. Paylaşmak istemediğin insanlarla paylaşılması hoş değil. [Peki paylaşılmasını istemediğiniz o insanların tavırlarında size karşı bir değişiklik oldu mu duyduktan sonra?] Tabii tabi, genellikle arkadaşlığımız bitmiştir (sergilenen stigma). Ben de zaten görüşmek istemem, çünkü bu bir yargılama sürecidir ve yargılayan insanlarla pek fazla görüşmem (hissedilen stigma). O insanlar da seninle görüşmeyi istemez. Karşılıklı kopuştur o, itersin birbirini.”

Bir bireyin homoseksüel olduğu öğrenilirse, diğerleri nezdinde bu bilgi, o birey hakkında sahip olunan en önemli ya da eksen bilgilerden biri haline gelir (Herek ve ark., 2007, s.187). Strapor örneğinde olduğu gibi birey, heteroseksüellere göre dış grubun üyesi olarak inşa edilir ve bu bilgi, onunla ilgili diğer –cinsel yönelimle ilgisiz- bütün bilgilerin üzerini örter. Bireyin kendine özgülüğünün ve biricikliğinin yok sayılması veya minimize edilmesi mümkün hale gelir

Strapor’un yaşantısında, bir kişi tarafından sergilenen stigmatın, -koşullar ne olursa olsun- diğer kişilerin de stigma sergilemesini tetiklediği görülmektedir. Seksüel stigmatın, tüm değerlendirmelerin üzerine çıktığı, diğer –olası- değerlendirmeleri olanaksız kıldığı anlaşılmaktadır. Katılımcı tarafında ise bu “hissedilen stigma” olarak yaşantılanmakta ve kendi yaşamını o insanlarla bir arada bulunmayacak şekilde düzenlemesine yol açmaktadır.

Mavi, 22 yaşında, Eşcinsel erkek. Üniversite 3. Sınıf öğrencisi. Okuma yazma bilmeyen bir anne ve iki ağabeyiyle şehir’de büyümüş. Ailesini “ılımlı” olarak tanımlıyor. Orta SED’de bir aile üyesi. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye.

Üniversitede etkilendiği ama bir türlü itiraf edemediği erkeğin, telefonuna gönderdiği “*Bana nasıl baktığını gördüm, eğer bunu bir insan bilseydi ağzına sıçardı*” içerikli tehdit mesajı ardından hislerini şu şekilde ifade etmektedir Mavi:

*“ Kendime hiç dürüst olmadım, bir duvar vardı, sonrasında korktum. Çünkü ilk defa birine açılmıştım [Neyden korktun?] İfşa olmaktan, birine söylenmesinden (hissedilen stigma). Şimdi ben söylüyorum, oldukça rahat bir şekilde gastelere filan. Sokakta ‘İbneyim’ diye bağıryorum [gülerek]. Ama o zaman çok ciddiym, birine başka birine söyleseydi onu öldürürdüm (içselleştirilen stigma). Ben zaten ölümden korkmuyordum, Onu da kendimi de öldürürdüm. Çok ciddi bir şey, o kadar bastırıyoruz ki **katil yaratıyorlar bizden**. Plan bile yapmıştım öldürürüm diye, ciddi bir şekilde değil de hissediyordum, onu öldürebileceğimi hissediyordum. Ve korktum ve bu korkudan dolayı araştırmak zorunda kaldım. Nasıl tepki vereceğimi bilmek için öğrenmek zorundaydım. Ben tek sanıyordum kendimi o zamana kadar ama değilmişim.”*

Tehdit edilmesi (sergilenen stigma) ardından Mavi, ifşa olacağından, haliyle başkalarının da stigmatına maruz kalacağından korkmaktadır (hissedilen stigma). Başka birisine söylemesi durumunda karşıdakini de kendini de öldürmeyi düşünmesi, bu kadar derinden hissetmesi, eşcinselliğe toplumun dışlayıcı bakışını ne kadar özümlediğinin yani “stigmatı içselleştirdiğinin” göstergesi olarak düşünülmektedir.

Mavi, içselleştirilmiş stigmatın en uç dışavurumunu daha önce iki kez yaşadığını şu cümlelerle ifade etmektedir:

*“İki kez intiharı denedim. [Neyin üzerine oldu bu?] Hani birçok şeyin birikmesi üstüneydi aslında, kaybediyorsun bazı şeyleri. Ya bi dönem okulda hocalarla kavga etmiştim. Disiplin Kurulu Başkanıydı. Sonra ailemle aram çok bozuktu zaten, başka sorunlar da vardı; yaşadığım çatışmalar ve sonra her şey anlamsız gelmeye başladı. Zaten kendin gibi yaşayamıyorsun, sonra kendine ait bir şey yapmıyorsun, dedikleri gibi şunu yapacaksın, bunu yapacaksın. Senin **kimliğini bile onlar belirliyorlar**. Ne giyineceğini, nasıl davranacağını, nasıl konuşacağını. O an çok mantıklı gelmişti. O anda olsam yine intihar ederdim herhalde.*

*Sonra bir yıl sonra tekrar denedim, sonra bir daha deneyecektim, sonra ‘Neden ya?’ dedim, ‘Bir şey yapamaz mıyım?’ dedim, “**Yapamam**” dedim tabi. Sonra tam edicem. Yaşama isteği oldu bir anda, tam intihar ederken insan ‘neler yapabilirim’ diye düşünüyor. Hiç düşünme gez toz, riske at her şeyi. Bunların ismi yok ama var olan bir şey var, hani toplumda da öyle şu an; LGBT’nin ismi yok ama alay edilen bir şey. Yani toplumda yaşananı, ben kendim kendi içimde yaşadım. Diğerleri yaşıyor mu bilmiyorum. Çünkü sen **toplumsun, toplumun kendisisin, öyle bir entegre ediyor ki sana**. Sonunda dedim ki “Tamam intihar edicem ama biraz yaşayayım, üniversiteyi bitiricem dedim, yapmadığım şeyler aklıma geldi. Uçağa binmemiştim, uçağa binicem dedim, tekneye binicem, sevgilim olacak dedim. Aşık olucam dedim. Sonra ölebilirim. Riske atıcam her şeyi dedim, kendim için bir şey yapacam dedim.”*

Toplumun farklı cinsiyet kimliklerine yönelik negatif tutumlarını içselleştirmek, onları hak edilmiş olarak kabul etmek ve sonuç olarak benliğe yönelik negatif duygular (utanç gibi) hissetmek uyumsuzluk, huzursuz, mutsuzluk yaratan sonuçlardır. Homofobi kavramını Weinberg ilk kez 1972’de, homoseksüellerin zaman zaman yaşadığı kendinden nefret etmeyi de kapsayacak şekilde kullanmış ve bunu “içselleştirilmiş homofobi” olarak adlandırmıştır. Weinberg’e göre “erken yaşlardan itibaren homoseksüel itkilerinden dolayı kendisinden içlenen birey, tıpkı homoseksüellere karşı önyargıya sahip heteroseksüellerin geçtiği süreçten geçerek bu tutuma sahip olur (aktaran Herk ve ark.,2007, s.188). Bu süreç, homoseksüelitenin neredeyse tamamen aşağılandığı, ötekileştirildiği kültürel bir yapıda homoseksüelite ile ilgili izlenimler oluşturmayı içerir.

Mavi’nin “*çünkü sen toplumsun, toplumun kendisisin*” cümlesi ile özetlediği bu “içselleştirme” Mavi’yi sonunda intihar teşebbüsüne kadar götürmüştür.

Hikmet Benol, 18 yaşında trans erkek. Annesi ve üvey babasıyla yaşıyor. Lise son sınıf öğrencisi. Büyükşehir’de, sol görüşlü olarak tanımladığı, üst SED’de bir ailede büyümüş. Lise mezunu ebeveynlere sahip. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye.

Kendisini ifade etme şansı bulamadan okuldan gelen bir telefonla annesinin, kimliğini öğrendiğini ifade eden Hikmet Benol yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Annem de bilmiyor tabi saf gariban, nasıl oluyor bu işler şaşırıyor, kızla kız nasıl olur diyor, şaşırıyor. O zamanlar annem, gerçi şimdi de farkında değil heteroseksüel

ne demek, metroseksüel ne demek, homoseksüel ne demek, hiç bilmiyor. Biz yavaş yavaş anlatıyoruz yani. Transları eve götürüyorum. Konuşturuyorum. O dönem bir çok kez ağladı karşımda hıçkıra hıçkıra (sergilenen stigma). ‘Sen nasıl böyle bir şey yaparsın? Benim çocuğum nasıl böyle bir şey yapar? Neden böyle bir şey yapıyorsun? diye... Normal neden değilsin? Neden bir erkekten hoşlanmıyorsun?’ (sergilenen stigma). Yani kadını görerseniz, sanırsınız çocuğu uyuşturucu kullanıyor, çocuğu fuhuş batağında. Öyle bir hıçkıra hıçkıra ağlıyor. Anlatıyorum anlamıyor, anlatıyorum anlamıyor.”

Hikmet Benol’un anlatısı, açılma yaşantısı değildir. O dönem (7. Sınıftadır) henüz kendisi de farkında değildir yaşadıklarının tam anlamıyla. “Ben arkadaşım sanıyorum” şeklinde anlattığı kızın ebeveyninin okula gelip yöneticiye “tıksınıyoruz....” demesi üzerine yönetici tarafından Hikmet Benol’un annesi aranmış ve Hikmet Benol, uzun yıllar sürecek stigmatik tavırların ilklerine maruz kalmaya başlamıştır: “Sen nasıl böyle bir şey yaparsın? Benim çocuğum nasıl böyle bir şey yapar? Neden erkeklerden hoşlanmıyorsun?” cümleleri “yargılayıcı”, “suçlayıcı”, “ötekileştirici”, ifadelerdir (sergilenen stigma). Aynı zamanda bu cümleler iletişimi kapatır, çünkü karşıdaki bireye yargılandığını, onaylanmadığını hissettiren cümlelerdir.

Selim Işık, 19 yaşında trans kadın. Ailesiyle yaşıyor. Annesi destekliyor ama babası yurtdışında olduğu için geçiş sürecinden haberdar değil. Lise mezunu. Üniversiteye gitmek için operasyonun tamamlanmasını bekliyor. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye.

“15 yaşındayken açıldım. Trans bir arkadaşımın bana desteğiyle. Artık açıkla dedi. Kendi açıklayış tarzını anlattı, psikologa gittiğini söyledi. Psikologun ailesine ‘bunun normal bir şey olduğunu söylediğini ve ailesinin böyle adapte olduğunu’ söyledi. Ben de düşündüm, psikologa ya da psikiyatriste götürsem. [Ondan önceki tavırları nasıldı ailenin?] Onların istekleri farklıydı, kabullenmeyeceklerdi. Korkuyordum. Hani hiç şansımı denemeden direkt gitmeyi düşünüyordum (hissedilen stigma). Sonra işte üniversite hastanesine çocuk psikiyatri servisine gittik. [Psikiyatristin anneye görüşmemesi üzerine] O zaman Adana’daydık. Annem de ‘Bu durum ne?’ dedi. Söyledim. Bayağı üzüldü, ağladı filan. ‘Ben oğul istiyorum’ filan (sergilenen stigma). ‘Geçti, geçti anne’ dedim (hissedilen stigma). Çünkü ben çok çaresizdim, hiç

arkadaşım yoktu, daha doğrusu 8. Sınıftan itibaren hiç arkadaşım olmadı. Hiç kimse yoktu görüştüğüm. Belli bir süre ben 'Geçti anne' dedim. Belli bir süre ertelemeyi düşündüm. Kafamda iyice yerleştirmeyi. Kabul edip etmemesinden ziyade hani şöyle bir şey düşündüm: Ben ne kadar giyinip makyaj yapsam da [annem] evde oturup ağlarsa benim moralimi daha çok bozacak ve ben bunun tadını alamayacağım. Kendimi çok suçlu hissedeceğimi düşündüm (içselleştirilen stigma). O yüzden de gitmeyi düşündüm. Sonra buraya geldik, burada ben kendimi buldum.”

Ailesi tarafından kabul edilmeyeceği, desteklenmeyeceği düşüncesiyle açılma sürecini sürekli erteleyen ve evini terk etmeyi planlayan (hissedilen stigma) Selim Işık, arkadaşının önerisiyle, bir uzman yardımıyla açılmaya karar vermiştir. Bir uzman tarafından annesine durumun “normal olduğunun” söylenmesinin her şeyi kolaylaştıracağını düşünmektedir. Uzman, bu konuda destek vermeyince açılma görevi yine kendisine kalmıştır ve beklendiği gibi ilk etapta stigmatik tepkiler (“Ben oğul istiyorum”) almıştır.

Selim Işık'ın bu anlatımında, Devor (2004) tarafından trans bireyler için geliştirilen kimlik modelinin gelişim evrelerine denk düşen örnek ifadeler de görülmektedir. “*Belli bir süre ertelemeyi düşündüm, kafamda iyice yerleştirmeyi*” cümlesi, geçiş operasyonu öncesi erteleme evresine (10. Evre) denk gelmektedir.

Bundan sonraki ifadelerde de sıkça karşılaşılabileceği gibi, LGBT bireyler açılmadan önce, açılma sürecinde ve açıldıktan sonra, sergilenen ve hissedilen stigmadan dolayı ruh sağlığı profesyonellerinden yardım almak istemektedirler. Yardım almak isteme gerekçeleri, kendi yönelimleri ya da cinsiyet kimliklerinden duydukları rahatsızlık değil, ailelerine bu durumun **bir hastalık olmadığı**nın bir uzman tarafından söylenmesini istemeleridir. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireyleri on yıllarca “hasta”, “anormal” şeklinde stigmatlayan ve sonuçsuz tedavilere zorlayan ruh sağlığı uzmanlarından, “sağlıklı” olduklarının teyidini beklemektedirler. Bununla birlikte başvuru alan bütün uzmanların, bilimin ışığı doğrultusunda davranmadıkları da görülecektir. 1973’de hastalık kategorisinden çıkarılmış olmasına karşın hala muğlak ifadeler kullanan, “kimi hastalık olduğuna inanıyor kimi inanmıyor” şeklinde açıklama yapan uzmanlar olduğu görülmektedir.

Halit Ayarçı, 19 yaşında, eşcinsel erkek. Üniversite 2. Sınıf öğrencisi. Büyükşehir’de büyümüş. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye.

Ailesine açıldığında annesinin felç geçirdiğini söyleyen Halit Ayarçı yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Annem felç geçirdi. Açıkçası benim kontrolüm dışında oldu, ondan öncesi de varmış. Kuzenlerime ben ‘Uzun vadede evlilik düşünüyorum, hemcinsimle ya da karşı cinsle fark etmez, o derece sevmem yeterli’ [diyordum hep]. Bunu küçük yaştan itibaren kafama yerleştirmiştım. Çevremde de eşcinsel olduğumu saklamaya gitmiyordum. Kuzenlerim arasında ve kuzenlerimden bir tanesi, samimi olduğum, aslında her şeyi rapor ediyormuş aileme. Ama ailem inanmıyor, ileride değişir diye. Defalarca kez açıkladım onlara. Onlar olayı görmemek için direttiler (sergilenen stigma). Herhangi bir şiddet vesair olmadı. Görmezden geliyorlar, öyle bir şey söylememişim gibi davranıyorlar evet, bir şey yokmuş gibi (sergilenen stigma). Abime de durumu defalarca söyledim. O da hiçbir şekilde konuşmak üzerine gitmedi. Yani ‘Bu konuyu benimle konuşmanı istemiyorum’ diyerek (sergilenen stigma).”

Ebeveynler çocuklarının cinsel yönelimlerini öğrendiklerinde şok, hayal kırıklığı, öfke, utanç, reddetme, uç durumlarda şiddet ve hatta öldürmekle tehdit etme gibi tepkiler verebilmektedir. Eşcinsel yönelimi, “geçici bir süreç” olarak değerlendirme eğilimi de aileler arasında yaygındır. Diğer yandan LGBT bireylerin açılma sürecinde aileleriyle arasındaki yakınlığı ve dürüstlüğü artırmayı umut ettiği de bir gerçektir (LaSala, 2000, s.67).

Katılımcının aktardığı yaşantıda ailenin **hiçbir şey konuşulmamış gibi** davranması, katılımcının “açılma” yaşantısını yok sayması, yönelimini stigmatize ettiklerinin göstergesidir. Açılma bölümünün girişinde de belirtildiği gibi, bireyleri ailelerine açılmaya iten şey öz-değer ve öz-kabul inşa etmektir. Erken çocukluk döneminde kişilik inşa edilirken ailenin çocuğa sevgi, güven ve değer vermesi, sağlıklı bir yetişkin olmasında çok önemlidir. Çocuk, aileden aldığı bu sevgi, güven ve değeri içselleştirerek kendini seven, kendine güvenen ve kendisine değer veren bir birey haline gelir. Aynı şekilde toplumdan ödünç alınmış, ardından sahip çıkılmış, kendisine ait olmayan zihinsel şeması ve süper egosuyla yıllarca kendi yönelimini veya cinsiyet kimliğini bastırılmış, dönüştürmeye çalışmış, toplumun dayattığı rollere uygun davranmak zorunda kalmış ama sonunda kendisine düşman olmak yerine kendisiyle barışmayı seçmiş olan evladın, ailesine açıldıktan sonra aynı sevgiyi, güveni ve değeri alması son derece önemlidir.

Beyaz Mantolu Adam, 19 yaşında, eşcinsel erkek, kuaför.
Büyükşehir’de yaşıyor. Orta üst SED’den muhafazkar bir ailede
büyümüş. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye değil.

“İlk başta ailem hiç bilmiyordu, ablama anlattım. Ablam bana yardım edecekmiş gibi, yani yanımdaymış gibi, hani kabul etmiş gibi yani, öyle kabul ettirdi ama ben de inandım buna ama öyle değilmiş. Sırf benim ağzımdan laf almak için, yani öğrenmek için. Sonra aileme söyledi. Ailem ondan sonra daha çok baskı, daha çok hani önlem almaya başladı (sergilenen stigma).”

Katılımcının “ondan sonra daha çok baskı, daha çok önlem...” ifadesinden, daha evvelinde de ailede problemler yaşadığı, ailenin stigmatize tavırlarına maruz kaldığı çıkarılmaktadır. Katılımcının görüşmede “biraz kadın gibi” olduğunu söylediği de göz önüne alındığında, feminen davrandığı için geleneksel ailelerde sıkça rastlanan “erkek gibi davran” eleştirilerine maruz kaldığı, bu nedenle baskı gördüğü düşünülebilir. Katılımcının ifadelerinden ablasına güveninin sarsıldığı da okunabilmektedir.

Aile üyelerinin tamamının LGBT bireye yönelimi/kimliğinden dolayı tepki koyması, bireyleri yalnızlaştırmaktadır. Bu denli yalnızlaşan ve aile üyelerince yok sayılan LGBT bireyler ülkemizde kendilerine “edinsel aileler” kurmakta ve “gerçek ailelerinde” kaybettikleri sevgiyi, güveni desteği, edinsel ailelerinde bulmaya çalışmaktadırlar. .

Kelimeler Albayım, 25 yaşında, Trans kadın. Üniversite son sınıftayken okulu bırakmış. Operasyon için para ayarlamaya çalışıyor. Anne baba ayrı, şu an annesiyle kalıyor. Çeviriler yaparak para kazanmaya çalışıyor. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye.

“Ailem tabii ki bu değişim durumunu çok mutlu kabul etmedi. Önce paran olmalı, başka bir ülkeye gitmelisin öyle yapmalısın filan, sıcak karşılamadılar ama ben zorla kabul ettirdim. Çünkü bunun olması gerekiyordu.”

Katılımcının ifadelerinden, toplumsal cinsiyet kimliğini ailesine kabul ettirmek için mücadele verdiği, belirttiği anlaşılmaktadır. Ailenin “başka bir ülkeye gitmelisin” önerisinin, katılımcının Türkiye’de maruz kalacağı stigmatik olayları öngörmesinden ileri geldiği düşünülmektedir.

Albay, 42 yaşında eşcinsel erkek. Cinsel yöneliminden dolayı gördüğü şiddet yaşantıları sonucu üniversite öğrenimini yarıda bırakmış. Anne babası Almanya’da olduğu için Anneanne ve dedesi ile Büyükşehir’de büyümüş. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye.

Kimliğini ifşa ettiği için, üniversiteyi bırakarak memleketine dönmesine neden olacak derecede stigmatik tavırlara maruz kalan Albay, yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Ben okuldayken hiç saklamadım arkadaşlarımdan, lisedeyken, çalıştığım yerde de saklamadım, beni tanıyan herkes bilir. Bir tek anne babamla aramız şey değil, samimi değiliz. Çünkü onlarla, ben Almanya’da doğdum, doğduktan üç ay sonra Türkiye’ye getirip dedemin ve anneannemin yanına bıraktılar. Tatillerde filan, ‘Siz’ derim mesela ben onlara, yani çok resmi bir ilişkimiz var, bilmiyorlar ama tahmin ediyorlar. 4 kardeşiz; iki kız kardeşim var, hepsi benden küçük, hepsi biliyor, hepsine söyledim, çok küçükken söyledim.”

Toplumsal cinsiyet kalıpları henüz yerleşmemiş ve toplumun kalıp düşünceleri henüz edinilmemişken, küçük yaşta bir çocuğa –mesela 5 yaşında- ağabeyinin “eşcinsel olduğunu” söylemesi durumunda çocuğun ‘o ne demek?’ diye soracağı tahmin edilebilir. “Biraz büyüdüğünde sen de birilerinden hoşlanacaksın. Hatta belki hoşlanıyor bile olabilirsin... (Çocuğun erkek olduğu varsayımıyla) Eğer erkek çocuklardan hoşlanırsan eşcinselsin, kızlardan hoşlanırsan heteroseksüel. Ben erkeklerden hoşlanıyorum.” biçimindeki konuşmalar homofobik ve heteroseksist olmayan öğreti haline gelebilir.

Toplumun zihinsel fotoğraflarını tanıyan ama henüz benimsememiş olan çocuk, dehşetli tepkiler vermeyecektir. Belki “Nasıl bir duygu? Kızlardan hoşlanman gerekmiyor mu?” şeklinde sorular sorabilir ama o kadar. Bu nedenle Albay, kardeşleri henüz “toplumsal bir varlık” olmamışken yönelimini onlara söylediye çok büyük ihtimalle kardeşleri tarafından yargılanmayacak, dışlanmayacak, suçlanmayacaktır. Bilakis çocukların kafasında bu “normalleşecek” ve ileriki yıllarda homofobik öğretilere maruz kalsalar da ağabeylerinin “eşcinsel” olduğu bilgisini ön plana almayacaklar, bu bilgiyi ağabeylerinin birçok özelliğinden biri olarak değerlendireceklerdir.

White ve Ettner (2007) tarafından 55 çocuklu 27 transeksüel ebeveynle yapılan bir çalışmada elde edilen veriler, bu çıkarsamayı doğrular niteliktedir. Derinlemesine görüşmelerin yapıldığı araştırmada görüşmeler operasyondan ortalama 6 yıl sonra

gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak ebeveynin geçişi sırasında yaşları küçük olan çocukların, daha büyük olanlara kıyasla ebeveynleriyle daha iyi, daha olumlu ilişkilere sahip olduğu ve daha az güçlük yaşadıkları bulunmuştur.

Güneş, Biseksüel erkek. 25 yaşında. Liseye kadar bir ilçede, liseyi yatılı bir okulda şehirde, üniversiteyi büyükşehirde okumuş. Orta SED'den sol bir ailede büyümüş. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye değil.

“Okul ortamlarında bu konuda çok sert davrandım. Okulda bu tarz şeyleri gündeme getirmek beni rahatsız ederdi ya da böyle bir şeyin gündeme gelmesi (hissedilen stigma). İlk kendimi ne zaman açtım aileye? Annem bazı şeyleri tahmin edip, annem çok korkuyordu aslında, onun en büyük korkusuydu, kadın her şeyin ilkinin benimle yaşadığı, kadın yan odadayken ben erkek arkadaşım ile seviştim yani.... Annem çoğu şeyden şüphelenirdi de ben lise dönemimde herhalde, ilginçti benim gelişimim, lisede filan hiçbir şeyi kabul etmiyordum (içselleştirilen stigma) etmediğim gibi kız arkadaşım filan da vardı benim. İlginç de bir şey benim hayatımda bir erkek varken hiçbir kızı hayal etmedim, bir kız varken de hiçbir erkeği hayal etmedim..... Herhalde üniversitedeyken ben annemle bu konuları konuştum. ... Ailem konusunda çok şanslıyım, hiçbir zaman bana kendimi kötü hissettirmediler.”

İçselleştirilen stigma ile yadsıma/inkâr mekanizması arasında güçlü bir ilişki olduğu gözlenmektedir. İçselleştirilen heteroseksist toplumsal değerler, bireyin kendi yönelimine uygun duygulanımları reddetmesine yol açmaktadır. “Lisede filan hiçbir şeyi kabul etmiyordum” ifadesinde açıkça gözlenen “yadsıma/inkâr” savunma mekanizmasına örnek teşkil etmektedir. Katılımcının anlatımında oldukça önemli bir öge olarak göze çarpan okul ortamındaki yaşantılara ise “eğitim kurumu” başlığında değinilecektir.

Süleyman Kargı, 40 yaşında, eşcinsel erkek. Almanya'dan 15 yıl önce dönmüş. Annesiyle yaşıyor. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye.

“Annem zaten bilirdi de anneme söylediğimde 19 yaşındaydım. ‘Şu kadar cıktın biliyordum zaten’ dedi.”

Turgut Özben, Eşcinsel Erkek, 17 yaşında. Yalnız yaşıyor, Açık Lise'ye devam ediyor. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye.

“Yaklaşık 2,5 sene önce açıldım anneme. 1,5 sene kadar bunun ergenliğe bağlı bir şey olduğunu sandı. Daha sonra ben bunalarak, gerçekten bunalarak bunun bir araştırmasını yapıp kendisine açıkladım. Bu geçici bir şey değil, hastalık değil, bu doğal bir şey ve ben bundan pişman da olmuyorum.”

Eşcinselliğe geçici bir durum olarak bakmak LGBT ailelerinde sıkça gözlenen bir tutumdur. Ergenlik döneminde gençlerin hem cinsleri ile oynadığı cinsel oyunlar ve yakınlaşmalara, sonradan karşı cinse yönelmesi kaydıyla “anlaşılabilir” olarak bakılabilmektedir. Ergenin kimliğini inşa ettiği bu dönemde yaşaması olası bu geçici yakınlaşmalar kalıcı hale gelirse ve ergenin homoseksüel ya da biseksüel olduğuna dair inancı kesinleşirse ailenin de stigmatik tepkileri bütün şiddetiyle başlayacaktır. Diğer yandan erken çocukluk döneminden beri hemcinsine ilgi duyan ergen, bunun geçici bir şey olmadığını bilmekte ve homoseksüel kimlik inşasının en önemli evresini ilk ilişkilerle deneyimlemektedir. Gencin ve ebeveynin bakışları arasındaki bu uçurum ise çatışmaları şiddetlendirmektedir.

Gülşen, 24 yaşında, trans kadın. Antalya'da doğmuş ve büyümüş, 16-18 yaşları arasında Antalya'da seks işçiliği yapmış, şimdi İstanbul'da devam ediyor. Ortaokul mezunu. Askerliğini yapmış. Aile ilişkileri problemlidir. LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye.

“Pazarda kıyafet deniyordum... Gidicem artık, pazarcı şöyle beni kenara çekti, dedi ki ‘Seninle bir yere gidelim mi?’ Gidelim, dedim, nereye? dedim, ormana, dedi. [Anladın sen ama değil mi neden götürdüğünü?] Anladım... Baktım kan geldi... Ben şöyle yürüyordum ama [Kalkıp gösteriyor] İlk defa [oluyordu, ondan]. Eve gittim, annem dedi ‘Kızım ne oldu? Sen bir şeyler yedin’ Annem anladı [Ne dedi peki?] Hiçbir şey, zaten biliyordu”

Gülşen, annesiyle açılma hususundaki ilk anısını bu şekilde anlatmaktadır. Annesinin zaten bildiğini ve cinsel ilişkiye girdiğini anladığını ifade etmektedir. Askerliğini yapmış olan (teyit edilmiştir), asıl işi televizyon tamirciliği olan, bir süre yaptıktan sonra seks işçiliğine başlayan Gülşen, ilk ilişkisinin ilk kez gördüğü bir pazarcıyla olduğunu söylediği bu olaydan sonra, iki kuzeniyle, sınıftan bir arkadaşıyla, mahallede esnaf bir adamla ve komşusuyla sürekli olarak cinsel ilişkiye girdiğini söylemiştir. Çocuk ve ergenler toplumumuzda her türlü istismara, özellikle cinsel istismara açık bireylerdir. LGBT bireyler de aynı şekilde, cinsel istismar dahil olmak üzere, her türlü istismara açık bireylerdir. Gülşen'in çocukluk ve ergenlik döneminde bu kadar istismar yaşamış olması şaşırtıcı değildir. Bu durum, küçük yaşlardan itibaren korunma da dahil olmak üzere, cinsel eğitim vermenin önemini göstermektedir.

LGBT kimliği sadece sıradan insanlar, heteroseksist kurumlar, dinsel yapılar... tarafından değil toplumu sağaltan uzmanların algılarını biçimlendiren kuramcılar tarafından da stigmatize edilmiştir. Bu bölümün başlangıcında kuramsal bilgiler sunulurken kendisinden de alıntılar yapılan, halen ülkemiz üniversitelerinin ruh sağlığı ile ilişkili bölümlerinde kitapları okutulan ve “kimlik kuramı” deyince ilk akla gelen kuramcılardan biri olan Erik H. Erikson, homoseksüel kimliği “ters/olumsuz kimlik” olarak adlandırmıştır. Başlangıçta aktarılan bilgileri ise heteroseksüel bir varsayımla oluşturmuştur. Oysa tam da kuramlarda ifade edildiği gibi, anlatımlardan görüleceği üzere, homoseksüel kimlik kavramında aynılık ve süreklilik duygusu içkindir. “Ben algısı”, erken çocukluk döneminden itibaren tutarlılık arzetmektedir. Birey, heteroseksüellik dışında tüm kimlikleri yok sayan bir toplumda kimliğini gizliden gizliye inşa ederken ve kendisiyle barışık, dürtüleriyle barışık, duygularıyla barışık, bedeniyle barışık bir birey olmaya çalışırken, ruh bilimdeki adı ile “kendisini gerçekleştiriyorken”, tıp ve bilim camiasının bunu bir “negatif durum”, bir “başarısızlık öyküsü” olarak algılaması, bilimsel ve zihinsel bir çelişkidir.

2.2.2.Aile Kurumu

Çekirdek ailenin (anne baba ve kardeşler) kabulü açısından bakıldığında, katılımcılar üç grupta değerlendirilebilir:

1) Cinsel yönelimini/ cinsiyet kimliğini açtığı halde ailesi tarafından ‘halen’ böyle bir açıklama olmamış gibi davranılanlar, geçici bir durum olarak bakılanlar, reddedilenler, hasta, sapık vs. şeklinde değerlendirilenler (Mavi, Hikmet Benol, Eee, Halit Ayaracı, Beyaz Mantolu Adam)

2) Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yönelik açık olduğu aile bireylerinden -bugün itibariyle- kabul görenler (Albay, Nuclear, Selim Işık, Süleyman Kargı, Güneş, Turgut Özben, Kelimeler Albayım, Gülşen, Karadut)

3) Ailesine açmayanlar veya açmaktan kaçınanlar (Olrıc).

Burada bütün katılımcıların aktarımlarına yer verilememiştir. Burada yer verilemeyen aktarımlar için Ek 1'e bakılabilir.

Mavi/Eşcinsel Erkek

Ailesine eşcinsel olduğunu söylemeden önce uzun bir değerlendirme süreci geçiren, açılma hikâyelerini araştıran ve çeşitli stratejiler geliştiren Mavi bu süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“Annem biliyor, iki abim biliyor, iki abim var zaten, yeğenim biliyor. En yakın arkadaşım biliyor mahalleden, okuldan bazı sınıf arkadaşlarım biliyor. [Peki annene ilk ne zaman söyledin?] Bu ocak ayında, 1 Ocak'ta... Ben söylemedim açıkçası, onlar da anlamadı, aslında şöyle bir şey olmuştu öncesinde konuşuyorduk arkadaşlarla, yılbaşında şöyle bir şey yapıcam diyordum; 10 9 8... İbneyim! İçimde de vardı, açılmak istiyorum ama hazır değilim filan diye düşünüyordum (hissedilen stigma). Sonra İ.'a [memleket] gittiğimde annemi bilinçlendirdim, annemin okuma yazması yok, slaytlarla anlattım bazı şeyleri. Geçen yaz da Zenne filmi izletmişim, tepkisi hoşuma gitmişti o zaman. Güzel tepkiler vermişti. Film başlarken dans eden bir erkek var, cinsiyete bakmadan o zaman 'of şu altınlara bak' demişti. Cinsiyet kavramı yoktu, çok mutlu olmuşum. Bir de filmde bir sahne var, zannenin annesine sarıldığı. Annem orda şey demişti 'gerçek anne bu, karşılıksız sever, çocuğunun ne olduğu önemli değil' felan demişti. İçime su serpmişti [Bunlar seni cesaretlendirdi tabi] Evet. Sonra bir de kötü bir karakter vardı, ona da küfür etti bayağı bir.... Tabi yine de arada tövbe tövbe dediği şeyler oldu. Tabi o da normal, toplum yani, ben bile kendimi o kadar kolay kabul edemedim bir anda benden daha şey çıktı yani.... Ocak ayıydı, yine bir şeyler anlattım, TV izliyorduk, LGBT bayrağı gördüm, eylem vardı. 'Aa bizimkiler' yaptım. Ben tabi sürekli lafı açıyorum, ağabeylerim de sürekli kapattırıyorlar, üstünü örtüyorlar hastalık falan filan diye (sergilenen stigma). Sonra abim döndü 'gay misin?' dedi. 'Evet' dedim, sonra güldüm, onlar da güldü, şaka olduğunu sandılar heralde. Sonra güldük, espri yaptılar.[Nasıl espri?] Alay değil de mesela vegan olmuşum, sonra deist olmuşum, 'Mavi her geldiğinde bir şey oluyorsun, bir dahaki geldiğinde Galatasaraylı oldum deme.' Ben orda gene safça 'Beni dışlicak mısınız'

demıştim. Abim orda ‘Mavi çok geri zekâlısın’ dedi. Öyle geçti. Sonra ertesi gün anneme bişeyler oldu, sanırım bizimkilerle konuştu, ağabeylerim daha homofobikti ya da transfobikti. Batıdan gelen bişey herhalde. Çünkü annem daha Anadolu kökenli olduğu için ve dış dünyaya kapalı olduğu için öyle bişey yok, tanık da değil, ön yargıları da yok bu sayede. Annem başta hiç tepki vermedi, ağabeylerimle konuştuktan sonra tepki verdi. İlk dediği şey, yani en çok içimi acıtan ‘senin yok olduğunu sayarız’ dedi bir gün sonra. Hiç doğmamışsın gibi yaparız falan dedi. Üç hafta çok şiddetliydi, zaten okula gelmiş sonra tekrar dönmüştüm. Şiddetli bir şekilde geçiyordu, yani onlar bayağı tavır almıştı (sergilenen stigma). Hatta annem açıldıktan sonraki gün hocaya götürmüştü filan [sonradan cümle: annem söylemedi hocaya, hoca tuhaf biçimde baktı böyle oğlun çok iyi maşallah, dedi, bir kadın var...] Ben de elimi masaya vurdum, bağırdım onlara, annemin en hassas yerine vurmam zorunda kaldım, şey dedim ‘Tanrı’nın varlığını sorgulamıyorum iyi ya da kötü olduğunu sorguluyorum. Senin tanrın çok kötü’ dedim. ‘Baksana nasıl yaratmış, beni değil sizi’ dedim. ‘Çok önyargılısınız’ filan. Çok ama çok şiddetli biçimde bağırdım onlara. Ağabeylerim ‘Açıklamana gerek yok, ne olursan ol arkandayız’ dedi. [Tavır aldılar demiştin, ne yapmışlardı?] Yani hissediyorsun o soğukluğu sözlerindeki, yabancıymışım gibi davranıyorlardı, suçluymuşum gibi davranıyorlardı (sergilenen stigma). [Sence ne oldu da bu noktaya geldiler?] Sorgulamaya başladılar, ben zorladım, bazı şeyleri anlattım ve intihar [teşebbüsü] ettiğimden bahsettim, kendimin de çabaladığından bahsettim ama bunların boş olduğunu söyledim..... “Ben çok mantık kullandım açılırken, her detayı düşündüm, tüm olasılıkları. Bir yaz önce film izlettim, alttan mesajlar verdim, programladım” [Ama çok yorucu bir süreç aynı zamanda] Binlerce insanın açılma hikayelerini okudum. Neler yaptıklarını, herkes ağlamış mesela, ben gülererek anlattım, suçluymuşum gibi anlatmak istemedim, öyle anlatırsam onlar da suçlu olduğumu düşüneceklerdi. [Şu anda durumunuz nasıl peki] çok iyi, artık konuyu açmıyorum hatta onlar açıyor ama ben izin vermiyorum. [Ne dediler mesela?] Yani kadın olayı, evlenme filan. [Nasıl açtılar?] Yani ‘kız arkadaşın var mı?’ diye sordu annem. İşte düğün oluyor ‘darısı başına’ diyor annem. [Ağabeylerin?] Ağabeylerim daha da olgunlaştı, hiç açmıyorlar. Hatta bu defa anneme “konuyu açma, üzerine gitme” filan demişler.”

Mavi’nin ailesiyle arasında geçenlerde, çeşitli sergilenen stigmatik tavırlar göze çarpmaktadır: her açtığında ağabeyleri tarafından ‘hastalık’ denilerek konunun kapatılmaya çalışılması, yönelimini açtıktan sonra annenin ‘Senin yok olduğunu sayarız’ ve ‘Hiç doğmamışsın gibi yaparız’ tepkileri, annenin geleneksel, dinsel motifli çözümler araması (din

hocasına götürme), aşağılık, değersiz görülen homoseksüel yönelime dair sergilenen stigmatik tutumların tezahürüdür. Ayrıca annenin Mavi'yi, hocaya götürdüğünde, hocaya, Mavi'nin homoseksüel olduğunu söyleyememesi, annenin “durumdan duyduğu utanç” (seksüel önyargı) duygusuyla açıklanabilir.

Seksüel önyargı, toplumun LGBT bireylere olumsuz bakışının, heteroseksüel bireyler tarafından içselleştirilmesi (Herek ve ark.,2007, s.189) kolektif hafızaya yerleşmesidir.

Mavi'nin ailesi, genel toplumsal kabullere göre davranan bir ailedir. En yaygın biçim olarak hastalık, yok sayma, toplumdaki dışlanacağını hissetme, din hocasından duayla iyileştirme beklentisi taşımaktadır.

Mavi'nin maruz kalacağı stigmatik tavırları ön görüp (hissedilen stigma), bundan kaçınmak için çeşitli stratejiler izlediği görülmektedir. Öncelikle annesinin, düşünce yapısını film izleterek test etmiş, verdiği tepkilerden çıkarsama yapmış, küçük farkındalıklar yaratmaya çalışmış ve en son da espriyle karışık açılmıştır. Annenin ilk etapta tepki vermeyerek, sonradan bu denli tepki göstermesi ilginçtir. Katılımcı bu durumu, “Annem başta hiç tepki göstermedi, ağabeylerimle konuştuktan sonra tepki verdi” şeklinde açıklamaktadır. Katılımcı tarafından homofobik ve transfobik olarak tanımlanan ağabeylerin, annenin tepkisizliği karşısında anneyi tepki vermeye sevkettikleri düşünülebilir.

Diğer yandan anlatımın sonuna dek her şey yolunda gidiyor gibi görünürken açılımcı sorularla aslında hala sorun olduğu ortaya çıkmıştır. Mavi'nin “artık konuyu açmıyorlar, hatta onlar açıyor ben izin vermiyorum” ifadesi biraz deşildiğinde –özellikle annenin durumu kabul etmediği, evlilik beklentisi içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, “Kimlik” başlığında örneği verilen Nuclear rumuzlu katılımcıda görülen mekanizmaya çok benzerdir. Nuclear rumuzlu katılımcı “Kimlere açıksınız?” sorusuna sadece açıldığında tepki almadığı ablasına açık olduğu şeklinde yanıt verirken, açılıp da onaylanmadığı ablasını yok saymaktadır. Açılımcı sorularla durum anlaşılmıştır. Benzer biçimde Mavi rumuzlu katılımcı da açılma yaşantısının –çok da önemli olan- nihai noktasını yok saymaktadır. Bu durumda katılımcılar için açılma yaşantısının kendisinin önemli olduğu, devamında gelişen yaşantıların önemli olmadığı söylenebilir ki bu pek mümkün değildir. Bir başka olası durum, her iki tarafın da birbirine süre verdiğidir: Aile “düzelsin” diye çocuğuna, çocuk “kabullensinler” diye aileye süre vermiş olabilir. Bir diğer olası açıklama ise “inkâr” savunma mekanizmasının kullanımıdır ki, bu da benliği ayakta tutabilmek adınadır: bireyle aile arasında karşılıklı biçimde inkâr ederek savunma mekanizması kullanılmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi, inkâr, kaygı yaratan, acı verici düşüncelerin, duyguların, dürtülerin,

çatışmaların, olayların veya gerçekliklerin yok sayılmasıyla tanımlanan bir savunma mekanizmasıdır (Budak, 2003, s.395).

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım” maddesini “Hiçbir zaman”; “Alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Ara sıra” olarak yanıtlamıştır. Yanıtlar ile derinlemesine görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Hikmet Benol/Trans Erkek

“Annem ‘hastalıklı’ diyor. ‘Psikolojik bir şey bu seninki’ diyor. Toplum nasıl algılıyorsa artık, annem bile bana ‘sapıksın sen’ diyor. ‘Nasıl bir sapıklık bu?’ diyor (sergilenen stigma). Sapık ne demek biliyor musun sen? İlk önce sapık insan nasıl olur, biliyor musun? Anlatıyorum, detayına giriyorum, cinsellik detayına kadar anlatıyorum, anlamak istemiyor daha doğrusu kabullenmek istemiyor. Çünkü o, çocuğu doğduğu zaman kızım oldu demiş, pembe pembe kıyafetler almış, giydirmiş. Çocuk bir zaman sonra büyümüş erkeğe dönüşmüş. Böyle bir şey normal değil. Bu evrede bu çocuğu yakalayıp destek verirse inan şu topluma inanılmaz bir birey sunacak ama beni istediği kadın modeline sokarsa ya intihara giderim ya da birilerini öldürürüm yani. [En son ne zaman çatışma yaşadınız?] Bir buçuk hafta filan oluyor. [Nasıl oldu?] Konu neyden patladı. Sevdiğim kızın evine gittiğim için. Dedi [ki] ‘Sevgilin mi?’ ‘Sevgilim’ dedim. Aynen şöyle: N’apıyorsunuz, öpüşüyorsunuz mu, sevişiyorsunuz mu? (sergilenen stigma). ‘Hayır yapmıyoruz öyle şeyler, zaten ben hoşlanmıyorum sevişmek istemiyorum’ dedim durumu kurtarmak için (hissedilen stigma).”

Kendi inisiyatifi dışında, okul yöneticilerinden gelen bir telefonla cinsiyet kimliği annesi tarafından öğrenilen Hikmet Benol’un aktardığı ve yukarıda yer verilen yaşanmışlıkta çok sayıda sergilenen stigma görülmektedir: “Hastalıklı, psikolojik bir şey bu, sapıksın sen, nasıl bir sapıklık bu, n’apıyorsunuz öpüşüyorsunuz mu...?” Annenin stigmatize eden son soruları karşısında, katılımcının kasten yanlış bilgi vermesi ise “hissedilen stigmanın” göstergesidir.

Daha önce belirtildiği gibi “kasten yanlış bilgi verme/fabrikasyon”, stigmatik yaşantıya maruz kalacağını hisseden bireyin uyguladığı gizlenme stratejilerinden biridir (Herek ve ark.,2007, s.187).

224 LGB katılımcı ile yapılan bir araştırmada, cinsel yönelime bağlı olarak ebeveynin sergilediği ret davranışları ile katılımcıların depresyon ve intihar riski arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Ryan ve ark.,2009). Yine 392 MtF ve 123 FtM bireyle yapılan çalışmada intihar girişim oranının % 32 olduğu ve intiharın toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddetle ilişkili olduğu bulunmuştur (Marx ve Katz, 2006). Hikmet Benol, “ailenin istediği kadın modeline uyması için kendisini zorlamaya devam etmesi durumunda” intihar edeceğini ifade etmektedir.

Hikmet Benol, ailesinin istediği kadın modeline uymak için çaba sarfettiğini de ifade etmektedir:

“Bir erkekle denemeyi düşündüm. Duygusal olarak denemeyi düşündüm. Olmadı yapamadım. Dedim cinsel olarak? Yani dokunamıyorum bile. Ne o dokunsun ne de ben. [Nefes alış verişi değişti, sesi boğuldu katılımcının] Bütün vücudumun sinir uçları böyle sinyal çakıyor bana. Bayağı zorlandım. Çünkü denedim bir erkekle daha doğrusu denemeye çalıştım. Asla olmadı. Dedim ‘Benim yolum bu değil’. Ben bu yoldan gidersem sağlıklı bir birey olucam ama diğer türlü dışarıdakilerin kafasında yarattığı bir kadın modeli var. Ben ona uymak zorunda değilim. Fiziksel yapıda kadın olabilirim ama kadın gibi davranmak zorunda değilim, kadın gibi giyinmek zorunda değilim, işte benim anneme anlatamadığım mesele bu zaten. Hormonlarım östrojen salgılıyor hem de patlama yaşıyor ama buradaki erkeği [kafasını gösteriyor] hangi ilaç durduracak? Ben bunu durduramadıysam sen hiç durduramazsın. Şu dışarıdaki adamın ne düşündüğü benim için hiç önemli değil. Toplumun yarattığı kadın modelini istemiyorum. Ameliyat olmayabilirim ama bu şekilde de gezebilirim. Bir kadının elinden tutup sokaklarda gezebilirim.”

Hikmet Benol, ailesine toplumsal cinsiyet kimliğini kabul ettirmek için çözümler üretmeye çalışmaktadır:

*“Yıllardır kığımızı başımızı yırtıyoruz bir doktora gidelim, psikologa gidelim. Ha benlik bir şey yok, azıcık onla konuşsun da bilgilensin diye. Benim bilinçlenecek bir durumum yok! Bu kadar bilinçsiz bu kadın...
Sonra ben trans arkadaşları eve getirmeye başladım. İlk olarak’yı getirdim, sağlam bir konuşmacı. Konuştu konuştu, değişti ortam daha bir yumuşadı. Biraz daha anlayış geldi hani yani. ‘Bu böyle yapacak bir şeyim yok’ konumuna geldi. Üvey babam var. Biz onlara laf anlatmaya çalışıyoruz, adam kahkahalar atıyor, kızıyor babam, şaşırıyor ve gülüyor.”*

Bütün bu yaşananlardan sonra Hikmet Benol, 18 yaşında evden ayrılmaya ve ailesiyle bütün bağlarını koparmaya karar vermiştir:

“[Operasyon için] Her attığım adım, işkence bana. Ne kadar erken olursa o kadar iyi. [Ailen biliyor mu böyle bir karar aldığını?] Hayır! Söylemedim ki, 18 yaşından sonra aile bağlantılarını kopartmak istiyorum. Çünkü onlara ağır gelebilir. Hormon evresi, ameliyattan sonraki. Ki, üzüleceklerini gayet iyi biliyorum ve beni görüp üzülmelerini istemiyorum (içselleştirilen stigma). [Belirli bir süre mi görüşmek istemiyorsun?] Hormon kullanmaya başladıktan sonra istemiyorum. [Atıyorum 3 yıl sonra bitti, sonra?] O zaman çıkıp karşılına ben[nüfus cüzdanındaki adını kullanıyor burada] diyemem (içselleştirilen stigma). Ağır gelir, üzmem istemiyorum, çok üzüleceğini de biliyorum. O yüzden [operasyondan] bahsetmiyorum da”.

Hikmet Benol’un, yeni stigmatik tavırlara maruz kalmamak için (hissedilen stigma) ailesine operasyondan bahsetmediği anlaşılmaktadır. Bunun yerine, trans bireylerin büyük bölümünün bir dönem düşündüğü –ve bir kısmının uyguladığı- “aile bağlarını koparma” seçeneği, kafasında oluşmuş gibidir. Operasyondan sonra ailenin karşısına çıkamayacağına dönük ifadesi, “içselleştirilmiş stigma” göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcının çekirdek ailesi dışında da tepki aldığı şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Dedeyle iyiyiz ama anneannem dindar, şiddetle karşı çıkar. Dayım bayağı kızdı, ‘Sana şöyle derler, böyle derler, canın yanar toplum açısından’ diye kızdı. ‘Bu şekilde giyinme böyle dolaşma’ “.

Katılımcı soru formunda, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddesini “Her zaman”, olarak yanıtlamıştır. Yanıtlar “Cinsel yönelimin/cinsiyet kimliğimden dolayı ailemin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” maddesi dışında, derinlemesine görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir. Bahsi geçen maddeye “Hiçbir zaman” yanıtı veren katılımcının aşağılama ve hakaretlere maruz kaldığı açıktır.

Strapor/Tanımsız

“Dönemsel olarak evet, farklı bir yönelim yaşadığım dönemde paylaşmışlığım vardır, evet. Ama sürekli konuşulan sürekli paylaşılan, ‘nasıl gidiyo senin seks hayatın’ diye konuşulan bir mevzuu olmadığı için bizim ailede, sürekli paylaşılan bir şey değil bizim ailede ama evet o dönem paylaştığım insanların oldu [kardeşler] herhangi bir negatif tepki almadım. [Anne babaya açsanız ne olurdu?] Hiçbir şey olmazdı, ben ihtiyaç duymadım. Belki ben kelimeleri anlatırken ifade ederken onlara zorlanabilirdim. Yani dümdüz ‘ben gayim’ der miydim? Sanırım daha başka türlü ifade etmeye çalışırdım, daha romantik bir şekilde, daha duygu yüklü biçimde anlatmaya çalışırdım herhalde. Yani bu işin götte biten bir mevzu olmadığını anlatmaya çalışırdım herhalde.”

Katılımcı kardeşlerine bu durumu açmış ve herhangi bir stigmatize tepki ile karşılaşmamıştır. Ama anne babaya açılmak söz konusu olduğunda katılımcının söylediği “sanırım başka türlü ifade etmeye çalışırdım” ifadesinden “hissedilen stigma” yaşadığı düşünülmektedir. Diğer yandan katılımcının “götte biten bir mevzu olmadığını anlatmaya çalışırdım” cümlesi ile gay (good as you) bireylerle ilgili yaygın bir stereotipe gönderme yaptığı düşünülmektedir: bütün gayler hiperseksüeldir. Anne babanın da bu tür bir stereotipe sahip olabileceğini düşünerek (hissedilen stigma), açılması durumunda yaşantıladığı ilişkinin “duygu yüklü, romantik” taraflarını anlatmaya çalışacağını belirtmiştir.

Hiçbir heteroseksüel kadın, yönelimini ifade ederken, sadece yönelimini ifade ettiği için açıklamasının içine “nemfomaniak” değilim ibaresini yerleştirme ihtiyacı hissetmez. Ya da heteroseksüel bir erkek, sadece heteroseksüel olduğunu ifade ettiği için “seks düşkünü değilim” deme ihtiyacı hissetmez. Ama anlaşıldığı kadarıyla LGBT bireyler bunu açıklama ihtiyacı duymaktadır. Zira LGBT denildiğinde, heteroseksizmi içselleştirmiş insanların aklına, “eşcinsel ilişki yaşadıkları için” Tanrı tarafından lanetlenen ve “Acı!” diyen kula “Ben adilim, hepsini yakacağım” cevabı verilen, kentleriyle birlikte yok edilen Sodome ve Gomorrah halkının resmi gelmektedir. Öyle bir resimdir ki belli belirsiz de değil, misal Yakup Kadri’nin (2008) aynı isimli romanında anlattığı, memleket yanarken, partilerde seks yapan oğlancı subaylar, herkesin durmadan seks yaptığı Nişantaşı partileri, alemler... Yani resim Türk motifleriyle de ince ince işlenmiştir. LGBT birey, bu kalıp resmin anında zihinde canlanacağını bildiği için, öyle olmadığını ispat etmeye, karşısındakini ikna etmeye çalışmaktadır.

Katılımcı soru formunda, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddesini “Nadiren” olarak yanıtlamıştır. Yanıtlar ve derinlemesine görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Karadut/Lezbiyen

25 26 yaşlarında yüksek lisans eğitimi alırken, Amerika’dan sevgilisi ile Türkiye’ye annesinin yanına tatile gelen ve sevgilisi için “arkadaşım” diyerek –kendi ifadesiyle- annesini idare edeceğini düşünen Karadut, bir gün annesi tarafından iş yerine çağrılır:

“Gayet bozuk bir surat falan filan. ‘Siz niye her gece dışarıda sokaklardasınız’ filan dedi. Ben de dedim hani ‘tatile geldik, geziyoruz, eğleniyoruz’ filan. Ondan sonra bir şekilde şeye geldi konu: ‘Senin hiç erkek arkadaşın yok!’ Ben de ‘Evet yok çünkü erkeklerden hoşlanmıyorum’ dedim. Ondan sonra ‘lezbiyen misin?’ dedi. Ben de ‘evet’ dedim. Evet dediğim anda annem aklını yitirdi. Çılgık atarak dövünmeye filan başladı(sergilenen stigma). Çok acayip bir tepki verdi yani. Gitti kendisine rakı koydu filan böyle. İşte ‘ah ben ne yaptım’ ‘ ah keşke orospu olsaydın ‘ falan bile dedi (sergilenen stigma). Ondan sonra gidiyor kendi fotoğrafıyla konuşuyor, bir şeyler diyor, yapıyor filan. Çıldırdı kadın tamamen böyle. ‘ Bisekseüel olsaydın bari’ filan dedi sonra sakinleşince (sergilenen stigma). [Daha tercih edilir geliyor] Yani evet, o daha topluma uygun bir şey.”

Katılımcının ‘erkeklerden hoşlanmıyorum’ cevabı üzerine annesi tarafından verilen ‘ah keşke orospu olsaydın’ tepkisi, toplumumuzda homoseksüelliğin ne denli aşağılandığının ve stigmatize edildiğinin göstergesidir. Katılımcıyı şaşkına çeviren şey, annesinin gay ve lezbiyenlerle uzun süreli arkadaşlıkları olmasına rağmen bu şekilde tepki vermesidir. Anne, çocuğunun biseksüel oluşuna rıza göstermektedir, homoseksüeliteye göre biraz daha kabul edilir saymaktadır. Zira biseksüellik, içerisinde erkeği de barındıran bir kavram olduğu için ataerkiyi, homoseksüellik gibi kökünden sarsmamaktadır. Lambdaİstanbul’un (2010) transeksüel kadınlarla yaptığı araştırmada, açılma sonrası ailelerden en sık duyulan tepkilerden birinin “keşke eşcinsel olsaydın” olduğu bildirilmektedir. Aileler eşcinsel bireylerin açık olmayacaklarını varsaymaktadır.

“Ya ben annemden bu tepkiyi hiç beklemiyordum çünkü annem bar işleten kadın 30 senedir, gerçi şimdi lokanta oldu ama bar lokanta işleten bir kadın. Her türlü insan hayatına giriyor, bir sürü gay lezbiyen arkadaşı var, öyle bir insandan yani bu çevreye

bu kadar yakın olan bir insandan asla beklemiyordum, çok şaşırdım yani. İşte “bizim de aklımıza gelmişti ama ailemiz vardı yapmadık” gibi şeyler demişti. Yani çok travmatikti. [O ara] A. [sevgilisi] ile de aramız kötüydü zaten. O da böyle saçmalıyordu, birilerine takılmaya çalışıyordu filan. Yani en sonunda ‘o kızdan ayrıl bari, o orospunun teki’ filan. Ben de o zaman onu sakinleştirmek için, çünkü çok büyük drama yaptı “tamam ayrılıcam” dedim (hissedilen stigma). Zaten kavga etmiştik ve ayrılıcamı düşünüyordum açıkçası, onu postaladım, ben bir hafta daha kaldım. O zaman da gayet şey bi haftaydı, annemle aramız kötü filan. Neyse sonra döndüm işte. Döndükten bir hafta on gün sonra, biz [sevgilisi ile] barıştık. Ondan sonra bir gün annem arıyor, ben de banyodayım, o açmış. Tabi annem ayrıldığımızı zannediyo, bu çıkınca çıldırdı: “Orda mı o orospu!” [bağırarak]. Ben ‘anne yok, eşyalarını almaya gelmişti, bir sürü palavra tabi (hissedilen stigma). Neyse zaten o son dönemimdi, New York’a gidicektim, bu da gelemicekti, nihayetinde 1,5 yıl geçtiğinde biticekti, bitiyordu zaten. Ondan sonra ben New York’a gidince ayrıldık ondan. New York’ta gecelik şeyler filan. Döndüm sonra. Sonra uzun bir süre annemle bu konu konuşulmadı. Yani yok sayıldı (sergilenen stigma). Ve o süreç içerisinde kendi kendine bir şekilde kabullendi. Hala da konuşulmuyo pek ama onur yürüyüşlerinde çıkıyo bayrak sallıyo filan, bişeyler yapıyo. Zaten bütün çevresi lezbiyen ve gay yani bu arada. Artık kabullendi bir şekilde ama hani ben yaşadıklarımı ona anlatmıyorum travma olmasın diye (hissedilen stigma), zaten uzun süredir bir şey de yaşamıyorum ama hani ciddi bir şey olursa beraberlik vaziyetleri anlatırım da öyle bir şey de yok. Böyle.”

Katılımcının annesinin “Bizim de aklımıza geldi ama yapmadık, ailemiz vardı” ifadesi, homoseksüel itkilerin bastırılması, yok sayılması gerektiğine dair inancını ortaya koymaktadır. Katılımcının anlattığı bu olay, 15 yıl evvel gerçekleşmiştir ve o günden bu yana anne ve katılımcı arasında bir daha konuşulmamıştır. Katılımcının ilişkilerini ve ilişkileri ile ilgili konuları “travma yaşatmamak için” annesiyle konuşmaması, hissedilen stigma göstergesidir. Normalde etrafında bu kadar gay ve lezbiyen olan bir kadının, evladı söz konusu olunca bu kadar tepkisel olmasına katılımcı şu şekilde açıklama getirmektedir:

“ Yani şey düşünüyö yani anladığım kadarıyla şey düşünüyö, bunu birkaç kez de ima etti. Sonuçta çocuğuyum ve zarar görmemi istemiyo. Bu hayatta zarar görücem, ne bileyim ayrımcılığa uğricamı falan düşünüyö, yani benim anladığım kadarıyla benim tercihimden ya da yönelimimden çok yönelimimden dolayı bana gelecek zararlardan korkuyor.”

Anne bağırp çağırırken hissettiklerini ise şu şekilde anlatmaktadır:

“ Ay berbat hissettim. Çok kötü hissettim yani. [yani suçluluk duygusu var mıydı mesela?] Hayır, suçluluk duygusu hiç yoktu. Çünkü ben ne yaptığımı biliyordum, kendimden emindim ve bunun yanlış bir şey olmadığını da biliyordum. Ama onun bu kadar şey bir tepki, ona çok kızdım. Yani kendimden çok O’na kızdım. Bu yüzyılda bu kadar görmüş geçirmiş sonunda böyle bir çevrede yaşayan bir insan olarak nasıl böyle bir tepki verirsin diye, O’na çok sinirlendim yani. Bende bir şey yok, kendimden eminim yani. “

Katılımcı soru formunda, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman” olarak yanıtlamıştır oysaki aşağılama ve hakaretlere maruz kaldığı açıktır. Bu açıdan derinlemesine görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmemektedir.

Katılımcıların tamamının aile yaşantılarında stigmanın en az bir türünü yaşadıkları açıkça görülmektedir. Aile üyelerine açık katılımcılar arasında ebeveynleri tarafından “cinsiyet kimliği kabul edilen” katılımcı neredeyse yoktur. Ama ebeveynlerinin kabullendiği katılımcılar vardır. Bu kabulleniş kimi vakalarda gözlerinde keder barındırmayı, 15 yıl boyunca bir daha o konudan söz etmemeyi, kız arkadaşın var mı, ne zaman evleneceksin gibi sorularla yoklamayı... içerebilmektedir. Kabullenmiş ailelerde, açılma yaşantısı sonrası bunu “geçici bir durum” ve “hastalık” olarak algılama ve “yok sayma” eğiliminin yaygın olduğu gözlenmektedir.

Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini geçici bir durum olarak görme eğiliminin, ailelerde çocuklarının değişeceği ve yeniden “olması gereken” heteroseksüel dünyaya döneceği beklentisi yarattığı tahmin edilebilir. Ama birey açısından işler bu yönde gitmemektedir. Bu süreçte birey kimlik gelişim modellerindeki evreleri (ilişkiler, entegrasyon ve damgayla baş etme gibi) geçerek kimliğini sabitlemektedir ve ebeveyn ile evlat arasındaki uçurum gitgide derinleşmektedir.

Katılımcıların stigmatik tavırlara maruz kalmamak için aile üyelerine karşı kullandıkları stratejilerin ise “mış gibi yapma” ve “kasten yanlış bilgi verme” olduğu görülmektedir. Ayrıca kabullenen ailelerin ortak özelliği “çocuklarına toplumdan zarar geleceği” kaygısıdır. Ve çocuklarını koruma güdüsüyle çareler üretmeye çalışmalarıdır. Çekirdek aile dışında, diğer akrabaların da fizikselden sözele kadar farklı biçimlerde stigma sahnelemelerine rastlanmıştır.

İki katılımcı açık biçimde intihardan bahsetmiştir ki, 16 katılımcı arasında bu oran oldukça yüksektir.

2.2.3.Eğitim Kurumunun Temel Unsuru: Okul

Çeşitli araştırmalar (Kosciw ve ark.,2012; Espelage ve ark.,2008; Russell ve ark.,2011; Birkett ve ark.,2009 ve Grant ve ark.,2010) LGBT öğrencilerin okullarda sık sık şiddet mağduru olduklarını ortaya koymaktadır. Bu mağduriyet, homofobik söylemlerden, sözlü ve fiziksel tacize hatta cinsel şiddete kadar uzanmaktadır.

Bu bölümde katılımcılara okul yaşamları boyunca cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinden dolayı karşılaştıkları olumsuz öğrenci, öğretmen ve yönetici tavırları sorulmuştur ve aktarımlardan bir kısmına yer verilmiştir. Diğer aktarımlar için Ek 2'ye bakılabilir.

Halit Ayaracı/Eşcinsel Erkek

Halit Ayaracı lise eğitimi sırasında okul müdürü ile arasında geçen ve daha sonra ailesine yansıyan olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Müdürle tartıştık okulun önünde. Bana o okula geliş amacımı sordu. Benim şu an ağzıma almayacağım kelimeleri kullanarak (sergilenen stigma) [Küfür mü etti?] Evet. Sen buraya okumaya mı geldin yoksa... gibisinden. [Ne üzerine peki, erkek arkadaşın, partnerin filan mı vardı?] Yoo, hayır. Aslında açık bir durum yani, sözümü sakınmam hiçbir konuda veya düşüncelerimi de herhangi bir konuda sakınmam. Bir LGBT bireyin, derslerde geçen ünitelerde aşağılanmasını kaldıramam... [Müdürün bana böyle davranmasının nedeni] Öğrenciler arasındaki konuşmalar, davranışlarımdan kaynaklı, giyimimden kaynaklı belki de bilmiyorum, [Kendin olduğun için yani?] Öğrenciler arasındaki konuşmalar da değil hani, öğretmenler odasında gündeme oturmuşluğum da olmuştu. Ardından müdür benden, okul yurdunda kalmadığımı da belirtirim altını kalın çizgiyle çizerek, hormon sayımı istedi, psikolojik rapor istedi. ‘Bunları alıp bu okula gel, yoksa seni bu okuldan atarım’ diye tehdit etti (sergilenen stigma).

Babam geldi, doktora gittik ve acı bir durum yani, ben orda babamla doktorda bekliyorum, birazdan içeri gireceğiz, birbirimize bakıyoruz ve baba oğul konuşuyoruz. Babamın bana dediği şu: ‘Halit Ayaracı, yaptırmak istiyor musun hormon sayımı? Kendinde bir anormallik olduğunu düşünüyor musun?’ Gözlerimin içine baktı. Bunu kendim için değil, ben orda babamın düştüğü durum yani onun durumuna kendimi

koyuyorum, kötü bir durum (içselleştirilen stigma). Ve 'hayır baba' dedim, düşünmüyorum. Ben normal olduğumu düşünüyorum. ' O zaman kalk gidelim' dedi. Biz hormon sayımına girmeden giderken, ama müdürün eline de somut bir şey vermek istiyordum (hissedilen stigma) orada o şekilde kalkıp gidersem, uı toplumumuzda argo bir tabir var 'gebe kalmak' diye, öyle hissederim kendimi dedim ve psikolog gözetiminde bir görüşme gerçekleştirelim dedik”

LGBT bireylerle ilgili stereotipler, bu insanların hiperseksüel oldukları, toplumun incinebilir üyeleri için tehdit olduğu, sır dolu, güvenilmez ve fiziksel ya da ruh sağlığı yönünden hasta oldukları şeklindedir (Herek ve ark., 2007, s.187). Bu stereotipe, diğer katılımcıların anlatımlarında da zaman zaman değinilecektir.

Okul müdürünün katılımcıdan hormon sayımı ve psikolojik rapor istemesi bu stereotipi taşıdığı ve LGBT bireyleri stigmatize ettiğinin göstergesidir. Katılımcı, proaktif bir strateji geliştirerek (hissedilen stigma) raporu almak üzere harekete geçmiştir. Babasıyla doktoru beklerken, babasının çocuğu yüzünden “düştüğü” durumu, “kötü bir durum” olarak değerlendirmiştir. Bu ifade, “içselleştirilmiş stigma” olarak değerlendirilmektedir.

Halil Ayarcı'nın sadece okul yöneticisinin değil öğretmenlerin de stigma gösterilerine maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Halil Ayarcı, öğretmenleri ile aralarında geçen ve “olumlu” olarak nitelediği ama yer yer stigmatize tepkilerin yer aldığı iletişimi şu şekilde aktarmaktadır:

“Rehberlik Hocam, tekrar ediyorum Rehberlik Hocam, okuldaki söylentiler üzerine benimle konuşma talep etti. Gayet yumuşak bir şekilde konuştum. Sonra okuldaki hocalarla da aram iyiydi. Kadın hocalarımızın hepsi toplandı ve bir gün konuştuk. Hiçbiri orda olumsuz bir şey söylemedi. Sadece yaşımın küçük olduğunu ve bu diyalog 10. Sınıfta geçti, 9 da olabilir, bu durumun normal olduğunu, tarihte çok büyük kişilerin de böyle durumlar yaşadığını ama 18 yaşına gelip kendi hayatımı kurana kadar böyle bir şeyin eğitim hayatıma karışmasının beni yıpratacağını söylediler (sergilenen stigma). Özellikle lise hayatında yatılı okuyan bir öğrencinin bu konuyu oldukça kapalı tutması gerektiğini söylediler (sergilenen stigma). Kendi çocuklarında olursa, birkaç hoca, çok çok çok üzüleceklerini ve dünyalarının yıkılacağını söylediler (sergilenen stigma). Ailemi düşünmemi önerdiler. Bir sonraki gün annem okula geldi apar topar, Rehberlik Hocam direkt annemi arayıp 'Çocuğunuzla ilgili acil bir durum var' demiş (sergilenen stigma).

Homoseksüelliğin stigmatize edildiği ama yasal olarak suç sayılmadığı geleneksel toplumlarda, homoseksüelitenin özel alana sıkışıp kalması, kamusal alana çıkmaması için mücadele edilir. Başlarda olumlu bir konuşma gibi başlayan ve katılımcının da “olumsuz bir şey söylemediler” şeklinde tarif ettiği açıklamalar, ikinci cümleden sonra öğrencinin yönelimini stigmatize etmeye başlamaktadır: kapalı tutması gerektiği (sergilenen stigma) kendi çocuklarında olursa çok çok çok üzülecekleri, dünyalarının yıkılacağı ifadeleri, durumu onaylamadıklarını ya da heteroseksüel kalıp yargıları benimsediklerini göstermektedir. Katılımcıya uygulanan psikolojik şiddettir. Eğitimin din, dil, ırk, etnik köken, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği vb açısından nötr olması beklenir. Diğer yandan “Danışanın kendini gerçekleştirmiş bir kişi olarak yetişmesine katkıda bulunmak”, Okul Psikolojik Danışmanı (Rehber Öğretmen) görev ve sorumlulukları arasındadır⁷. Okul Psikolojik Danışmanı, önyargısız ve empatik olmak zorundadır. Dil, din, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim vs. hiçbir ayırım gözetmeksizin danışanına koşulsuz kabul ve saygı duymalıdır. Öğrencilerin sağlıklı gelişimi açısından bunlardan hiçbir biçimde ödün vermemelidir.

Halit Ayarçı'nın, hissedilen stigmanın dışavurumlarından biri olan proaktif stratejiyi (aktivizm), Üniversitede de göstermeye devam ettiği görülmektedir:

“Sosyoloji dersinde üniversite birinci sınıfta eşcinselliği sapkınlık olarak tanımlayan bir filozofun teoreminden bahsedildi. Ama hiçbir şekilde eşcinselliğin normal bir durum olduğundan bahseden bir teoremden bahsedilmedi. Sınıfta başladı konuşmalar yükselmeye ve ben söz alıp, rahat bir şekilde hocaya, anfinin en arkasından önüne kadar sesimi duyuracak gürlükte neden böyle bir şey yaptığını merak ettiğimi sordum ve savundum”

Hikmet Benol/Trans erkek

Ortaokul döneminde yaşadıklarını şu cümlelerle anlatmaktadır Hikmet Benol:

“Herhalde aşık oldum bir kıza. Neyin ne olduğunu bilmiyorum ama onu görünce kalbim falan sıkışıyor, onu takip ediyorum, onu izliyorum, her dediğini yapıyorum. Yani böyle ağzından çıkacak lafı bekliyorum. Kız gidip annesine söylüyor. Böyle böyle bir kız var, beni rahatsız ediyor diye. Halbuki rahatsızlık vermiyorum, sıkıntı yok yani. Annesi de geliyor okul idaresine. İşte böyle böyle, benim çocuğuma böyle yapılıyor, okul idaresi de benim annemi arıyor. Böyle böyle, istemiyoruz, tiksiniyoruz diye

7

(sergilenen stigma). O olay patladıktan sonra, biraz daha dikkatli oldum okulun içerisindeki hareketlerimde (hissedilen stigma). Ondan sonra da bir daha öyle bir olay yaşamadık. O olay bir kere oldu, ondan sonra çevremde bir daha hiçbir insana bakmadım (içselleştirilen stigma)”

Katılımcının cinsiyet kimliğini henüz kendisinin de keşfetmediği bir dönemde gerçekleşen bu talihsiz olay, aile ile de sorunların başlamasına neden olmuştur. Bu yaşantıyı heteroseksüel zeminde herhangi bir akran uyuşmazlığı ya da çatışmasından ayıran şey, kullanılan kelime ve sorunun ele alınma/çözümleme biçimidir. Bu iki belirleyici nokta stigmatı gözler önüne sermektedir: durumu aktarırken kullanılan “tıksınıyoruz” ifadesi (sergilenen stigma), genelde herhangi bir heteroseksüel uyuşmazlıkta kullanılmaz. Diğeri de öğrenci ile herhangi bir görüşme yapılmadan ailenin aranmasıdır. Bu yaşantının, bir erkek ile bir kız arasında geçmesi durumunda, okul disiplin yönetmeliğine göre –saldırı, küfür, taciz vs yok ise- suç arzetmediği için, öğrencinin çağrılması ve insan ilişkileri bağlamında konuşma yapılması çok büyük olasılıktır. Ama söz konusu olan hem cins olunca doğrudan anne aranarak, genel kabullere göre “anormal, sapkın davranış”, veliye haber verilmekte ve önlem alması talep edilmektedir. Dolayısıyla kurumsal stigmatdır. Katılımcı benzer bir stigma sergilenmesine maruz kalmamak için “hareketlerine dikkat etmeye” başlamış ve davranışlarını bu yönde düzenlemeye girişmiştir (hissedilen stigma). “O andan sonra bir daha çevremde hiç kimseye bakmadım” ifadesi ise stigmanın içselleştirildiğinin göstergesidir.

“Lisede hiç kimse hiçbir şey bilmiyordu, o yüzden çok rahattım. Benim okulum belki şansumdur. Bilmiyorlar ne olduğunu, çözemiyorlar, o yüzden gülüp eğleniyorsun işte. Ne öğretmenler bilir, koskoca üniversite bitirmişsin, hiç mi bilmezsin homoseksüel ne demek, lezbiyen ne demek, hiç mi bilmezsin? Bilmiyor ne olduğunu anlamıyor. Kimisi “kızım” diyor, kimisi “oğlum” diyor. Şanslı değil aslında bilinçsizler. Bu bir bakıma şans bu evrede. Ben bu durumu bir öğretmenime açtım, O dedi ki ‘Senin tercihin, yani düzelmek için elinden geleni yapmışsın. Olmamış, istediğin gibi davran, kendine zarar verme, insanlara da zarar verme, rahat ol.’ Ama dedi ki ayrıca “Hiç kimseye bunu söyleme herkes benim gibi olmaz.”

Türkiye’deki üniversitelerde yer alan eğitim fakültelerinin ders içerikleri YÖK tarafından belirlenmekte olup standarttır. Bu da öğretmen eğitiminin resmi, ataerkil ve tahakkümcü rejimin kontrolünde olduğu anlamına gelmektedir ve resmi ideolojiden bağımsız kabul edilemez. LGBT bireylerin ötekileştirildiği, eşit haklara sahip olmadığı ülkemiz ikliminde, LGBT öğrencilere saygı duyan, kabul eden, ezilmesine, aşağılanmasına, horlanmasına müsaade etmeyen, eşitlikçi, adil eğitim hakkına saygılı, nötr bir eğitim sistemi

oturtmak ve bu eğitim sisteminin neferlerini bu bakış açısıyla eğitmek ihtimal dahilinde değildir. Okul, arzu edilen tarzda, anlayışta, bakış açısında makbul yurttaşlar yetiştirmenin en önemli aracı kurumudur. LGBT bireylerin toplumda görünürlüğü onaylanmıyorsa, orada da onaylanmıyordur, LGBT bireylerin toplumda gizli saklı kalması isteniyorsa, okulda da öyle olması isteniyordur. Okul toplumun bir tür prova alanıdır.

Öğrencilerle ilişkili olarak ise şunları aktarmaktadır:

“Okulda ayrımcılığa uğramadım ama sadece espri babında gülmek babında beni de erkeklerin içine kattılar. [Nasıl yani?] Yani ne bilim, erkeklerin listesine beni de yazdılar (sergilenen stigma), tahtaya isimler yazılırdı, erkekler tarafına beni de yazarlardı. Ama dışlama babında değil, sadece ne olduğunu bilmiyorlar, ilginç geliyor, gülüyorlar.”

Aktarılan yaşantıda öğrencinin çok sık rastlanan türden bir sergilenen stigmaya maruz kaldığı görülmektedir. Trans kadın olan başka bir katılımcının (Selim Işık) aktardığına benzer biçimde (“Kızlar, O bizden derdi”), öğrenciler katılımcıyı öğrencinin toplumsal cinsiyetine uygun gruba dahil etmektedir ama bunu dalga geçme amaçlı yapmaktadırlar (sergilenen stigma).

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddetine maruz kaldım”, “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman”, “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddesini “Ara sıra” şeklinde yanıtlamıştır. Görüşmede elde edilen verilere göre ise, okul yöneticisinin aşağılamasına maruz kaldığı açıktır. Bu açıdan uyumlu değildir.

Selim Işık/ Trans Kadın

Selim Işık, okul yaşantısını şu şekilde aktarmaktadır:

“İlkokulda aşırı fobik bir şey yaşamadım. İnsanlar yani daha merhametli olanlar ‘Çok kibar çocuk’, acımasız olanlar ‘Kız gibi’ falan filan (sergilenen stigma). İlkokulda çok zorluk çektim ama lise kadar değil. Birkaç defa ‘kız gibi’ ‘bu kız’ falan filan duydum ama ortaokul 8’den sonra liseye geçtiğimde çok büyük bir buhranla karşı karşıyaydım. Birkere ergenlik. Biyolojik olarak erkekleşme. O sesin kalınlaşma evresi, kıl çıkma evresi. Beni çok rahatsız ediyordu. Bunla kalmayıp erkekler çok acımasızdı. Çok holiganlardı, futbolu çok seviyorlardı, çok kavga ediyorlardı. Bunları yapmadığım için dışlanıyordum, sürekli hakarete, dalgaya maruz kalıyordum (sergilenen stigma). Ortalama her gün, liseye gittiğim her günü. Sonra lise 1’i tamamen okudum,

bitirdim. Biraz kendimi dinledim, ardından açık liseye başladım. Bu olayları artık yaşamak istemediğim için (hissedilen stigma). Birçok trans arkadaşım ve eşcinsel arkadaşım bitirdi liseyi ama ben dayanamadım işte.”

“Öğrenciler ibne, top, kız gibi filan derdi. Bazı kadınlar ‘Bu da bizden’ der hani (sergilenen stigma). Bunu derken aslında seni küçük düşürüyor. Translar tamam kendini öyle hissediyor ama değişmeden önce “kızsın” demek hoşuna gitmiyor. En azından benim gitmiyordu.

Katılımcı, okula gittiği hergün “ibne, top, kız gibi” sıfatlarına maruz kalmış (sergilenen stigma) ve artık buna maruz kalmamak için okulu bırakmıştır (hissedilen stigma). “Bazı trans ve eşcinsel arkadaşlarım dayandı, bitirdi” derken, LGBT bireylerin okulda nasıl bir aşağılama, ötekileştirme, hor görülme yani stigmatizasyon sürecine maruz kaldıklarını ve buna tahammül gösterdiklerini özetlemektedir.

Bu yaşantı değerlendirilirken, Açık Lise’nin iyi bir alternatif olduğu düşünülebilir. Ama şunun unutulmaması gerekir ki, sonunda gerçekleşen eylem aynı olsa da, tercih etmek ile zorunda bırakılmak aynı şey değildir.

İlkokul döneminde kendi içinde yaşadığı ve ‘travma’ olarak değerlendirdiği bir yaşantıyı ise şu şekilde aktarmaktadır:

“İlkokul başta zordu. Çünkü artık saç kesiliyordu, zaten saçım hiçbir zaman uzamadı. Belki de diğer, trans olmayan bir çocuk olsaydım saçım uzayabilirdi ama trans olduğum için insanlar ‘Saçın uzayınca tam kız gibi oldun’ dedikleri için saçım hiçbir zaman uzatılmadı. [Aile müsaade etmezdi, öyle mi?] Yani bizim için her saç kesilmesi bir travmaydı. Özellikle okul başladığında bu saç kesilmeleri iki haftada bir olduğu için iki haftada bir büyük bir travmaydı. Beni ‘saçını uzatmaya gidicez’ diye kandırıyorlardı.”

“Saçın uzayınca tam kız gibi oldun” (sergilenen stigma) cümlesine maruz kalmaması için ailenin –çocuğun travma yaşamasını ve çocuğu kandırmayı göze alarak- önleyici tedbir olarak çocuğun saçını sık aralıklarla kestirdiği anlaşılmaktadır. Bir travmayı önlerken çocukta başka bir travma yaratılmaktadır. Kız ve erkek çocuklar için belirlenmiş olan görüntünün dışına çıkması, çocuğun akranlarınca stigmatize edilmesine neden olmaktadır. Bu durum, kalıp cinsiyet rollerinin toplumumuzda ne denli keskin olduğunu göstermektedir.

Süleyman Kargı/Eşcinsel Erkek

Süleyman Kargı okulda yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“7 yaşındayken ben, eşcinsel olduğumu [öğrendim] ilk defa, insanlar ‘ibne mibne’ diye bağıyorlardı (sergilenen stigma), yabancı çocuklar; Yugoslav, Yunan, İtalyan... Ben köyde yetiştim, o nedenle ruhum şehirde yetişenlere göre çok fazla ağırdı. O zaman işte eşcinsellik kelimesini duydum ve dedim, ‘Ben buyum ve bu hiç iyi bir şey değil’ (İçselleştirilen stigma). Ben kendimi o güne kadar özel, benden bir tane daha yok, çok güzel şeyler olacak hayatımda derken. Okulda dayak da yedim ama o yabancı düşmanlığı ile alakalıydı. Türk çocuğum diye. Eşcinsel olmam onu belki cazip [kıldı] : ‘Ha şunu dövebiliriz’ gibi.

...Tam benim Almanya’daki dönemimde bir eşcinsel onur dalgalanması oldu. İnsanlar çıkıp ben eşcinselim demeye başladı. 1985’ler 90’a kadar. Bir yönetmen var aynı zamanda gay aktivisti. 8-9 yaşlarındayım. Adam dedi ki “Ben eşcinselim” ve gururla söyledi ve ben şok oldum (içselleştirilen stigma). Yönetmen ‘ibne’ kelimesini kullanmıştı [kendisine diğer çocukların söylediği ile aynı kelime] eşcinsel değil de. ‘Siz kötü bir şey olarak kullanıyorsunuz ama biz ibneyiz ve bu kötü bir şey değil.’ Adamı izlediğimde nasıl böyle bir şey diyebilir, bu kötü bir şey diye düşündüm (içselleştirilen stigma). O dönemden sonra dedim, Ben kötü biri değilim, kendimi değiştirmeme gerek yok.”

Sosyalleşme sürecine girinceye dek kendi dünyasında çok özel bir çocuk olduğuna inanan ve kendisiyle hiçbir sorunu olmayan Süleyman Kargı’nın, sosyalleşmeye başlayınca, kendisi için sarfedilen sıfatları içe aldığı ve içselleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu stigmatik tavırların, davranışlarını değiştirmesi yönünde katılımcıyı motive ettiği (hissedilen stigma) ve ardından “Ben kötü biriyim” algısına dönüştüğü (içselleştirilmiş stigma) anlatımlarında açıktır. Süleyman Kargı’nın anlatımlarından homofobinin dilinin, ırkının, dininin olmadığı, yaygın ve her yere nüfuz etmiş olduğu görülmektedir. Aktivist yönetmenin, -son zamanlarda Türkiye’de örnekleri olduğu gibi- küfür olarak kullanılan “ibne” sözcüğünü sahiplenmesi ve bir algının yıkılmasına ilişkin proje kapsamında, televizyon ekranlarından “ibne” olduğunu söylemesi ile katılımcı kendisine yeni bir rol model bulmuştur. O güne dek kendisini Mandela ile, acı çeken, zulmedilen siyahilerle özdeş tutan ve onların tenlerinin renginden dolayı, kendisinin de eşcinsel olduğu için acı çektiğini ifade eden katılımcı, o günden sonra “ibneliği” ile gurur duyan yönetmenle özdeşim kurmuştur. Bu ifadeler bize LGBT bireylerin, büyürken etrafta rol model olmadığı için ne kadar problem yaşadıklarını da göstermektedir.

Eee/ Biseksüel Kadın

Eee, arkadaşlarıyla arasında geçen konuşmaları şu şekilde aktarmaktadır:

“Arkadaşlarım bu durumu öğrendiğinde ‘Naptıyorsun sen ya?’ dediler. ‘Nasıl yani, bir kızla mı çıktın yani?’ Garipsiyorlar da ben kesinlikle bir yorum yapılmasını sevmem bu konuda, ‘Size ne? Bu benim tercihim’ diyorum, onlar da bir daha konuşamıyorlar zaten. Net olmam gerekiyor çünkü. Yoksa susmuyorlar: Neden böyle yapıyorsun, çok güzel kızsın, erkeklerle çıkabilirsin. Hani ben en küçük tavırda bile direkt noktayı koyduğum için oraya.”

Eee, stigmaya maruz kalmamak için proaktif bir strateji geliştirerek karşısındaki bireylere sert çıkmakta ve stigma sahnelenmeden önünü alacağını düşünmektedir (Hissedilen stigma). Neden böyle yapıyorsun? Erkeklerle çıkabilirsin? Cümlesinin altında başka bir stereotip yatmaktadır. Feminist kadınlar için de kullanılan bu kalıp yargıya göre “Lezbiyenler çirkin kadınlardır”. İngiliz argosuna da yerleşen *Ugly Dyke/Çirkin Lezbiyen* ifadesi için Atkins (1998, s.69) şöyle der: “Buradaki çirkin, fiziksel tanımdan daha fazlasıdır. Değersiz, arzu edilmeyen, layık bulunmayan anlamlarına gelir ve lezbiyenler toplumda çirkin kadın şeklinde tanımlanır. Lezbiyenlerin bu şekilde çirkin olarak kategorize edilmesi, bir amaca hizmet eder: bir erkeğin dikkatini çekemeyecek kadar çirkin olduğu için kadınlarla ilgileniyordur.” Sosyal medyadan da gözleneceği üzere bizim toplumumuzda da yaygın olan bu stereotipin altı çeşitli kurgusal hikayelerle doldurulur: Erkekler beğenmediği için lezbiyen olunur, doğru erkekle sevişmemiştir, orgazm olmamıştır, penis kıskançlığı vardır, bekaretini kaybetmek istemiyordur...gibi. Tamamı erkek üzerinden oluşturulan bu inançlar silsilesi sonucu hemcinsi ile birlikte olan kadınlara bu tür yönlendirmeler yapılmaktadır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım”, “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” ve “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmekle birlikte, katılımcının, insanların sergileyeceği stigmatik davranışları önceden tahmin edip, sert tepkilerle önünü alması, soru formuyla elde edilmeyen önemli bir veridir.

Güneş/Biseksüel Erkek

Güneş, eğitim ortamı ile ilgili bütün çocukluk ve ergenlik dönemine hakim olan döngüyü şu şekilde açıklamaktadır:

“Genelde bu [cinsel yönelim] benim zayıf noktam olurdu, en kolay alt edildiğim durumum olurdu (içselleştirilmiş stigma). Genelde ben çalışkan bir öğrenciydim. Başarılı bir öğrenciydim, başarılı olmamın da temelinde genelde benim kendimi koruma ihtiyacım olduğuna inanyorum, hep buna dair bulgulara rastladım. Çünkü ders çalışırsam öğretmenler beni severdi, severse korur kollardı, korunur kollanırsam da her şey yolundaydı (hissedilen stigma) gibi bir inançlar serüvenimin olduğunun farkına daha sonraları vardım (içselleştirilmiş stigma). Yani öğrencilerin bana bu tarz kelimeleri, işte ‘toptur ibnedir’ (sergilenen stigma) genelde beni nakavt ederdi, buralar benim düştüğüm yerlerdi (içselleştirilen stigma). Bu nedenle genelde köşeye sıkıştırıldığım zaman, bununla karşı karşıya kalırdım. “İbne, top, karı kılıklı” çok sık kullanılan şeyler (sergilenen stigma). Mesela arkadaşlarımın ailelerinden duyduğum da olurdu böyle şeyleri. Kız arkadaşlarımın erkek arkadaşlarımın saldırılarına karşı bazen beni koruduğu durumlar” da olurdu“.

Öğrencilerin “İbne, top, karı kılıklı” hitaplarından (sergilenen stigma) korunmak için kendisine stratejiler –çok çalışma, başarılı olma ve böylece öğretmenin korumasını kazanmaga geliştiren (hissedilen stigma) Güneş, öğretmenin olduğu yerlerde bu korunmayı elde etmekle birlikte, öğretmenin olmadığı yerlerde bu sitagmatik tavırlara maruz kaldığını belirtmekte ve yaşadığı durumu “alt edilmek”, “düşmek”, “nakavt olmak” kelimeleri ile ifade etmektedir. Bu “yenilgiyi kabullenme” durumu “içselleştirilmiş stigma” yaşadığına işaret etmektedir.

Goffman (1963, s.94), stigmatla baş etme yöntemlerinden birinin, “telafi etme” olduğundan bahseder. Telafi etmenin yöntemlerinden birisi, stigmatla ilgisiz alanlarda uzmanlaşmaktır. Güneş rumuzlu katılımcının, stigma ile baş etme stratejisinin bu gruba girdiği düşünülmektedir. Derslerinde başarılı olmak için yoğun çaba sarfeden Güneş, bu şekilde stigma ile mücadele etmeye çalışıyor görünmektedir.

Diğer yandan katılımcının okulda sürekli duyduğu ve hakaret olarak kullanılan “karı kılıklı” ifadesi, hem kadını hem de ikili cinsiyet rolünün dışına çıkan tüm bireyleri ezen, aşağılayan erkek egemen zihniyeti açık etmektedir.

Güneş, okuldaki öğretmenlerin genel tavrını ise şu şekilde anlatmaktadır:

“ Öğretmenler genelde çocuklara, bana bu tarz gelenlere kızarlardı filan ya da ikili mi oynarlardı bilmiyorum. O zamanlar algım ne kadarına açıktı ne kadarını algıladı bilmiyorum.... Genelde çok severlerdi beni zaten, onlarla bir sıkıntı yaşamadım. Ya aslında şöyle bir şey vardı, kimin neyden hoşlanacağını ve kime nasıl davranırsam onaylatacağımı bilirdim ve biraz ona göre davranırdım.”

Güneşin özellikle son cümlede yaptığı açıklamadan - *kime nasıl davranırsam onaylatacağımı bilirdim ve biraz ona göre davranırdım-*, stigma gösterisine maruz kalmamak ve onay almak için çeşitli stratejiler kullandığı, yani “hissedilen stigmatı” yoğun biçimde yaşadığı açıkça görülmektedir.

Araştırmanın bu bölümüne 15 katılımcı katkı vermiştir. Araştırmada yer alan katılımcıların ikisi (Albay ve Selim Işık) yoğun stigmatik davranışlar nedeniyle eğitim hayatını yarıda bırakmıştır. Katılımcıların 7’si cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinden dolayı, yönetici ve/veya öğretmenlerin stigmatik tavırlarına maruz kalmıştır. Okul türü fark etmemektedir. Bu tür stigmatik tavırların 2014 yılında lise ve üniversitelerde de devam ettiği görülmüştür. Karadut ve Strapor (ki ikisi de türk okullarında okumamıştır) haricindeki bütün katılımcılar diğer öğrencilerin stigmatik tavırlarına maruz kalmışlardır. En sık kullanılan aşağılama amaçlı kelimeler “top ve ibne’dir.” İki öğrenci diğer öğrencilerin cinsel tacizine maruz kalmıştır, bir öğrenci de cinsel taciz yaşamaktan çekindiği için kimliğini açamadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin hiçbirinin şikayet mekanizmasını kullanmadığı dikkat çekmektedir. Bunun nedeni, aynı algının şikayet edeceği mekanizmada da geçerli olduğuna inanıyor olması olabilir. Herkesin, kurallar va kanunlar önünde eşit olduğunu, hiçbir ayrımcılığa uğramayacağını bilmesi önemlidir. Sağlıklı okul ikliminin akran zorbalığından, şiddetten, homofobiden, nefret suçlarından ama hepsinden önce bu tür saldırıları gerçekleştiren ve gerçekleştirilmesine göz yuman yönetici ve öğretmenlerden arınık olması önemlidir.

2.2.4. Çalışma Hayatı

Araştırmanın “Çalışma Hayatı” başlığına bütün katılımcılar katkı verememiştir. Halen öğrenci olan katılımcılardan bir kısmına ileride seçmeyi düşündükleri meslek ve stigma ilişkisi sorulmuştur. Burada aktarımların bir bölümüne yer verilmiştir. Diğer aktarımlar için Ek III’e bakınız.

Albay/Eşcinsel erkek

Albay iş hayatı ile ilgili şunları belirtmiştir:

“[Mesleğini hiç yaptın mı?] Staj yaptım, onun dışında yapmadım. [Cinsel yöneliminin etkisi var mı?] Var tabi olmaz olur mu? Kazı buluntusu restorasyon ile ilgiliydi okulum, ya kazılarda çalışmam gerekiyor ya da kazılardan sonra müzelerde, her ikisi de Türkiye’de daha çok devlet eliyle yürütülüyor, arkeoloji daha çok üniversitelerin yaptığı, müze de öyle ama devlet işveren sonuçta, askerlik raporu aldım, pembe tezkere, gerçi hiç başvurmadım (hissedilen stigma) ama şimdi bırakın pembe tezkereyi,

başka partiye oy verdiği için bile işe alınmıyorsunuz (sergilenen stigma)... Üniversiteyi bırakıp döndüğümde televizyon işi yapmaya başladım, yönetmen eşcinseldi, kimliğini saklamayan biriydi, ben de saklamıyordum, o işi yaparken hiçbir sorun yaşamadım. İki yıldır bir film projesi yürütüyoruz, Trans X, iki kişi bir maaşı alıyoruz, 550 lira düşüyor benim payıma....İşyerlerinde pek bir ayrımcılık yaşamadım, çünkü gaylerin yoğun olduğu sektörlerde çalıştım, yönetmen gaydi, yapımçı gaydi, ya da başka gayler vardı işveren olan. Kimliğimi saklamadan çalışabildim, üstelik birçok kanalda çalıştım, aynı kanal da değil. Hiçbirinde de bir sorun yaşamadım. Zorluyorlar biraz seni, gayler için moda, reklamcılık, medya, şimdi biraz emlak var, iyi göründükleri, dikkat ettiklerinden translar için seks işçiliği, sonra artık şanslıysan sahne, ses, dans. Şimdi yeni yeni şeyler var, sosyolog trans arkadaşlar var mesela, kitap çevirerek yaşıyor, sinema tv bitiren arkadaşlar var, Türk Hava Yollarında hostes olan bir arkadaş var.... Trans olunca pembe kimlik veriyorlar, şanslıysan ve fark edilmiyorsan dışarıdan trans olduğun kimsenin aklına gelmez. Bir tane öğretmen var, bütün hayatı boyunca mücadele etmiştir, lise öğretmeni, hala çalışıyor, Milli Eğitim Müdürü filan biliyor, çünkü hayatını sürekli davalarla geçiriyor, sürgün ediliyor, atılıyor, o çalışıyor şu an, bir süredir davası da yok. Böyle ekstrem örnekler var, her birinin öyküsü kahramanlık öyküsü.

Albay'ın pembe tezkere aldığı için stigmatize olduğunu ve kamuya başvuru yaptığında işe alınmayacağını düşündüğü, bu nedenle de mesleği ile ilgili (Restorasyon) hiçbir girişimde bulunmadığı (hissedilen stigma) görülmektedir. Albay'ın şu an yaptığı işten kazandığı para açlık sınırının altındadır. Albay daha önce gay popülasyonun yoğun olduğu medya sektöründe çalıştığı sırada hiçbir ayrımcılık yaşamadığını ifade etmektedir. Bunun nedeni olarak da yönetici ve/veya işverenin gay olmasını göstermektedir. Wright ve ark. (2006) tarafından 64 yönetici ve 154 LGB çalışanla gerçekleştirilen çalışmada, LGB gruplarının varlığının, eşit fırsatlar ve cinsel yönelimi de içeren farklılık politikalarının, pozitif işveren ve sendika desteğinin, LGB bireylerin açılmasına yardımcı olduğu, görünür LGB yöneticinin olmaması, kariyer gelişimiyle ilgili korkular, geçici işçi statüsü, önceki ayrımcılık ve taciz deneyimleri ve iş arkadaşlarının maço ya da dini tutum ve davranışlarının açılmaya engel olduğu bulunmuştur. Albay da benzer biçimde gay çalışma arkadaşlarıyla/işverenle sorunsuz çalışabildiğini ifade etmektedir. Albay ayrıca, LGBT bireylerin belirli çalışma alanlarına sıkıştırıldığına dikkat çekmektedir.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı mesleğimi yapamıyorum” maddesini “Her zaman”, “Heteroseksüel bir adayla aynı ya da daha yüksek

vasıflara sahip olmama rağmen işe almadılar” ve “Kimliğimden/ yönelimimden dolayı işveren ya da üstlerimin kötü muamelesine maruz kaldım” maddelerini “Ara sıra” ve “Kimliğimden/yönelimimden dolayı işimi kaybettim” maddesini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Karadut/Lezbiyen

Karadut, iş hayatı ile ilgili şunları söylemektedir:

“Gazeteciyim ama freelance tiyatro eleştirmeniyim, ayrıca oyun yazmaya çalışıyorum. Mesleğimi yapabiliyorum. Ama o konuda da şanslıydım. Uzun dönem 7 yıl ve full timegazetesinde çalıştım, orada da şefim zaten gaydi. Son derece yani rahattım. Yazarların da yarısı gaydi. Ama [ayrımcılığı] işimden dolayı ve orada olduğum için yaşamadığımı düşünüyorum. Başka iş kolunda olsaydım yaşardım yani (hissedilen stigma).”

Karadut, “Başka bir iş kolunda olsam yaşardım” diyerek hissedilen stigmatı ortaya koymaktadır. Karadut’un iş yaşamına dair bakışı, gay bir erkek olan Albay’ın bakışıyla örtüşmektedir. Her ikisi de LGB yöneticiler ve iş arkadaşlarıyla çalıştıkları için ayrımcılığa uğramadıklarını ifade etmektedir.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı mesleğimi yapamıyorum”, “Heteroseksüel bir adayla aynı ya da daha yüksek vasıflara sahip olmama rağmen işe almadılar”, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı işimi kaybettim” ve “Kimliğimden/ yönelimimden dolayı işveren ya da üstlerimin kötü muamelesine maruz kaldım” maddelerini “hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlarla görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Süleyman Kargı/Eşcinsel Erkek

Mesleği hipoterapist olan ve Almanya’dayken mesleğini icra edebilen Süleyman Kargı Türkiye’deki iş yaşamını şu şekilde aktarmaktadır:

“2 yabancı dilim var, zaman zaman çalışıyorum turizmde. Almanya’dan geldiğim için ve sigortam ödendiği için ben kendim çalışmak istiyorum. Turizm sektöründe çalışıyorum. Hipoterapistim aslında. Almanya’da engelli çocuklarla çalıştım, işimi yaptım... İşe almıyorlar Türkiye’de (sergilenen stigma/formal ayrımcılık). Ben söylüyorum gay olduğumu. Hemen ‘Tamam teşekkür ederiz.’ Ben İngilizce, Almanca konuşuyorum iş görüşmesi sırasında.... Girdiğim tüm işlerde çok sevildim.

Çocuklarla, 30 çocuk animasyon yapıyorum. [İşe alanın almayandan farkı ne?] Profesyonellik. Eşcinseller çok güzel şeyler katıyor. Farkında bunun, senin meziyetine bakıyor. Yabancı kitlede gay olduğunu bilerek seni reddeden yok, Türklerde, kırolarda var bu....[İşe girdin, sonra ayrımcılık?] Çalışanlarla oluyor. Ben mutfakla barla iç içeyim. 50 kaşık lazım mesela, mutfağa gidiyorum, 'İbne geldi' filan, bakışlar... (sergilenen stigma/enformel ayrımcılık). 'Kim söyledi kaşık alabileceğini' diyor, normalde kim gitse verecek ama beni yoruyor (sergilenen stigma). [Almanya'daki iş yaşamı ile kıyaslama yapar mısınız?] Mesela Almanya'da eşcinsel bir öğretmen makyaj yaparak sınıfın karşısına çıkabiliyor. Öğrenciler de, eşcinselleri normal hayatta da kabul etmek zorunda oldukları için nerede öğrenebilirler? Okulda”.

Hebl ve arkadaşları (2002, s.816) organizasyonel yapılarda ayrımcılığın formel biçimde (işle-İlgili) ya da kişilerarası ilişkilerde kendisini gösterdiğini belirtir. Formel ayrımcılık, işe almada, promosyonlarda, ulaşım ve kaynak dağılımında ayrımcılığı anlatırken, kişilerarası ayrımcılık, daha üzeri örtülü, dolaylı bir ayrımcılıktır ve sosyal etkileşimlerde sözlü veya sözsüz davranışlar yoluyla kendisini gösterir.

Süleyman Kargı, iş hayatında her iki ayrımcılığı da yaşadığını ifade etmektedir. Hem işe alınmada cinsel yöneliminden dolayı sorun yaşamakta (sergilenen stigma) hem de işe alındığı takdirde diğer çalışanların sözlü ve sözsüz ayrımcılıklarına (sergilenen stigma) maruz kalmaktadır. Katılımcının aktardığı Almanya örneği, iş yaşamındaki eşitlik anlayışı dışında, çocukların dikotomik cinsiyetçi bakış dışında bir felsefeyle hayata hazırlanması açısından güzel bir örnektir.

Kelimeler Albayım/Trans Kadın

İngiliz Dili ve Edebiyatı son sınıftan terk olan Kelimeler Albayım, iş yaşamına ilişkin görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“[İş aramaya] Teşebbüs bile etmiyorum (hissedilen stigma), anlayın yani. Bir kere kimliğim bu ve görüntüm bu, bir kere ordan çıkacak sıkıntıyı düşünüyorum, iş ortamındaki diğer kişiler, işveren. Taciz, sıkıntı filan bunlara hiç girmemek için (hissedilen stigma). [Böyle bir şey yaşamadın ama yaşayabileceğini düşünüyorsun] Yaşamadım ama duyduğum örneklere ve yaşadığım yere bakarak hiç maruz kalmamak istiyorum (hissedilen stigma). Ordaki birkaç kişi filan mesela kendi aralarında birleşip konuşmalar Diğerleri tolere edilebilir de işveren önemli. Suistimal edilebilir hani. 'Bu zaten zayıftır parasını vermeyelim' falan.”

Küçük çeviriler yaparak yaşamını kazanmaya çalışan ve trans bir kadın olan Kelimeler Albayım, hem formal hem formal olmayan ayrımcılıklar yaşayacağını düşündüğü için (hissedilen stigma) iş başvurusunda bulunmamıştır. Formal ayrımcılığı aştığını (işe alınacağını) varsaydığı noktada, formal olmayan ayrımcılıklar (iş arkadaşlarının tutumu, tavrı) yaşayacağını, yani her iki durumda sergilenen stigma'nın hedefi olacağını düşünmektedir.

Türkiye’de LGBT bireylerin görünür kimlikle çalışabilmesi resmi kurumlarda imkânsıza yakın, özel sektörde de yöneticinin ya da patronun LGBT olması durumunda mümkün olabilmektedir. Bunu, Albay ve Karadut’un açıklamaları da desteklemektedir.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı mesleğimi yapamıyorum” maddesini “Sık sık” “Heteroseksüel bir adayla aynı ya da daha yüksek vasıflara sahip olmama rağmen işe almadılar”, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı işimi kaybettim” ve “Kimliğimden/ yönelimimden dolayı işveren ya da üstlerimin kötü muamelesine maruz kaldım” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Henüz iş hayatına atılmamış olan ve iş hayatı ile ilgili olarak görüşlerini aktaran katılımcılardan, üniversite ikinci sınıfta okuyan Halit Ayarcı şunları ifade etmiştir:

“Ben çok küçük yaşta kimliğimi fark ettim. Bunun üzerine güzel sanatlar branşlarına yöneldim. Sanat tarihi ya da psikoloji [okumak isterdim]. Rahat olacağımı düşünmedim (hissedilen stigma). Mesela bir ortopedist gay olsa ‘ibne doktor’ denir ama iç mimar gay olsa ‘hadi ona gidelim’”.

Halit Ayarcı, hayalindeki mesleği yapması durumunda “ibne doktor” stigmatına maruz kalacağını düşünerek, kendisine farklı bir çalışma alanı bulacağı ve kabul göreceğini düşündüğü başka bir alan seçmiştir (hissedilen stigma).

Benzer biçimde, Psikolog olmak istediğini söyleyen Turgut Özben, “planını gerçekleştirdiği takdirde cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği açık biçimde mesleğini rahatça yapıp yapamayacağına dair” soruya şu şekilde yanıt vermiştir:

“Şöyle söyleyeyim, mesleğimi yaparken bunu yayarsam, bir yandan kişi kazanıp bir yandan taşlanabilirim. Şöyle bir şey var: ibne doktor ünvanı takılır ve bir çok insan ibne olduğum için alay edebilir (hissedilen stigma). Onun dışında bazıları da yakın davranabilir.”

İnsanların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin farklı olmasını gerekçe göstererek, kapitalist sistemde yaşamı idame ettirmek için zorunlu olan çalışma hakkını elinden almak, ayrımcılığa maruz kalmasına, bezdirilmesine göz yummak, ailesi tarafından işinden zorla çıkarılıp evinde kilitli tutulmasına ses çıkarmamak, kolluk kuvveti buna şahit olduğu halde göz yummak, ideali, hayali, planı olan gençleri salt cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri farklı olduğu için arzu etmedikleri bir mesleği seçmeye zorlamak, 17 yaşında bir gence, arzu ettiği mesleği seçmesi durumunda “taşlanacağı korkusu” yaşatmak maalesef ortaya çıkan toplumsal gerçeklerdir.

“Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi madde 23)

2.2.5.Güvenlik Güçleri

Seksüel stigma, aile, din, hukuk ve tıbbi da içeren toplumsal kurumların bütünlüyci bir parçasıdır. Bu kurumsallaşmış seksüel stigma “heteroseksizm” olarak da ifade edilmektedir (Herek ve ark., 2007, s. 173).

Heteroseksizm zemininde önyargı suçlarından etkilenen gruplar arasında, saldırıya en açık ve ceza yargı sisteminin çeşitli bileşenleri tarafından en kötü davranılan grubun LGBT bireyleri olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (Baenninger, 1991, s.369)

Bu başlıkta emniyet güçleri ve TSK tarafından maruz kalınan yaşanmışlıklara yer verilecektir. Burada aktarımların bir kısmına yer verilmiştir. Diğer aktarım ve değerlendirmeler için Ek IV’e bakılabilir.

Süleyman Kargı/Eşcinsel Erkek

Süleyman Kargı, yakınlarda polisle yaşadığı bir olayı şu şekilde aktarmaktadır:

“Sana bir olay anlatayım. Annem köpeği gezdiriyor, köpek gezerken çalılıkların içine giriyor, orada bir tane kolon var. Seçimler zamanı, Belediye işçileri kolonları atmışlar oraya, sonradan öğreniyoruz bunu, [gelip] götürecekler. Annem beni arıyor, ‘böyle böyle bir şey buldum, polisi ara’. Almanya’da çünkü böyledir. Polisi aradım geldi. Ben de evdeyim, beni dışarı çıkardılar. Biri sağımda biri solumda. Benim olayla alakam yok, annem aramış beni, şuradayım diye. [Polis] Bana suçlu muamelesi yapıyor (sergilenen stigma). Bütün komşular balkonda, beni görüyor. İki polis yanımda beni dışarı çıkardılar. Sorguya çektiler, biri oradan soruyor, diğeri oradan. Biz aramışız onları. [Bunun cinsel yöneliminle alakası olduğunu düşünüyor musun?]

Evet kesinlikle (hissedilen stigma). Normal bir insana böyle davranamaz. Durumu komşulara anlatamıyorsun tabi ki: annem kolon bulmuş da, biz de aradık da...”

Bir yurttaşlık ödevi olarak, fark ettiği bir aksaklığı polise bildirmesi ardından polisin, durumu bildiren kendisi olduğu halde, katılımcıya suçlu muamelesi yapması sergilenen stigmadır. Polisin bunu cinsel yönelimi nedeniyle yaptığını belirten katılımcının yaşadığı ise hissedilen stigmadır.

Polisin LGBT bireylere karşı bakış açısına dair inancını ise şu sözlerle aktarmaktadır.:

“Eşcinsellere ve orospulara tecavüz edilmez, onlar zaten istiyorlardır, bakış açısı bu insanların”

Katılımcının bu saptaması, Baenninger’in “kurbanı suçlamak” şeklinde adlandırdığı eril fenomene atıftır. Baenninger, bu fenomenin ceza yargılama sisteminde yaygın olduğunu ifade eder (Davies ve McCartney, 2003).

Almanya’dan Türkiye’ye döndüğü ilk zamanları ise şu sözlerle aktarmaktadır:

“15 yıl önce mesela ilk geldiğimde barda içiyorum filan, dönüşte trans arkadaşlara merhaba diyoruz, geliyor polis. Sebep? Sen burada fuhuş yapıyorsun. Sen eşcinselsen ve eşcinsel olarak translara selam veriyorsan fuhuş yapıyorsun. Şimdi gece hayatım yok ama trans arkadaşları’nın arka sokaklarına sıkıştırmışlar.

“Zorda kalsan polis arar mısın?” sorusuna verdiği yanıt ise hissedilen stigmanın çok açık bir göstergesidir: *“Hayır kesinlikle, kimseye de tavsiye etmem, tecavüze uğrasanız bile aramayın.”*

Gülşen/Trans Kadın

18 yaşına dek Antalya’da yaşayan Gülşen, polisle ilgili yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Antalya’da Selekler Parkı’ndayken polisler her dakika gelip gidip kimlik sorardı ama bir olay olduğu zaman translarda, polisler her zaman geç gelir, erken gelmezler.”

Katılımcının bu ifadesinde polisin “kişilerin mağduriyetine neden olduğu ve görevini kötüye kullanma suçu” işlediği değerlendirilebilir ki yasalara göre bunun cezası 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezasıdır. Ayrıca polisin stigmatik tavırlar sergilediği de ifade edilmektedir:

“Geçen polis yanımdakine ‘Bu top mu?’ dedi benim içim, ‘Eşcinselim ayol!’ dedim”

“Antalya’da bir polis ‘gel’ derdi, ‘gidelim’ derdi ama polis diye gitmezdim” (18 yaşından küçükken)

18 yaşından küçükken bir polisin kendisine seks yapmayı teklif ettiğini ama polis olduğu için reddettiğini ifade eden Gülşen, “Başına bir şey gelse polisi arar mısın?” sorusuna da diğer katılımcılara benzer biçimde cevap vermektedir: “*Kendim çözerim.*”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı emniyet güçlerinin fiziksel şiddetine maruz kaldım” ve “Emniyet mensupları ile karşı karşıya gelmem gereken yerlerden uzak dururum” maddelerini “Hiçbir zaman”, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı emniyet güçlerinin keyfi uygulamalarına (olağan dışı kimlik sorgulama, keyfi ceza kesme gibi) maruz kaldım” ve “Mecbur kalsam da emniyet güçlerinden yardım istememeyi seçerim” maddelerini “Her zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ile görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümü, güvenlik başlığında aktarıldığı üzere, yapılan araştırmalar (Bernstein ve Kostelac, 2002; Baenninger, 1991; Leonard ve ark.,2008 ve Yavuz ve Mitrani, 2008, KAOS GL, 2013) LGBT bireylerin, maruz kaldıkları suçları polise bildirmediklerini ortaya koymuştur. Emniyet kurumuna duyulan güvensizlik ve suça maruz kaldığı halde polisler tarafından suçlanacağı inancı, iki kez mağduriyet yaratmaktadır. Katılımcı, tıpkı diğer katılımcılar gibi, sonucunu göze alarak sorunu kendisi çözmeye çalışacaktır.

Selim Işık/Trans Kadın

Selim Işık, ilginç bir biçimde, polisin stigmatik tavrını denediğini anlatmaktadır:

“İki kere bir test yapım dedim. Polisler bu tür insanlara ceza yazıyor İstanbul’da ya. Buradaki durumu bilmiyorum. Bunun için de, yanımda kim var hatırlamıyorum, polisin yanında durdum ve polise dedim. ‘Özür dilerim’ dedim ‘Önemli değil bayan’ dedi. Fark edilmedim. Benim tabi yüz ifadem [geçirdik mi ifadesi].”

Bu örnekte Selim Işık’ın stigmatı içselleştirdiği düşünülmektedir. Polislerin translara karşı genel tutumunu kabullenmiş olduğu ve buna maruz kalıp kalmayacağını anlamaya çalıştığı, fark edilmesi durumunda, bundan sonraki davranışlarını ona göre düzenleyeceği (hissedilen stigma) düşünülmektedir. Selim Işık, cinsiyet değiştirme sürecine erken yaşta başladığı için kendi ifadesiyle *şanslı* bir bireydir. Erkekleşme süreci tamamlanmadan, ergenlik döneminde hormon kullanmaya başlamış, bu nedenle de süreci dışarıdan insanların kolayca anlayamayacağı bir biçimde geçirmektedir. Fark edilmediği için “bireysel bir

mutluluk yaşamak” yerine, kolektif bir trans algısıyla polise kendi davranışsal ifadesiyle “geçirdik mi” tepkisi vermesi, yine “stigmayı içselleştirdiğinin” bir diğer göstergesidir. Trans kadın olması ve kendisini kadın olarak hissetmesine karşın erkek dili ve davranışı göstermesini, içselleştirdiği cinsiyet kimliğiyle çelişik durumda olduğu şeklinde değerlendirmek mümkün olmakla birlikte toplumsalın erkek egemen niteliğine de denk düşmektedir.

Polise karşı tutumunu ise Selim Işık şu sözlerle açıklamaktadır:

“Biz translar, biri taciz ettiğinde kafamızı eğer gideriz, tacizin boyutu değişirse [kendimiz] karşı koymaya çalışırız (hissedilen stigma). Zaten gezi olaylarından sonra polise kimsenin güveni kalmadı”

İçerisinde kendini benimseme, kendine değer verme, saygı duyma anlamlarını barındıran öz-saygı, içeriden olduğu kadar dışarıdan da beslenen bir duygudur. Yaşam boyu sürekli ötekileştirilen, iki biyolojik cins dışındaki ihtimalleri yok sayan kadın-erkek dikotomisinde bir yere konumlandırılmadığı için “ucube” muamelesi gören trans bireylerin, biri taciz ettiğinde kafasını eğip gidecek kadar acze zorlanmaları insanlık ayıbıdır. Trans olmak, yasalarla da tanımlanan, insanın kendi bedeni üzerinde tasarruf etme hakkıdır. Doğduğu bedene ait olduğunu hisseden hiç kimse, bu kadar ötelenerek geçirilen bir hayata rıza gösteremez. İnsanın bedeni kişisel alanıdır, dokunulmazlığa sahiptir ve buna yapılacak her türlü müdahale kişisel alana saldırıdır. Irk, renk, cinsiyet, cinsel yönelim... ayrımı olmaksızın her beden özeldir, kişiseldir. İnsanca bir dünyada suçun nesnesi değil öznesi değerlendirmenin nirengisidir. Bir insan trans olduğu için, biri bedenine saldırdığında kafasını eğip gidecek kadar alçaltılmamalıdır.

Turgut Özben/Eşcinsel Erkek

Turgut Özben, polisle yakınlarda yaşadığı bir olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Bir gece –ben ayriyeten hayvansever ve hayvan koruyucusuyum- bir kediyi eve almak için giderken polis yakaladı. Evime kadar girdi ve filmlerimi karıştırdı (sergilenen stigma). Benim evimin içinde filmlerim var direkt girince. İşte karıştırdı, daha sonra aşağıya indi. Ben köpeğimi çıkartmak zorundaydım. ‘On dakika sonra gelicez, sonuçlandırıcaz’ filan dedi. Ben bunu taciz olarak algılayıp annemi ve ayriyeten bir ablamı aradım. Bu bireylerle konuşturdum ve bunu hallettim. [Peki bunun, bu tavrın senin cinsel kimliğinle alakalı olduğunu düşünüyor musun?] Evet. Yani gay olduğum için böyle yaptı (hissedilen stigma). Herhangi bir bireyin evine girip cd’lerini karıştırma lüksü yoktur. Aşağıya indiğimde ‘10 dk sonra gelicez, senle konuşucuz’

gibi tavırlar takındılar.[Tek miydi polis?] İki polis [Yani diğeri öbürünü durdurmaya filan çalışmıyor öyle mi?] Hayır.”

Turgut Özben'in anlattığı olayda, polisin arama izni olmadan evi aradığı görülmektedir, aynı zamanda haneye tecavüz olarak değerlendirilmektedir. “10 dk sonra gelicez, senle konuşcaz” cümlesi tehdit içeriklidir. Bu durumda eşit yurttaşlık haklarını kullanarak TCK 120. Madde “Haksız Arama Suçu”na dayanarak suç duyurusunda bulunulabilir ya da İl İnsan Hakları Kurulu’na şikayet edilebilecekken, katılımcının bu haklarını kullanmadığı öğrenilmiştir.

Turgut Özben, bu hukuksuz ardışık uygulamaların, “gay olduğu için” yapıldığını belirterek, “normal bir insana yapamazlardı” demiştir ve hissedilen stigma olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı emniyet güçlerinin fiziksel şiddetine maruz kaldım” maddesini “Hiçbir zaman”, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı emniyet güçlerinin keyfi uygulamalarına (olağan dışı kimlik sorgulama, keyfi ceza kesme gibi) maruz kaldım” ve “Mecbur kalsam da emniyet güçlerinden yardım istememeyi seçerim” maddesini “Nadiren” ve “Emniyet mensupları ile karşı karşıya gelmem gereken yerlerden uzak dururum” maddesini “Her zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ile görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Kelimeler Albayım/Trans Kadın

Kelimeler Albayım yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Bir polis çevirmesinde bile mesela, direkt beni şey yapıyor; kimlik mavi ama görüntü bu. Seks işçisi (sergilenen stigma). Hiç yapmadım seks işçiliği, ailemden geçindiğimden dolayı. Gerek duymadım, yapabiliydim de yani zor durumda kalsam. Polise göre değişiyor tepki: ‘Ha bu öyle değıldir, giyimi kuşamı öyle değıldir’ de diyebilir, hiç anlamaya da bilir dışarıdan baktığında.”

Kelimeler Albayım'ın anlatımından emniyet güçlerinin özellikle MtF (erkekten kadına) transları doğrudan seks işçiliği ile ilişkilendirdiği anlaşılmaktadır.

“Polisin korurken taciz ettiği bir gerçek [Kastın ne?] yaşamadım ama biliyorum, seks işçisi kadın, polis kendisini korusun diye onunla beraber olabiliyor mesela. Bunlar olmayan örnekler değil ya da ekstradan ona para ödüyor, ona ceza kesiyor. Tam bilemiyorum seks işçilerinin yaşadıklarını ama.”

Katılımcının ifade ettiği durumla ilgili olarak, Uluslararası Af Örgütü'nün (2011, s.12-13) Türkiye raporuna göre, polis memurları tarafından Kabahatler Kanunu ve Trafik Kanunu'na dayanarak ceza kesilmesi, trans kadınları taciz etmekte temel bir yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu yasaların “trafiği engellemek” ya da “kamu düzenini bozmak” gibi gerekçelerle ceza kesmek amacıyla ayrımcı ve keyfi bir şekilde uygulanmasının, kişileri cinsiyet kimlikleri nedeniyle cezalandırmak amacıyla kullanılmakta olduğu belirtilmektedir. Rapora göre, trans kadınlar, Uluslararası Af Örgütü'ne alışveriş yapmak, kuaföre gitmek gibi gündelik işlerini yaparken yoldan gözüne alındıklarını ve ardından kendilerine para cezaları verildiğini söylemişlerdir. Uluslararası Af Örgütü'ne bu maddenin kötüye kullanıldığına dair belgeler gösterilmiştir. Ayrıca, Emniyet Müdürlüğüne düzenlenen polis puan cetvelinde, başka herhangi bir açıklamanın yer almadığı “travesti” maddesi “20” puan olarak belirlenmiştir. Müdahale ettiği suç maddesine göre puan alan ve buna bağlı olarak kazançları değişen emniyet güçlerinin, bu maddeyi keyfi kullanmaması beklenilemez.

Ayrıca Kelimeler Albayım, cinsiyet değiştirme operasyonunda adalet mekanizmasının kullanımını şu şekilde eleştirmektedir:

“[Alt operasyon sonrasında] Gene dava açıyorsun, birkaç ay sonra kimliğini alıyorsun. Şu da bir sıkıntı, her dava açmada ayrı bir para ödeniyor yani, ameliyatını oldu, onay; ameliyatını olmadan önce izin veriyoruz falan. Bir kere mahkemenin senin ameliyatına karar vermesi saçmalık bence, doktor tamam dediği zaman o, hastane boyutunda halledilmesi gerekiyor. Biz mahkemeye niye onaylatıyoruz mesela, tamam kadın oldu filan.”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı emniyet güçlerinin fiziksel şiddetine maruz kaldım” maddesini “Hiçbir zaman”, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı emniyet güçlerinin keyfi uygulamalarına (olağan dışı kimlik sorgulama, keyfi ceza kesme gibi) maruz kaldım” maddesini “Ara sıra , “Mecbur kalsam da emniyet güçlerinden yardım istememeyi seçerim” ve “Emniyet mensupları ile karşı karşıya gelmem gereken yerlerden uzak dururum” maddelerini “Sık sık” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Türk Silahlı Kuvvetleri – Askerlik

Gay, biseksüel ve trans bireyler için askerlik süreci en sıkıntılı dönemlerdendir. GBT bireyler insan hakları ihlalleri, ağır bürokratik işlemler ve süreçlerle sergilenen stigmalara maruz bırakılmaktadırlar.

Araştırmaya dahil olan katılımcılardan 2'si pembe tezkere almış, birisi askerliğini yapmıştır. Pembe tezkere alan iki eşcinsel erkekten Albay, fotoğraf vermeyi reddetmiş, Süleyman Kargı, fotoğraf vererek tezkereyi alabilmiştir. Burada yer verilmeyen katılımcıların aktarımları için Ek IV'e bakılabilir.

Süleyman Kargı yaşadığı süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“Süreç 99'da başladı. [Topçular'da] “Askere gitmek istiyor musun?” dedi bana, “Hayır” dedim. “Zaten sen gitme” dedi. Fotoğraflar çekilmesi gerekiyordu. Cinsel ilişkiye girerken, senin yüzünün belli olması lazım, senin her yerinin belli olması lazım, seni becerenin kafası gerekmiyor, pasif seks yaparken görüntülenmen gerekiyor. Ben porno yapan kendini çeken bir adam değilim. Yapmak zorundasın. Ya kim yapar bunu? Süreç bayağı uzun sürdü, nasıl yapıcım, aynaya bakıcım, bana göre çok ters. Sonra dedim kendi kendime. “Devlet istiyor bunu, ben sapık değilim yaptığım için, Devlet sapık, onlar istiyor.” Kendimi alıştırmanın 6-8 ay sürdü. Alıştırıyorsun da birini de bulmak zorundasın. Bunu kim yapar? Bir de sen kiminle? Fotoğraf çeken birisi lazım, kim çeker? O fotoğraflarla düşün Topçular'da 12-13 kişi, kendi arkadaşlarını çağırıyor, ‘Gel burada fotoğraf var’ diye, heyet değil yani. Zaten zil zurna sarhoştum gittiğimde. Adamlara anlatıyorsun ki ‘günde beş tane sık yalamazsam, 3 kişiye siktirmesem rahat edemem’. Saçma sapan pornografik şeyler anlatıyorsun ve karşında herifler şöyle (salyalar akıtarak izliyor/dinliyor beden dili). ‘Anlat, içine almadan yağlıyor musun? Direkt mi alıyorsun, ağzına mı alıyorsun?’ Keyif alıyorlar, bunlar Topçular'da, sağlık birimi gibi bir şey, doktor olması lazım. Soramıyorsun da ‘Bunlar kim, ne işleri var?’... Oradan Isparta'ya sevk ediyorlar. Telefon numaralarını veren oldu. Ya bunlar pornodan görüyorlar ya, insanlar sperm yutuyor filan. Sperm yutan, her sike evet diyen bir kimlik olarak gösteriyorsun ki onlar zaten seni öyle algılamak istiyorlar. Onlar ne istiyorsa onları anlatıyorsun. 2 saat filan sürüyor. Saçma sapan şeyler soruyor, günlük istatistik istiyor. Anal seks yaparken popondan dışkı çıkıyor mu? Hiç kaka çıkmadı mı? Fotoğraf için hepimiz pornoda görmüştüzdür, suratın zevk alır gibi ifadesi filan. Aktif bir eşcinsel arkadaş yardımcı oldu. Bizim grupta herkes birbirine yardımcı olur.”

“Pembe tezkere hayatında bir olumsuzluk yarattı mı?” sorusuna katılımcı “Pembe tezkerenin bir zararını görmedim, çünkü devletle işim yok.” şeklinde yanıt veriyor.

Katılımcıların hem Emniyet personeli hem de TSK ile yaşantıladıkları değerlendirildiğinde yoğun stigmatize tavırlara maruz kaldıkları, hak ihlalleri yaşadıkları,

emniyet güçlerinin kuralların dışına çıktığı, keyfi uygulamalar yaptıkları, görevlerini kötüye kullandıkları açıkça görülmektedir. Aynı şekilde buna maruz kalan katılımcıların şikâyet mekanizmasına başvurmadıkları da açıktır. Emniyet kuvvetleri ile yaşadığı olan katılımcıların biri (Beyaz Mantolu Adam) dışında tamamı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinden dolayı bu stigmatik tavırlara maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu bulgular, Lambdaİstanbul (2010, s.37) tarafından gerçekleştirilen “İt iti ısırılmaz” başlıklı raporun sonuçlarıyla uyumlu görünmektedir. Rapora göre, muhatap olunan polisler, yaşadıkları bölgen sorumlu olmaya devam edecekleri ve bunun olası sonuçlarından korktukları için trans bireyler şikâyetçi olmamaktadır. Yine aynı rapora göre şikâyette bulunmuş daha önceki bir çok kötü muamele iddiası da etkin biçimde soruşturulmamış ve sonuçsuz kalmış hatta polislerin karşı suçlamalarına maruz kalınmıştır.

16 katılımcının biri dışında tamamı, “Başınıza bir şey gelse polisten yardım ister misiniz?” soruna “hayır” ve “kesinlikle hayır” şeklinde yanıtlar vermiştir. Bu durum, polisin homofobik tutumuyla ilişkilidir ve maalesef ülkemize özgü de değildir. Örneğin Avusturalya’da, polise suç bildirme tutumlarının araştırıldığı, 329 LGBTI bireyle yapılan bir çalışmada (Johnson, 2013), LGBTI ve heteroseksüel bireylerin farklılaştığı ve polisin homofobik olduğuna dair inancın, LGBTI bireylerin suçu bildirmesinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Vatandaşların güvenliğinden sorumlu olan bir iş kolunun, vatandaşları herhangi bir nedenle stigmatize etmesi gerçek bir hukuk devletinde anlaşılabilir bir durum değildir. Güvenlik güçlerinin, “sadece” halkın güvenebileceği bir güce dönüştürülmesi elzem görünmektedir. Sadece biri dışında katılımcıların hiç biri güvenlik güçleri ile karşılaşmak istememektedir. Bir katılımcının “*tecavüze uğrasanız bile aramayın*” ifadesi, duyulan güvensizliğin tezahürüdür.

2.2.6. Sağlık Kurumu

Sağlığa erişim, temel bir insan hakkı olmasına rağmen ataerkil heteroseksist sistemde LGBT bireylerin nitelikli sağlık hizmetlerine erişimleri önünde engeller vardır. Bu engellerden ilki, ‘Bütün hastalar heteroseksüeldir’ varsayımı, diğeri de ‘Dünyanın sadece iki cinsiyetten oluştuğu’ varsayımıdır (Grant ve ark.,2010). Bu da toplumsal cinsiyet normlarını ihlal eden bireylerin damgalanmasına, saygısızlık ve tacizden, şiddet ve açık inkâra uzanan bir ayrımcılığı yaşamalarına neden olur.

Sağlık hakkı, uluslar arası sözleşmelerle ve Anayasa ile garanti altına alınmış bir haktır. 1982 Anayasası’nın 56. Maddesinde “Herkes sağlık ve dengeli bir çevrede yaşama

hakkına sahiptir denilmektedir. Yine Anayasa'nın 56/1. Maddesinde "Devlet herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp tek elden hizmet vermesini düzenler" denilmektedir.

Bu bölümde katılımcılara sağlık hizmeti alırken, cinsel yönelim/cinsiyet kimliklerinden dolayı sağlık personelinin herhangi bir olumsuz davranışına/tavrına maruz kalıp kalmadıkları sorulmuştur. Burada aktarımlardan bir kısmına yer verilmiştir. Diğer aktarım ve değerlendirmeler için Ek V'e bakılabilir.

Albay/Eşcinsel Erkek

Ödemek zorunda olduğu sağlık primleri karşısında ihtiyaç duyduğu bir sağlık hizmetini almak isteyen Albay, yaşadığı olayı şu şekilde aktarmaktadır:

"Devlet beni zorla sigortalı yaptı. Hani şey var ya, çalışmasan bile devlete prim ödüyorsun, bir süre ödedim sonra ödeyemedim, aslında ödememe sebepim [şu]: Hemoroid sorunun var, dışarıda kulak memesi gibi birkaç tane memecik var, madem devlet bana bunu ödetiyor, bana bunu yapıyor tüm hastanelerde, bari bu sorunun çözülsün dedim. Okmeydanı Devlet Hastanesinde sıra aldım, muayene etti doktor. Dedim ki "Bununla yaşamak gerçekten zor, yazın mesela yürürken terliyorum, tahriş oluyor, kızartıyor, kaşınıyor ve dışarıda tuvalete gitmem mümkün olmuyor, temizlik zor olduğu için eve kadar sabretmem gerekiyor, ayrıca rahatsız ediyor varlığı. Dedi ki 'Bizim için gerekli değil bu operasyon, hayat tarzını değiştireceksin' (sergilenen stigma). Bana tuzlu yeme der, acı yeme der de yaşam tarzını değiştireceksin nedir?"

Tıp etiğine göre, hekimliğin gereği, insan hayatını kaliteli kılmak, niteliğini artırmaktır. Tedavi sürecinde, hastanın beyan ettiği rahatsızlık esastır. Bu açıdan bakıldığında, sağlık hizmeti alırken Albay, cinsel yöneliminden dolayı hekimin stigmatik tavrına maruz kalmıştır. Albay, bu stigmatik tavır karşısında tepki geliştirmiş (hissedilen stigma) ve primleri ödemekten vazgeçerek sağlık güvencesinden mahrum kalmıştır.

Albay, bir arkadaşıyla birlikte gittiği doktorda yaşadıklarını ise şu şekilde aktarmıştır:

"23 yıllık bir arkadaşım var, gay. 2003 yılından beri HIV pozitif ile yaşıyor. Yılda iki kez kan sayımına gidiyor, kan hücreleri sayılıyor herhalde, düzenli ilaç kullanması lazım ve yılda iki kere sayılması lazım, Şişli Etfal'de "Büyük Enfeksiyon" diye bir bölüm var, oraya gönderiyorlar. Biz yan yana oturduk. Doktor, arkadaşşıma sorular sordu [Ne tür sorular?] AIDS'le ilgili, genel olarak yaşam kalitesiyle ilgili, nötr

sorular. Sonra doldurduğu formu arkadaşımından imzalamasını istedi, arkadaşım imzayı attı, kağıdı geri verdi, doktor çekmecesini açtı, poğaçacı eldivenleri var ya, doktor eldiveni değil yani kesinlikle, onlarla kalemi aldı ve çöpe attı (sergilenen stigma). Enfeksiyonda bir doktor. Üstelik bizim yanımızda yaptı yani, beklemedi atmak için gitmemizi [Gözleri doluyor]. Bazen çok alakasız, okumuş etmiş ama hiçbir şeyden haberi olmayan doktorlarla karşılaşıyoruz.”

Ve gençlik yıllarında yaşadığı bir olayı şu şekilde aktarıyor:

“Gençlik yıllarımda kolitim vardı, çok gittim doktora. Sonra strese bağlı olduğunu söyleyip psikologa yönlendirdiler beni, iki kez gittim, baktım her şeyi anneanneme anlatıyor, vazgeçtim.”

AIDS stigmatası maalesef ülkemizde oldukça yaygın olan, tıpkı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi insanları ötekileştiren, aşağılayan, çocukların eğitim hakkını, insanların çalışma hakkını... ellerinden alan bir diğer stigmatadır. İlk yayılmaya başladığı 1980’li yıllarda genelde eşcinseller arasında görüldüğü için ilk önce isim olarak Gay Kanseri ve Gay bağlantılı bağışıklık Yetmezliği ismi verilen (Oran ve Şenuzun, 2008, s.7) AIDS’in, sağlık hizmeti veren kişilerle yapılan bir çalışmada, diğer fiziksel ve akıl hastalıklardan da fazla stigmatize edildiği bulunmuştur (Brems ve ark., 2010). AIDS stigmatasının belirleyicileri olarak hayatı tehdit eden bir hastalık olması yanında, AIDS’in stigmatize edilen davranışlarla (erkek erkeğe ilişki, seks işçiliği gibi) ilişkili olması, ahlaki bir hatadan meydana gelmesi ve AIDS’e yakalanan kişinin kendi sorumluluğu olarak algılanması sayılmıştır (Oran ve Şenuzun, 2008, s.5). Eşcinsellikle ilişkilendirilen AIDS hastalığına sahip kişiler için toplumumuzda büyük ölçüde hastalıktan hastayı sorumlu tutma algısı ön plandadır. “Hak ettin sen bunu”, “o işi yaparken düşünecektin” gibi hastayı sorumlu tutan ve hastanın davranışını aşağılayan cümlelerin AIDS’li hastalar için her eğitim düzeyinden insanın algısında geçerli olduğu aşikârdır. Katılımcının *Bazen çok alakasız, okumuş etmiş ama hiçbir şeyden haberi olmayan doktorlarla karşılaşıyoruz*” cümlesi, doktorların bundan bağımsız olmadığını göstermektedir. Özellikle sağlık ve bakım hizmetlerini verenler (doktor, cerrah, hemşire, dişi) HIV (+) olan veya olmasından şüphelenilen hastaları muayene etmeyi reddedip sağlık hizmetleri konusunda ayrımcılığa sebep olma veya bulaşma konusunda gereksiz önlemler alma eğilimi göstermektedir. Hatta sağlık profesyonellerinin HIV/AIDS’li kişilere kaygıyla yaklaştığı ve tedavi verme konusunda çekingen davrandığı, hastalarına bakım veren hemşirelerde bulaş korkusu yaşandığı saptanmıştır (Oran ve Şenuzun, 2008, s.9). AIDS hastalığı taşıyan LGBT bireyler, taşıdıkları çift stigma ile oldukça zor yaşamlar sürmektedir.

Çin’de 106 kişi ile yapılan araştırmada (Lieber ve ark., 2006), stigmatize edilme korkusunun, sağlık hizmeti almaya etki ettiği ortaya çıkmıştır.

Katılımcının ifade ettiği davranışı gerçekleştiren hekimin yaşantıyı nasıl yorumladığı, gerçekten risk algılayıp algılamadığı bilinmemekle birlikte katılımcı tarafında travmatik bir an olarak yaşantılandığı açıktır. Bu, yıllarca maruz kaldığı ve insan onurunu hiçe sayan stigmatik yaklaşımların yarattığı hassasiyetle ilişkili olabilir (hissedilen stigma) ya da doktorun gerçekten stigma sahnelemesi söz konusudur. Her iki durumda, hasta için travmatik olduğu tartışılmaz.

Diğer yandan katılımcının aktardığı psikolog vakasında ifade ettiği “baktım her şeyi anneanneme anlatıyor” cümlesi, psikologun meslek etiğini ihlal ettiğinin göstergesidir ve dolaylı tümleci değiştirmek kaydıyla diğer katılımcılardan da zaman zaman duyulacaktır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı sağlık hizmeti veren bir kurumda sağlık personelinin fiziksel şiddetine maruz kaldım” maddesini “Hiçbir zaman”, “Hekimin fiziksel tacizine (sert/haşın muayene) maruz kaldım” ve “Yönelimimi/kimliğimi ifşa etmememin gerekeceği sağlık sorunları yaşarken doktora gitmemeyi seçerim” maddelerini “Ara sıra”, “Hekimin aşağılayıcı, alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddesini “Sık sık” ve “Yönelimim/kimliğimden dolayı yeterli tıbbi destek verilmedi” maddesini “Nadiren” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Olric/Eşcinsel Erkek

Yaşadığı rahatsızlığı “*korunmadan ilişkiye girdiğim için orası [anüs] çatlıyor, mikrop kapıyor, şişiyor, ondan dolayı*” şeklinde açıklayan Olric, Devlet Hastanesinde, doktorla arasında geçen diyalogu şekilde aktarmaktadır:

“ Devlet Hastanesine genel cerraha gittim. Muayene etti. ‘Bu neden oldu biliyorsun sen’ dedi. ‘Hayır bilmiyorum, kabızlıktan olmuş olabilir’ dedim. ‘Sen niçin olduğunu iyi biliyorsun’ diye bağırdı, sert çıktı (sergilenen stigma), benim de yüzüm kızardı, hiçbir şey diyemedim (içselleştirilmiş stigma), bağırdı (sergilenen stigma), yani şey olmasa, biraz daha şey olsa beni orada döverdi herhalde, o derece”.

Olric’in, doktor tarafından sergilenen stigma ile baş etmek için, hissedilen stigmanın göstergelerinden biri olan “durumu gizlemeye çalışma” ya da “kasten yanlış bilgi verme”yi kullandığı (hissedilen stigma) açıkça görülmektedir. Doktorun, tıp etiğine uymayan bu davranışı karşısında tepkisiz kalması ve hatta şikâyet mekanizmasına başvurmaması ise,

doktorun bu “uygun olmayan tavrını” –istemeyerek- onayladığının, kendisini suçlu hissettiğinin göstergesi olabilir.

Olric’in yeniden bir stigma ile karşılaşmamak için aynı hastane ya da başka bir devlet hastanesi yerine Özel Hastaneye gitmeyi seçmesi ise “hissedilen stigmanın” diğer bir göstergesidir.

Hekimlik Meslek Etik Kuralları’nın 5. Maddesinde “Hekimin öncelikli görevi, hastalıkları önlemeye ve bilimsel gerekleri yerine getirerek hastaları iyileştirmeye çalışarak insanın yaşamını ve sağlığını korumaktır. Meslek uygulaması sırasında insan onurunu gözetmesi de, hekimin öncelikli ödevidir” ve 7. Maddesinde “Hekim görevlerini her durumda hastaları arasındaki siyasal görüş, sosyal durum, dini inanç, milliyet, etnik köken, ırk, cinsiyet, yaş, toplumsal ve ekonomik durum ve benzeri farklılıkları gözetmeksizin yerine getirmekle yükümlüdür.” denilmektedir (Türk Tabipler Birliği, 2005). Hekimin sorumluluğu, çözüm arayan hastayı yargılamaksızın tedavi etmek ve bu türden rahatsızlıklardan korunması için gerekli tıbbi önlemler konusunda bilgilendirmektir. Bu açıdan hekimin tıbbi etiği ihlal ettiği açıkça görülmektedir.

İlk cinsel ilişkisini 12 yaşında oyunla başlayan bir süreçte yaşadığını söyleyen Olric’e korunup korunmadığı sorulmuştur?

“Hayır korunmadım. [daha sonra korundun mu?] aslında korunmayı biliyordum ama o zamanlar fazlasıyla cahildim ve saftım. Korunmayı aslında sadece kız ile erkek arasında olması gerekiyor olarak biliyordum, karşıdaki hamile kalmasın açısından.”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı sağlık hizmeti veren bir kurumda fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Hekimin fiziksel tacizine (sert/haşın muayene) maruz kaldım”, “Yönelimim/kimliğimden dolayı yeterli tıbbi destek verilmedi” ve “Yönelimimi/kimliğimi ifşa etmememin gerekeceği sağlık sorunları yaşarken doktora gitmemeyi seçerim.” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Hekimin aşağılayıcı, alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddesini “Nadiren” şeklinde yanıtlamıştır. Katılımcının yöneliminden dolayı Devlet Hastanesinde yeterli tıbbi desteği alamadığı açıktır. Bu açıdan yanıtlar ve görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmemektedir.

Karadut/Lezbiyen

Karadut yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Doktora gidiyorum, evli misin bekar mısın muhabbeti olduğunda ‘lezbiyenim’ de diyebilirim direkt hani ama demiyorum. ‘Çocuk var mı, bekar mısın?’ filan dediğinde ‘bekarım’ deyip geçiyorum. Ama jinekoloğa gittiğimde söylüyorum. Çünkü orda tıbbi bir durum var. [Herhangi bir tavra maruz kaldın mı?] Valla şöyle oldu. En son jinekoloğa gitmem gerekiyordu. Psikologum var, psikiyatrim var. Ona özellikle sordum: Tanıdığınız böyle, lezbiyen olduğumu duyduğunda saçma sapan davranmicak bir doktor varsa ona gidim. Hani baştan önlemimi aldım (hissedilen stigma). Çünkü olabileceğini düşünüyorum böyle bir şeyin Türkiye’de. İyice sinirim bozulup muayenehaneyi dağıtmim diye önceden önlemimi aldım. Adam da kendi okul arkadaşını tavsiye etti. Ona gittim ve o da gayet cooldu hani. Ama atıyorum Devlet Hastanesine gitseydim, belki herhangi bir doktorla böyle bir şey yaşayabilirdim. Ama ben böyle bir şey yaşama ihtimalimi düşünerek kendi tedbirimi aldım önceden. “

“Heteroseksüel varsayım”ın geçerli olduğu Türkiye’deki sağlık sisteminde, lezbiyen bir hastanın yönelimini belirterek, stigmaya maruz kalmadan, ayrımcılığa uğramadan hizmet almasının kolay olmadığını düşünen katılımcının, sorun yaşamamak için önlemini alması ve referans verilen bir jinekoloğa gitmesi, hissedilen stigmanın bariz bir örneğidir. 2’si heteroseksüel, 3’ü gay 5 kadın ve 6’sı heteroseksüel 17’si gay 23 erkek doktorla yapılan görüşmede dolaylı sorularla homofobi değerlendirilmiş ve homofobinin tıp personeli arasında da yaygın olduğu bulunmuştur (Rose L., 1994). Andersson ve Westerstohl (2000) tarafından yapılan başka bir çalışmada, lezbiyen hastaların hekimleri yetersiz ve bilgisiz buldukları, jinekologların hastaların cinsel kimlik ve davranışlarını sormadığı, bu nedenle de hatalı ya da yetersiz tedaviye neden oldukları bulunmuştur.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı sağlık hizmeti veren bir kurumda fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Hekimin fiziksel tacizine (sert/haşın muayene) maruz kaldım”, “Hekimin aşağılayıcı, alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Yönelimim/kimliğimden dolayı yeterli tıbbi destek verilmedi” ve “Yönelimimi/kimliğimi ifşa etmememin gerekeceği sağlık sorunları yaşarken doktora gitmemeyi seçerim” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ve görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmekle birlikte, hazırlanan sorular stigma yaşantısını ortaya çıkarmakta yetersiz kalmıştır. Bilgiye ancak derinlemesine görüşmede ulaşılabilme mümkün olmuştur.

Güneş/ Biseksüel Erkek

Sağlık hizmeti alırken genelde pozitif tutumlarla karşılaştığını aktaran Güneş, yaşadıklarını şu şekilde ifade etmektedir:

“Birkaç kere kendimi yaktırmıştım. İstanbul’da. Doktor da Hemşireler de çok iyi davrandı. Hatta çok korkmuştum, doktor “Teste alıcaz sizi, bu cinsel yolla bulaşan bir hastalık, test yapıcaz” dediğinde... Doktorlarımın hepsi kadındı. İncitmeden konuşmaya çalıştı. Hemşire başta sert sert baktı ama o kadar.”

Diğer örneklerin aksine katılımcı, doktorunun “kadın” olduğunu ifade etmiştir. Benzer biçimde sağlık hizmeti alırken herhangi bir sorun yaşamadığını ifade eden Nuclear rumuzlu katılımcı da kadın hekim seçtiğini belirtmiştir. Herek (1998) tarafından yapılan ve bu görüşleri destekler nitelikte olan bir çalışmada, heteroseksüel kadınların heretoseksüel erkeklere oranla daha az homofobik olduğu ortaya konulmuştur. Ama diğer yandan, Douglas ve ark. (1985) tarafından 37 doktor, 91 hemşire ile yapılan ve homofobik tutumların ölçüldüğü araştırmada, hemşireler ve doktorlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamış ama kadın sağlık personellerin erkeklere oranla daha homofobik oldukları ortaya çıkarılmıştır. Bu bulgunun tersine, Tellez ve ark. (1999) tarafından 1449 hekimle yapılan araştırmada ise kadın hekimlerin % 1.6’sı erkek hekimlerin % 4.5’i homofobik skorlara sahipti. Daha yenilerde tıp fakültesi öğrencileri ile yapılan bir çalışmada (Matharu ve ark., 2012) ise, erkeklerin negatif tutumları daha fazla savunduğu ortaya konulmuştur. Türkiye’de ise Çabuk (2010) tarafından tıp fakültesi öğrencileri ve hekimlerle yapılan doktora çalışmasında, erkeklerin kadınlara göre daha homofobik olduğu bulunmuştur.

“Ben çok geç başladım seks yapmaya” diyerek ilk cinsel ilişkisini 18 yaşında yaşadığını belirten Güneş “korunup korunmadığı” sorusuna şu şekilde yanıt veriyor:

“Tabii ki de korunmadım, ne olduğunu bilmiyordum. Cinsel anlamda bazı şeyleri geç öğrendim bu anlamda.... “Herkes bana böyle diyo, gidim de yaşım bari neymiş” diye yaşadım biraz da aslında. [nedir onlar] top, ibne, karı kılıklı. İlk önce bir erkekle birlikte oldum.”

Selim Işık/Trans Kadın

Lisedeyken okuldan kaçtığı bir gün, Ruh Sağlığı Hastanesine giden Selim Işık doktorla yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“15 yaşında okuldan kaçıp, ruh sağlığına, doktora gitmişim. Ona durumumu söylediğimde “özeni olduğumu” söyledi. “Özentisin” dedi. Hap verdi, çok saçma. Hapı aldığımda 19 saat uyuyordum.

[Katılımcının verdiği bilgi kadarıyla] Bu yaşantıda doktorun vakayı ciddiye almadığı, gerekli özeni göstermediği, bütün boyutlarıyla değerlendirmedeği yani mesleki sorumluluklarını yerine getirmedeği görülmektedir. Bir uzman olarak doktorun, vakanın biyolojik cinsiyetine gerçekten uyumsuzluk yaşayıp yaşamadığını tüm ayrıntılarıyla ele almak yerine, LGBT bireylerin ailelerinde söz konusu olabilecek bir inancı dile getirmiş olmasının, bilim insanı kimliği ile bağdaşmadığı düşünülmektedir. Bütün gelişmelere rağmen tıpta homofobinin ısrarla varlığını sürdürmeye devam ettiği yapılan araştırmalarda ortaya konulmaktadır. Kitts (2010) tarafından hekimlerle yapılan bir çalışmada, hekimlerin büyük bölümü cinsel yönelimle ilgili olarak bir ergene yardımcı olma konusunda kendisini tam anlamıyla yeterli hissetmediğini ifade etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, hekimlerin büyük bölümü, cinsel olarak aktif ergenlerden anamnez alırken cinsel yönelim, cinsel çekim, cinsiyet kimliği tartışmalarına hiç girmedeğini, depresyon, intihar düşüncesi ve girişimi ile gelen ergenlerle cinsel yönelim hususunu hiç tartışmadığını ifade etmiştir. Ergen, cinsel olarak aktif olmadığını söylediğinde ise yarıya yakını başka bir soru yöneltmediğini ifade etmiştir. Sadece % 57’si LGBT olmakla intihar arasında bir ilişki olduğunu kabul etmektedir. Çabuk (2010) tarafından tıp fakültesi öğrencileri, hekimler ve psikiyatrlarla yapılan doktora çalışmasında ise homofobik ve heteroseksist tutumların özellikle ruh sağlığı alanında daha ziyade örtük şekilde kendisini gösterdiği ve hekimlerin eşcinsellik konusunda oldukça bilgisiz oldukları ortaya çıkmıştır. Bu bulgularla bir arada düşünüldüğünde, hekimin doğru ve yeterli müdahale yapmaması homofobik bir tutumla ya da bilgi yetersizliğiyle açıklanabilir olmaktadır. Her iki durumda da katılımcının yeterli tıbbi desteği almadığı ortadadır.

Lgbt bireylere yönelik yaşamın her alanında yaygın olan homofobik ve stigmatize tutumların Sağlık sektöründe de söz konusu olduğu açıkça görülmektedir. Katılımcılar bireysel düzeyde stigmatik tavırlara ve kurumsal düzeyde ayrımcı uygulamalara maruz kalacaklarını düşünmektedirler (hissedilen stigma). Stigmatik tavır ve davranışlara maruz kalan katılımcıların eşit yurttaşlık haklarını kullanmadıkları, herhangi bir merciye şikâyetle bulunmadıkları açıktır. Sağlık başlığında ortaya çıkan önemli bulgulardan biri de eşcinsel erkek ve trans kadın olarak kendilerini tanımlayan katılımcılarda ilk cinsel ilişki yaşı ve korunmadıkları gerçeğidir. En erken 10, en geç 18 yaşında ilk cinsel ilişkilerini yaşamışlardır. Bir katılımcı 10, bir katılımcı 11, iki katılımcı 12, bir katılımcı 14, iki katılımcı ortaokul’da (11-15) ve bir katılımcı 18 yaşında ilk ilişkilerini yaşamıştır. Diğer katılımcılardan bilgi

alınamamıştır. Kaya ve ark. (2007) tarafından üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, katılımcıların % 99.2'sinin ilk cinsel deneyimlerini 16-19 yaş arasında yaşadıkları bulunmuştur. % 62.8'i kondom kullanmıştır. Civil ve Yıldız (2010) tarafından yine üniversite öğrencileri ile yapılan başka bir araştırmada ise ortalama ilk cinsel ilişki yaşı 17.28 olarak bulunmuştur. % 36'sı ilk ilişkilerinde prezervatif kullanmışlardır. Bizim araştırmamızda yer alan katılımcıların tamamı ise ilk ilişkilerini korunmasız yaptıklarını bildirmiştir. Korunmama davranışını “korunmayı bilmiyordum, korunmayı kadın hamile kalmasın diye uygulanır biliyordum, tanıdık biriydi o nedenle, sevdiğim biriydi o nedenle” şeklinde gerekçelendirmişlerdir. Bu gerçek, cinsel eğitimin ne kadar önemli olduğunun açık göstergesidir. Maalesef ülkemizde cinsel eğitim başlığı altında cinsiyet eğitimi verilmekte ve korunma bilgisi verilse de heteroseksüel bir kabulle, “hamile kalmamak için” ibaresi ile birlikte verilmektedir.

2.2.7.Siyasal ve Kamusal Yaşam

Avrupa'da 1978'den bu yana aktif biçimde parlamentoda siyaset yapmaya başlayan LGBT bireylerin sayısı gitgide artmakta olup, bu bireyler son birkaç yıldır herhangi bir ayrımcılığa uğramadan bakan, başbakan, parti başkanı düzeyinde görünür biçimde görev alabilmektedirler. Ülkemizde ise LGBT bireylerin siyasi partilerde görünür olarak politika yapmaları çok yenidir. Bursa'da yaşayan ve 2011 seçimlerinde CHP'den milletvekili aday adayı olan trans kadın Öykü Özen'in ardından ilk kez 2014 yerel seçimlerinde Bursa ve Mersin'de birer, Ankara'da iki ve İstanbul'da 6 olmak üzere toplam 10 LGBT birey CHP ve BDP'den belediye meclis üyeliğine aday gösterilmiş ancak bunlardan sadece biri belediye meclis üyesi olarak seçilmiştir.

Bu bölümde katılımcılara öncelikle ülkemizde LGBT bireylerin siyasal alanda temsil edilip edilmediğine dair düşünceleri ve temsil edilmesi önündeki engeller sorulmuştur. Ardından kamusal alanda deneyimledikleri stigmatize yaşantılar sorulmuştur. Aktarımların bir kısmına bu bölümde yer verilmiştir, devamı için Ek VI'ya bakılabilir.

Strapor/Tanımlamıyor

LGBT bireylerin, toplumda görünürlükleri artsa bile cephe kaybettiğine inanan ve Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi Üyesi olduğunu (HDP'ye katılmışlar) ifade eden, kendisini “tanımsız” olarak tanımlayan 44 yaşında bir kadın olan Strapor görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Temsili, toplumsal hassasiyetler engelliyor. Yani haklarını oraya taşımak isteyen nafîle çabalar var senelerdir. Azınlık kategorisinde mücadele eden pek çok grup bunu

dile gelmeye çalışmış, çalışıyor ama bunların düzelebilmesi için toplumsal bir mutabakat gerekiyor, bir anlayış, bir sığrayış, bir görüş, bir içgörü, farkındalık filan, öyle şeyler. Bizim toplumumuz o iç görülerini, maalesef zaten zayıf olan o içgörülerini ciddi anlamda yitiriyor. Korkunç bir erozyona uğruyoruz. O yüzden giderek temsil edilmediğini, giderek haklarının azaldığını, bütün tahakküm altındaki grupların, isim olarak çok geçiyor, duyuyoruz daha fazla ama cephe alabiliyorlar mı? Aksine hayır her geçen gün de kaybediyorlar. Eskiden insan hakları boyutunda bir mücadele verirken şimdi bir de dine karşı vermek zorundalar. Çünkü karşılarına bir de sürekli din paradigması dayatılıyor. Ve bu çok zor bir mücadele, dine karşı veremezsin. Dini kıstas almayan toplumlardaki mücadele dahi bu kadar zor iken eşit haklar talep etmek, karşına din gibi, saçma sapan, hiçbir mantığa uymayan, inandım oldu, kodum oldu mantığı olan bir şeye karşı çok güç ve bence çok cephe kaybediliyor, kaybedilecek de.”

Son zamanlardaki siyasi iklimle, LGBT bireylerin “din” kavramı referans alınarak değerlendirilmesine ve aynı referansla yapılan karşı savunulara eleştiri getiren katılımcı, bu hususta iyimser değildir.

LGBT bireyleri “hasta, sapkın, anormal, değersiz” olarak gören heteroseksist sistem, din kurumu ile iç içe geçtiğinde, ömürleri boyunca stigmaya yaşamak zorunda kalan LGBT bireyler ikinci bir stigmalar kümesini daha taşımak zorunda bırakılır: “Allah’ın emirlerine karşı çıkan, lanetlenen topluluk, günahkar insanlar”. Bilimsel gelişmelerle “hasta, sapkın” gibi yüzyıllarca taşınmış stigmaları omuzdan atmak mümkün olsa da, dogmatik bir yapının parangalarını bu şekilde boşa çıkarmak imkan dahilinde değildir. Yönetimlerin, dini referanslarla hareket etmemesi, laik bir pozisyon alması önemlidir.

Katılımcı, soru formunda, “LGBT bireyler siyasi yaşama katılımında heteroseksüellerle aynı değerlendirmeye tabi tutulur”, “LGBT bireyler siyasi partilerde görünür biçimde siyaset yapmaktadır”, “Bir siyasi partiye üye olma girimim, yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı reddedildi”, “Oy kullanırken engellemelerle karşılaştım” ve “Sorun yaşayacağımı düşünerek oy kullanmaya gitmem maddelerini “Hiçbir zaman”, ”LGBT bireyler siyasi partilere kabul edilmez” maddesini “Her zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlarla görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Nuclear/Eşcinsel Erkek

Hukuki anlamda herhangi bir parti ile bağının olmadığını ancak CHP Gençlik Kolları Toplantılarına zaman zaman katıldığını belirten Nuclear, siyasal yaşamla ilgili şunları ifade etmektedir:

“Hukuki anlamda bağım yok ama genellikle CHP Gençlik Kollarına filan beni çağırıldıklarında gidiyorum. Onun dışında parti değil ama Sürekli Devrim Hareketi denen bir grup var; SDH, Marksist bir oluşum ve LGBT bireylere karşı son derece modern bir yaklaşımları var, Stalinist örgütler gibi çağ dışı değiller, onlarla eylem yaptım 1 Mayıs’ta hatta [Biliyorlar mı senin cinsel yönelimini?] Anlamış olabilirler, özellikle LGBT konusundaki tavırlarını sordum, o yüzden, dergilerini gösterdiler, LGBT’ler hakkında tamamen çağdaş ve özgürlükçü bir anlayış, bütün ezilenleri savunuyoruz filan tarzında. [CHP biliyor mu yönelimini?] CHP bilmiyor, CHP’liler daha çağ dışı olacağı için onlarla paylaşmadım yönelimimi (hissedilen stigma).

Katılımcının zaman zaman toplantılarına katıldığı CHP Gençlik kollarında stigmatik davranışlara maruz kalmamak için yönelimini ifade etmemesi “hissedilen stigmatır”.

Katılımcı soru formunda, “LGBT bireyler siyasi yaşama katılımında heteroseksüellerle aynı değerlendirmeye tabi tutulur”, “LGBT bireyler siyasi partilerde görünür biçimde siyaset yapmaktadır”, “Bir siyasi partiye üye olma girimim yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı reddedildi”, “Oy kullanırken engellemelerle karşılaştım” ve “Sorun yaşayacağımı düşünerek oy kullanmaya gitmem maddelerini “Hiçbir zaman”, ”LGBT bireyler siyasi partilere kabul edilmez” maddesini “Sık sık” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Süleyman Kargı/Eşcinsel Erkek

Süleyman Kargı ise görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Eşcinseller Almanya’da tüm partilerde var. Sen kendini hangi partiye yakın hissediyorsan ona göre giriyorsun. Almanya Eski Dışişleri Bakanı Liberal Parti’den eşcinseldi ama Almanya’daki eşcinseller bu partide eşcinsel var diye ona oy vermedi. Gitti gene Yeşiller’i seçti. Kadın hareketinden sonra böyle oldu. [Türkiye’de LGBT’lerin girmeleri için ne yapmalı?] Öz eleştiri. Biz Türkiye’deki bütün topluluklar ‘Ay onlar şey, ay onlar AKP’liler. Daha özeleştiri yapmıyoruz. Bak nasıl eğri [yerde yapılan bir bez afiş çalışmasını eleştiriyor] bizim de yanlışlarımız var, hatalarımız bizim de var. Bu hataları önümüze koyarak iyileştirebiliriz.”

Almanya’da artık politikacıların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin önemli olmadığını, söylemlerinin önemli olduğunu belirten katılımcının ifadesinden, LGBT bireylerin politikaya katılımlarında ciddi engellemelerle karşılaşmadıkları anlaşılmaktadır. İnsanların değerlendirme algıları “normal” algısına göre şekillenmektedir. Türkiye toplumu olarak, erkeklerden oluşan bir bakanlar kuruluna ve sadece bir kadın bakana -Aileden Sorumlu Devlet Bakanı- alıştıysak ve mesela “Dışişleri Bakanı olarak Ayşe.... Atandı” haberini duyduğumuzda şaşırıp, heyecanlanıp, bu haberi insanlarla paylaşma gereği duyuyorsak, LGBT bireyler için de aynısı geçerlidir. Çünkü “normal” algımızda bir kadın sadece Aile bakanlığı ile ilikilendirilmiştir. LGBT bireylerin sürekli stigmatize edildiği, dışlandığı ve görünür kılınmadığı politik yaşamda da, “normalde” hiçbir haber değeri olmayacak olan Belediye Meclis Üyelikleri, sırf 10 LGBT birey aday olduğu için öne çıkarılmakta ve şaşırtmaktadır. LGBT bireylerin bu haber karşısında yaşadığı şaşkınlık ve sevinç, muhafazakâr cemahta da aynı şaşkınlık ve fakat “öfke” ile karşılanmaktadır. Daha sonra bahsedilecek olan muhafazakâr gazete normalde hiçbir Belediye Meclis Üyesinin haberini yapmazken “İşte Sapkın Adaylar” başlığı atarak LGBT Belediye Meclis Üyesi Adayları, homofobik yurttaşlarına hedef göstermekte: nefret suçlarının hedefi haline getirmektedir. Türkiye’nin yurttaş hiyerarşisinde LGBT bireylerin en altta, Gayrimüslim azınlıkların bir üstünde, kadınların ortada ve erkeğin ise en üstte olduğu görülmektedir. Sünni, Alevi, Türk, Kürt olmasına göre küçük değişimler göstermekle birlikte heteroseksüel erkek kardeşliği temeldir. Erkek olmayanlara karşı erkek dayanışması esastır. Bu nedenle politik yaşamda erkekleri aşip bir kadın ya da LGBT birey görünür olduğunda dikkat çekmektedir. Çünkü insanların normal algısının dışındadır. Süleyman Kargı’nın anlatımından, Almanya’da hiyerarşik yurttaşlığın ve homofobik tutumların –en azından bu açıdan- kırılmış olduğu, LGBT bireylerin görünürlük süreçlerini tamamlayarak eşit yurttaş pozisyonunu edinmiş oldukları, bu nedenle de görünür bir LGBT bireyin toplum algısında normalleştiği ve Türkiye’den farklı olarak cinsel yönelim/toplumsal cinsiyet kimliğinin önemini yitirerek artık söylemlere dikkat edildiği anlaşılmaktadır.

Karadut/Lezbiyen

Karadut LGBT bireylerin siyasete katılımı için şunları söylemektedir:

“Çok olumlu buluyorum, kesinlikle katılmaları lazım. Yani bu sene birazcık böyle şeyler başladı. Adaylar çıktı, bir kaç da girdi galiba. [Biri girdi] Öyle mi? Bir sürü aday vardı ama o bile önemli. Hiç yoktu daha öncesinde. Çok çok daha fazla olması lazım, girmeleri lazım. Zaten LGBT ‘ler bu derneklerle filan uzun bir süredir siyaset yapıyorlar, yani başka türlü bir siyaset yapıyorlar görünürlük konusunda filan. Siyasal

ortamın da nasıl bir şey olduğunu da bildiğimiz için nasıl olacak, onu da bilmiyorum yani. Keşke daha çok giren olsa, daha çok aktif siyasi hayatta olan, açık olan eşcinsel olsa. Yani şu durumda nasıl olur onu da bilmiyorum yani.

[Siyasete katılımı engelleyen şey ne sence?] Valla bilmiyorum, çok talep de yok herhalde [Sessizlik] Yooo var. O zaman istenmiyor herhalde. [Kim tarafından?] Siyaseti yapan ya da siyasetin erkleri tarafından. Yani burada her şey, halkın genel eğilimi tarafından, yani herkes ‘aman halkımız ne der’ diye ortalama geri zekalı zihniyete göre hareket ettiği için her şey ortalama ataerkil, muhafazakar, homofobik bilmem ne Sünni filan zihniyetle belirlendiği için, bence ona bakıyolar. Onun için olmuyo büyük ihtimalle”

Katılımcı, siyaset iklimine hakim olan “Aman halkımız ne der” bakışının etkili olduğunu ve homofobik halkın tutumlarına uygun davranıldığı için LGBT bireylerin siyasal yaşama katılmasına müsaade edilmediğini düşünmektedir.

Erk sahiplerinin “Aman halkımız ne der” bakışı ya da toplumdan tepki göreceği düşüncesi ile LGBT bireyleri görünür kılmadıkları savunusunun, geçen yıl gerçekleştirilen bir araştırmayla geçersiz kılındığı görülmüştür. Halk politikaları biçimlendirmemekte, politikalar halkı biçimlendirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ya da Avrupa ülkeleri bunun örnekleri ile doludur. Gallup’un (Gallup, 2013) ABD genelinde gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına bakıldığında görülmektedir ki: Siyaset sahnesindeki erk sahipleri, LGBT bireyleri yasalar ve uygulamalarla sözde değil “uygulamada” eşit yurttaş haline getirdikten sonra, uygulama başlarken tespit edilen “negatif ve pozitif tutumların” oranı tam tersine değişim göstermiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi, erk sahipleri tahakkümü onayladıkları için, hiyerarşik yurttaşlığın devamını bütün benlikleriyle arzuladıkları için halkı bahane ederek bu düzenin sürmesine öncülük etmektedirler.

Katılımcı, soru formunda “LGBT bireyler siyasi yaşama katılımında heteroseksüellerle aynı değerlendirmeye tabi tutulur”, “LGBT bireyler siyasi partilerde görünür biçimde siyaset yapmaktadır”, “Bir siyasi partiye üye olma girimim yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı reddedildi”, “Oy kullanırken engellemelerle karşılaştım”, “Sorun yaşayacağımı düşünerek oy kullanmaya gitmem” ve “LGBT bireyler siyasi partilere kabul edilmez” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Selim Işık/Trans Kadın

Trans kimliğinden dolayı oy kullanamadığını belirten Selim Işık, düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

“Şu an resmi olarak HDP’nin tüzüğünde yer alıyor. Mecliste 550 milletvekili var. Bu kadınlardan lezbiyen, erkeklerden gay olmadığını nereden biliyoruz? [LGBT bireylerin temsil edilmesi önündeki engeller neler sence?] Muhafazakar halkın ‘Bunlar bizi mi temsil edecek’ tarzı düşünceleri engel olabilir (Sergilenen stigma). Arka sıraya [partilerin LGBT bireyleri aday gösterdikleri sıradan bahsediyor] koymaları olabilir (sergilenen stigma). Sonuçta birinci sıradan olsa girecek. Atıyorum HDP, Diyarbakır’da eşcinsel [aday] vekili 1. Sıradan gösterse anında girecek ama arka sıradan gösteriyor. Ama işlerin düzeleceğini tahmin ediyorum. Geçen mesela ilk defa transfobi suç sayıldı. [Oy kullandın mı?] Hayır hiç kullanmadım. Çünkü yaşadığımız çevrede hiç kimse bilmiyor [kimliğimi]. Sonuçta oy verme işlemi Ankara’da filan olmuyor, mahallenin okullarında oluyor.”

Katılımcı “[TBMM’de lezbiyen gay parlamenter olmadığını] nereden biliyoruz?” derken, stigmatik tavırlara maruz kalacağı için ya da itkilerini reddettiği için yönelimini ve/veya cinsiyet kimliğini açmayan bireylerin hissedilen veya içselleştirilen stigmasına gönderme yapmaktadır. Katılımcı, partilerin aday sırasını açıklarken aslında “kurumsal stigma” örneği vermektedir. LGBT bireylerin “kazanabilecek sıradan aday gösterilmemesi” siyasi partilerin “sahnelediği stigma” olarak değerlendirilebilir. Ayrıca katılımcının ifade ettiği “bunlar bizi mi temsil edecek zihniyeti”nin, muhafazakâr kesimde çok yaygın olduğu bilinen bir durumdur. Türkiye’deki muhafazakâr kesimin takip ettiği bir gazetenin internet sayfası, 2014 yerel seçimlerinde LGBT bireylerin aday gösterilmesi ile ilgili haberini “İşte Sapkın Adaylar” başlığıyla vermiştir (Haber Vaktim, 2014). Katılımcı, oy kullanmamasını açıklarken, hem sandıkta kimlik göstermesi durumunda, görünüş ve kimlikteki uyuşmazlıktan ötürü oradaki görevlilerin sergileyeceği stigmatı hem de yaşadığı çevrede trans olduğunun ortaya çıkması durumunda sergilenecek stigmatı ifade etmektedir. Dolayısıyla hissedilen stigmatdır ve oy kullanmasını engellemektedir.

Katılımcılardan ikisi bir partiye üyedir (HDP ve Yeşiller ve Sol Gelecek). Herhangi bir ayrımcılığa uğramadıklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı CHP Gençlik kollarının toplantılarına katılmakla birlikte “çağdışı” bulunduğu için stigmatik tepkilere maruz kalacağını düşünerek yönelimini ifade etmediğini belirtmiştir. Diğer katılımcıların siyasi bir parti ile bağı yoktur. Katılımcıların büyük bölümü LGBT bireylerin, politikadaki görünmezliklerini, halkın tepkisine, halkın istemeyeceğine bağlamışlardır.

Katılımcılara, kamusal alanda maruz kaldıkları stigma yaşantıları sorulduğunda ise yanıtlar şu şekildedir:

Turgut Özben/Eşcinsel Erkek

Turgut Özben, kamusal alanda yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Gezi eylemlerinde bir sunum yapılmıştı. Sunuma ben de katıldım. [Antalya’da mı?] Evet, Antalya’da. Gezi olaylarında. Eşcinseller hakkında bir sunum yapıldı ve ben de katıldım ve bundan sonra Gezi eylemleri bittiği zaman sözel şiddete maruz kaldım. [Nasıl yani?] Birisi arkamdan geliyordu, tekme attı. Daha sonra ‘Sizin ibnelerin çadırı ne oldu’ falan gibisinden bir şey yaptı. Daha sonra tekrar tekme attılar. [Bir kişi mi?] 2 tane oğlan, bir[de] kız vardı yanlarında. Daha çok kıza böbürlenme amaçlıydı bana kalırsa. [Tek miydin sen?] Bir arkadaşımıydım, pek fazla takmadık zaten.”

Katılımcının “sözel şiddet” olarak tanımladığı ama “fiziksel şiddet” olan bu stigma gösterisini katılımcının “pek fazla takmadık” şeklinde değerlendirmesi, bu tür stigmatik davranışların katılımcı tarafından normalleştirildiğini göstermektedir, dolayısıyla içselleştirilmiş stigma olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Katılımcı, soru formunda, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı kamuya açık yerlere girmeme izin verilmedi” ve “Ev kiralamakta zorlandım” maddelerini “Hiçbir zaman”, “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım” ve “Kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine maruz kaldım” maddelerini “Nadiren”, “Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem” maddesini “Her zaman” ve “LGBT bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşamayı tercih ederim” maddesini “Ara sıra” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ile görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Eee/Biseksüel Kadın

Eee, toplumda yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Genelde yaşlılar bakıyor yanımda gay ya da lezbiyen bir arkadaşım olduğunda. Tip tip bakıyorlar (sergilenen stigma). Ben de sert sert bakınca bakmıyorlar bir daha ya da bağıriyorum ‘Ne bakıyorsun?’ diye (hissedilen stigma). Sonra cık cık yapıp kafayı çeviriyorlar. Hoşuma gitmiyor bunlar, o yüzden direkt sert tepki veriyorum. [Bir yandan önleyici de oluyor galiba?] Evet, yoksa durduramayacaksın insanları. Hoşuma gitmiyor bakılması. “

Stigmatik tavırlara maruz kaldığını belirten Eee, sert bakarak stigma ile baş etmeye çalışmaktadır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı kamuya açık yerlere girmeme izin verilmedi”, “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım”, “Kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine maruz kaldım”, “Ev kiralamakta zorlandım”, “Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem” ve “LGBT bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşamayı tercih ederim” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım” maddesine “hiçbir zaman” yanıtı veren katılımcının olumsuz tepkilerle karşılaştığı açıktır. Yanıtlar ve elde edilen veriler bu açıdan uyumsuzdur.

Süleyman Kargı/Eşcinsel Erkek

Süleyman Kargı yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“15 sene öncesi. O zaman Antalya’da üzerimize tükürüyorlardı, küfrediyorlardı (sergilenen stigma). Dayak yesek hiç kimse bizimle polis molis ilgilenmezdi (sergilenen kurumsal stigma). Adamın canı sıkılmış, kamusal alanda sana saldırır ve polis asla sahip çıkmazdı. Antalya’nın yerlisi yoğundu o zaman. Akşam transeksüellerle beraber olur pavyonlarda ama [gündüz] sokakta gördüklerinde suçluluk kompleksiyle saldırırlardı. Pavyonlarda translarla cross-dresserlar vardı. Onlarla yer, içer, eğlenir, seks yapar ama günlük hayatta görünce saldırırlardı. Arkadaşıma oldu, bir akşam becerdi, ertesi gün sokakta gördü, saldırdı (sergilenen stigma).”

“[2014 yılında?] Evet sürekli karşılaşıyorum. Erkeksi bir eşcinsel olsam karşılaşmam ama ben sürekli sürekli karşılaşıyorum. Mesela sokakta, homofobiyle mücadele paneline gidicem üniversiteye, orada iki tane erkek var, saçlarım da çok dağınıktı. ‘Bu[nu] şöyle yapmalı, böyle yapmalı’ filan (sergilenen stigma). Yanındaki ‘Hayır ya yürü’ dedi. Çocuk da kulağında küpe var, eskitilmiş kot giymiş ama beni görünce milliyetçi takılıyor. Artık ölçüyorum, kim bana ne diyor, kaç yaşında ölçmeye çalışıyorum, psikolog değilim ama ölçebildiğim kadar. Şimdi kulağında küpe, ayağına kot giyen bot giyen, bizim çocuklar [eşcinsel gençler] gibi giyinen biri bana top diyor, ibne diyor, götveren diyor.”

15 sene öncesine göre, şimdi de LGBT bireylere karşı işlenen suçlarda pek bir değişiklik olmadığını bize bu ifadelerle anlatan katılımcının “ölçmeye çalışıyorum” ile biten

cümlesi, Gofmann'ın onur evresine geçen LGBT bireylerle ilgili çıkarımını düşündürmektedir: kendisini keşfettiği andan itibaren önce ailede, ardından oyun alanlarında, eğitim kurumlarında kamusal alanda... mütemadiyen bir damga ile yaşayan, aşağılanan, alay edilen, dışlanan, ayrımcı uygulamalara maruz kalan birey, onur evresine geçişle birlikte damgalanmadan dolayı artık kendisini sorumlu tutmayacak, kökenlerini toplumsal yapıda arayacaktır (aktaran Meyer ve Northridge,2007).

Mavi/Eşcinsel Erkek

Mavi yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Şey dönemini ben yaşadım, bir süre böyle herkese açılmak istediğim, anlatmak istediğim, ‘eşcinselim eşcinselim’ demek istediğim. Kale İçi'nin orda. Önümde serseriler vardı, konuşuyorduk. Arkadaşıma ‘İbne’ dedi (sergilenen stigma). ‘Ne olmuş ben de ibneyim’ dedim. Tokat attı, şak diye indirdi tokadı. Benim yanımda LGBT'den arkadaşlarım vardı. Lezbiyen arkadaşım koluma girdi ‘O benim sevgilim, ne yapıyorsun sen?’ dedi olay büyümesin diye (hissedilen stigma), serserilerdi zaten.”

Bu yaşantıda sergilenen stigma (hem sözlü hem fiziksel saldırı) ile baş edebilmek için lezbiyen arkadaşları ile heteroseksüel bir sahne canlandırmaları, “mış gibi yapma” stratejisine (hissedilen stigma) örnektir.

“Eylemlerde sürekli tepki görüyoruz zaten [Nasıl tepkiler?] Ahmet Yıldız eyleminde, ‘iyi ki ölmüş’ filan dediler. Bir de Roşin Çiçek’de, 14 kurşunla öldürülmüş, eşcinsel olduğu için 14 kurşunla öldürülmüş, insanlar, eşcinsel olduğu için cık cık cık yapıyor. ‘Helal olsun öldürülmüş’ diyenler oldu. Gelip geçenler diyor.”

Bu yaşantı LGBT bireylerle ilgili doğrudan ve dolaylı nefret söylemlerinin neden yasaklanması gerektiğine güzel bir örnektir.

“[Peki üniversitede aktivizm yapıyorsun, negatif bir şey oluyor mu?] Eylem sırasında bazı şeyler oluyor, destek de oluyor tabi ama tepki verenler de oluyor”

“[Örgüt herhangi bir eylem yapacağı zaman önlem alıyor musunuz, şöyle yapalım böyle yapalım diye? Tepkiden kaçınmak için?] Çoğu zaman düşünüyoruz ama bazen düşünmüyoruz, bizim yerimize düşünüyorlar. Mesela 1 Mayıs'ta Kadın Dayanışma düşündü, ‘Siz bize yakın yürüyün, şu grubun önünde olun, onlar homofobik değil’ filan. Yani saldırıya uğramayalım diye.”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı kamuya açık yerlere girmeme izin verilmedi” ve “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım” maddelerini “Ara sıra”, “Kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine maruz kaldım”, “Ev kiralamakta zorlandım”, “Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem” ve “LGBT bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşamayı tercih ederim” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamış ve görüşler bölümüne “Kimliğim bilinmediği için” açıklamasını yazmıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Albay/Eşcinsel Erkek

Albay, kamusal alanda yaşananları LGBT’lerin örgütlenme süreci ile harmanlayarak aktarmaktadır:

“92 de toplantılara başladık yürüyüş için gizli gizli, bir yıl sürdü, örgüt falan yoktu Türkiye’de hiç. Almanya’dan birisi geldi Herbert diye, Almanya’da o kadar çok gay derneği var ki bir de federasyonları var, federasyonun başkanı bir Türk gay, hangi ülkede pride, onur yürüyüşü yapılırsa ondan sonra hareketin canlandığını, ivme kazandığını fark etmişler, o yüzden İstanbul seçilmiş onun baskısıyla, buraya Herbert geliyor organize etmek için, biz onunla tanıştık, herkes birbirine duyurdu...O zamanlar AIDS çok yaygındı, eşcinsel erkeklerle sonra travestierle özdeşleştirildi, sonra basın yavaş yavaş eşcinsel olmayan AIDS vakalarını yazmaya başladı, AIDS Savaşım Derneği ile toplantılara katıldık, kulüpte insanları ikna edip HIV testi yaptırmaya, kondom kullandırmaya, kondom dağıtmaya başladık kulüplerin girişlerinde. İlk onur yürüyüşü bir hafta öncesinde panellerle başlayan ve hafta sonunda da büyük yürüyüşle bitecek olan bir etkinlikti, valilik yasaklı ilan etti yürüyüş ve etkinlikleri, fakat yurtdışından İngiliz, Alman, Fransız... milletvekilleri geldi buraya, hem kendi Parlemlentolarından hem Avrupa Parlemlentosundan, sırf bize destek verip bizimle yürümek için, polisler onların hepsini yere yatırıp dövdüler, iç çamaşırları çıktı bazılarının Clodue Roth’un mesela, dokunulmazlığı olan vekilleri sınır dışı edip yolladılar. Kınamalar çıktı... Sonra enteresan şeyler oldu, eşcinseller dokunulmaz hale geldi Türkiye’de, 2000, 98, 99’dan itibaren, çünkü biz hep kapalı yerlerde toplanmaya başladık, etkinlikleri yasaklamadılar ama biz yürüyüş yapamadık mesela, bir tiyatro ya da sinema salonunda toplanılıyordu, o zamanlar yürüyüş için izin almak gerekiyordu, şimdiki gibi değil, şu anda hava kararmadan gösteri yapmak, yürüyüş yapmak.... Anayasal hakkımız. Biz o zaman da çıktık, paketleneyeceğimizi bile bile, bazı eşcinsel arkadaşlar 26 27 gün cezaevinde kaldı”

“Ben yirmi yıldır o günü bekliyordum aslında (Gezi olayları) İstiklal’de bizi ilk yürüyüşte paketleyip, tartaklayıp götürdükleri günden beri: O gün bana deselerdi ki ‘20 yıl sonra aynı yürüyüşü İstiklal’de on bin kişi ile yapacaksınız, bir hafta sonra da onur yürüyüşüne 50 bin kişi katılacak’, herhalde önce bir gevşek gevşek güler, sonra bir de tokat indirirdim ‘dalga mı geçiyorsunuz’ diye. Gezi’den sonra biraz değişti. Sosyal medyada daha etkin olduk. Genelde LGBT’ler sayfalarımızı beğenirdi, heteroseksüeller beğenmeye başladı. Bu misafirhanelerle ilgili paylaşım yapınca da mesela Amerika’dan bir kadın internetten alışveriş yapmış, kapı çaldı iki tane baza geldi eve. Yine Amerika’dan başka bir kadın her ay düzenli olarak marketten temel ihtiyaç malzemeleri yolluyor. Almanya’dan başka bir kadın bir ay kiramızı ödedi. Aslında korkuyorduk ilk başta, para bulmak zor, trans için misafirhane bulmak bile çok zor... Türkiye’den bir çok gazeteci gelir konuşur, röportaj yapar ama bir türlü yayınlanmaz, artık nedendir bilmem. En başından beri haber yapan, dile de dikkat eden belli başlı sol gazeteler hariç. 20 yıldır kendimizi anlatıyoruz biz herkese, bıkmadan, bazen tekrar tekrar üstelik anlamayacaklarını bilerek.

LGBT bireylerin örgütlenerek görünür olmaya başladığı ve onur yürüyüşü düzenledikleri ilk yıl, onlara destek için gelen Avrupa’lı Parlemlerle birlikte resmi şiddete maruz kaldıklarını (sergilenen stigma), bunun üzerine kendi içlerine kapandıklarını (hissedilen stigma) ifade eden Albay, Gezi direnişi ile birlikte, halkın LGBT bireylere yönelik olumsuz algısının bir miktar kırıldığını belirtmektedir. Bu kırılmada LGBT bireylerle halkın bir kesiminin birebir temasının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemeldir ki, LGBT bireylerle iletişim kuran kişilerin kafalarındaki yalan yanlış bilgilendirme ile oluşan stereotipler sorgulanmaya başlanmıştır. Aynı şekilde LGBT kavramını sadece “cinsellikle” ilişkilendiren genel algı da bu tanışıklık sonucunda değişmiştir. Bu durum, genel halktaki algının ne denli çarpık olduğunun da göstergesidir. Diğer yandan Albay’ın ifade ettiği, yapılan ama –bir nedenle- yayınlanmayan haberler, heteroseksizmin ve homofobinin medya kuruluşlarına da sindiğinin göstergesidir. Tam tersi olsa idi ve bu haberler yapılırsa idi, Albay’ın Gezi Direnişi sürecinde aldıklarını belirttiği heteroseksüel destek, evvelinde gerçekleşecekti. Buna izin verilmek istenmemesi, toplumun tam da böyle homofobik, nefret suçlarını onaylayıcı, ötekileştirici kalmasının, LGBT bireylerin bu şekilde güvenliksiz, her an ölüm tehdidi altında, işsiz, seks işçiliğine zorlanmış, öteki/aşağılık/horlanan konumda kalması arzusunda olduğunun göstergesidir.

Katılımcı, soru formunda, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı kamuya açık yerlere girmeme izin verilmedi”, “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım”,

“Ev kiralamakta zorlandım” ve “Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem” maddelerini “Ara sıra”, “Kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine maruz kaldım” maddesini “Nadiren” ve “LGBT bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşamayı tercih ederim” maddesini “Her zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Katılımcıların aktarımlarından, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği görünür olan bütün LGBT bireylerin kamusal alanda sözel olmayan (jest ve mimiklerle), sözel (küfür, hakaret, bağırma, kovma, sorgulama) ve fiziksel (tokat, tekme, öpmeye çalışma vs) stigma sahnelemelerine maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Bireyler, karşılaştıkları stigma gösterileriyle baş edebilmek için ters ters bakma, kaçma, uzaklaşma, nadir örneklerde karşılık verme gibi stratejiler kullanmakta, hiçbir şey yapmamakta ya da önceden değerlendirme yaparak stigmanın sahneleceğini düşündüğü ortamdan uzak durmaktadır. Bazı bireylerde toplumun bakışının da içselleştirildiği gözlenmiştir.

2.2.8.Eşit Yurttaşlık Talepleri

“...İnsan haklarını göz ardı etmenin ve hor görmenin, insanlığın vicdanında infial uyandıran barbarca eylemlere yol açtığını ve insanların korku ve yoksunluktan kurtulması, konuşma ve inanma özgürlüğüne sahip olacağı bir dünyanın ortaya çıkmasının sıradan insanların en yüksek özlemi olarak ilan edilmiş bulunduğunu, insanın zorbalık ve baskıya karşı son çare olarak başkaldırmak zorunda kalmaması için insan haklarının korunmasının önemli olduğunu” belirterek başlayan 1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’nin birinci maddesinde:

“Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar” denilmektedir.

Kökeni Antik Yunan’a kadar giden ve günümüze kadar çok çeşitli sosyal, siyasal, kültürel değişimler geçiren, çatışmaların merkezinde yer almış ve evrensellik iddiası ile de sürekli genişleyen bir içerik kazanan yurttaşlık, “demokratik pratiğin merkezinde yer almaktadır. İnsanların farklılıklarının ve eşitsizliklerinin ötesinde, onursallık açısından eşit oldukları ve hukuksal/siyasal anlamda eşit muamele görmeleri gerektiği düşüncesine dayanır. Tikel aidiyetlerin ve somut kökenlerin yurttaşlık düşüncesi ve kurumları tarafından aşılması, bugüne kadar, tarihsel gönderi kaynakları, dinleri ve yaşam koşulları farklı toplulukları bir arada yaşatmaya ve her birinin onursallığına saygı göstermelerine elverişli siyasal örgütlenmenin tek temeli olmuştur” (Şahbudak, 2010)

Yurttaş, ortak yaşam içinde haklarının ve ortak yaşama ilişkin yükümlülüklerinin farkında olarak eylemde bulunan kişi/bireydir. Yurttaş, sadece devlete karşı ödevlerinin değil, hakların da bilincinde olarak, siyasal yaşama etkin bir biçimde katılabilen aktif bir bireyi tanımlar (Ünsal, 1998, s.4) İnsanlar karar alma sürecine katılmaksızın birey bile olamazlar. Yurttaş olmak bakımından hiçbir üyenin statüsü farklılık içermemektedir (Hall ve Held, 1995, s.173).

Ancak ülkemizde bu, geçerli değildir. Eşitlik ilkesi Anayasa’da yer almasına karşın LGBT bireyleri kapsamadığı gözlemlendiğinden vurgu, **eşit** yurttaş açısından eşitlik kavramı üzerine yapılmaktadır. Çünkü eşitlik özgürlükle birlikte düşünülmelidir. Eşitlik insanların hayata eşit başlayabilme umududur. İnsanların kendi amaçlarını oluşturabilme ve o amaca doğru yürüyebilme hakkıdır. Bu hakkın hiçbir din, fikir, inanç değer baskısı olmaksızın yaşanabilmesi özgürlüğüdür. Eşitlik kendisini daha eşit sayan bir başkasının zulmü, baskısı olmadan ve bu zulmü, baskıyı hissetmeden kendi yaşamını biçimleyebilme özgürlüğüdür. LGBT bireyler için bu özgürlüklerden hiçbirisinden bahsedilemediği bir gerçektir.

Bu bölümde katılımcılara “eşit yurttaş olabilmek adına talepleri” sorulmuştur, herhangi bir talepte bulunmayanlar haricindekilere hiçbir yönlendirme yapılmamıştır. Talepleri kendiliğinden ifade etmişlerdir.

2006 yılında Endonezya’nın Java Adası’nın Yogyakarta kentinde bir araya gelen uluslararası hukuk ve insan hakları uzmanları, 29 ilke üzerinde uzlaşarak uluslararası insan hakları mevzuatının cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği alanlarında uygulanmasına ilişkin ilkeleri ortaya koymuşlardır. Bu ilkeler içerisinden araştırma alt başlıklarına uygun olarak seçilen 8 maddeye ek olarak ve son yıllarda sıkça dile getirilen cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği hakkının Anayasa’da açıkça yer alması ve “LGBT bireylerin nefret Suçları Yasası’na dahil edilmesi olmak üzere toplam 10 hak katılımcıların eşit yurttaşlık taleplerini değerlendirmede referans olarak alınmıştır: Ülkemizde henüz yeni başlayan LGBT mücadelesi ve hak talepleri ancak en temel insan haklarını kapsadığından 10 madde ile sınırlandırılmıştır.

1. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği kavramlarının Anayasa’da yer alması
2. Yaşam hakkı
3. Çalışma hakkı
4. Eğitim hakkı
5. Aile kurma hakkı
6. Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı

7. Sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkı
8. LGBT bireylerin nefret Suçları Yasası'na dahil edilmesi
9. Kamusal Yaşama Katılım Hakkı
10. Özel hayatın dokunulmazlığı Hakkı

Olric/Eşcinsel Erkek

“Evlilik serbest olsun, hani kabullenelim. Herkes kabul etsin bizi. Hani gördüğünde ‘Aa bunlar gay mi’ diye konuşmasınlar. Kabullensinler bizi istiyorum. Bunu devletten istemiyorum, ülkemizden insanlarımızdan istiyorum. Bizi kabul etsinler, sonuçta onlarda iki göz varsa bizde de iki göz var. Aramızda bir fark yok. “

Eşit bir yurttaş olabilmek adına devletten sadece **evlilik hakkı** talep eden, devamında insanlardan **kabul edilmeyi** isteyen Olric'in yoğun bir dışlanmışlık duygusu hissettiği düşünülmektedir. Heteroseksizmin görünmez kıldığı, görünür oldukları zaman dışladığı, ötekileştirdiği, alay ettiği, hatta saldırdığı topluluğun bir üyesi olan Olric, tahakküm uygulayan bireylere **eşit** olduklarını anımsatmaktadır.

İlerideki insan anlatılarından birinde yine göreceğimiz, “ağaç kovuğundan çıkmadık, bizim de anne babamız var” ifadesine benzer “bizde de iki göz var” ifadesi, genelde “tahakküm” altında ezilen insanlardan duyulan, ezen kitleyi oluşturan bireylere “eşit” olduğunu, “insan” olduğunu, “farklarının olmadığını” ve “saygıyı ve kabulü hak ettiğini” sessizce bağırarak bir cümledir ve “içselleştirilmiş stigma” olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

Strapor/Tanımlamayan

“Benim kendi adıma bir talebim yok, gidip bir kadınla evlenmek gibi bir talebim yok, kendi kodumla ilgili taleplerim var, Ermeni'yim. Genelde LGBT bireylerin eşit yurttaşlığı için kırk fırın ekmek yenmesi lazım. Hep bahsedilen şu Adem-i merkeziyetçilik var ya. O Adem'i tanımlamaktan başlamak lazım belki. Önce Anayasa'da onu tanımlamak gerekiyor. Türkiye vatandaşı derken neyi kastettiği, hakkaten oraya ‘cinsel yönelimi fark etmeksizin’ [ibaresi] mutlaka kelime olarak girmeli. Ama hoş, Anayasa'da verilen bir sürü hakkın o kadar sınırlanmış, bitmiş ki. Protesto hakkın da var ama yasalarla yasaklanmış. Kırk fırın ekmekle kastım bu, Anayasayla izin verdiğini yasayla, yasayla izin verdiğini tasayla, tasayla verdiğini, önerge yönerge falan derken, sürekli verdiğini geri alan bir sistem. Dolayısıyla kırk fırın ekmek derken, kırk bin çeşit camiada bunun teker teker belirtilmesi gerekiyor,

ırkı, dil, din, cinsiyet, cinsel yönelim diye bahsedilmesi gerekiyor. Yani yasayla ve diyanet işleri var ya o cinayet işleri onun kapatılmasıyla. Yani bunun kale alınacak bir otorite olmaktan çıkarılması gerekiyor. İtalya’da Katolik kilise o kadar etkili ki kınıyor. En son gelen papa muhteşem bir herif çıktı. En son, tarihinde ilk defa papa şöyle bir açıklama yaptı: ‘Ben kimim ki cinsel yöneliminden dolayı yargıcam’ dedi çıktı. Orda da öyle kapandı gitti.”

Daha çok HIV enfeksiyonlu eşcinsel/biseksüel/trans bireylerle ilgili literatürde göze çarpan çift stigma (double stigma) kavramının, Strapor rumuzlu katılımcının yaşamında etkili olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde ne yazık ki bir küfür olarak kullanılmaya devam edegelen “Ermeni” kelimesi, katılımcının aidiyetini ifade ettiği kelime olmuştur. Yüz yıldır ülkemiz topraklarında sistematik bir kıyım uğratılan Ermeni kökenli yurttaşlar, halen ülkenin stigmatize edilen azınlık halklarından biridir. 2013 yılı itibariyle ülkemizde Ermeni yurttaşlar gizli biçimde kodlanmakta ve Resmi makamlarca gerekli görüldüğü takdirde bu bilgilere ulaşılmaktadır (Radikal Gazetesi, 2013). “Kimlik/açılma” bölümünde de yer verilen ifadelerinden anlaşılacağı üzere katılımcı, cinsel yönelimini kendisine yakın hissettiği insanlara açmakta, dolayısıyla toplumun genelinin stigmatize ettiği bu bilginin paylaşımı, istisnai durumlar dışında kendi kontrolünde kalmaktadır. Ama “Ermeni” kimliğine dair bilgi, katılımcının Devlet tarafından uygun görülmeyen hizmetlere erişimine engel olabilmektedir. Bu –gerçekleşmiş ise- “sergilenen stigma” ya da “kurumsal ayrımcılık” olarak değerlendirilmelidir. Diğer yandan bu tür bir ayrımcılığın yapılacağı beklentisi, “hissedilen stigmadır”. Aynı şekilde bunun bireysel formda sahnelenmesi de çok olasıdır. Aidiyetini toplumda dile getirdiği takdirde, tıpkı cinsel yönelimini dile getirdiğinde olduğu gibi “damgalanacak” ve stigmatize yaşantılara maruz kalabilecektir.

Katılımcı, belirlenen maddelerden ikisini karşılayan talepte bulunmuştur: “**Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ibaresi Anayasa’da yer almalı**” ve “**LGBT bireylere yönelik nefret suçları yasası**”. Ayrıca “kodumla ilgili taleplerim var” cümlesinden **eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkını** talep ettiğini çıkarsayabiliriz. Bunun dışında katılımcının sisteme dair ciddi güvensizlik beslediği görülmektedir. Sadece bunun olmasının da yetmeyeceğini düşünmektedir. “LGBT Bireylerin Siyasete Katılımı” başlığında, yurttaşlık haklarını dini referanslardan yola çıkarak biçimlendiren bir yönetim altında, LGBT bireylerin/hareketinin cephe kaybettiğini ve kaybetmeye devam edeceğini belirten katılımcı, bunun lokomotiflerinden biri olarak değerlendirdiği **Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kaldırılmasını** talep etmektedir. Diyanet İşleri/Cinayet işleri çağrışımla, din referansı ile işlenen nefret suçlarına gönderme yapıyor olması muhtemeldir ki Diyanet İşleri Başkanlığı

eşcinsellikle ilgili tutumunda bütün bilimsel gelişmelere rağmen bir değişiklik yapmamıştır. En son 2009'da açıkladığı şura kararında eşcinselliği “insan tabiatına aykırı, Müslüman tabiatınca hiçbir şekilde kabul edilemez” şeklinde nitelendirmiştir (KaosGL, 2009).

Katılımcının sağlık bölümünde alanı ile ilgili yaptığı yorumlardan ve stigmatik yaşantılara maruz kalan LGBT yurttaşlara haklarını aramaları yönündeki önerilerinden aktif yurttaş olduğunu çıkarsayabiliriz. Politik bir kimliği olduğu (Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi ve İnsan Hakları Derneği Üyesi) bilgisi de aktif yurttaş olarak değerlendirilebileceği görüşünü desteklemektedir.

Nuclear/Eşcinsel Erkek

*“Anayasa'nın maddeleri var ama şöyle şeyler eklenmesi lazım: Anayasa'nın hükümlerini uygulamayan hakimlerin, savcılarının bütün bu adalet..... nin hakkında ağırlaştırılmış hapis cezasına Çünkü gerçekten Anayasa'yı uygulamıyorlar, Anayasa uygulansa, darbe anayasası bile olsa içinde en azından 2004 'de eklenmiş 84. Madde var. Anayasa'mızda zaten bu var. Bizim Anayasa'mızın 84. maddesinde 'TC Anayasası maddeleriyle taraf olunan uluslar arası anlaşmaların hükümleri çelişirse uluslar arası anlaşmaların maddeleri esas alınır' diye bir madde var. Bütün insanlar eşittir, birincisi. BM sözleşmesinin birinci maddesi, **Anayasa'da da var bu, bütün vatandaşlar eşittir diye bir madde, bunu uygulamıyorlar ama. Birincisi bu anayasal hükmün uygulanması gerekiyor, aynı zamanda imzaladığımız anlaşmaların da gereği olarak bunun yapılması gerekiyor. Ancak yapılmıyor, bunun için ekstra bir madde konulması gerekiyor LGBT'ler hakkında. Bunun konulması için de meclisin bir bölümünün tabi imha edilmesi lazım, çünkü o kadar geri kafalı, o kadar çağ dışı insanlar var ki oturmuşlar, bön bön böyle saçma sapan şeyler yapıyorlar, hiçbir şekilde ülkeye yada ülke ekonomisine yararları yok, sadece özelleştirme ile ekonominin düzeleceğini sanıyorlar, özel sektöre o kadar çok devletin parasını gönderdiler ki özel sektör gelişme gösterdi tabi doğal olarak... Bu adamlarla Anayasa yapılamaz yani çünkü öyle maddeler eklerler ki, mesela idam çok korkunç çünkü hiç medeni değil ve bazı kişiler idam istiyor, siz yazmışsınız gördüm zaten, kafalarına göre insanları öldürtebilirler... Bunlarla aynı ortamda yaşamak istemiyorum ben, yurt dışına gideceğim ben. [Bu idam filan çıkırsa cinsel yöneliminden dolayı kendini tehdit altında görür müsün?] Tabii ki görürüm. Ben bu adamların Anayasayı değiştirmesinden korkarım, çünkü radikal İslamcılar LGBT'lerin öldürülmesini istiyor. Allaha inanmayanların öldürülmesini isteyen kişilerin LGBT'lerin öldürülmesini istemesi çok normal diye düşünüyorum.”***

Katılımcı, belirlenen ilkelerden ikisine denk gelecek taleplerde bulunmaktadır: “Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı” ve “Anayasa’da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yer verilmesi”. Ayrıca katılımcının, son zamanlarda ülke ikliminde dini referansların hakim olmaya başlaması ile LGBT bireylerin yaşam güvenliğine dair tehlikeler sezdiği de açıkça görülmektedir. İdam kararının yeniden gelmesi durumunda LGBT bireylerin de bu kapsama dahil edileceğinden endişelenmektedir; dolayısıyla “hissedilen stigma” olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcının siyasal yaşam bölümündeki ifadeleriyle birlikte düşündüğümüzde (bir partinin gençlik kolları toplantılarına katılımı, başka bir harekete yakınlığı, 1 Mayıs gösterilerine katılımı, gezi direnişine katılımı...vs), aktif yurttaş olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Albay/Eşcinsel Erkek

“Biz öncelikle nefret suçları yasasında LGBT’lere de yer istiyoruz. Yani yıllardır nefret suçlarını en çok dillendiren örgütlerden biriyiz, sadece buradan bahsetmiyorum, tüm Türkiye’deki gruplardan bahsediyorum, çünkü nefret cinayetlerine ve suçlarına en çok maruz kalan gruplardan biriyiz. Üstelik araştırmalar yapılıyor, komşunuz olmasını istemeyeceğiniz grupların başında biz geliyoruz yüzde seksenle ya da 75 le sanırım, yani en çok zarar gören biziz ama nefret suçları yasası hazırlandı AKP tarafından, CHP ve BDP’nin bütün önerileri reddedildi LGBT’ler dahil edilsin diye, işte dine sövmek, din adamlarına hakaret etmek, dini duyguları rencide etmek, yani bunlar zaten suç TCK’da, eğer nefret suçları yasası çıkaracaksan oraya isim yazmak lazım Ermeniler, Rumlar, azınlıklar, açık açık yazman lazım. Biz şimdi trans cinayetlerine gidip müdahil olmak istiyoruz, diyor ki, ‘senin bu davaya müdahil olman için hiç bir gerekçen yok’ diyor. Sıfatın yok bu konuda diyor. Taraf olamıyorsun. Nefret yasası, saldırıları yok etmeyecek belki ama azaltacak, çünkü daha fazla ceza alacak. Bir transı öldürürsen trans olduğu için, normalde alman gereken ceza 20 yıl, 30 yıl alıyorsun, mantığı bu. Yani seni ve senin gibi incinmeye açık grupları korumak için tasarlanmış. Fakat yokuz, en çok dillendiren biziz fakat yokuz. Ayrıca Anayasa’da “ayrımcılık” maddesine cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği maddelerinin eklenmesini istiyoruz. Gene ceza davalarında dayanak olsun diye, çünkü seni öldüren kişi diyor ki “Erkekliğime hakaret etti, ters ilişki teklif etti diyor, davaya bakan erkek, kanunları koyan erkek, uygulayanlar erkek, ömür boyu hapis yatması gereken, bir kızı 40 yerinden bıçaklamış, kıcına şişeyi kırıp sokmuş bir adam 9 yılda 10 yılda erkekliğine hakaret edildiği için, takım elbise kravat taktığı için iyi

*halden bırakılıyor. Tutuklandığında, içeri alındığında polislerin onlara ne kadar kahraman muamelesi yaptığını da gördük. ... Biz hakimin insafına kalmasın diye **hem nefret suçları yasasında hem Anayasa’da istiyoruz ‘cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği’ ifadesini.** Çünkü sadece cinsiyet kelimesi yetmiyor, kadın ve erkek için yeterli, aslında pratikte kadın için de yeterli değil, erkekler her zaman daha eşitler heteroseksüel ve Sünni erkekler, onun dışında kalan herkes açık hedef ve öteki.*

***Seks işçiliğinin bir meslek olarak tanımlanmasını** istiyoruz, çalışan diğer herkesin sahip olduğu haklardan yararlanmak istiyoruz, seks işçileri gün içerisinde çok fazla kişiyle ilişkiye giriyor, çok küçük bir kısmı evet haftada bir yapıp 1000 lira 2000 lira alıyor ama çok büyük kısmı 20 30 liraya yapıyor bunu. Para kazanması lazım, o insanların **HIV AIDS konusunda bilgilendirilmesi lazım**, ayrıca sağlıklı güvenli ortamlar olsun ki insanlar seni kondom kullanmaya zorlamasınlar, insanlar seni **öldürmeye çalışmasınlar**, insanlar senin paranı alıp sana şiddet uygulamasınlar. **Güvenli çalışma yerleri** gerekiyor, Türkiye’de 100 bin seks işçisi olduğunu tahmin ediyoruz, Ankara sanayi odası 3 yıl önce yaptığı araştırmada 100 bin seks işçisi olduğunu söylüyor. Üç bin küsürü resmi olarak genelevde, geri kalan doksan altı bin küsürü, sokakta, evde, güvensiz ortamlarda çalışıyor, işin tuhaf tarafı, biyolojik kadın seks işçileri bu kadar nefret saldırılarına maruz kalmıyor... Genelevlerde nefret cinayetleri olmuyor, birisi tokadı basıp kondom kullanmayacaksın diyemiyor, çünkü bağırınca birisi geliyor, **orada çalışmak istiyorlar, sigortalılar çünkü, emekli oluyorlar.** Geri kalan 96 bin kişi sokakta, her akşam vedalaşarak çıkıyorlar evden, hiç tanımadıkları insanları, internetten tanıştıkları insanları evlerine davet ediyorlar. Güvenli alanlar gerekiyor.*

*İngiltere’de seks işçileri sendikası var, sadece seks işçileri değil kucak dansçıları, erotik dansçılar, porno film çalışanları, bunların hepsi sendikalı. Başkanı da bir porno oyuncusu, seks işçisi. Kapitalizmin kalesi Amerika, önleyememiş, komunizmin kalesi Rusya, Çin önleyememiş, gelişmişlikle de ilişkisi yok, Kanada’da da var, Avrupa’da da var. Önlemek adına alınan tüm önlemler seks işçilerinin hayatını zorlaştırıyor, **ölümlere, yaralanmalarına, evsiz kalmalarına neden oluyor.**”*

Katılımcı belirlenen 10 ilkedden 6’sine karşılık gelen taleplerde bulunmuştur: nefret suçlarına en çok maruz kalan topluluk olarak “**nefret suçları yasasına LGBT bireylerin dahil edilmesini**” talep etmektedir. **Anayasa’nın eşitlik maddesine “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği” ibaresinin eklenmesini** talep etmektedir. “Sünni ve heteroseksüel erkekler dışında kalan vatandaşların her zaman daha eşit olduğunu, geri kalan yurttaşların açık hedef

ve öteki haline getirildiğini” ifade eden katılımcının **eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkını** talep ettiğini çıkarsayabiliriz. “Seks işçiliğinin bir meslek olarak tanınmasını istiyoruz” ifadesinden **çalışma hakkını** ve “HIV/AIDS konusunda bilgilendirilmeleri lazım” ifadesinden de **sağlık hakkı** talep ettiğini çıkarsayabiliriz. “Seks işçiliğinin önlemek için alınan taleplerin öldürülmelerine, evsiz kalmalarına neden olduğu” ifadesinden **yaşam hakkı** ve ayrıca –diğer 19 ilke arasında olan- **barınma hakkı** talep ettiğini çıkarsayabiliriz. Yine seçilen ölçütler arasında bulunmayan ama Yogyakarta İlkeleri arasında yer alan “**sosyal güvenlik ve diğer koruyucu tedbirleri**” seks işçileri için talep ettiğini görmekteyiz.. Bunlar dışında katılımcı, LGBT cinayetlerinde sıklıkla kullanılan “haksız tahrik indiriminin” uygulanmamasını talep etmektedir.

Katılımcının, LGBT hakları için mücadele veren bir derneğin yönetiminde olduğu, 92 yılından bu yana LGBT bireylerin gerçekleştirdiği eylemlere aktif katılımı da göz önünde bulundurulduğunda “aktif yurttaş” olarak değerlendirilmesi mümkündür. Diğer yandan aktif bir yurttaş olarak örneğin sağlık alanında yaşadığı ayrımcılıkları yetkili mercilere taşımadığı da görülmektedir. Bu durum, hissedilen stigma ile açıklanabilir; yani şikayet etse dahi ayrımcı uygulamanın cezalandırılmayacağı düşüncesiyle. Bu kabulleniş, hak(sızlık)ların yerinde sayması da demektir ve bu açıdan aktif yurttaşlıkla örtüşmemektedir.

Süleyman Kargı/Eşcinsel Erkek

*“Mesela evlilik hakkı Türkiye’de aramıyorum, benim aradığım şeyler çok daha farklı. Diyarbakır’da **insanlar öldürülmesin istiyorum**. Kız çocukları, çocuklar evlendirilmesin, ben bunu istiyorum. LGBT’ler biz zaten rahatız, ben hakkımı arayan bir insanım ama **hakkını aramayan insanlar var. Çocuklara önce sahip çıkılması lazım. Eşcinsel, LGBT çocuklar da var, çocukları korumamız lazım. Biz sokakta öpüşüyoruz, içiyoruz, polisle gerekirse münakaşa ediyoruz ama çocuklar hiçbir şey yapmıyor. Yani sadece LGBT’ler olarak değil, bütün toplum olarak **nerede ezilenler varsa oraya yoğunlaşmamız lazım**. Hep söylüyorum, Soma için onur yürüyüşünde bir şey yapalım. 301 cam kavanoz bulabilirsek yapıcaz.”***

Katılımcının talepleri ilk bakışta LGBT bireylerle ilgisiz talepler gibi görünse de, “Nerede ezilenler varsa oraya yoğunlaşmamız lazım” ifadesinden yola çıkarak değerlendirme yapıldığında LGBT bireyler de dahil olmak üzere tüm insanlar için **yaşam hakkı** talep ettiği çıkarsanabilir. Ayrıca “ben hakkımı savunuyorum ama savunamayanlar var” ifadesinden **eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı** talep ettiği çıkarsanabilir. Genel olarak çocuklar, özel olarak “LGBT çocuklarla” ilgili ifadesinden de **eğitim hakkı** talep ettiği çıkarsanabilir.

Diğer yandan “Ben evlilik hakkı Türkiye’de aramıyorum” ifadesinden, şu anda bunu “ütopik” gördüğünü düşünebiliriz.

Katılımcı LGBT örgütleri için mücadele veren bir yapılanmaya üye olmakla birlikte, adalete, sağlığa, işe erişirken ya da kamusal alanda stigmatik yaşantılara maruz kaldığında herhangi bir karşı çıkışta bulunmamış, şikayet mekanizmalarını kullanmamıştır. Bu durumda, tıpkı Albay’ın durumunda olduğu gibi heteroseksizmin adalet kurumunda da yaygın olduğunu ve kurumsal ayrımcılığa uğrayacağını düşünüyor olması haliyle hissedilen stigma yaşıyor olması mümkündür. Pasif yurttaş kategorisinde değerlendirilebilir.

Eee/Biseksüel Kadın

*“Eşcinsel evliliklerin Türkiye’de de olması gerekiyor. Okulda seminerler verilmeli ama önce öğretmenlere. Bu konuda karşı çıkmamaları, dalga geçmemeleri, hastalık olduğunu düşünmemelerine dair. Daha sonra kesinlikle öğrencilere bilgi verilmeli arkadaşlarını dışlamamaları için. Normal bir şey olduğunu kabul ettirmeleri gerekiyor bence. Ki ailelere de, böyle çocuğu olanlara baskı yapmamaları gerekiyor. Çünkü onlar baskı yaptıkça psikolojilerini bozuyorlar, düzeltmeye çalışıyorlar. Çocuklarıdır tamam, böyle olmasını istemiyorlar belki ama onların elinde değil bu sonuçta. Kesinlikle öğretmenlere ailelere ve öğrencilere seminer verilmesi gerekiyor. Önce velilere verilmesi gerekiyor, çünkü onlar baskı yaptıkça daha kötü oluyor. İnsanların durumları, hani ne yapıcını şaşıyor, iki arada bir derede kalıyor. Çünkü içindeki farklı insan, dışındaki farklı insan, kabul edemiyor, **bir bedeninin içinde hapsolmuş hissediyor kendini**. Ailesi de baskı yapıyor, değiştiremiyor kendini. **Devlet bunun normal bir şey olduğunu halka bildirmeli, halkı bilinçlendirmeli**. Türkiye’nin bir gerçeği bu onlar kabul etse de etmese de. TV’de o kadar abuk subuk program varken bu konuda seminerler verilmesi lazım. Yolda bir trans, travesti ya da lezbiyen dışarıdan belli oluyorsa, bakıyorlar, laf atıyorlar... Göze batıyorsan direkt damgayı basıyorlar. Görmezden geliyor çoğu. Arkadan biri laf atıyor, görmezden geliyor, üzerine git. **Çok gördüm yüzüncü yılda travestilere polisin copla daldığını.**”*

Katılımcı Yogyakarta ilkelerinde yer alan maddelerden, spesifik olarak ikisinden bahsetmiştir: İlki **aile kurma hakkı (eşcinsel evlilikler)**, ikincisi **eğitim hakkı**. Bunun dışında “Çok gördüm polisin travestilere copla daldığını” cümlesinden, seçilen 10 madde içerisinde yer alamayan ama diğer 29 madde arasında bulunan **“insanlık dışı ve onur kırıcı muameleye tabi tutulamaz”** biçimindeki temel insan hakkını talep ettiğini çıkarsayabiliriz.

Katılımcı devletin eşcinselliğin hastalık olmadığı konusunda halkı bilinçlendirmekten sorumlu olduğunu belirtmiştir. Onur konusu dile getiren tek katılımcıdır.

Katılımcı, maruz kaldıkları stigmatik tavırlara hiçbir tepki vermeyen, kafasını önüne eğip giden kimliği görünür LGBT bireylere öfkelidir: “Üzerine git” demektir. Kendi yaşantıladığı stigmatik tavırlara aktif tepkiler vermektedir. Herhangi bir örgüte aidiyeti yoktur, politik kimliği yoktur. Ama aktif yurttaş olduğu düşünülmektedir.

Hikmet Benol/Trans Erkek

“[Eşit bir yurttaş olduğunu düşünüyor musun?] Ne yaparsam yapım kadın kimliğine sahibim. O nedenle eşit olduğumu düşünmüyorum. [Dünya’dan örnekler vermem sonucunda] Burası Türkiye, bizde devlet eşcinselliği hastalık olarak görüyor vee önlemek istiyor.[Eğitim alanında neler yapılabilir mesela?] Sadece bilgi vermek, ilk olarak hastalık değil, psikopatlık, sapıklık değil yönelim olduğunu öğretmek lazım. Bir kitapçıya girdiğimde 100 kitaptan ancak üç tane buluyorum eşcinsellikle ilgili.”

Katılımcının “Ne yaparsam yapım, kadın kimliğine sahibim, o nedenle eşit olduğumu düşünmüyorum” ifadesi” içselleştirilen stigma” göstergesidir. “Her şeyin mümkün olabileceği ya da hiçbir şeyin mümkün olamayacağı durumları” anlatırken kullanılan “Burası Türkiye” kalıbına, ikinci hali anlatırken kullanılması durumunda, büyük ölçüde, “öğrenilmiş çaresizliğin” (learned helplessness) eşlik ettiği görülür. Sürekli stresle ve engellemelerle karşılaşan insanlar sıklıkla depresyon geliştirir, kaderciliğe yönelir, sorunları çözme konusunda bir şey yapamayacağına inanır. Bu kaderci bakış, yurttaş olma bilincinden ziyade “tebaa” ya da “reaya” kavramlarıyla ilintilidir. Yani yetkenin verdiği kadarıyla yetinme. Katılımcının uzun örnekler ve yönlendirmeler sonucunda [farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip olmanın] “hastalık değil, psikopatlık değil yönelim olduğunu öğretmek lazım” dediğini görüyoruz. Bu nitelendirmeler anımsanacağı üzere annesinin kendisi için kullandığı stigmaldır: Hasta, sapık, psikopat.

Katılımcı LGBT bireylerin hakları için mücadele veren bir örgüte üye olmakla birlikte, Türkiye’deki LGBT bireylerin durumu ile ilgili, kabulleniş ve umutsuzluk içerisindedir. Bu nedenle pasif yurttaş olarak değerlendirilebilir.

Selim Işık/Trans Kadın

“Devlet, insanların tek tek kafalarına girip kafa yapılarını değiştiremez ama yasalar koyabilir. Yarın bir gün ben devletin karşısına çıktığımda, tacize uğradığımda ya da polis beni darp etti ben transım dediğimde beni göndermemesi lazım. O polisin ceza

*alması lazım. [Şimdi gönderir mi?] Kesinlikle. Translığımı bırakın mini etekle tacize uğradığımda polis beni suçlar. [Trans olman ne fark ettiriyor ki polisin gözünde?] Daha bir nefretle, yani **kadın olarak seks objesi polisin gözünde, trans olduğunda seks objesi artı nefret**. Yani işin içerisine sadizm giriyor. Hem tecavüz ederim hem döverim. Polisin bizi, LGBT'leri, transları, kadınları koruması gerekirken.... Bu algı değişmeli. Translar işe girebilmeli. **Transa iş vermeyip, onu işinden çıkarıp, onu buna zorlayıp, ardından ceza kesiyorsan bu iş baştan aşağı yanlış**. Çok zor. Devletin şanslı olanları da şanslı olmayanları da [fiziksel görünüş anlamında trans olduğu fark edilen ve edilmeyen üzerine] koruması gerekiyor. İnsanların LGBT bireylere **saygı** duymasını isteriz. Hani denir ya “ağaç kovuğundan çıkmadık”. Biz oradan çıkmadık. Bazılarımızın anne babaları çok saygın konumdalar bazılarımızın değil. Ama ne olursa olsun o kişiler yalnız değil, **onların bir ailesi var**. İnsanlar bunu unutuyor. **Yaşam hakkına saygı [istiyoruz].”***

Katılımcı spesifik olarak üç hak talep etmektedir: **Yaşam hakkı, çalışma hakkı ve eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı**. Katılımcı ayrıca polisin suç işlemesi durumunda şikayet mekanizması kullandığında, ayrımcı uygulamaya maruz kalacağını, şikayet ya da tanıklığının önemsenmeyeceğini düşünmektedir (hissedilen stigma). Benzer biçimde mini etekle tacize uğradığında polis tarafından suçlanacağını düşünmektedir (hissedilen stigma). Bahsedilen her iki durum da, “kurbanı suçlama” fenomenini akla getirmektedir. İnsanların yaşamda hak ettikleri şeyleri yaşadıklarını savunmak şeklinde tanımlanabilecek savunmacı ve yanıltıcı bir yükleme olan (Budak, 1998, s.15) “Adil dünya inancı (belief in a just world)”, darp, tecavüz gibi yaşantılarda, kurbanın suçlanmasına neden olur ve maalesef toplumumuzda oldukça yaygındır.

Katılımcı LGBT hakları için mücadele eden bir örgüte üyedir. Politik konuları takip etmektedir. Ama cinsiyet kimliğinden dolayı yaşayacağı ayrımcılığı düşünerek (hissedilen stigma) hiçbir kamu kurumuna ya da kimliğini göstereceği hiçbir yere gitmemeyi seçmektedir. İnsanlar kimliğini göreceği ve sandık görevlilerinin stigmatik tavrına maruz kalacağı düşüncesiyle (hissedilen stigma) oy kullanmamıştır. Pasif yurttaş olarak değerlendirilebilir.

Turgut Özben/Eşcinsel Erkek

*“Eşcinsel hakları **nefret suçlarına girmeli, eşcinsel evlilikler** çıkmalı ve bu eşcinsellere yapılan şeylerin tam bir cezası kesilmeli. Çünkü sokaklarda onların izniyle binlerce transeksüel dolaşüyor ve günde birkaç kişi çok da kolay bir şekilde*

bıçklanarak öldürülüyor. Ve bu, bir bıçak darbesi de değil. 30-40 bıçak darbesi. Öyle bir nefret içlerinde barındırıyorlar ki ve bu çok kötü bir şey.”

Katılımcı iki ilkeyi spesifik biçimde talep etmektedir: **LGBT bireylerin nefret suçları yasası kapsamına alınması** ve **eşcinsel evliliklerin yasalaşması**. Diğer yandan trans cinayetlerini dillendirmesinden yola çıkarak, **yaşam hakkı** talep ettiği çıkarsanmaktadır.

Katılımcı LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üyedir. Bununla birlikte evi, arama kararı olmadan arandığında, polis tarafından tehdit edildiğinde, eşyaları karıştırıldığında, kamusal alanda fiziksel saldırıya uğradığında önemsememiş ve şikayet başvurusunda bulunmamıştır. Pasif yurttaş olarak değerlendirilebilir.

Halit Ayarç/ Eşcinsel Erkek

*“Evlilik hakkı istiyorum. Haklarımızı alabilmek bizim elimizde, yani evlilik gelmesi tek başına yeterli değil. Az önce size de söyledim. Ben oldu da bir hemcinsimle evlendim ve seyahat firmasıyla yolculuk yapıyorum. O an olur ya **ayrımcılığa maruz kalırsam bizi yasal olarak koruyacak hakları isterim**. Örneğin ben evlenicem insanla bir yat turunda evlenmek istiyorsam, düğün salonunda evlenmek istiyorsam, oraya gittiğimde o kişinin bana yasal olarak hiçbir problem göstermemesi lazım. Evlilik ve alt yapı öncesinde kurumların hazırlanması gerekiyor. Bu kabinenin görevi öncelikle onlar koyduğu zaman, bu istense de istenmese de evet belki [yasanın] geçmesinden beş yıl sonra, belki o yasayı yapanın torunu görecektir bunun halka yayıldığını ama üsttekilerin adım atması gerekiyor. Onun için de bizim gibi sivil toplum örgütlerinin ittirmesi lazım.”*

Katılımcı iki talebi net biçimde ifade etmiştir: **Aile kurma hakkı** ve **eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı**. Katılımcı, eşcinsel evliliğin yasalaşmasının yeterli olmadığını belirterek, yaşayabileceği olası kurumsal ayrımcılıklara karşı da (hissedilen stigma) devletten koruma beklemektedir. Katılımcının “haklarımızı almak bizim elimizde” ifadesi, hakların toplumsal mücadeleyle kazanılmasına dayanan **aktif yurttaşlık** kavramına güzel bir örnektir.

Karadut/Lezbiyen

“Evlenmeye kalksam evlenemiyorum. Çocuk evlat edinmeye kalksam vermezler, normalde tek kadınlara veriliyo ama yönelimimi öğrenseler vermiceklerine eminim bir şekilde. Bir şekilde polis gücüyle filan bir şeye girsem, karşılaştım ya da adli bir durum olsa, bunu öğrendiklerinde ayrımcılığa maruz kalacağımı düşünüyorum. En azından alay ediceklerini, aşağılayacakları filan düşünüyorum. Yani bu tip devlet

mekanizmaları ile ilgili bir şey olduğunda ayrımcılığa uğrayacağıma eminim. Ama bunun dışında normal hayatımda eşitmişim gibi görünüyo yani.

Anayasa'ya bu cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin girmesi. Hani her şey eşittir filan var ya oraya. Girmesi yetmez uygulanması lazım. Ütopik ama evlilik ya da partnership gibi bir şey olması lazım, evlat edinme hakkının verilmesi lazım. Bir sürü yasal düzenlemenin yapılması gerekiyor. Bunun için de öncelikle tabii gay ve lezbiyenlerin var olduğu, insan olduğu, eşit olduğunun bütün toplum tarafından da bir şekilde kabul edilmesi gerekiyor. Bu da bizim toplumda biraz zor yani. Birçok şey sonuçta birebir insan ilişkilerinde geliyor ve sokakta yaşıyor. Sonuçta ayrımcılık, yasalar kağıt üstünde kaldığı sürece devam edecektir.”

“Normal hayatımda eşit yurttaşmışım gibi görünüyor” diyerek evlenemeyeceğini (sergilenen stigma), çocuk evlat edinemeyeceğini (sergilenen stigma), devletin mekanizmaları ile ilgili bir şey olduğunda ayrımcı uygulamalara maruz kalacağını düşündüğünü (hissedilen stigma) ifade eden katılımcı, iki talebi açıkça ifade etmektedir: **Anayasa'ya cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ibaresinin girmesi** ve ilkelerde **aile kurma** ana başlığında yer alana, evlilik ya da partnership müessesesi ve evlat edinme hakkı. Devlet mekanizmaları ile ilgili söyleminden de **eşitlik ve ayrımcılığa uğramama** talebi çıkarsanabilir.

Katılımcı yüksek lisans yaptığı sırada, bir yıl LGBT Öğrenci Derneği üyeliği yaptığını, onur yürüyüşlerine katıldığını belirtmiştir. Bunun dışında haklar için mücadele ettiğine dair herhangi bir veri sunmamıştır. Bu nedenle aktif yurttaş-pasif yurttaş nitelendirmesi yapılamamaktadır.

Sedgewich (1993), toplum tarafından bazı haklar verilerek tolerans gösterilen gay ve lezbiyenlerden **iyi yurttaş** olarak homoseksüelliği özendirilmemelerinin veya çocuk büyütürken sayılarını artırmamalarının beklendiğini belirtir. Oysaki Patterson (2006) tarafından yapılan araştırmada gay ve lezbiyen çiftlerin çocukları ile heteroseksüel çiftlerin çocukları arasında, psikolojik iyilik (öz-saygı ve kaygı), okul başarısı, aile ile ilişkiler ve son 18 ayda yaşanan flörtler ve ilişkiler açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır (Patterson, 2006).

Beyaz Mantolu Adam/Eşcinsel Erkek

“Devletten hiçbir şey beklemem, çünkü annem hiçbir şey anlamaz, sadece annemin şeyi [Yani nasıl bir ülke olsa LGBT bireyler rahat ederdi? Sen rahat ederdin?] Mesela, uuu, valla hiçbir şey diyemecem, hiçbir şey aklıma gelmiyor. [Yani LGBT

bireyler için devlet mesela sığınma evi açsın ister miydin?] İsterdim, ha o konuda evet, gaylere yardım etsin.”

Aile içerisinde cinsel yöneliminden dolayı uzun süredir fiziksel (dayak, tokat), sözel (aşağılama, küfür) ve duygusal (eve kilitleme, tecrit, iletişim kurmama) şiddete maruz kalan katılımcının hiçbir eşit yurttaşlık talebi oluşturmadığı ve hatta üzerine düşünmediği açıkça görülmektedir. Hikmet Benol rumuzlu katılımcıya hakim olduğu düşünülen “öğrenilmiş çaresizlik” ve kadercı bakış açısının, bu katılımcı için de geçerli olduğu düşünülmektedir. Yurttaşlık bilinci açısından ise her iki katılımcının da, hakları devletin bahsettiği **pasif yurttaş** kategorisine girdiği düşünülmektedir.

Kelimeler Albayım/Trans Kadın

*“Bir kere **cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin Anayasa’ya girmesi**. Hepimizin talebi o. Bu olduktan sonra gerisi de gelecek hani, güvenliğimiz sağlanır, sokağa da çıkarız ama temel olarak bu bir girmeli. Bu **cinsiyet düzeltme sürecinin kolaylaştırılması** olabilir [uzun es] **Güvenlik** önemli bence, **trans cinayetleri** çok fazla. Ben seks işçisi değilim ama ben de tehlikedeyim gece. Hepimiz tehlikedeyiz. Senin ne olduğunu az çok anlayan biri tarafından tehlikedeyiz yani . Daha çok kayrılmamız gerektiğini düşünüyorum diğer vatandaşlara göre [pozitif ayrımcılık]*

Katılımcı, referans olarak seçilen 10 ilkedden: **cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin Anayasa’ya girmesi** ve **sağlık hakkı** olmak üzere ikisini talep etmiştir Diğer yandan Yogyakarta ilkelerinde yer alan **kişi güvenliği hakkı** ve **dolaşım özgürlüğü hakkı** da talepleri arasındadır. Trans cinayetlerine dair ifadesinden “**yaşam hakkını**” talep ettiği çıkarılabilir. Kamusal alan bölümünde, maruz kaldığı stigma yaşantılarından bahsederken çetelerin sözlü ve fiziksel saldırısına maruz kaldığını [Sergilenen stigma] ve bir daha yürümediğini (Hissedilen Stigma) anlatan katılımcının, güvenlik talebini altını çizerek dillendirmesi önemlidir. Kendini güvende hissetmek, insanın en temel gereksinimlerinden biridir. Ayrıca katılımcı pozitif ayrımcılık ve cinsiyet değiştirme operasyonlarının standardize edilmesini beklemektedir.

Güneş/Biseksüel Erkek

“[Eşit yurttaş olduğunu düşünüyor musun?] Tabii ki. Bununla birlikte bunun hak edilen bir şey olduğuna inanıyorum. İnançlar çok önemli. Yani insanın kendiyile ilgili inançları çok önemli. Neye inanıyorsan onu yansıtıyorsun zaten. İnançlar senin yansıtıcın. Yani sen eşit bir yurttaş olduğuna inanıyorsan, öylesin zaten. Bunla birlikte

inanmıyorsan değilsin zaten. [Eşcinsel olduğu için işinden atılan polis, federasyondan atılan hakem. Devletin savunmaları komedi...] Herkesin bulunduğu alan itibariyle bir boyut ta söz konusu. Bir de şey var yani, çoğu mesleği kadınlar da yapamıyor ve yaptıklarında bazı şeylerle karşı karşıya kalabiliyor. Bu bir seçimdir diye düşünüyorum ben. Sonuçta her mesleğin kendine göre bazı şeyleri vardır. Yani zaten açık bir eşcinsel olmak demek, şey gibi. Yani bir kadın yatak odasındaki bütün fantezilerini herkese anlatmıyor. Bunun gibi yani bazen bazı şeyleri kanırtmanın da anlamı olmadığını düşünüyorum. Bununla birlikte öyle feminen erkekler var ki ortalıkta heteroseksüel olarak geziniyorlar kadın yani, hissediyorsun ama sorarsan heteroseksüel. Amenna diyorsun, geçiyorsun. Birazcık da insanın yarattığı imaj önemli, neyi nasıl ortaya koyduğu önemli. [sen burada daha çok bireyleri sorumlu tutuyorsun, devleti anlayışı değil de bireyi sorumlu tutuyorsun.] Yani anlayış değişir, bununla birlikte anlayışın değişmesi için öncelikle insandaki tutum ve davranışların netleşmesi gerekiyor. Benim burada suçladığım bir şey yok, tabii ki de mikro gibi makro da önem arz ediyor. Bununla birlikte makro boyutta bir şeyi ele alabilmek için öncelikle mikro boyutta çözülmeyi sağlamak gerekiyor. Yani bu süreci yaratan tam olarak ne? [Biz bunu ataerkil, erkek egemen, çocuğu da kadını da Çingene'yi de, LGBT'yi de ezen.... sisteme bağlıyoruz] Çoğunluğun dışında kalmayı seçen insanlar bir seçim ışığını gerçekleştirirler. Madem bir seçim yapıyorlarsa onlar reformist insanlardır. Devrimci insanlardır, o zaman bu bir sorumluluktur. Yani bunu nasıl taşıdığın önemlidir, bunu nasıl ortaya koyduğun önemlidir. (sergilenen ve içselleştirilmiş stigma) **O yüzden genel çemberin dışında kalmayı seçiyorsan, ben bu çemberin dışına çıkıyorum diyorsan zaten bazı şeyleri göze almak gerekiyor. Bence. Ha bununla birlikte hakkını kazanman için öncelikle senin hakkını idrak etmiş olman gerekiyor. Bununla ilgili çalışmalar yapılır, ama en ufak şeyde "bak işte ben" diye kurban psikolojisine de girmemek gerekiyor. Sistem bana zarar veriyor, izin vermiyor, yapamıyorum, [demekle] olmuyor... Yani belki yaşam yuvanda polis olmak yoktur belki adamın canım.... [tamam da iki spesifik bir şey istemiyor musun: ne bileyim yaşam hakkı garantiye alınmalıdır, nefret suçları...gibi] Mutlaka bununla birlikte üst bir şey yapabilir de insanın hak edişi önemli. İnsanın hak edişinin olmadığı yerde üst ne yaparsa yapsın, kişi yine onu kendine getirecek"**

Kendisini eşit yurttaş olarak gördüğünü ifade eden katılımcının oldukça subjektif yanıtlar verdiği ve herhangi bir talepte bulunmadığı bireysel kabulleri ve güçlenmeyi öncelendiği görülmektedir. Sergilenen ve hissedilen stigma yaşaması, farklı olma çabası ve diğer LGBT bireylere yönelik net olmalarını beklediği gözlemlenmektedir. Bir kişisel gelişim

koçu olan katılımcı, bireyin kendini gerçekleştirme, iç huzurunu bulması gibi hedeflerle insanlara profesyonel yardım sunmaktadır.

Ülkede yaşayan her LGBT bireyin profesyonel yardım olarak, mütemediyen sergilenen bireysel ve kurumsal stigma ile baş etmesi imkan dahilinde değildir. Diğer yandan tıpkı **yurttaşlık ödevlerinde** olduğu gibi **yurttaşlık hakları** da hak edilen bir şey değildir: insanlar askerlik yapmayı hak etmez, vergi vermeyi hak etmez, sigorta primleri ödemeyi, oy vermeyi ya da trafik kurallarına uyma zorunluluğunu hak etmez. Dolayısıyla **yurttaşlık hakları** bireysel biçimde hak edilen bir şey olarak değerlendirilemez.

Katılımcı, yurttaşlığı, hakları bireysel bir mesele olarak algılamaktadır ve LGBT olmayı “seçim” olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla bunu seçtiğine göre, başına gelecekleri de biliyorsun şeklinde yaklaştığı düşünülmektedir. Pasif yurttaş olarak değerlendirilebilir.

Mavi/Eşcinsel Erkek

“Eşitlik, var olan hakkımı istiyorum, kimliğimden dolayı dezavantajlı duruma düşmek istemiyorum. Nefrete karşı ya da ayrımcılığa uğramamaya karşı, hükümetin, yönetimlerin, kurumların çalışma yapması, heterolar evlenebiliyorsa, çocuk edinebilme hakkına sahipse bu da bizim doğal hakkımız ama elimizden alınmış durumda. Evleneceğimden değil sadece bu haksızlık ve sistemin beni köşeye sıkıştırdığını hissetmek istemiyorum. LGBT kültürü destek hattı oluşturulmalı öncesinde, LGBT alanında çalışmalara destek verilmeli”

Katılımcının 3 temel hakkı talep ettiği görülmektedir: **aile kurma** (evlenme ve çocuk edinebilme hakkı), **nefret suçuna karşı korunma hakkı** ve **eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkını** talep etmektedir. Bunlar dışında katılımcı LGBT kültürü destek hattı ve LGBT alanında çalışmalara destek verilmesini istemektedir.

Katılımcının Antalya'daki örgütlenmeyi oluşturduğu, üniversite'de eylemler organize ettiği, kendi bölümünde öğrencileri bilinçlendirdiği düşünüldüğünde aktif yurttaş olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcının “var olan hakkımı istiyorum” ifadesi, önemlidir. Var olan ama bir zümre tarafından gaspedilmiş, çalınmış hakkını talep etmektedir. Sahibine hakkın geri verilmesini istemektedir. Bu bir lütuf değil, bağış değil, ihsan eyleme değildir. gaspedilen hakkın sahibine iadesidir.

Gülşen rumuzlu katılımcı ile önceden hazırlanan soru formunda yer alan eşit yurttaşlık taleplerine dair maddeler, basitçe anlatılarak birlikte doldurulmuştur. Katılımcı hazırlanan tüm maddelere “kesinlikle katılıyorum” cevabı vermiştir.

Kendilerine dağıtılan ölçeği dolduran 11 katılımcının 9’u, soru formunda sunulan 12 maddelik “taleplerin” tamamı için “kesinlikle katılıyorum” yanıtı vermiştir. İstisnai iki katılımcıdan biri olan Albay sadece “LGBT bireylerin seçim süreçlerine dahil edilmeleri için kota konulmalıdır” maddesine “katılıyorum”, diğer maddelerde “kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaret etmiştir. Diğer katılımcı Hikmet Benol ise “Ceza yasası ve mevzuatta geçen genel ahlak, utanç, iffet gibi belirsiz kavramlar tanınmalı ve homoseksüelliğin kriminalize edilmesi önlenmelidir ve “LGBT bireyler kentlerin planlanma ve karar alma süreçlerinde söz sahibi olmalıdır” seçenekleri için “kararsızım”, diğer on madde için “kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretlemiştir.

”**Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ibaresinin Anayasa’da yer almasını**” talep eden katılımcılar, *Straphor*, *Nuclear*, *Albay*, *Karadut* ve *Kelimeler Albayım*’dır. Katılımcılardan ikisi LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye, üçü değildir özellikle basında en çok dillendirilen ve göze çarpan hak olmasına rağmen LGBT bireylerin (özellikle bir örgütte mücadele verenlerin) sadece 5’inin bunu talep etmiş olması ilginçtir. Basını takip etmedikleri, anayasal hakları üzerine konuşmadıkları, mücadelelerini daha çok görünürlük üzerine yoğunlaştırmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Anayasa’nın Eşitlik ilkesini düzenleyen onuncu maddesinde kendilerine yer bulmak isteyen LGBT bireyler, maalesef iki partinin reddetmesi sonucunda geçtiğimiz yıl, kanunlar önünde eşit olmadıklarını bir kez daha öğrenmiş oldular

Yaşam hakkını talep eden katılımcılar, *Albay*, *Süleyman Kargı*, *Selim Işık*, *Turgut Özben* ve *Kelimeler Albayım*’dır ve tamamı LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üyedir. Yaşam hakları konusunda en çok saldırıya uğrayan 4 katılımcıdan 3’ü yaşam hakkını talep etmiştir. Yaşam hakkının cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden daha sonra gelmiş olması, durumlarının ve kimliklerinin toplum ve yasalar tarafından kabulünü önceledikleri şeklinde değerlendirilebilir.

Çalışma hakkını talep eden katılımcılar, *Albay* ve *Selim Işıktır* ve her ikisi de LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üyedir.

Yurttaşlık statüsü, en azından batı toplumlarında, erkek egemen olduğu kadar kurumsallaşmış heteroseksüellikle de ilişkilidir. Bu da LGBT bireylere karşı kurumsal

ayrımcılıkların sahnelenmesine neden olur. LGBT bireyler işe alınmaz, işten atılır, işverenleri ya da yöneticileri LGBT olmadığı sürece görünür kimlikle çalışamaz.

Eğitim hakkını talep eden katılımcılar, *Süleyman Kargı* ve *Eee*'dir ve biri üye, diğeri değildir. Eğitim hayatında LGBT kimliklerinden dolayı çeşitli stigma sahnelemelerine maruz kalan ve bundan dolayı örgün eğitim hayatını sonlandıran katılımcıların bu hususta herhangi bir talebi dillendirmemeleri ilgi çekicidir. Eğitim hakkı talep eden iki katılımcı da örgün eğitim almışlardır.

Aile kurma hakkını talep eden katılımcı sayısı az değildir, *Mavi, Olric, Eee, Turgut Özben, Halit Ayarcı* ve *Karadut*'tur. Katılımcılardan üçü LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üyedir, üçü değildir. bunlar dışında iki katılımcı Türkiye'de ütopyik buldukları için bunu dillendirmişler ama talep etmemişlerdir.

Sivil, politik ve sosyal haklar bütünü olarak tanımlanan geleneksel ve egemen yurttaşlık modelinde, lezbiyen ve gaylerin sadece kısmi yurttaşlar oldukları ve belirli haklardan yararlandırılmayacakları söylenebilir (Richardson, 1998). Karadut'un "*görünüşte eşitmişim gibi*" cümlesiyle açıkladığı bu modelde gay ve lezbiyenler aile kuramaz, evlat edinemezler.

Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkını talep eden katılımcılar, *Mavi, Nuclear, Strapor, Albay, Süleyman Kargı, Selim Işık, Halit Ayarcı, Karadut* ve *Kelimeler Albayım*'dir.

Katılımcılar arasında en sık dillendirilen hak olmuştur bu. Yaşamlarının her alanında ayrımcılığa uğrayan açık kimlikli LGBT bireyler ve açık kimlikle yaşamadığı için bu ayrımcılıklara uğramayan ama zaten bunu bildiği ve bundan kaçınmak için kimliğini açmayan LGBT bireylerin ortak dillendirdikleri talep olmuştur.

Sağlık Hakkını talep eden katılımcılar *Albay* ve *Kelimeler Albayım*'dir. Sağlık hizmeti alırken ciddi stigmatize tepkilere maruz kalan katılımcıların talep etmediği görülmüştür.

Nefret Suçları Yasası'na LGBT bireylerin dahil edilmesi talebini ifade eden katılımcılar, *Mavi, Strapor, Albay* ve *Turgut Özben*'dir. Katılımcıların 3'ü LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üye, biri değildir. Yine katılımcılar arasında sırf LGBT olduğu için kamusal alanda nefret suçlarına maruz kalan ama bu talebi dillendirmeyen katılımcılar bulunmaktadır.

Yurttaşlık statüsü heteroseksüelile ile ilişkilendirildiğinde, tehditkar ve meydan okuyan bir hale gelir (Richardson, 1998). Yıllardır her yerde nefret suçlarına maruz kaldığı

halde LGBT bireylerin, nefret suçları yasasına dahil edilmemesi, bu tehditkar, can güvenliğini tehdit, yaşam hakkını ihlal eden, kamusal alana çıkma hakkını engelleyen halin resmi makamlarca onaylandığı anlamına gelmektedir. Devlet taammüden bir grup yurttaşını, “makbul” yurttaşa hedef göstermektedir.

“**Kamusal Alan hakkını**” talep eden tek katılımcı *Kelimeler Albayım*’dır ve LGBT hakları için mücadele veren bir örgüte üyedir.

Araştırmacı bir şeyi talep etmek için öncelikle onun “bilinmesinin” şart olduğuna inanmaktadır. Bir şeyin öğrenilmesinin, bilinmesinin evreleri vardır. Bir çocuğa renkleri öğretirken -mesela kırmızıyı- önce sadece kırmızı şeyleri gösterirsiniz, sonra yanına başka renkten şeyler koyup kırmızıyı gösterirsiniz. Sonra “bana kırmızıyı ver” dersiniz, çocuk önündeki renkli legolardan kırmızıyı çekip çıkarır size verir ama kırmızıyı öğrendi diyemezsiniz. Ta ki çocuk bütün renkler arasında kırmızıyı bulup, çekip çıkarıp, “bu kırmızı” diyene kadar. Çocuğun “bu kırmızı” demesini görmemiz esastır. Tıpkı çocuk örneğindeki gibi, LGBT bireylerin bu kadar kanunsuzluk, hukuksuzluk arasında yaşam hakkını, sağlık hakkını, eğitim hakkını, eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkını, nefretin suç olduğunu, barınmanın, aile kurmanın hak olduğunu, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelenin yasak olduğunu... bütün bunların anne karnından doğduğu andan itibaren cinsiyet/cinsel yönelim/ırk/dil/din/etniste/renk...ayrımı olmaksızın “herkes için hak” olduğunu bilmesi gerekir. Bu kadar hukuksuzluğun kanunsuzluğun, bütün hakların üstünü örttüğü yerde, tek tek halının altından çıkararak göstermeniz gerekir. Ki sorulduğunda tek tek söyleyebilecek.

Onur konusu taleplerini dile getirmek üzere LGBT bireylerin her yıl yaptığı yürüyüşün de başlığını oluşturduğu için insan onurunu savunmaları önemlidir. Ancak katılımcılarının çoğunluğu bu konuyu talep olarak dile getirmemiştir. Onurlu yaşam talebi bir tek katılımcıdan gelmiştir.

ONURLU YAŞAMAK HERKES İÇİN EN DOĞAL İNSANLIK HAKKIDIR

SONUÇ

Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireylerin ailede, okulda, iş yaşamında, kamusal alanda, siyasal yaşamda, adalet ve sağlık hizmetlerine erişimlerinde deneyimledikleri stigmatize yaşantılar ve eşit yurttaşlık taleplerinin araştırıldığı bu çalışmada, kavramsal ve kuramsal çerçevede konuyla ilgili literatür incelenmiş, yapılan araştırmalar irdelenmiş, temel sorunsala dayalı olarak sorduğumuz sorulara yanıt aranmış, varsayımlar sınanmış ve elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

Homoseksüellik, heteroseksüellik, biseksüellik, transseksüellik durumları ve farklı cinsiyet kimlikleri temel kavramlar olarak betimlenmiştir. Farklı cinsiyet kimlikleri, farklı cinsellik durumlarını göstermiş ve cinsel yönelimle cinsiyet kimliğinin birbirinden bağımsız şeyler olduğu, farklı cinsel yönelimlerin farklı cinsiyet kimliklerine denk düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Kimlik gelişim süreçleri ve modelleri ile ilgili bilim insanlarının açıklamalarından yararlanılarak kuramsal çerçeve çizilmiş, kimlik gelişim modellerinin ortak evreleri çıkarılmış, yüzyüze görüşme yapılan katılımcıların tamamının “kendini etiketleme evresine” kadar ulaştıkları, bir kısmının onur evresine geçtiği ve dolayısıyla kimlik gelişimini tamamladığı gözlemlenmiştir. Trans bireylerin operasyon sonucunda kimlik gelişimlerini tamamlayacağı sonucuna varılmıştır.

Varsayımlarımızın, alan araştırması sonucunda doğrulandığı ortaya çıkmıştır. Ayrımcılık ve şiddetin toplumsal kurumlar aracılığıyla uygulandığı sonucuna varılmıştır.

LGBT bireylerin aile, eğitim, ekonomik, sağlık, siyasal ve adalet kurumları tarafından stigmatize edildikleri ve şiddete uğradıkları, insan haklarının ihlal edildiği ortaya çıkmıştır.

LGBT çocuğa sahip ailelerin durumu daha da ağırlaştırarak çocuğun sevgi, anlayış, saygı ve korunma gibi ihtiyaçlarına yanıt vermediği, hatta şiddet uygulamakta olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun bireylerin öz-saygısını, öz-güvenini zedelediği ve bireyleri evden uzaklaştırdığı ve aile bağlarını koparma düşüncelerine sevk ettiği ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan biri iki kez intihara teşebbüs etmiş, biri de düşündüğünü dile getirmiştir. 16 kişilik bir katılımcı grubu için çok yüksek bir orandır.

Ailelerin ortak duygusunun “utanç” olduğu ortaya çıkmıştır.

Eğitim Kurumlarında öğrencilerin, hormon sayımı ve psikolojik rapor isteme, küfür, hakaret, homofobik söylemler, cinsel yönelim/cinsiyet kimliğinin gizlemesini telkin etme, akran zorbalığına tepkisiz kalarak onay verme yoluyla stigmatize edildiği, aşığılandığı, ötekileştirildiği ve eğitim hakkının gasp edildiği gözlenmiştir.

Sağlık kurumlarında homofobik tutum ve söylemler yoluyla stigmatize edildikleri ve gerekli tedaviyi alamadıkları gözlenmiştir. LGBT bireylerin bunlara maruz kalmamak için sağlık hizmeti almaktan kaçındıkları ya da homofobik olmayan hekim aradıkları gözlenmiştir.

Güvenlik kurumlarının, görevlerini kötüye kullandıkları, LGBT bireylere onur kırıcı ve küçük düşürücü muameleler yaptıkları gözlenmiştir. LGBT bireylerin güvenlik kurumlarına güvenmedikleri için bu kurumlara hiçbir koşulda başvurmamayı seçebildikleri ortaya çıkmıştır.

LGBT bireylerin belirli alanlar dışında çalışma hayatına dahil edilmedikleri, resmi ve özel kuruluşlarda ayrımcılığa maruz kaldıkları gözlenmiştir. Bu ayrımcı uygulamaların, genç LGBT bireyleri istemedikleri alanlarda eğitim almaya ve mesleksel tercihlerini değiştirmeye zorladığı ortaya çıkmıştır.

LGBT bireylerin kamusal alanda saldırılara, nefret söylemlerine ya da suçlarına maruz kaldıkları ve politik yaşama dahil olamadıkları gözlenmiştir.

LGBT bireylerin en çok, eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı, aile kurma hakkı ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin anayasal düzlemde tanınması hakkını talep etikleri ortaya çıkmıştır. Eşit yurttaşlık talepleri heteroseksüellerle eşit olmak talebidir. LGBT bireylerin yurttaşlık haklarının inkâr edilmesinin yaygın bir uygulama olduğu saptanmıştır. Evlilikte, orduda benzer yasal statülere sahip olmak, yaşam hakkına saygı, çalışma yaşamında ayrımcılığa uğramama ve seçme seçilme hakkını kullanabilmek istedikleri ortaya çıkmıştır. LGBT yurttaşların eğitim, sağlık, barınma vb. temel haklara dayalı temel günlük hayat düzenlemeleri için bile uzun yıllar süren mücadeleler vermesi gerektiği saptanmıştır.

Kimliği ile ilgili bilginin; kendi kontrolü dışında birine söylenmesinin, LGBT bireyleri yoğun korkulara sürüklediği ve yaşamını yeniden düzenlemek üzere onları yönlendirdiği gözlenmiştir. Kendinden utanma ve kendinden nefret etme şeklinde tanımlanan içselleştirilmiş homofobi, bireylerin sağlıklı bir yaşam sürmesinin önündeki ciddi engellerden biridir. Depresyon, sıkışmışlık duygusu ve hatta intihar girişimlerine sebep olduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların stigmaya maruz kalmamak için geliştirdiği ortak stratejinin, “mış gibi yapma” yani cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili bilgiyi saklamak olduğu ve insanın en temel ihtiyacı olan kendi gibi olamama, kendini gerçekleştirememesine neden olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmada ilk cinsellik yaşının erkek eşcinsellerde ortalama, 10-18 yaş aralığında olduğu sonucuna varılmıştır. Cevap alınan 8 katılımcı sırasıyla, 10,11,12,12,14, ortaokuldayken, 8. sınıftayken ve 18 yaş şeklinde yanıtlamıştır. Tamamının korunmasız seks yaptığı ortaya çıkmıştır. Gerekçe olarak “kadın hamile kalmasın diye biliyordum, tanıdığım biriydi, sevdiğim biriydi, istemedim” ifadelerini ortaya koymuşlardır.

Derinlemesine görüşme yapılan katılımcılara dağıtılan ve doldurulması istenen, görüşme yapılan konularla uyumlu 79 maddenin yer aldığı soru formunun, 11 katılımcı tarafından doldurulduğu ortaya çıkmıştır. Verilerin kimi bireylerde ve kimi başlıklarda yüzyüze görüşme ile uyumlu olmadığı gözlenmiştir. Uyumlu olmama durumunun soru formu ile yanıt almaya çalışmanın her zaman objektif ve gerçekçi sonuçlar vermeyebileceğinin veya LGBT bireylerin ağır stigmatize yaşantılara uğramaları nedeniyle yüzyüze olan görüşmeye daha fazla güven duyabileceklerinin göstergeleri olabileceği sonucuna varılmıştır.

Heteroseksizmin ve ikili cinsiyet yapısının tüm kültürlerde kabul görmediği, farklı toplumsal ve kültürel yapıların hoş görü ve kabul dahil olmak üzere farklı davranabildiği, tarihsel olarak da farklı bakış açılarının bulunduğu saptanmıştır. Bu sonuç ülkemiz açısından da çok şey anlatmaktadır. LGBT bireylere yönelik dışlayıcı, ötekileştirici, aşağılayıcı ve onur kırıcı duygu, davranış ve eylemlere yol açan heteroseksist iklimin, bilimi referans alan eğitimle, demokratik kurumlar aracılığıyla, demokrasi kültürüyle, LGBT yurttaşları yaşama dahil edecek politikalar geliştirme yoluyla değiştirilebileceği görülmüştür. Eşit yurttaşlık haklarını kullanabilen ve onurlu bireyler olarak yaşayabilmelerinin önemli bir boyutunun, politikalara bağlı olduğu görülmektedir.

Ayrımcı, Dışlayıcı Uygulamalara Yönelik Öneriler:

LGBT bireylere karşı hem bireysel hem kurumsal düzeyde stigmatize tutum, tavır ve davranışların kökeninde, hiçbir yasal düzenleme yapmayarak onları saldırılara açık hale getiren resmi anlayışın olduğu açıktır. Öncelikli olarak resmi makamların sorumluluk olarak farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip yurttaşları anayasal koruma altına alması gerekmektedir. Birleşmiş Milletler’in de Jogyakarta İlkeleri ile gündeme aldığı gibi LGBT bireylerin haklarının, evrensel hukuk çerçevesine oturtulması ve eşit yurttaşlık konusunda, tüm kurumlar için normlar geliştirilmesi konusunda öncülük etmesi beklenir.

LGBT yurttaşlara yönelik olumsuz tutumların altında gerçekliği olmayan çeşitli stereotiplerin yattığı açıktır. Bu stereotipler, LGBT bireylerin görünür olmamaları için uğraş veren kurumlar aracılığıyla da sürekli beslenmektedir. Diğer yandan LGBT bireylerle tanışıklık düzeyi arttıkça, olumsuz tutumların azaldığı, katılımcıların ifadelerinde ve yapılan çeşitli araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda LGBT bireylerin topluma sunulma biçiminde değişikliğe gidilmesi gerekmektedir ve bunda aile, eğitim kurumları ve medyaya önemli ölçüde rol düşmektedir.

Ailenin, çocuklarının farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimliğine sahip olduğunu öğrenmesi sonucu bunun, “geçici, ergenliğe bağlı” bir durum olduğunu düşünmesi ve tedavi aramaya yeltenmesi ya da hiç konuşulmamış gibi davranması, kendiliğinden geçeceği beklentisi, hem her iki taraf için yıpratıcı hem de zaman kaybıdır. Bu nedenle iletişim çatışmalarını çözmek üzere homofobik olmayan, bu konuda uzman bir profesyonelden yardım alınması yolunun seçilmesi hem aile hemde LGBT bireyin sağlıklı ilişkilerine ve gelişimine katkı sağlayıcı olacaktır.

Ailelerin bakış ve tepkilerini dönüştürmek ve sağlıklı bir aile ortamı yaratabilmek amacıyla, ebeveyn ve ailelere yönelik olarak kentlerin üniversite kampüslerinde danışma merkezleri oluşturulabilir.

Her bireyin eğitim alma hakkı vardır. Sağlıklı okul ikliminin akran zorbalığından, şiddetten, homofobiden, nefret söylemlerinden ama hepsinden önce bu tür saldırıları kendisi gerçekleştiren ve gerçekleştirilmesine göz yuman yönetici ve öğretmenlerden arınık olması önemlidir. Eğitim fakültesi müfredatlarında var olan gelişim psikolojisi dersi, heteroseksist bir kabulle aktarılmaktadır. İçeriğin bilimsel gelişmelere göre yeniden düzenlenmesi ve sunumu gerekmektedir. Ayrıca okullarda cinsel eğitim verilmesinin gerekliliği açıktır. Cinsel eğitim homoseksüel bireyleri de kapsayacak biçimde verilmelidir. Özellikle orta dereceli okulların müfredatlarına, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği konularının dahil edilmesi yoluyla gençlerin bilgilenmeleri ve farkındalık kazanmaları sağlanmalıdır.

Sağlık kurumu açısından, sorunların en aza indirilmesi için bakanlık ve sağlık kuruluşlarının LGBT bireyler açısından özenli olmalarına ihtiyaç vardır. 2010 yılında Çabuk (2010) tarafından yapılan çalışma, tıp fakültesi öğrencileri, mezunları ve psikiyatristler arasında homofobinin oldukça yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum zaten toplumda sürekli olarak stigmatize tavır ve davranışlara maruz kalan LGBT bireylerin yardım almak için gittikleri uzmanlar tarafından da dışlanmasına ve gerekli yardımı alamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu kapsama alınabilecek alanlarda eğitim veren, üniversitelerin ilgili

bölümlerinin (psikiyatri, tıp, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmetler, hemşirelik,sağlık hukuku) farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini ele alan derslere müfredatta yer vermesi ve bilimsel ölçütlerde bu dersi aktarmaları, LGBT bireylerin sağlık hizmetlerinden stigmaya maruz kalmadan yararlanabilmelerini sağlayacaktır.

İş hukuku çerçevesinde iş yerlerinde LGBT bireylere yönelik ayrımcılık yasağının getirilmesi önem taşır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Bu araştırma, yoğunluklu olarak Antalya merkezde yaşamakta olan 16 kişi ile yürütülmüştür ve seks işçileri ve lezbiyen katılımcı sayısı çok sınırlıdır. Gelecekte daha farklı ve daha kapsamlı gruplarla benzer çalışmaların yürütülmesi, LGBT yurttaşların sorunlarının gözler önüne serilmesine ve eşit yurttaş olma mücadelelerine katkı sunabilir.

Bu çalışmada da ortaya çıktığı üzere, soru formlarıyla elde edilen veriler her zaman sağlıklı sonuçlar vermeyebilmektedir. Yaşantılar, deneyimler, -tam anlamıyla olmasa da kısmen- dinleyerek, sorarak, irdelleyerek ortaya çıkarılabilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Adorno T.W. (2003) Kùltür Endüstrisini Yeniden Düşünürken (B.O.Doğan, Çev.). *Cogito Dergisi. Yaz-2003 1-6*
- Andersson D. ve Westerstohl A. (2000). Gynecologists About Lesbian Women- on Interview Study. There is a Risk That Lesbian Women Receive Worse Treatment. *Lakartidningen, 97:49. 5796-5800*
- Angelides S. (2001). *A History of Bisexuality*. Chicago: Chicago University Press.
- Anti Homofobi Kitabı* (2009). Kaos GL.
- Aşkın M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler, *Sosyal Bilimler Dergisi, 10,2, 213-220*
- Atkins D. (1998). *Queer: Body Image and Identity in Lesbian, Bisexual, Gay and Transgender Communities*. New York: Haworth Press.
- Baenninger R. (Ed) (1991). *Targets of Violence and Aggression*. North Holland : Elsevier Science Publisher B.V. 343-395.
- Barker M. ve Ark. (2008a) British Bisexuality: A Snapshot of Bisexual Identities in the United Kingdom. *Journal of Bisexuality 8:1. 141-462*.
- Barker M. ve Ark. (2008b). Bisexuality: Working with Silenced Sexuality. *Feminism&Psychology 18:3. 386-394*.
- Bayer, R. (1987). *Homosexuality and American Psychiatry: The Politics of Diagnosis*. Princeton: Princeton University Press.
- Bernstein M. ve Kostelac C. (2002 Ağustos). Levander and Blue: Attitudes About Homosexuality and Behavior Toward Lesbians and Gay Men Among Police Officers. *Journal of Contemporary Criminal Justice, 18:302-328*
- Birkett M., Espeluge D.L. ve Koenig B. (2009). LGB and Questioning Students in Schools: The Moderating Effects of Homophobic Bullying and School Climate on Negative Outcomes. *J Youth Adolescence, 38:7, 989-1000*.

- Blake S.M. ve Ark. (2001). Preventing Sexual Risk Behaviors among Gay, Lesbian and Bisexual Adolescents: The Benefits of Gay Sensitive HIV Instruction in Schools. *Am.Journal of Public Health* 91:6 940-946
- Bockting W.O., Miner M.H., Romine S., Hamilton A ve Coleman E. (2013 Mayıs). Stigma, Mental Health, and Resilience in an Online Sample of the US Transgender Population. *American Journal of Public Health*. 103:5. 943-951.
- Bockting W.O., Robinson B.E., Forberg K. Ve Scheltema K. (2003). Evolution of Sexual Health Approach to Reducing HIV/STD Risk in the Transgender Community. *AIDS Care: Psychological and Sociomedical Aspects of AIDS/HIV*. Vol.17. Issue 3. 289-303
- Boehmer U. ve Case P. (2004). Psychians Don't Ask, Sometimes Patients Tell: Disclosure os Sexual Orientation Among Women with Breast Carcinoma. *Cancer*. 101:8 1882-1889
- Bradford J., Reisner S.L., Hannold J.A. ve Xavier J. (2013). Experiences of Transgender-Related Discrimination and Implications for Health: Results from the Virginia Transgender Health Initiative Study. *American Journal of Public Health*: 103: 10, 1820-1829
- Brems C. ve Ark. (2010). Health Care Providers Reports of Perceived Stigma Associated with HIV and AIDS in Rural and Urban Communities. *Journal of HIV/AIDS & Social Services*. 9:4.
- Budak S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bullough V.L. Bullough B. (1993). *Cross,Dressing, Sex, and Gender*. Pepsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Carter, D. *Stonewall: The Riots That sparked tha Gay Revolution*. New York: St.Martin Press.
- Cass Vivienne C. (1979). Homosexual İdentitiy Formation: A Theorical Model. *Journal of Homosexuality* 4:5. 219-235.
- Cass Vivienne C. (1984). Homosexual İdentitiy: A Concept in Need of Definition. *Journal of Homosexuality*, 9:2,105-126.
- Chappel D. (Ed.) (1993). *AIC Violence Prevention Today*. Australian Institute of Criminology. 1993

- Cohen-Kettenis P.T. ve Gooren L.J.G. (1999). Transexualism: A Review of Etiology, Diagnosis and Treatment. *Journal of Psychomatic Research*. 46:4.315-333.
- Coleman E. (1982). Developmental Stages of the Coming Out Process. *Journal of Homosexuality*, 7:2-3 831-43
- Conaver P.J., Searing D.D. ve Crewe I. (2004). The Elusive İdeal of Equal Citizenship: Political Theory and Political Psychology in the United States and Great Britain. *The Journal of Politics*. 66:4 1036,1068.
- Connell R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı.
- Çırakoğlu O.C. (2006). Perception of Homosexuality Among Turkish University Students: The Roles of Labels, Gender, and Prior Contact. *Journal of Social Psychology*, 146:3. 293-305.
- D'Augelli A.R., ve Ark.(1998). Lesbian, Gay and Bisexual Youth and Their Families: Disclosure of Sexual Orientation and İts Consequences. *American Journal of Orthopsychiatry*,68:3. 361-370.
- D'Augelli A.R., Hershberger L.S. ve Pilkington N.W. (2001). Suicidality Patterns and Sexual Orientation-Related Factors Among Lesbian, Gay, and Bisexual Youhts. *Suicide and Life-Threatening Behaviour* 31:3. 250-264.
- Davies M. Ve McCartney S. (2003). Effects of Gender and Sexuality on Judgements of Victim Blame and Rape Myth Acceptance in a Depicted Male Rape. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. 13:5, 391-398.
- Deacon H. (2006). Towards a Sustainable Theory of Health-Related Stigma: Lessons from the HIV/AIDS Literature. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. J. Community APPL.Soc.Psychol., 16. 418-425.
- Demirdizen ve Ark. (2012). İşyerinde Cinsel Yönelim Ayrımcılığı: LGB Bireylere Yönelik Bir Alan Çalışması. IV. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*. 311-330.
- Deniz Ş. (2011) Yurttaşlık İdeali Perspektifinden İngiliz Yazılı Basınında Kadın-Siyaset İlişkisinin Temsili. *Journal of Yaşar University*.24:6. 3968-3989
- Devor A.H. (2004). *Witnessing and Mirroring: A Fourteen Stage Model of Transexual Identity Formation*. Philadelphia: The Howarth Press,Ins. 41-66

- Diamond, M. (2002). Sex and Gender are Different: Sexual Identity and Gender Identity are Different. *Clinical Child Psychology & Psychiatry- Special Issue In Press*. 7:3. 320-334
- Dibble S.L., Eliason M. J. ve Christiansen A.D. (2007). Chronic Illness Care for Lesbian, Gay & Bisexual Individuals. *Nursing Clinics of North America*, 42: 4. 655-674
- Douglas C.J. ve ark. (1985). Homophobia Among Physicians and Nurses: An Empirical Study. *Psychiatric Services*, 36:12
- Ecevit Y. Ve Karkıner N. (Ed.) (2011). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Eskişehir:Anadolu Üniv. Yayınları
- Elliott G.C., Ziegler H.L., Altman B.M. ve Scott D.R. (1982). Understanding Stigma: Dimensions of Deviance and Coping. *Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal*, 3. 275-300.
- Elmslie B. Ve Tebaldi E. (2007). Sexual Orientation and Labor Market Discrimination. *J.Labor Res.*, 28. 436-453
- Erikson E.H. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı* (V. Şar Çev.). Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Espelage D.L., Aragon S. R. Ve Birkett M. (2008). Homophobic Teasing, Psychological Outcomes, and Sexual Orientation Among High School Students: What Influence Do Parents and Schools Have? *School Psychology Review*,37:2. 202-216.
- Geray H. (2004). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Goffman E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. New Jersey: Prentice Hall.
- Goodenow C., Szalacha L. ve Westheimer K. (2006). School Support, Other School Factors and the Safety of Sexual Minority Adolescent. *Psychology in the Schools*. 43:5. 573-589.
- Grant J.M., Mattet L.A., Tanis J., Herman J.L., Harrison J. Ve Mora K. (2010). *National Transgender Discrimination Survey Report on Health and Health Care*. National Centre for Transgender Equality and The National Gay and Lesbian Task Force.
- Greenberg D. (1988). *The Construction of Homosexuality*. Chicago: The University of Chicago Press

- Gruber J., Fineron S. (2008). Comparing the Impact of Bullying and Sexual Harrashment Victimization on the Mental and Physical Health of Adolescents. *Sex Roles*, 59:1-2. 1-13.
- Göregenli M. (2006). *Gruplararası İlişki İdeolojisi Olarak Homofobi*. Anti-Homofobi Kitabı Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma. 17-21 Mayıs 2006
- Güney N, Kargı E, Çorbacı A. (2004). “Üniversite Öğrencilerinin Homoseksüellik Konusundaki Görüşlerinin İncelenmesi” Ankara Üniv. Eğitimde Psikolojik Hizmetler ABD.
- Haslam N., Rothschild L. ve Ernst D. (2002). Are Essentialist Beliefs Associated with Prejudice? *British Journal of Social Psychology*. 41: 1. 87-100.
- Hebl M.R., Foster J.B., Mannix L.M. ve Dovidio J.F. (2002). Formal and İnterpersonal Discrimination: A Field Study of Bias Toward Homosexual Applicants. *Society for Personality and Social Psychology*. 28:6 815-825.
- Herek G.M. (1989). Hate Crimes Against Lesbians and Gay Men. *American Psychologists*. 44:6. 948-955.
- Herek G.M. ve Berill K. (1990). Primary and Secondary Victimization in Anti-Gay Hate Crimes: Official Response and Public Policy. *Journal of İnterpersonal Violence*, 5:3. 401-413.
- Herek G.M. (1996). Why Tell If You’re Not Asked? Self Disclosure, İntergroup Contact, and Heterosexuals Attitudes Toward Lesbians and Gay Men. *Out in Force: Sexual Orientation and The Military* Chicago, Chicago University Press. 197-225.
- Herek G.M.(1998). Heterosexuals Attitudes Toward Lesbians and Gay Men: Correlates and Gender Differences. *The Journal of Sex Research*, 25:4.451-477.
- Herek G.M., Gillis J.R. ve Cogan J.C.(1999). Psychological Sequelae of Hate Crime Victimization Among Lesbian, Gay and Bisexual Adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 67:6. 945-951.
- Herek G.M. (2000). Sexual Prejudice and Gender: Do Heterosexuals’ Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Differ? *Journal of Social Issues*, 56:2. 251-266
- Herek G.M. (2004). Beyond Homophobia: Thinking About Sexual Prejudice and Stigma in the Twenty-first Century. *Sexuality Research & Social Policy*. 1:2. 6-24.

- Herek G.M, Chopp R. ve Strohl D. (2007). *Sexual Stigma: Putting Sexual Minority Health Issues in Context*. The Health of Sexual Minorities. 171-2008.
- Herek G.M. (2009) Sexual Stigma and Sexual Prejudice in the USA: Conceptual Framework. *Contemporary Perspectives on Lesbian, Gay and Bisexual Identities*. Nebraska Symposium on Motivation. 54. 65-111
- Herek G.M, Gillis J.R. ve Cogan J. (2009). Internalized Stigma among Sexual Minority Adults: Insights from a Social Psychological Perspective. *Journal of Counseling Psychology*. 56:1. 32-43
- Herek G.M. (2009). Hate Crimes and Stigma-Related Experiences Among Sexual Minority Adults in the United States: Prevalence Estimates from a National Probability Sample. *Journal of Interpersonal Violence*. 24:1. 54-74.
- İt İti Isırmaz (2010). Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği, İstanbul: Punto Baskı.
- Jacobs, S.E. (1968). Berdache: A Brief Review of The Literature. *Colorado Antropologist*, 1:1. 25-40.
- Johnson T.M. (2013). LGBTI Variations in Crime Reporting: How Sexual Identity Influences Decisions to Call the Cops. *Sage Open* 2013. 3:2
- Jones R. (2010). Troubles with Bisexuality in Health and Social Care. *Policy and Practice in Health and Social Care*.42-55.
- Kağıtçıbaşı Ç. (1983). *İnsan ve İnsanlar*". İstanbul: Beta basım yayın 6. Bası.
- Kaos GL. (2013) Nefret Suçları Raporu.
- Karaosmanoğlu Y.K. (2008). *Sodome ve Gomore*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Karras R.M. (2000). Active/Passive, Acts/Passions: Greek and Roman Sexualities. *The American Historical Review*, 105:4. 1250-1265.
- Kessler S.J. (2002). *Lessons from the Intersexed*. Chicago: Norman Rockwell Family Trust.
- Kinsey A., Pomeroy W.B. ve Martin C.E. (1948). *Sexual Behavior in The Human Male*. Philadelphia: W.B.Saunders.

- Kinsey A., Pomeroy W.B., Martin C.E. ve Gebhard P.H. (1953). *Sexual Behavior in The Human Female*. Indiana: The Staff of The Institute for Sex Research, Indiana University.
- Kitts R.L.(2010). Barriers to Optimal Care between Physicians and LGBTQ Adolescent Patients. *Journal of Homosexuality*. 57:6. 710-747.
- Kondakov A. (2013). The Silenced Citizens of Russia: Exclusion of Non-Heterosexual Subjects from Rights-Based Citizenship. *Social & Legal Studies* 1-24.
- Kopacz D.R., Klamen D.L. ve Grossman L. (1999). Medical Student Homophobia. *Journal of Homosexuality*. 37: 1, 53-63.
- Kosciw J.G., Greytok E.A., Bartkiewicz M.J., Boesen M.J. ve Polmer N.A. (2012). *The 2011 National School Climate Survey: The Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Youth in Our Nation's School*. Gay Lesbian & Straight Education Network. New York: GLSEN.
- Kubilay Ç. (2010). Türban Sorunu Bağlamında Siyasal İslamcı Söylemin Alternatif Yurttaşlık Tasarımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.10:2. 135-164.
- Ne Yanlış ne de Yalnızsınız. Eşcinsel ve Biseksüellerin Sorunları Alan Araştırması* (2005). Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği. İstanbul,
- LaSala M.C. (2000). Lesbians, Gay Men and Their Parents: Family Therapy for the Coming Out Crisis. *Family Process*. 39:1. 67-81
- Leonard W., Mitchell A., Patel S. ve Fox C. (2008). *Coming Forward: The Underreporting of Heterosexist Violence and Same Sex Partner Abuse in Victoria*. Research Centre in Sex, Health & Society. Melbourne: La Trobe University. Australian Institute of Family Studies.
- Levay S. (2011). *Gay, Straight and the Reason. The Science of Sexual Orientation*. New York: Oxford University Press.
- Lieber E. ve Ark.(2006). HIV/STD Stigmatization Fears as Health Seeking Barriers in China. *AIDS Behav*.10:5. 463-471
- Link B.G. ve Phelon J.C. (2006). Stigma and its Public Health İmplication. *Lancet*. 367: 9509. 528-29

- Marx R. ve Katz M. (2006). Attempted Suicide Among Transgender Prsons: The İnfluence of Gender-Based Discrimination and Victimization. *Journal of Homosexuality*. 51:3. 53-69.
- Matharu K. ve Ark. (2012). Medical Students' Attitudes Toward Gay Men. *BMC Med. Educ.* 12:71
- Matravers D. ve Pike J. (Ed.) (2003). *Polity and Group Difference: A Critique of the İdeal of Universal Citizenship. Debates in Contemporary Political Philosophy: An Anthology.* Routledge, Taylor&Francis Group.
- Mayer ve Ark. (2001). Field Action Reports: The Evolution of the Fenway Community Health Model. *American Journal of Public Health*. 91:6. 892-894
- Mayock P., Bryan A., Carr N. Ve Kitching K. (2010). *Supporting LGBT Lives: A Study of the Mental Health and Well-Being of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People.* Children's Research Centre, 15th Anniversary Celebration.
- Meyer I.H. ve Northridge M.H. (2007). *The Health of Sexual Minorities.* New York: Springer.
- Meyerowitz J. (2002). *How Sex Changed: A History of Transexualit in United States.* Boston: Harvard University Press.
- Michel A.,Anseau M., Legros J., Pitchot W. ve Mormant C. (2002). The Transexual: What About the Future? *Eur Psychiatry* 17. 353-362
- Mocionis J.J. (2012) (cev Ed. Vildan Akan) *Sociology/Sosyoloji* Ankara, Nobel Yayıncılık
- Mondimore, F.M. (1996). *A Natural History of Homosexuality.* Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Nanda S. ve Warms R. (2011). *Cultural Anthropology.* Wadsworth: Cengage Learning.
- Needham B.L. ve Austin E.L. (2010). Sexual Orientation, Parental Support and Health During the Transition to Young Adulthood. *Journal of Youth Adolescence*. 39:10. 1189-1198.
- Oran N.T. ve Şenuzun F. (2008). Toplumda Kırılması Gereken Bir Zincir: HIV/Aıds Stigmatı ve Başetme Stratejileri. *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*.5:1.1-16
- Oswald D.L. (2007). "Don't Ask Don't Tell" The İnfluence of Stigma Cocealing and Perceived Threat on Perceiver's Reactions to a Gay Target. *Journal of Applied Social Psychology*. 37:5. 928-947.

- Özkazanç A.(1999). Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-liberalizm Sorunu. *An2ara Üniv. SBF Dergisi.64:1.247-274*
- Parlak İ. Ve Kaftan E. (2013). Osmanlı Tebaasından Cumhuriyetin Yurttaşlığına Giden Yol. *Doğu Batı Dergisi.54. 139-168.*
- Parker A. ve Bhugra D. (2000). Attitudes of British Medical Student's towards Male Homosexuality. *Sexual and Relationship Therapy.15:2.*
- Patterson C.J. (2006). Children of Lesbian and Gay Parents. *Association for Psychological Science.15:.5. 241-244.*
- Paul J.F. ve Tasman A. (1991). *Stigma and Mental Illnesses*. Washington: American Psychiatric Press.
- Peiss K., Simmons C. ve Padgug R. (Ed.) (1989). *Passion & Power Sexuality in History*. Philadelphia: Temple University Press.
- Petford B. (2006) Therapy from the Fence. *Journal of Bisexuality. 5:4.19-33*
- Polat A., Yüksel Ş., Dişçigil A.G. ve Meteriş H. (2005). Family Attitudes Toward Transgendered People in Turkey: Experience from a Secular İslamic Country". *Int'L Psychiatry in Medicine. 35:4 383-393*
- Polat E.G. (2011) Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı. *Ankara Barosu Dergisi.3. 128-156.*
- Ponse B. (1976). Secrecy in the Lesbian World. *Urban Life. 5:3. 313-338.*
- Richardson D. (1998). Sexuality and Citizenship. *Sociology. 32:1. 83-100.*
- Rose L. (1994). Homophobia Among Doctors. *BMJ, 308.*
- Russell S.T., Ryan G., Toomey R.B., Diaz R.M. ve Sanchez J. (2011). Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Adolescent School Victimization: Implications for Young Adult Health and Adjustment. *Journal of Sexual Health. 81:5. 223-230.*
- Ryan C., Russell S.T., Huebner D., Draz R. Ve Sanchez J. (2010). Family Acceptance in Adolescence and the Health of LGBT Young Adults. *Journal of Child and Adolescent Phyciatric Nursing. 23:.4. 205-213.*

- Ryan C., Huebner D., Diaz R.M. ve Sanchez J. (2009). Family Rejection as a Predictor of Negative Health Outcome in White and Latino Lesbian, Gay and Bisexual Young Adults. *Pediatrics*. 123:1. 346-352.
- Sakallı N ve Uğurlu O. (2003). The Effects of Social Contact with a Lesbian Person on the Attitude Change toward Homosexuality in Turkey. *Journal of Homosexuality*. 44: 1.111-119.
- Sell, R.L. (1997). Defining and Measuring Sexual Orientation: A Review. *Archives of Sexual Behavior*. 26: 6. 643-658.
- Siegel K., Lune H. ve Meyer İ.H. (1998). Stigma Management Among Gay/Bisexual Men with HIV/AIDS. *Qualitative Sociology*. 21:1. 3-24.
- Slattey Martin (2011). *Sosyolojide Temel Fikirler* (Ü.T.Gülhan Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık. 4.Baskı.
- Smith E.M., Johnson S.R. ve Guenther S.M. (1985). Health Care Attitudes and Experiences during Gynecologic Care among Lesbians and Bisexuals. *American Journal of Public Health*. 75:9. 1085-1087.
- Stoller R.J. (1984). *Sex and Gender: The Development Masculinity and Femininity*. London: H.Karnac.
- Stryker S. ve Whittle S. (2006). *The Transgender Studies Reader*. Taylor & Francis Group.
- Stryker S. (2008). *Transgender History*. New York: Seal Press.
- Szalacha L. ve Westheimer K. (2006). School Support Groups Other Social Factors and the Safety of Sexual Minority Adolescents. *Psychology in the Schools*, 43:5. 573-589.
- Şah. U. (2012). Eşcinselliğe, Biseksüelliğe ve Transeksüelliğe İlişkin Tanımlamaların Homofobi ve LGBT Bireylerle Tanışıklık Düzeyi İlişkisi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi* 32-2. 23-49
- Şahbudak E.(2010) “Yurttaşlık Bilinci: C.Ü. Öğretim Üyeleri Örneğinde” Cumhuriyet Üniv. SBE. Sosyoloji ABD. Doktora Tezi
- Tekelioğlu O. (1999). *Michel Foucault ve Sosyolojisi*. Ankara: Bağlam Yayıncılık
- Tellez C. ve ark. (1999). Attitudes of Physicians in New Mexico Toward Gay Men and Lesbian. *Medical Association*.3:3.

- Treichler P.A., Cartwright L. Ve Penley C. (1998). *The Visible Woman: Imagining Technologies, Gender and Science*. New York University Press.
- Troiden R. (1979). Becoming Homosexual: A Model of Gay Identity Acquisition. *Psychiatry*. 42:1. 362-373.
- Troiden R. (1989). The Formation of Homosexual Identities. *Journal of Homosexuality*. 17:1-2. 43-74.
- Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması* (2010). Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ankara: Manas Medya Planlama. 250-251.
- “Ne Bir Hastalık Ne de Bir Suç: Türkiye’de LGBT Bireyler Eşitlik İstiyor”. *Uluslararası Af Örgütü Yayınları*. Birleşik Krallık.
- Üstel F.(1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Ankara:Dost Kitabevi.
- Valentine D. (2007). *Imagining Transgender: An Ethnography of a Category*. Durham: Duke University Press.
- Veur D. (Ed) (2007). *Gender Matters: A Manual on Addressing Gender-Based Violence Affecting Young People*. Budapest: European Youth Centre
- Vural B.D. (2013). Yurttaşlık ve Seçilme Hakkı Üzerine bir Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi*. 101-109.
- White T. Ve Ettner R. (2007). Adoption and Adjustment in children of Transsexual Parents. *Eur.Child. Adolesc. Psychiatry*.16. 215-221.
- Whitelaw W.A. (Ed.) (2004). *Queer History: Our Evolving Understanding of Homosexuality*. History of Medicine Days. Health Science Centre, Colgary,AB,2004.
- Wright T., Colgan F., Creagony C. ve McKearney A.(2006). “Lesbian, Gay and Bisexual Workers: equality, Diversity and Inclusion in the Workplace”. *Equal Opportunities International*. 25:155. 465-470.
- Yavuz F.M. ve Mitrani T. (2008). Erkeklerle Yönelik Cinsel Şiddetin Özellikleri: Eşcinsel ve Heteroseksüel Mağdurların Karşılaştırılması. *Adli Tıp Dergisi*. 22: 1. 1-12.
- Zeldin T. (1998) (Özsayar E. çev.) *İnsanlığın Mahrem Tarihi*. İstanbul:Ayrıntı

Tezler

- Ank E. (2014). “LGBT Bireylerde Manevi Eğilimler”. Marmara Üniversitesi. YL Tezi
- Aşçı S. (2013). “Yazılı Basında LGBT Temsili: Onur Haftası Haberlerinde Türkiye ve ABD Karşılaştırması”. Marmara Üniversitesi. YL Tezi
- Çabuk F.D. (2010) “Tıp Öğrencilerinin ve Hekimlerinin Homoseksüellik Tutumları ve Gay ve Lezbiyenlerin Sağlık Hizmeti Deneyimleri” Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi
- Çolak Ö. (2009). “Homoseksüeller yönelik nefret suçları ve toplumun bu suçlar kapsamında faile ve mağdura yönelik tutumları” İstanbul Üniversitesi, YL Tezi
- Demir M. (2008). “Sinemada Öteki”. Marmara Üniversitesi. Doktora Tezi
- Devaşan M. (2012) “Cinsiyet Krizinde Transeksüel Karmaşası”. Bahçeşehir Üniversitesi. YL Tezi
- Ertan C. (2009). “Türkiye’de Erkeklik İmgesi ve Homoseksüel Kimliği”. Akdeniz Üniversitesi, YL Tezi
- Ertetik İ. (2010). “Türkiye Homoseksüel hareketinde Politik bir Eylem Olarak Açılmak”. ODTÜ. YL Tezi
- Hakim N.U. (1999). “Homoseksüelliğin Psikolojik, Sosyal ve Hukuksal Yönü”. İstanbul Üniversitesi, YL Tezi
- Kıraç F. (2013) “Homoseksüellikle İlgili Dini-Psikolojik Algılar ve Maneviyat: Erkek Homoseksüel Örneklem” Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Kural K.C. (2012). “Toplumsal Olarak Dezavantajlı Grupların Karşı-Hegemonik Pratikleri: Cinsel Azınlıklar Örneği”. Atılım Üniversitesi. YL. Tezi
- Öner A. (2013). “Beyaz Yakalı Lezbiyen ve Gay Bireylerin İş Yaşamında Yaşadıkları Ayrımcılıklar ve Mücadele Stratejileri”. ODTÜ. YL Tezi
- Selek P. (2001) “Bir Alt Kültürün Dışlanma Mekanı: Ülker Sokak”. Mimar Sinan GSÜ. YL Tezi.
- Şentürk G.E. (2006). “Orta Öğretim Kurumlarına Devam Eden Öğrenciler ile Bu Kurumda Çalışan Öğretmen ve Yöneticilerin Cinsellikle İlgili Yanlış İnanışlarının Belirlenmesi ve Bir Uygulama”. Marmara Üniversitesi, YL Tezi.

- Tezel T. (2009) “Türkiye Sinemasında Homoseksüel Cinsel ve/veya Duygusal Yönelime Sahip Birey ya da Bireylerin Temsili”. Marmara Üniversitesi, YL Tezi
- Tuna S. (2004) “Homoseksüelliğe Sosyolojik bir Yaklaşım” Cumhuriyet Üniversitesi YL Tezi
- Ummak E. (2012) “Mersin Üniversitesi Öğrencilerinin Homoseksüellere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi” Mersin Üniversitesi, YL Tezi
- Yalçınoğlu N. (2013) “Homoseksüel ve Biseksüel Erkeklerin Psiko-Sosyal Sorunları ve Bunları Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi”. İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi
- Yeşiler G.N. (2010) “Gençlerde Kişilik Bozuklukları ve Cinsel Yönelim”. Adnan Menderes Üniversitesi. YL Tezi

İnternet Kaynakları

- Answers to Your Questions: For a Better Understanding of Sexual Orientation and Homosexuality* (2008). American Psychological Association. <https://www.apa.org/topics/lgbt/orientation.pdf> (Erişim tarihi: 27.05.2014)
- Anonim (2009). “Diyanet: Eşcinsellik Kabul Edilemez.” 06.11.2009 <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=3673> (Erişim tarihi: 02.07.2014)
- Badgett M.V., Ho D., Sears B. ve Lau H. (2007) *Bias in the Workplace: Consistent Evidence of Sexual Orientation and Gender Identity Discrimination*. The William Institute <https://escholarship.org/uc/item/5h3731xr#page-3>. (Erişim tarihi:11.06.2014)
- Çetin O. *Nitel Bir Araştırma Tekniği Görüşme*. <http://oguzcetin.gen.tr/nitel-bir-arastirma-teknigi-gorusme.html> (Erişim tarihi:01.07.2014)
- Demirer T. (2007). Öteki ve "ötekileştirme" deyince! Veya öteki kimdir? Ötekileştirme nedir? http://www.mesop.net/osd/soft/zeitung_print.php?id=784 (Erişim tarihi: 15.06.2014)
- Droits LGBT en France* http://fr.wikipedia.org/wiki/Droits_LGBT_en_France (Erişim Tarihi: 20.06.2014)
- Ergün M. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri-Nitel Araştırma Yöntemleri*. www.egitim.aku.edu.tr/nitelarastirma.ppt (Erişim tarihi: 01.07.2014)

European Commission, (2013) Turkey 2013 Progress Report.
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/tr_rapport_2013.pdf
 (Erişim tarihi: 13.06.2014).

Gates G.J. (1 Nisan 2011). *How many people are Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender?*
<https://escholarship.org/uc/item/09h684x2#page-1> (Erişim tarihi:15.05.2014)

“Heterosexuality” <http://en.wikipedia.org/wiki/Heterosexuality> (Erişim tarihi:28.05.2014)

Kaos GL. (2006 10 Ekim). *Freud'dan Eşcinsellik Üzerine Bir Mektup.*
<http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=537> (Erişim tarihi: 01.06.2014)

“Karl_Heinrich_Ulrichs” <http://en.wikipedia.org/wiki/> (Erişim tarihi: 27.05.2014)

Ryrie I., McDonnell S., Allman K. ve Probt R. (2010). *Experiences of and Barriers to Participation in Public and Transgender People.* Report to the Government Equalities Office.
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/85520/experiences-LGBT-people.pdf (Erişim tarihi: 13.06.2014)

Sex Marriage Support. Gallup. <http://www.gallup.com/poll/162398/sex-marriage-support-solidifies-above.aspx> (Erişim tarihi: 13.06.2014)

World Values Survey <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> (Erişim tarihi: 26.05.2014)

Yogyakarta Principles (2007). http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.pdf
 (Erişim tarihi: 03.06.2014)

Gazete Haberleri

Anonim (2014) ”Nefret Cinayeti Davasında ‘Haksız Tahrik’ İndirimi” Başka Hber, 04 Haziran 2014, Hukuk Haberleri <http://www.baskahaber.org/2014/06/nefret-cinayeti-davasnda-haksz-tahrik.html> (Erişim tarihi:16.06.2014)

Anonim (2013) “Eşcinsel Öldürene de Haksız Tahrik İndirimi” Kazate Özgür Kadının Sesi, 21 Şubat 2013 http://www.kazete.com.tr/haber_Escinsel-oldurene-de-haksiz-tahrik-indirimi_1236.aspx (Erişim Tarihi: 17.06.2014)

- Anonim (2014) “LGBTI Aktivisti İlk Kez Kimliğiyle Meclis’te” Radikal Gazetesi, 31.03.2014 http://www.radikal.com.tr/politika/lgbti_aktivistleri_ilk_kez_mecliste-1184229 (erişim tarihi: 13.06.2014)
- Anonim.(2014) “İçişleri: Bunlar Ayıklanır Dedi” Radikal Gazetesi ,16.06.2014 http://www.radikal.com.tr/turkiye/escinsel_polis_atildi_dava_acti_icisleri_bunlar_ayiklanir_dedi-1197282 (erişim tarihi: 18.06.2014)
- Anonim (2013) “Nüfus Kayıtlarında Soy Kodu Fişlemesi” Radikal Gazetesi. 01.08.2013 http://www.Radikal.com.tr/turkiye/nufus_kayitlarinda_soy_kodu_ile_fisleme-1144436 (erişim tarihi: 01.07.2014)
- Anonim (2014) “Eşcinsel Evlilik Törenlerine Rtük’den Şok Ceza <http://www.haberturk.com/medya/haber/613043-escinsel-evlilik-torenine-rtukten-sok-ceza> (erişim tarihi: 17.06.2014)
- Anonim (2014) “İşte Sapkın Adaylar” Haber Vaktim. 22.02.2014 <http://www.habervaktim.com/haber/361974/bdp-ve-chpnin-escinsel-adaylari.html> (erişim 20.06.2014)
- BİA Haber Merkezi (2011) “Türkiye’nin Değer Haritası” Haritası” 22.07.2011 <http://bianet.org/bianet/toplum/131644-turkiye-nin-deger-haritasi> (Erişim tarihi: 26 Mayıs2014)
- BİA Haber Merkezi (2014) “Rihanna ve Shakira Klibine RTÜK’den Eşcinsellik Cezası” 30 Nisan 2014 <http://www.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/155334-shakira-ve-rihanna-kibine-escinsellik-cezasi> (erişim tarihi: 17.06.2014)
- Bildirici F.(2010) “Eşcinsellik Hastalık Tedavi Edilmeli” Pazar Yazıları 07.03.2010 <http://www.hurriyet.com.tr/pazar/14031207.asp> (erişim tarihi: 17.06.2014)
- Tahaoğlu Ç. (2013) “Meslekten Kovulan Eşcinsel Polis Anlattı” BİA Haber Merkezi, 30 Aralık 2013 <http://www.bianet.org/bianet/toplum/152458-meslekten-kovulan-escinsel-polis-anlattı> (erişim tarihi: 10.06.2014)
- Tahaoğlu Ç. (2014) “Federasyon Gay Hakemi Tanımadı” BİA Haber Merkezi, 22 Nisan 2014 <http://www.bianet.org/konu/escinsel-hakem> (erişim tarihi: 10.06.2014)

Tahaoglu Ç. (2013) “Transgender Europe Küresel Raporu” BIA Haber Merkezi, 14 Kasım 2013 <http://haber.bianet.org/bianet/lgbti/151296-2013-te-238-trans-olduruldu> (erişim tarihi: 11.06.2014)

“Televizyonda Eşcinselliği Tartışmaya Ceza, 22 Aralık 2010 <http://haber.sol.org.tr/medya/televizyonda-escinselligi-tartismaya-ceza-haberi-37224> (Erişim Tarihi: 17.06.2014)

EKLER

EK 1- AİLE KURUMU

Eee/Biseksüel Kadın

Annesine ve ablasına cinsel yönelimini iki yıl önce açtığını belirten Eee annesinin ilk tepkisinin “kendini fazla kaptırma, daha sonra erkeklerden hoşlanamazsın. Öyle bir durum olmasın” şeklinde olduğunu anlatıyor. Daha sonraki tepkilerini ise şu şekilde açıklıyor:

“Geçici bir durum olduğunu düşünüyorlar. Ben geçici olduğumu filan düşünmüyorum, bu bir yönelim yani, tercih falan da değil. Yok ilerde ben kızlardan hoşlanmam filan böyle bir şey düşünmüyorum. [Peki buna ikna etmeye çalıştın mı ablanı ya da anneni?] Hayır, ben söylüyorum zaten. Ciddiye alıp almamak onlara kalmış.... Açıkçası insanların ne düşündüğü umurumda değil, dayım da bilse amcam da bilse umurumda değil. “

Katılımcının “ciddiye alıp almamak onlara kalmış” söyleminden, ailesinin, yönelimi ile ilgili açıklamalarını ciddiye almadığı (sergilenen stigma) çıkarılmaktadır. Annenin “Fazla kendini kaptırma, erkeklerden hoşlanamazsın. Öyle bir durum olmasın!” ifadesi bir uyarı ve kabulü içinde barındırmaktadır: Bu bir hevestir, geçer gider, ardından olması gereken olur. Olması gereken, bir erkek ve bir kadının “kutsal aile birliğini” inşa etmesidir. Diğer yandan, babası uzun yıllar önce vefat etmiş olan Eee’nin, ailesi tarafından “amca/dayı” figürleriyle korkutulduğu, ailede ataerkil düzenin geçerli olduğu düşünülmektedir.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman” olarak yanıtlamıştır. Daha önce “Açılma” başlığında aktarılan ablasının yönelimi ile dalga geçtiği bilgisi ve amca/dayı figürleriyle korkutulduğu göz önüne alındığında, ailede alaycı tavıra, aşağılama ve tehdide maruz kaldığı düşünülebilir. Bu açıdan yanıtlar ve görüşmede elde edilen veriler uyuşmamaktadır.

Halit Ayarcı/Eşcinsel Erkek

Açıldığında annesinin kısmi felç geçirdiğini ifade eden Halit Ayarcı yaşananları şu şekilde aktarmaktadır:

“Bir gün annem bilgisayarına oturduğunda benim profilime, LGBT eşcinsel sitelerinden birinde benim profilime denk gelince hemen eve babamı çağırdı. Babamla gayet sakin bir konuşma yaparken annem hiç sakinliğini koruyamadı. En şiddetli laf tartışmamız o gün olmuştu zaten. Sonra da evleri ayırdık. Durumumu açıkladıktan sonra annemle tartışmalarımız çok şiddetlendi. Her konuda hareketlerimiz birbirimizin gözüne batmaya başladı ve babam da bir arabuluculuk görevi üstlendi. Klinik sürecinde annemle benim diyaloglarımızın yumuşaması adına. [Annemle süreç] Nitekim evi terk etmeme neden oldu. Kaçmak anlamında değil, eğitim hayatımı evden uzak sürdürmeme. İstanbulluyum ve ben lise eğitimimden itibaren evden ayrıldım.... Liseyi Edirne’de okudum... Üniversiteye İstanbul’da başladım ama durum katlanılacak gibi değildi, evlerimiz ayrı olduğu halde, yatay geçiş yaparak Antalya’ya geldim, [iletişim çatışması devam etti yani?] her konuda üstelik sadece LGBT kapsamında değil”

Halit Ayarcı, ağabeyinden de benzer bir tepki aldığını ifade ediyor:

“Ona da durumu defalarca söyledim. O da hiçbir şekilde konuşmak üzerine gitmedi. Yani ‘bu konuyu benimle konuşmanı istemiyorum’ diyerek.”

Merkez sağ bir partide uzun yıllar politika yapan babasını ise *“Babam ailedeki en esnek insan.”* şeklinde tanımlıyor.

İfadelerden, katılımcının ailede, eğitim hayatını iki kez yeniden düzenlemesine (Lisede ve üniversitede yatay geçişler) (hissedilen stigma) neden olacak kadar stigmatik yaşantıya (sergilenen stigma) maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Uzman desteği almalarına ve babanın ılımlı yaklaşımına rağmen bu kadar sürede annenin direncinin kırılmadığı görülmektedir. Halit Ayarcı’nın annesi de, Eee ve Mavi rumuzlu katılımcıların ailesinde görüldüğü gibi yaşanan gerçekliğin “geçici” bir durum olduğuna inanma eğilimindedir.

Beyaz Mantolu Adam/Eşcinsel Erkek

“Aile şiddeti nasıl uygulanıyor. Mesela birincide habersiz çıktığımda neredeydin diye üstüme geliyorlar. İkincide gittiğimde, kaçtığımda yine aynısı oluyor, hani üçüncüde hani olur ya...[vuruyorlar] (sergilenen stigma) ama savunuyorum kendimi. [Evden]

habersiz çıktım, 'arkadaşımda kalıyorum' dedim, Onlar 'neredesin gel' filan diyorlar ama gitsem yine aynı şey olacak, bu sefer hiç çıkamıcam, ondan eminim, hiç dışarı çıkamıcam. Mesela annem dışarı çıkıyo, kendi kapımı kilitliyo ve dış kapıyı kilitliyo, yani hiçbir şekilde çıkamıyorum. En son zaten öyleydi. Ama anahtarım vardı. Onu annem bilmediği için çıkabildim yani.... Şimdi K.'ya [memleket] dönücem ama eve gitmemeyi düşünüyorum, arkadaşşımda kalmayı düşünüyorum. Ama nereye kadar diyorum, bilmiyorum, doğrusu çok zor durumdayım. Bir yandan da aileyi düşünüyorum, ne olur gibisinden... [eve dönmezsem] sadece üzülürler yani, bu. Sadece annem. Sadece annemi düşünüyorum, başka hiç kimse. Hakaret, aşağılama her zaman (sergilenen stigma). Mesela uu çok kötü şeyler söylüyorlar yani söylenmeyecek kadar. Meselaaa uu 'sen ona buna yaptırıyorsun da mı eve geliyorsun' yani o tip şeyler işte (söylenbilir hale getirdi sanırım; başındaki hızlı 'her zaman'dan sonra tarttı kafasında). Yönelim değil tercih olarak görüyorlar, 'değiştirebilirsin' diyorlar ya da arkadaştan böyle olduğumu düşünüyorlar. 'Özenti' olduğumu düşünüyorlar ama ben 3, u 6 yaşındaydım ve o duygu vardı bende."

Evde kilitli tutulduğunu, babası tarafından işten çıkarıldığını ve internet vb. kullanmasının yasaklandığını belirten Beyaz Mantolu Adam, küçük kardeşiyle kendi durumunu mukayese etmektedir:

"...Mesela benden 3 yaş küçük, erkek kardeşim var, her istediğini yapabiliyor, her şey yapıyor. Mesela bu niye yapıyor dediğimde 'Bu erkek adam' diyorlar (sergilenen stigma).

Şiddetin sadece çekirdek ailede uygulanmadığı da şu cümlelerde açıktır:

"...Amcam gelmişti bize, öğrendi durumu, sen ne yapmaya çalışıyorsun falan gibi konuştu benle, direkt tokat attı, çok sert bir tokat attı....(sergilenen stigma). Eşcinsel olduğum için"

Katılımcı, eve dönmezse neler olabileceği ile ilgili araştırmacının fikrini sormuştur:

"...Ben eve gitmesem bir süre ne olur, ne olur? Evde zaten bir hafta boyunca kimseyle konuşamıyorum, müzik dinliyorum yani, telefonu kendim aldım, olmasa olmayacaktı. Telefon olmasa daha kötü yani. Kriz geçirebilirim o derece. [internet] kullanılmıyorlar. Evden ayrılırsam 'ziynet eşyalarını çaldı' diyerek polise şikayet edeceklermiş beni (sergilenen stigma), peki [eve gitmezsem] hürsüz konumuna düşersem?"

İşyerinden babası tarafından zorla çıkarılan katılımcının ebeveynlerinin, katılımcının sosyal ilişkilerine de izinsiz müdahil oldukları anlaşılmaktadır:

“Mesela heterolarla takılıyorum, kız arkadaş yapıyorum kendime ama babam arayıp ‘bu eşcinsel’ diyor”

“[Olmadığın gibi davrandın mı] okulda çok yaşadım, evde yaşadım ama bu dönemde öyle olmak istemedim yani, kim ne anlarsa anlansın. Ben bazı söylediklerim de oldu arkadaşlarıma filan”

Ablasının yakınlık göstererek, güven vererek “eşcinsel olduğunu” öğrendiği ve vakit kaybetmeden anne babasına söylediği (sergilenen stigma) Beyaz Mantolu Adam’ın bu olay sonrası dayak, tokat gibi fiziksel (sergilenen stigma), aşağılama, küfür gibi sözel (sergilenen stigma), eve kilitlemek, internet kullanılmasına izin vermemek) işten çıkarmak, arkadaşlarına telefon açıp izni olmadan yönelimini söylemek gibi duygusal (sergilenen stigma) şiddete maruz bırakıldığı açıktır. Bu ataerkil ve heteroseksist sergilenen stigma örnekleri dışında ayrıca, evden ayrılması durumunda “ziynet eşyalarını çalmakla polise ihbar edileceği” hususunda tehdit (sergilenen stigma) edilmektedir. Beyaz Mantolu Adam “hiç olmadığın gibi davrandın mı?” sorusuna “Evde yaşadım ama bu dönemde öyle olmak istemedim, kim ne anlarsa anlansın” şeklinde cevap vererek, aile üyelerinin stigmatik tutumlarından kaçınmak için (hissedilen stigma) gizlenme stratejileri kullandığını anlatmaktadır. Devamında gelen cümle ise, kimliğinin sabitlendiğinin ve artık stigma yaşantılarının göze alındığının işaretidir.

Halit Ayaracı ve Hikmet Benol rumuzlu katılımcıların yaşamında da görüldüğü üzere “homoseksüelite” söz konusu olduğunda, bu bilginin bu kadar kolay kullanılabilmesi, bir başkasına aktarılabilmesi ve bunun mutlaka “bir yararlılık” adına yapıldığına inanılması, homoseksüelliğin toplumumuzda ne kadar stigmatize edildiğinin göstergesidir.

Aile üyelerine cinsel yönelim/cinsiyet kimliğini hiçbir biçimde açmayan yalnızca bir katılımcı vardır:

Olric/Eşcinsel Erkek

“ Aileyi 10 yaşında tanıdım, daha öncesinde gerçek annemi yengem, babamı amcam, halamı annem, babamı da şehit düşmüş olarak biliyordum. Halam ‘artık bakamicam’ deyince, beni aldılar. Bana da hiçbir açıklama yapmadılar. Ailemden hiçbir şekilde duygusal bir şey almadım ama isterdim. [Evde anlamasınlar diye kendini zorladığın oluyor mu?] Hayır. [Olduğun gibisin yani] Evet [Seziyorlar mı?] Sezseller de babam 49, annem 57 doğumlu. Sezseller bile bir şey demezler anlamadıkları, bilmedikleri için.

[Kardeşlerin seziyor mu?] Abim seziyor. Ailede tek destekçim ablam seziyor ama hiçbir şekilde dile vurmadi bunu ama abim sürekli dile vurur [Ne der?] İbne misin, ibne mi olacaksın? Ne oluyor sana böyle? Ama espriye vurarak [Cevabın ne oluyor?] Saçmalama, ne alakası var [kabul etmiyorsun yani?] Yani.”

Yatılı bir okulda eğitimine devam eden Olric, tatillerde evine döndüğünde ağabeyinin “İbne misin? İbne mi olacaksın? Ne oluyor sana böyle?” şeklindeki sergilenen stigmatik tavırlarına maruz kalmakta ve her seferinde “Saçmalama, ne alakası var” cümleleriyle, kendini gizleyen stratejilerle (hissedilen stigma), sergilenen stigma ile baş etmeye çalışmaktadır.

Gizlemek, stigma taşıyan bireylerin en sık kullandığı baş etme stratejilerinden biridir. Bireyler ya kendilerini tecrit ederek ve sadece dertlerini paylaşan insanlarla ya da “anlayışlı” (stigmatıyla rahat ettiği) kişilerle etkileşim kurmayı tercih ederek gizlenebilir. Kötü reaksiyon göstermesi olası kişilerle iletişimden uzak durarak, engellerle karşılaşmadan amaçlarına ulaşmaya çalışabilir. Kendini tecritin pratik ve mümkün olmadığı durumlarda stigmatize kişi “mış gibi” yaparak stigmatı gizlemeye çalışabilir. Stigmanın tamamen gizlenmesi mümkün olabilir ve tehditlerden uzak yaşayabilir (Elliott ve ark,1982, s.288-289).

Katılımcının, “mış gibi” yaparak stigmatize durumu gizlemeye çalıştığı görülmektedir. Cinsel yönelim/cinsiyet kimliği konusunda açılma ve kendini gerçekleştirme olanaklarından ne kadar süreyle alıkonacağı tartışmalıdır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Görüşmede elde edilen verilerden ailede alaycı tavırlara maruz kaldığı ve tepki almamak için olmadığı şekilde davrandığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan veriler uyumsuzdur.

Albay/Eşcinsel Erkek

“Anne babamla aramız şey değil, samimi değiliz çünkü onlarla, ben Almanya’da doğdum, doğduktan üç ay sonra Türkiye’ye getirip dedemin ve anneannemin yanına bıraktılar, tatillerde filan, ‘siz’ derim mesela ben onlara, yani çok resmi bir ilişkimiz var, bilmiyorlar ama tahmin ediyorlar. Ben babamın mesela benim hakkımda birkaç şey dediğini duydum, ben uyurken mesela ‘nasıl böyle kaltak gibi yatıyor’ dediğini

duydum. Kaltak gibi uyumak ne demek bilmiyorum tabi ama erkek kardeşimi uyurken uzun süre inceledim, nasıl uyunuyor diye.”

Albay'ın babasının kendisi uyurken söylediği “Nasıl böyle kaltak gibi yatıyor” (sergilenen stigma) lafını duyması üzerine kardeşini uzun süre “nasıl uyunuyor” diye izlemesi, stigmatize tavra yol açan davranışını değiştirmesi yönünde motive olduğunun (hissedilen stigma) göstergesidir. Bireyler, stigmatize yaşantılara maruz kalmamak için davranışlarında değişime gidebilirler.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddesini “Ara sıra” olarak yanıtlamıştır. Yanıtları ile aktarımları –babanın katılımcı uyur görünürken yaptığı uyuma biçimine dair yorumu dışında- uyumlu görünmektedir.

Nuclear/Eşcinsel Erkek

“Ablam zaten LGBT konusunda İstanbul’da sergiye gittiği zaman, güzel sanatlar sergisine gittiği zaman LGBT aktivisti olmuştu bir dönem, o yüzden o konuda sorun yok. İzmir’deki ablama 1 ay önce açıkladım. Zorluklarla karşılaşsın bence daha hayatın başındasın, iyice düşündükten sonra böyle şeylere karar vermen gerekiyor filan, daha tecrübesizsin filan, tarzında bir şey gelişti tepkisi... Babam bilmiyor, babam çok cahil ve 1950’lerden kalma bir şekilde düşüncesi var.”

Nuclear, babasından kabul görmeyeceği ve stigmatik yaşantılara maruz kalacağı öngörüsüyle (hissedilen stigma) yönelimini babasına açmamaktadır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddesini “Her zaman” olarak yanıtlamıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Selim Işık/Trans Kadın

Daha öncesinde yine açılmayı denediğini ve annesinin “Ben oğul istiyorum” diye çok ağladığını, bunun üzerine onu üzmemek için “geçti anne” demeye başladığını anlatan Selim Işık “İki yaşam yaşamak bende çok büyük yıkımlara yol açtı. Bunu yeni yeni fark ediyorum.

Bende derin psikolojik rahatsızlıklar bıraktı” şeklinde tarif ettiği süreç sonunda annesine yeniden açılmıştır:

“En son işte o trans arkadaşımın verdiği akılla –o da annesiyle yaşıyor- bir kerede açıldım. Bir kerede kabul etti. Eskiden her gün. Bir kerede kabul etti ve bana destek vermeye başladı. Ama beni İstanbul’a göndermeyi düşünüyordu. Hani bu çevrede olamayacağını düşünüyordu. İstanbul’da yaşamın o kadar kolay olmadığını söyledim. Gerek maddi gerek manevi açıdan. Sonra burada kalmaya devam ettim. Birinci derece ailem yani annem babam ve kardeşlerim hiç o tarz şeyler [kız gibi vs] söylemedi ama akrabalar, komşular. Ailem hiçbir zaman bana ‘niye böylesin, şöyle ol, böyle ol’ demedi. [Peki baban ?] Hayır bilmiyor, yurtdışında, temmuzda gelecek. [Nasıl olacak?] Söyleyeceğiz.”

Çekirdek aile dışındaki üyeler için de şunları ifade etmektedir:

“Ailede kuzenlerim filan ağda konuşurken beni göstererek “Aaa o da bizden” derdi. o an kötü hissedirdim.”

Cinsiyet kimliğini annesine açıkladıktan sonra; yaşadıkları kentten ailesiyle birlikte Antalya’ya taşınan Selim Işık, “bu kentte kendisini bulduğunu” söylemektedir. Annesinin Selim Işık’ı başka bir kente göndermeyi istemesinin toplumsal tepki ile ilintili olduğu düşünülmektedir; öngörü olarak değerlendirilebilecek bu tutum, annenin çocuğunu korumaya yönelik davranıştır.

Süleyman Kargı/Eşcinsel Erkek

*“Çok zorladım onu [annesi] kendini geliştirmesi için, tam köylü kızı. Kendini geliştirmesi çok sonradan oldu. [Durumum] Akrabalardan saklanıyordu (sergilenen stigma). Süleyman Kargı’nın durumu’ denirdi. Hani adlandırılmayan bir şey. Şimdi daha rahat annem, rahatız. Evde seks hakkında konuşmayız, özel hayat konuşmayız (sergilenen ve hissedilen stigma). Toplumun bakışı **anneme ‘evde kız evladı var’** şeklinde (sergilenen stigma)”*

Aile, kendisini “anadan doğma eşcinselim” şeklinde tanımlayan evladının durumundan “utanç” duyduğu için diğer insanlardan bunu saklamaya çalışmıştır. Kabullenme sürecinden sonra kurulan ilişkide katılımcının ve annesinin özel hayat konuşmaması ise anne açısından sergilenen, katılımcı açısından hissedilen bir stigmadır.

15 16 yaşlarını anlatırken “Toplum söylüyor ya ‘kadın var erkek var’ sen de arada kaldığın için, kendini daha çok kadın hissettiğin için, kendini orada görüyorsun” diyen

Süleyman Kargı ve annesinin “durumu” için toplumun bakışı, toplumsal cinsiyetlerle ilgili toplumun neredeyse bütün üyelerini etkisi altına alan dikotomik bakışın yansımasıdır: bir birey ya kızdır ya da erkektir. Birine uymuyorsa bir süre direnilecek, hala devam ediyorsa diğerine yerleştirilecektir. Katılımcı örneğinde görüldüğü üzere, sadece cinsel yönelimi farklı olduğu için, biyolojik cinsiyeti ile çatışma yaşamadığı halde birey, toplum tarafından, “annesinin kız evladı” şeklinde değerlendirilmektedir.

Güneş/Biseksüel Erkek

“Ailem konusunda çok şanslıyım, hiçbir zaman bana kendimi kötü hissettirmediler. Dik kafalıydım, akrabalarımın da bazı şeyler [tepki] almıştım ama saçlarım uzun, tırnaklarım uzun öyle gezerdim ortaokul zamanında. Bir gün dedem şey dedi: “Ya nedir senin bu halin tavrın, ne olacak senden böyle? Artık Gidersin, kendin gibi birilerini bulursun” dedi (sergilenen stigma), liseye gidiyordum o zaman. Bacak bacak üstüne attım “bulurum, çok da mutlu olurum” dedim, dedem beni kovdu. Dedem ve dayımın tepkilerine maruz kaldım (sergilenen stigma).”

Çekirdek ailesinden hiçbir tepki almayan Güneş, dededen ve dayıdan tepki almıştır (sergilenen stigma). Bununla birlikte şu cümleleri önemlidir:

“Benim annem hiç böyle cümleler kurmamıştır (problematik, hastalıklı vs) ama ben annemin gözüne baktığımda çok kez bunları gördüm. Hala mesela belki normal bir hayat süreceğim düşüncesi içinde canlandığında daha bir mutlu olduğunu hissediyorum. [Ne görüyorsun annenin gözünde?] Ya bazen şeyi görüyorum, tabi çok kabullenilmiş, kabullendiği halde. Ben onun gözünde hep şeyi hissettim. Normal olduğuna inandığı şeye inanmamı [beklediğini]. Çünkü benim aslında öyle olduğuma inanıyor. Annemin hayalindeki erkektim ben. İlk kız arkadaşımı kışkırdığını hatırlıyorum.”

Güneş’in anlatımından, annesinin “keşkeler” taşıdığı anlaşılmaktadır. Anne sakat bırakan, kaçınılmaz bir trafik kazasını kabullenirmiş gibi kabullenmiş görünmektedir. Kabul etmek ile kabullenmek arasında önemli bir fark vardır. Bireyin, eylemin “öznesi” olduğu, etkin olduğu, çeşitli zihinsel süreçlerden geçilmesini gerektiren şey, “kabul etmek” iken bireyin, eylemin “nesnesi” olduğu, kaderci bir zihniyetle başına gelen şeyi çekmesi “kabullenmektir”. “Kabul beklemekle” ilgili açıklama yapan katılımcıların neredeyse tamamı “kabullenmek” fiilini kullanmışlardır. Kabullenişlerin bireysel kurtuluşları sağlayacağı aşikardır ama farklılıkların kabulü yönünde toplumsal bir dönüşüme yol açabilecek zihinsel

algılarda sıçrayış için çocuklarının cinsel yönelim ve kimliğini “kabul etmeleri” gerektiği düşünülmektedir.

Turgut Özben/Eşcinsel erkek

Annesi Konya’da kendisi Antalya’da yalnız yaşayan Turgut Özben annesiyle yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Yaklaşık 2,5 sene önce anneme eşcinsel olduğumu söyledim. 1,5 sene kadar bunun ergenliğe bağlı bir şey olduğunu sandı. Daha sonra ben bunalarak, gerçekten bunalarak bunun bir araştırmasını yapıp kendisine açıkladım. Bu geçici bir şey değil, hastalık değil, bu doğal bir şey ve ben bundan pişman da olmuyorum. Annem, Türkiye’de [eşcinselliğin] kabul edilmeyeceğini düşünüyor ve bir an önce beni yurt dışına çıkartmak peşinde. Orada daha rahat edebilmem için.”

Eee’nin, Mavi’nin, Halit Ayarçı’nın ailesinde görülen “geçici olduğunu düşünme eğilimi”, Turgut Özben’in annesinde de göze çarpmaktadır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlarla görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Kelimeler Albayım/Trans Kadın

“Ailem tabi ki bu değişim durumunu çok mutlu kabul etmediler. Önce paran olmalı, başka bir ülkeye gitmelisin öyle yapmalısın filan, sıcak karşılamadılar ama ben zorla kabul ettirdim. Çünkü bunun olması gerekiyordu. Bu arada yaşıyorlar ve ayrılır, ben ikisinde de kalabiliyorum. [Şu an] Annemde kalıyorum. Babamlar para olduğunda bana verecekler güya [operasyon için gereken parayı] ama o gelmiyo bir türlü, yıllardır gelmiyor. Babamın eşi var, ikisi çıkarabilirler isteseler ama oyalanıyorum sanırım. Bunu birden vermeye yanaşmıyorlar bir türlü ama bana ‘olduğunda vericez’ diyorlar. [Yani para ayarlandığında sen süreci tamamlıyorsun] Güya [Güya derken?] Şöyle lafları var mesela: E sonra ne olacak? Bir mesleğin yok, hadi kadın oldun diyelim sonra ne olacak? Ama çok şey olacak. Sağlık olarak babamdan yararlanıcam mesela. Bu önemli bir şey, psikiyatriye gidebilmem için. Onların kafasındaki şey şu: sürüneceksin, bitmedi, napıcaksın, çoktan paranı kazanmış olabilirdin, niye

beklemedin biraz daha. Biraz daha bekleyip, para biriktirip bekleyebilirdin. Olmuyor işte, anlatamıyorum bir türlü. “

“Bu bitsin kağıt olarak, bir ben kendim olarak nefes alım” diyen Kelimeler Albayım’ın geçiş süreci sonrasındaki beklentileri ile ailenin beklentilerinin örtüşmediği görülmektedir. Kelimeler Albayım, geçiş süreci sonrasında, “okulu bitirebileceğini, yeniden bir bölüm okuyabileceğini, sigortasının olabileceğini, bu şekilde terapi alabileceğini, istemediği şekilde seks yapmak zorunda kalmayacağını düşünürken, ailesi, sürecin başladığı andan şimdiye kadarki zamanı boşa geçirilen bir zaman dilimi olarak değerlendirmekte, eğitim bölümünde yer verilecek olan bilgilerinden de anlaşılacağı üzere katılımcının yaşadığı “buhranı” ciddiye almamaktadır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” maddesini “Ara sıra” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlarla görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Gülşen/Trans Kadın

İlk kez 11 yaşındayken sınıf arkadaşının tecavüzüne uğradığını ifade eden Gülşen ailesini şu şekilde anlatmaktadır:

“[Evde hiç şiddet uygularlar mıydı sana?] Yo, evde otururduk annemle açar mezdeke oynardık pıt pıt. Babamda unutkanlık vardı. Abim de esrar eroin içerdi, şu an cezaevinde, görüşmek de istemiyorum o nedenle [Abin sana şiddet uyguladı mı?] Şiddet değil de cezalandırdı, evden dışarı çıkamayacaktım transların evine gidip çalıştığım için, eve kapattı çıkmayayım diye. Abim göğüslerim için ‘Kime emzirtiyorsun bunları?’ derdi (sergilenen stigma). [Sen Antalya’da trans arkadaşlarının evine gidip seks işçiliği yaptığında anne baban hala beraberdi ve sen de orada kalıyordun öyle mi?] Evet [Sormuyorlar mıydı parayı nerden buluyorsun diye?] Soruyorlardı, ben de ‘Çalışıyorum, iyi kötü birikmiş param var’ diyordum [Başka bir işte çalıştığını söylüyordun yani] Evet. [İlk defa cinsel ilişkiye girdiğinde] Annem dedi ‘Kızım ne oldu? Sen bir şeyler yedin’. Annem anladı [Ne dedi peki?] Ne yedin, dedi. [Ama hiç uyarmadı mı mesela? Bir şeyler anlatmadı mı?] Yooo, zaten biliyordu [Sana hiç kızmadılar öyle mi?] Yoooo [Öğüt filan da vermediler?] Yoooo [Peki hiç erkeksi davranma ihtiyacı hissettin mi evinde?] Misafirler gelirdi o zaman.

Katılımcı, annesinin kendisine “kızım” şeklinde hitap ettiğini ifade etmektedir. Herhangi bir stigmatik davranış sergilememesi de göz önünde bulundurulduğunda bu, annenin evladını yargılamadığı ve kabul ettiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

"Bir akrabamız vardı Yasemin Abla, bizi eve çağırdı, oturup yemek falan yedik, dedi ki 'Facebook'unu aç, onu tanıyor musun, bunu tanıyor musun?' filan diye sordu, onun üstüne beni psikologa götürdü abimgil, psikolog 'bunu bir bayana götürün' dedi, Kepez'in orda geneleve gittik, kadın 50 milyon aldı, sonra bir 50 milyon daha istedi, dedim 'Yuh, fol yok yumurta yok 50 milyon daha mı?'"

Katılımcının bahsettiği psikologun bilimsel davranmadığı açıktır. Evde ağabeyin, Gülşen'in yaşamını düzenlemekte etkin olduğu, onu kilitlediği, sosyal ve fiziksel şiddet uyguladığı ancak bunu kendisinin şiddet olarak yaşamadığı, sözlü biçimde taciz ettiği, stigmatize durumu “sağaltmak” için çözümler aradığı anlaşılmaktadır. Asıl mesleği TV tamirciliği olan Gülşen 16 yaşında trans arkadaşlarıyla birlikte seks işçiliği yapmaya başlamış, 19 yaşında askere gitmiş, döndükten sonra yeniden seks işçiliğine başlamıştır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddesini “Ara sıra” şeklinde yanıtlamıştır. Oysa görüşmede elde edilen veriler, aşağılama ve hakarete maruz kaldığını göstermektedir. Bu açıdan uyuşmamaktadır.

EK 2- EĞİTİM KURUMUNUN TEMEL UNSURU: OKUL

Albay/Eşcinsel Erkek

“Lisedeyken çok şiddet, yani fiziksel değil ama ortaokuldayken de giydiğim eşofmanlarla, yürüyüşümle çok dalga geçer, laf söylerlerdi (sergilenen stigma). Bir de ben hem fiziksel olarak hem de sesim pek öyle sert, maço bir şey değil, neden böyle bilmiyorum. Okulun koridorlarında merdivenlere çağırıldırı beni, bir şey söyleyeceğiz diye, giderdim yanlarına, ‘Bize bir şey söylesene’ derlerdi, ‘Ne söyleyeyim’ dediğim zaman da gülerlerdi (sergilenen stigma). Sırf sesimi duymak için... Sırf o okula gitmemek için başka liseye geçtim (hissedilen stigma). Ortaokulu bitirdikten sonra tekrar lisesine gitmem gerekiyordu, buna 3 yıl daha tahammül edemeyecektim, alay dalga filan çok fazlaydı. Bazı yakın arkadaşlarım vardı umursamayan destek olan ama genel olarak okulun tavrı böyleydi.” şeklinde açıklamaktadır Albay üniversite dönemine kadarki durumu.

Albay, sırf aynı stigma gösterileri ile karşılaşmamak için, kız sayısı daha fazla olan bir liseye kaydolduğunu ifade etmiştir. Kendi cümleleri ile: *“Bizim bölümde 18 öğrenci vardı 14 kız 4 erkek.... Pek erkeklerin tercih ettiği bir bölüm değildi...”*.

Üniversiteye başladığı yıl, ilk derste tanışma sırasında Öğretim Üyesinin “sevdiğiniz müzik türleri” sorusuna Albay’ın “Madonna seviyorum” şeklindeki yanıtı sonrası Albay’ın ifadesiyle Öğretim Üyesi şu şekilde tepki vermiştir:

“O, eşcinselleri savunuyor, dedi. Eşcinsellerin hepsi AIDS yayıyor, dedi. ‘Hastalık yayıyorlar’ (sergilenen stigma). Hoca öyle deyince hemen itiraz ettim, ‘AIDS öyle bir hastalık değil, daha çok heteroseksüel kadınlarda görülüyor, üstelik onlar aracılığıyla en çok bulaşma riski çocuklar, doğurdukları çocuklar, ikinci sırada heteroseksüel erkekler, daha sonra eşcinsel erkekler geliyor’ dedim. Bunları söylerken eşcinsel olduğumu da açıkladım.”

Albay’ın, öğretim üyesi tarafından savunulan görüşe itiraz etmesi ve tartışma sırasında eşcinsel kimliğini açıklamış olması stigmatı içselleştirmediğinin göstergesidir. Öğretim üyesinin sergilediği stigmatı sahiplenmemesi ve kimliğini savunarak buna karşı durması, Albay’ın bu stigma ile mücadele ettiği şeklinde düşünülebilir. Ama sonrasında o sınıftan kaydını alıp başka bir yabancı dil sınıfına aktarmasının, öğretim üyesinin sahnelediği stigmatı yineleyeceği ve hatta çeşitli alanlarda ayrımcılık uygulamaları yaparak destekleyeceği beklentisiyle ilişkili olduğu (hissedilen stigma) düşünülmektedir.

Albay, Üniversite eğitimini yarıda bırakmasına neden olan bundan sonraki süreci şöyle anlatmaktadır:

“Bu süreçte ve devamında bir süre sonra benim açıkça söylemem duyuldu okulda ve kim kim kim diye gösterilmeye başladım. Hocalar koridorda durdurup ‘Sen restorasyonda okuyan Albay mısın?’ demeye başladı (sergilenen stigma). Bundan rahatsız olan ülkücü arkadaşlar vardı, evimin camlarını taşladılar, kırdılar (sergilenen stigma). Şehre her indiğimde, yanımda arkadaşlarım da olsa, burnumda, kulaklarımda, kaşlarımda küpeler vardı, kolyelerim vardı..... Yani diğer erkekler gibi giyinmiyordum, aslında tam eşcinseller gibi giyindiğim de söylenemez..... Bir gün sıkıştırdılar, biraz patakladılar, fotoğraf makinemi kırdılar, bir kere arabayla hafiften dokundurdular (sergilenen stigma), çarpma diyemeyeceğim ona ve ben okulu bıraktım, İstanbul’a döndüm camlarım kırıldıktan sonra’ (hissedilen stigma).

Katılımcı, can güvenliğini tehdit eden fiziksel şiddet ve bu stigma gösterileri sonunda, yeni stigma gösterilerine maruz kalmamak için okulunu bırakmıştır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddetine maruz kaldım” maddesini “Nadiren”, “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddelerini “Sık sık” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddesini “Ara sıra” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ile görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Mavi/Eşcinsel Erkek

Üniversite’de, ders sırasında Öğretim Üyesi ile yaşadığı diyalogu şu şekilde anlatmaktadır Mavi:

“Bir hocam şey yaptı, bana karşı sürekli seksüel espriler yapmaya başladı (sergilenen stigma). Ben hiç tepki vermedim tabi. Mesela sandalyenin bir bacağı kopmuş, uzun böyle. ‘Bunu niçin kullanıyorsunuz?’ dedi, tepki vermedim (hissedilen stigma), ‘Bilmiyorum hocam’ dedim. ‘Sınıfa soralım dedim’ [Ne kastediyor?] Cinsel obje olarak kastediyor. Sonra geçen de şey yaptı. Yani bir şey yazıcaz, parantez olacak. ‘Parantez yuvarlak olacak’ dedi, sonra ‘Parantez yuvarlak olacak’ dedi, beş kere söyledi. Sonra ‘Mavi, bak parantezin yuvarlak olması önemli’ dedi (sergilenen stigma). ‘Evet hocam, yuvarlak olması gerekiyor’ dedim. Sınıftaki kimse gülmedi

mesela, herkes benim gibi tepki verdi. Çünkü çok sunum yaptım onlara LGBT'lerle ilgili."

Mavi, bu yaşantıda, öğretim üyesinin stigma sahnelediğinin (alay, aşağılama, gönderme yapma) farkında ama çatışmaya girmemek için –kendi söylemiyle önemsemediği için- görmezden gelmeye, savmaya çalışmaktadır. Ancak sınıftakilerin LGBT bireyler konusunda bilgilenmiş olmaları dolayısıyla sergilenen stigmaya karşı koyarak tepki vermeleri, bu konudaki önyargılar ve homofobiden kurtulmanın örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddelerini “Ara sıra” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddesini “sık sık” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ve görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Nuclear/Eşcinsel Erkek

Nuclear, okulda akranları ile yaşadığı iletişimi şu şekilde aktarmaktadır:

“[Cinsel yönelimim] Sınıfta birkaç kişi öğrenince zaten diğerlerine de yayılmış ama benim için sorun değil yani bu, yani bilseler de bilmeseler de. Çok tanımadığım ama tanıştığım insanlar koridorda giderken ‘Bana sakso çeksene’ tarzında şeyler diyorlar... ‘Naber lan ibne’ filan diyorlar...(sergilenen stigma). Siz manyak mısınız filan diyorum, okul ortamındayız, gidin kendinize başka iş bulun, test çözün filan diyorum. Başımdan savıyorum ama hoşuma gidiyor.”

Katılımcı, söylemin stigmatik olduğunun farkında, baş etmeye, ortamdan uzaklaş(tır)maya çalışmakta ama his olarak bu stigma gösterisinden haz almaktadır. Hazzın altında yatan şeyin, “Bana sakso çeksene” söylemini “beğeniliyor, arzu ediliyor” şeklinde değerlendirmesi olması muhtemeldir. Bir diğer olası açıklama ise bireyin seksüel fantezisiidir.

Katılımcı görüşme tarihinden üç hafta önce okul müdürüyle arasında geçenleri de şu şekilde aktarmaktadır:

“Sınıf öğretmenimiz ya da sınıftaki başka bir beynini kullanamayan şahıs, gidip sınıfta lezbiyen bir kız ve gay bir çocuk olduğu ile ilgili müdürle konuşmuş. Bundan dolayı bir sorun yaşadım. O kız olduğu için ondan çekinmiş, ‘Şimdi burada kız ile görüşmemiz uygun olmaz’ filan dedi, klasik Türk toplumunun bireyi olarak böyle

düşünüyor...Müdür son derece cahil olsa da 'tercih' dedi ama tercih değil bu bir yönelimdir, başkalarının tercihlerine saygı duyacağını filan söyledi ama okul ortamında böyle şeyler istemediğini söyledi (sergilenen stigma). [Müdürün bu okulda böyle şeyler istemiyorum dediği şey ne spesifik olarak? [Konuşmanız mı?] Konuşmamız, ilişki kurmamız galiba. Böyle konular şey olmaz, toplumun ahlakına uymaz tarzında, yani ciddi anlamda komik şeyler söyledi (sergilenen stigma). [Bu cümleyi kurdu mu? Yani toplumun ahlakına uymaz bunlar cümlesini kurdu mu?] O cümleyi kurmadı ama o mahiyette şeyler söyledi....[Sen ne dedin?] Evet haklısınız efendim, haklısınız... tarzı bir şeyler dedim. Ama aşağı inince konuşmaya devam ettim.”

Çeşitli batı ülkelerinde gay ve lezbiyenlere belirli hak ve korumaların verildiğini ama bu hakların özel alanda kalması ve kamunun kabulünü aramaması kaydıyla kullanılabilirliğini belirtir (Richardson, 1998, s.89). Öğrenci ile olumlu iletişim kurmaya çalışan, görece “anlayışlı” okul müdürünün temel kabulü de budur: okulda konuşmayın, toplum içinde konuşmayın, ben de tercihlerinize saygı duyayım.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddetine maruz kaldım”, “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım”, “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ile görüşmede elde edilen veriler, okul müdürü tarafından yapılan uyarılar ve koridorda öğrencilerin kullandığı aşağılayıcı ifadeler göz önünde bulundurulduğunda uyumlu görünmemektedir.

Olric/Eşcinsel Erkek

Yönelimi konusunda sadece akranı yeğenine açık olan, lise eğitimine yatılı olarak devam eden ve “cemaat yurdunda” kaldığını ifade eden Olric okulda yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“ Genelde arkadaşlarım dalga geçiyor; ‘Gay bu, gaysin sen’ gibi (sergilenen stigma). Hayır, diyorum (hissedilen stigma). [Kabul etsen ne olur?] Hepsi Abaza.”

Katılımcı, “Kendini mi koruyorsun?” sorusuna “Evet” şeklinde yanıt vermektedir. “Hepsi abaza” cevabından katılımcının, cinsel bir saldırıya uğrayacağını düşündüğü için yönelimini açık etmekten korktuğu anlaşılmaktadır. Katılımcı, stigmatik

davranışlara maruz kalacağı düşüncesiyle diğer bazı katılımcılarda gözlendiği gibi gizleme stratejisi uygulamaktadır (hissedilen stigma).

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddetine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman”, “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddelerini “Nadiren” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ve görüşmede elde edilen veriler uyumlu görülmektedir.

Turgut Özben/Eşcinsel Erkek

Şu an açık lisede eğitimine devam eden 17 yaşındaki eşcinsel erkek Turgut Özben, okulda yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Fiziksel şiddet olmadı ama kızlara yakınlığımdan dolayı diğer okullarda olduğu gibi ‘top’ ve benzeri tabirler, ‘top, ibne’ gibi tabirlere maruz kaldım (sergilenen stigma). Sık sık oldu ama gerçekten bir ciddiyeti yoktu. Çoğu kişi gerçekten iyi birisi olduğum için severdi. Öylesine dalga geçmek amaçlı. Çocukluk hevesiydi sanırım.

“Öğretmenlerle aram iyiydi, zaten eşcinsel olduğumu bilmiyorlardı ama bilselerdi de sıkıntı çıkmazdı.”

Katılımcının diğer eşcinsel ve biseksüel erkek katılımcılarda görüldüğü gibi “top, ibne” ifadelerine maruz kaldığı (sergilenen stigma) gözlenmektedir.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddesini “Ara sıra” şeklinde yanıtlamıştır. Diğer yandan katılımcı, görüşmede bu tür söylemlere sık sık maruz kaldığını ifade etmiştir. Bu açıdan uyuşmamaktadır.

Beyaz Mantolu Adam/Eşcinsel Erkek

Beyaz Mantolu Adam okulda yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“[Okulda] Hani öğretmenlerimden değil ama arkadaşlarımdan [tepki] aldım. İbne, top o tarz....(sergilenen stigma). İlkokulda ve lisede.... Sık [tepki aldım] evet, yani

farklı gözle bakıyorlardı.” [Tepki almamak için olmadığın gibi davrandın mı?] Okulda çok yaşadım (hissedilen stigma).”

Feminen tavırlarından dolayı okulda sık sık “ibne, top vb” etiketlemelere maruz kalan (sergilenen stigma) katılımcının, bunlardan kaçınmak için (hissedilen stigma) olmadığı şekilde davranmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Gülşen/Trans Kadın

11 yaşındayken sınıf arkadaşının kendisine tecavüz ettiğini ifade eden ve Orta okul mezunu olduğunu söyleyen Gülşen, mezun olduktan sonra Televizyon tamirciliği işine başladığını ifade etmektedir. Okulda yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Okuldayken gaydim zaten, bazı arkadaşlar şey yazardı tahtaya: Top S. [gerçek adı] (sergilenen stigma). Gay olduğumu da bilirlerdi zaten. Okul yıllarında arkadaş arardı ‘Napiyosun?’ derdi, ‘Evdeyim’ derdim. ‘Gelsene ders çalışmaya’ derdi, cd takardı, porno kanalları açardı, ilişkiye girerdik.”

Katılımcının aile kurumu başlığında verdiği bilgilerle bu bilgiler bir arada düşünüldüğünde (iki kuzeni, sınıf arkadaşları, esnaf vs. ile cinsel ilişkiye girdiği), katılımcının küçük yaştan itibaren istismara açık olduğu çıkarsanabilir. Ailede ve okulda cinsel eğitim, bedenini koruması gibi hususlarda bilgi verilmesinin önemi açıkça görülmektedir.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddete maruz kaldım” ve “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” maddelerini “Hiçbir zaman”, “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddesini “Nadiren” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddesini “Her zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlarla görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Kelimeler Albayım/Trans Kadın

Kelimeler Albayım, “Okul yaşantınızda cinsiyet kimliğinizden dolayı sıkıntı yaşadınız mı?” sorusuna şu şekilde yanıt vermektedir:

Daha çok dıştan değil iç sıkıntı yaşadım, kendimle alakalı. Üniversite okudum 4 yıl ama kalan dersler var, tez var, veremeyerek bıraktım, Ankara Üniversitesi Dil Tarihte okudum. O sırada o bedende yaşayamıyordum, en temel sebebi bu psikolojik olarak ve okulda mıyım değil miyim, bunlar benim için önemsizdi yani zorunda yaşıyordum o süreci, bir an önce istediğim şekle girmeliydim hani, ruhen nefes almak için, o vücutta

yaşamak istemiyordum ve okumuş işmiş sahip olduğum hiçbir şey önemli değildi ama kötü bir öğrenci de değildim hani ama gerçekten kendimi verecek durumda değildim. Zorunlu devam ettim”

Katılımcı görüşmede stigmaya dair herhangi bir veri sunmamıştır. c Katılımcı daha çok kendisini ait hissetmediği bir bedende yaşıyor olmanın yarattığı psikolojik sıkıntıları ifade etmiştir. Bu psikolojik sıkıntı eğitim hayatını, son yılında sonlandırmasına neden olacak kadar güçlüdür.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddesini “Ara sıra” şeklinde yanıtlamıştır.

Karadut/Lezbiyen

Üniversiteye dek zaten ne kendine ne de diğer insanlara açık olduğunu belirterek, bu nedenle herhangi bir olumsuzluk yaşamadığını, üniversite hayatında da üniversitenin LGBT derneği sorumlusu olmakla birlikte hiçbir stigmatik yaşantıya maruz kalmadığını belirten katılımcı, bunu, yüksek öğrenimini Türkiye dışında görmesine bağlamaktadır:

“Eğitim hayatım boyunca herhangi bir problem yaşamadım yönelimimden dolayı ama sonuçta lisede açık değildim, kendime de açık değildim zaten. Sonuçta üniversitede de Amerika’daydım ve orda çok daha normal kabul edilen bir durum olduğu için ki zaten orda da son yılımda açtım; master’da, dolayısıyla hayır. Hatta orda LGBT derneğinin başkanlığını yaptım bir dönem [Nasıl bir dernek?] Okulun Graduate LGBT birliği vardı. Her okulun var. Daha çok LGBT’ler birbirini tanısin filan diye, sosyal fonksiyonu vardı. Parti filan yapıyorduk. Ama tabii herhangi bir şekilde ayrımcılığa uğrayan, başı derde giren LGBT’lerin de gelmesi içindi. Hiçbir ayrımcılık yaşamadım özetle ki bunun yurt dışında okumakla alakalı olduğunu düşünüyorum. [Yıl kaç bu ara?] Üniversite 92-96, master da 99 da bitti. [Dernek başkanlığından dolayı herhangi bir stigmatik tavra maruz kaldın mı?] Hayır. Zaten hocalarımızın da yarısı filan gaydi. Okuduğum okul da şeydi. Yani Amerika’nın en liberal üniversitelerinden bi tanesiydi. Gay lezbiyen edebiyatı diye derslerimiz vardı. Bu okulla da ilgili belki. Yani taşrada konservatif bir okulda okusam olurdu belki ama çok fazla eşcinsel öğrencinin olduğu, derslerin olduğu filan bir okuldu.”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım”, “Diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım” ve “Tepki almamak için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır.

EK 3- ÇALIŞMA YAŞAMI

Güneş/Biseksüel Erkek

Okul hayatı boyunca, “çok çalışırsam başarılı olurum, başarılı olursam öğretmenler beni sever, beni severlerse korur kollarlar, korur kollarlarsa sorun olmaz” inanç döngüsünün yarattığı motivasyonla akademik anlamda oldukça başarılı bir öğrencilik geçiren ama stigma yaşantılarından kurtulamayan ve şu an yaşam koçluğu yapan Güneş, iş yaşamı ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Üniversitedeyken falcılık yaptım, ondan önce’de 1,5 sene çalıştım (restoran). Cinsel yönelimimden dolayı bir sıkıntı yaşamadım. İşimi iyi yapardım ve ben iyi bir gözlemciydim. Neye kızıyor, ne hoşuna gidiyor, benden ne isteniyor, gözlerdim, çat çat yapardım. O yüzden benden çok önce girmiş elemanların üstü oldum ben, o yüzden çok nefret ettiler benden”

Güneş’in öğrencilik yıllarında uyguladığı stratejiyi burada da uyguladığı düşünülebilir. Çok çalışarak öğretmenlerinden onay alan ve bu şekilde kendisine koruma kalkanı sağlayan Güneş’in, iş yaşamında da herhangi bir stigma hissetmeyen bireyden daha dikkatli, daha özverili ve daha hatasız çalışması ve bu şekilde olası ayrımcılığa uğrama ihtimalini azaltması olasıdır.

Gülşen/Trans Kadın

Ortaokuldan sonra mesleğe atıldığını ve asıl işinin “televizyon tamirciliği” olduğunu söyleyen Gülşen, Antalya’dan İstanbul’a geçtikten sonraki sürecini şu şekilde aktarmaktadır:

“Antalya’da bazı lubunya arkadaşlarım vardı, çok ilgilendiler benimle, lubuncayı bilmiyordum fazla, tek tük böyle. Ayol kız diyordum süpet nedir, işte sakso filan. Bir trans arkadaşım vardı Cumhuriyet Meydanı’nda, bir gece konduları vardı, köpekleri filan, oraya giderdim, neye ihtiyacınız var derdim, onları karşılardım... [Sen Antalya’da seks işçiliği yaptın mı?] yaptım evet, 15 16 [yaşında] işte. Annemle babam ayrıldı, arkadaş ‘İstanbul’a gidelim’ dedi, Kadıköy’e geldik, parkta 2 3 gün kaldık, orada lubunya arkadaşlarla tanıştık, evine götürdü, yemek yedirdi, duş aldık, Pendik tarafında, arkadaşın evinde traş oldum bacakları a’dan z’ye böyle, ikimiz de ap aktif-pasif idik, ilişkiye de girmedik, bir arkadaş daha vardı, hadi Taksim’e gidicez dedi,’e (bar) götürdü, hiç sevmediğim kulüp tarzı, dans ediyorum kimse ilgilenmiyor filan, Sonra başka mekana geçtik. Mekana geldim, hoşlandım mekandan, kadınsı da erkeksi de olsun çok güzel bir mekan, her dakika müşterim çıkardı [Seks işçiliğimi

yapıyordun?] Evet, orda bir merdiven vardı, ben orada sakso filan çekerdim, kaç lira istersin 20, direkt parayı alırsın cebine atarsın. Bazıları diyor '5 de olur bedava da'. Şimdi 5 tl ne anlama geliyor? O gidiyor başka müşterim daha geliyor, cebime atıyorum 40 milyon oluyor, ayrıldım şimdi o kulüpten, kapandı yani [Şimdi nerede çalışıyorsun?] Şu an kulüp.....'deyim, tuvalette duruyorum, tuvalete bakıyorum, soruyor kaç para, diyorum 1 2 milyon. Diyolar bazen 'senden çok hoşlandım, çok güzelsin', e tamam, yarım saat sonra yukarı çıkıyorum bakıyorum, aşağıda "seni sikkemek istiyorum" diyor, yarım saat sonra yukarı çıkıp bakıyorum aktiflerle konuşuyor, ap (hem aktif hem pasif) yani. [Peki mesleğinle ilgili iş bulsan seks işçiliğini bırakır mısın?] İkisini de yaparım, sabahtan akşama işimi, akşam da diğerini”

Gülşen, aylık kazancını 1200 lira olarak bildirmektedir. Haftanın 4 günü bir barda tuvalet sorumluluğu ve seks işçiliğinden kazanmaktadır. Sosyal güvencesi yoktur. 2010 yılında Lambdaİstanbul tarafından trans kadınlarla yapılan araştırmada katılımcıların % 79.3'ünün güvencesinin olmadığı, % 67.2'sinin halen seks işçiliği yaptığı ve % 77.6'sının ise seks işçiliğinin yanı sıra aynı zamanda başka işlerde çalıştıkları orta çıkarılmıştır. Bunun nedenine dair herhangi bir yordama yapılmamış olmakla birlikte, iki işi aynı anda yapmanın maddi nedenlerle ve diğer işten her an çıkarılabileceği korkusuyla açıklanması mümkün görünmektedir. Gülşen de, fırsat olması durumunda hem asıl mesleğini, hem de seks işçiliğini yapmak istediğini ifade etmektedir.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı mesleğimi yapamıyorum” ve “Heteroseksüel bir adayla aynı ya da daha yüksek vasıflara sahip olmama rağmen işe almadılar” maddelerini “Her zaman”, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı işimi kaybettim” ve “Kimliğimden/ yönelimimden dolayı işveren ya da üstlerimin kötü muamelesine maruz kaldım” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır.

Beyaz Mantolu Adam/Eşcinsel Erkek

Mesleği kuaförlük olan ve yöneliminden dolayı ailesi tarafından işten zorla çıkarılan Beyaz Mantolu Adam şöyle aktarıyor:

“Çalışıyordum ve yine hani dedim, belki güvenirlere [ailesi] bana, sevdiğim bir işti zaten, kuaförlük. Oradaki insanlar yönelimimi bilmiyordu. ... Babam oraya bile söylemiş yani, böyle böyle [eşcinsel] olduğu için aldım demiş”

Evde fiziksel, sözel ve duygusal şiddete maruz kalan katılımcı, cinsel yöneliminden dolayı mesleğini de yapamamaktadır.

Strapor/Tanımlamıyor

İş hayatında cinsel yönelimi/cinsiyet kimliğinden dolayı herhangi bir sorun yaşamadığını ifade eden ve halen Hekimlik yapıyor olan Strapor ise düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Bana karşı bir sürü tavır takınan insan olmuştur ama bu benim yönelimimle ilgili olmamıştır. Ne çok fazla kadını ne çok fazla erkeği çağrıştırmam. Dövmelerim var mesela, ya da çok makyajlı gezmem, bir doktor için çok hippî kalıyor bizim toplumda, aksine hastalar tarafından seçilmeme neden olmuştur. ‘O, antibiyotik sevmez’ gibi şeyler kalıyor akıllarında, bunlar değil. Bunların çok ekmeğini yemişimdir mesela.”

Katılımcı, açık kimlikle yaşamadığını, sadece heteroseksist olmayan yakınları ile yönelimini paylaştığını görüşmenin başlangıcında ifade etmiştir ve bu husustaki bilgiler “kimlik” başlığında verilmiştir. Bu nedenle yaşantılarını cinsel yönelim/cinsiyet kimliği ile ilişkilendirmek anlamlı değildir.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı mesleğimi yapamıyorum”, “Heteroseksüel bir adayla aynı ya da daha yüksek vasıflara sahip olmama rağmen işe almadılar”, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı işimi kaybettim” ve “Kimliğimden/yönelimimden dolayı işveren ya da üstlerimin kötü muamelesine maruz kaldım” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ile görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

EK 4- GÜVENLİK GÜÇLERİ

Albay/Eşcinsel Erkek

Eğitim başlığı altında verilen bilgilerden de görüleceği üzere, Albay'ın üniversite öğrencisi olduğu dönemde cinsel yöneliminden dolayı maruz kaldığı stigmatik tavırların, fiziksel şiddet boyutuna varmış olduğu görülmektedir. Darp, aşağılama, ev taşlama, üzerine araba sürme gibi biçimlerle sergilenen stigmaya maruz kalan Albay, o dönemde polisten yardım isteyip istemediği sorusunu, o dönemde polislerin sol görüşlü kişilere karşı genel tavrını eleştirerek şu şekilde yanıtlamaktadır:

“Böyle bir dönemde polise gidip, eşcinsel olduğumu söyleyip yardım istemek... Komik! “

Albay, stigmatik ve şiddet yüklü tutum ve davranışlara maruz kalacağı düşüncesiyle polisten yardım istememeyi seçmiştir ve bu durum hissedilen stigmadır. Ayrıca bu tavrın güvenlik gücü olarak görev alan bireylerden öte, iktidarla birebir ilişkili olan emniyet ve silahlı kuvvetlerin her kademesinin içine işlemiş olduğu düşünülürse yapısal stigma olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan toplumda görünürlük yaratmak adına bu yıl 22.si yapılan LGBT Onur Yürüyüşleri'nin ilk yıllarında düzenleyici komitede yer alan Albay ve arkadaşları, hem sergilenen (ev basılması) hem de hissedilen (polis basacak beklentisi) stigmayı yaşamıştır:

“Onur yürüyüşü için imza vermiştik valiliğe, eve sivil polisler geldi, anneannemin dedemin evine. Sürekli gözün kapıda polis gelip alacak mı seni diye toplantı yapılırken.”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı emniyet güçlerinin fiziksel şiddetine maruz kaldım” ve “Mecbur kalsam da emniyet güçlerinden yardım istememeyi seçerim” maddelerini “Ara sıra”, “Kimliğimden/yönelimimden dolayı emniyet güçlerinin keyfi uygulamalarına (olağan dışı kimlik sorgulama, keyfi ceza kesme gibi) maruz kaldım” maddesini “Her zaman” ve “Emniyet mensupları ile karşı karşıya gelmem gereken yerlerden uzak dururum” maddesini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Güneş /Biseksüel Erkek

Güneş, kendisini bir kere polisin durdurduğunu, onun dışında sorun yaşamadığını aktarmıştır:

“Bir kere yolda durdurdu [Sebepe?] Bilmiyorum. Nüfus cüzdanını istedi. Gbt’me baktı. Gbt’ye bakınca artık ne gördüyse gözleri güldü. Ben de geçtim gittim, önemsemedim. Heralde o beni farklı biçimde algıladı ve temiz çıkınca öyle yaptı.”

Bu olayın yaşandığı an –emin olamamakla birlikte- makyajlı olduğunu belirten katılımcı, seks işçisi zannedildiği için bu muameleye maruz kaldığını düşünmektedir. Ülkemizde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine sahip olmayan bireylerin, iş yaşamında ayrımcılığa uğradıkları, işe alınmadıkları, mesleklerini icra etmelerinin pek mümkün olmadığı açıktır. Bu eşitsizlik, temel olarak devlet eliyle sürdürülmektedir ve gelenek toplumsal cinsiyet rollerine uymayan erkek bireyler yaşamlarını idame ettirebilmek için seks işçiliğine zorlanmaktadır. Bu gerçeğin, güvenlik görevlisi tarafından bilinmemesi düşünülemez. Diğer yandan, bir erkeğin kamusal alanda makyajlı biçimde gezmesi, kadın ve erkeğe dair kalıp düşüncelere sahip bir birey için anlam verilmesi güç bir durumdur. Bunu bireysel bir tercih olarak değerlendirmek yerine, bireyin seks işçisi oluşuna atfetmek, zihinlerimizde kadın ve erkeğe dair oluşturulan resimlerin renksizliğini ortaya koymaktadır.

Halit Ayaracı/Eşcinsel Erkek

19 yaşında eşcinsel bir erkek olan Halit Ayaracı, emniyet güçleri ile ilgili yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde aktarmaktadır:

“Türkiye’de yaşadığım için bazen şanslı buluyorum bazen bulmuyorum kendimi. Çünkü arkadaşımınla otururken parkta el ele tutuşmamız ya da birbirimizi öpmemiz fuhuş olarak geçebiliyor (sergilenen stigma) ve jandarma gelip kendi hazırladığı bir ifadeyi bana imza attırmaya kalkabiliyor... Avukatım gelip karakolu birbirine kattı. Çünkü bana, benim yapmadığım hazır bir ifadeyi önüme koyup imzalatmaya kalktılar. [Ne yazıyordu?] Orada bizim uygunsuz biçimde çıplak vaziyette, neredeyse fuhuş yaptılar diye belirtilecek şekilde görüntü, kayıt delil vs olmadan –ki böyle bir şeyin olması imkânsız, o şekilde hazırlanmış bir ifadenin altına imza atmam istendi (sergilenen stigma). Erkek arkadaşımın şiddet uygulandı, bana da yeltendiler... Ben avukatımı talep ettim. Sanırım biraz dış göstermek olunca o şekilde, çünkü arkadaşım çok panik yaptı. Ben orda lise öğrencisiyim, arkadaşım da üniversite öğrencisi, yaşı küçük olarak görülen ben oluyorum, orda dediğim halde istek dışı olan hiçbir şey yok.[Sonra avukatım geldi] Bir tartışma geçti içeride, ben dahil olmadım, yetkililer arasında oldu, yeni ifade hazırlandı, verildi. Darp raporu istendi [Jandarma istiyor]. Benim o anlarda şiddete uğrayıp uğramadığımı kanıtlamak için hastaneden bir rapor istendi. Gittik, jandarmanın makat kontrolüne kadar talebi oldu ama (sergilenen

stigma). Bunu avukat görünce ayrı bir tartışma nedeni oldu. Hani bu çocuk bunu istemediği sürece siz bunu nasıl talep edebilirsiniz gibisinden. Vücudunda morluk filan var mı diye dış kontrol yapıldı.”

Halit Ayaracı'nın yaşadığı olayda ardışık biçimde sergilenen stigmalar göze çarpmaktadır. Kamusal alanı kullanmasına izin verilmemiştir, hazırlanmış bir matbuuya imza atmaya zorlanmıştır, erkek arkadaşına şiddet uygulanmış, kendisine de yeltenilmiştir... Katılımcı bilinçli bir yurttaş olarak avukat talep etmiş, zorlansa da hazır matbuyu imzalamamıştır. Jandarmanın makat kontrolü istemesinin sebebinin, “karakolda tecavüz ettiler” suçlaması ile karşı karşıya kalmamak için olduğu çıkarsanmaktadır ki bu durum ya içselleştirilmiş homofobiye ya da gaylerle ilgili kalıp yargılardan birine işaret etmektedir. Jandarmanın yaptığı uygulamaların geçerli bir gerekçesi olmadığı, avukatın itirazları ile hiçbir taleplerinin yerine getirilmemesinden çıkarsanabilmektedir. Eşcinsel çifte uygulanan “kurumsal bir stigmadır”.

Katılımcıların anlattığı olumlu örnekler de görülmektedir:

Beyaz Mantolu Adam/Eşcinsel Erkek

“[Amca gelip cinsel yöneliminden dolayı tokat attıktan sonra] Direkt polisi aradım ben, polise anlattım direkt, ‘böyle böyle yapıyorlar, gelebilir misiniz?’ diye. Geldi polis, yardım ettiler, beni oradan çıkardılar. Sonra iki gün arkadaşımda kaldım, sonra tekrar eve döndüm, bir hafta kitlendim, sonra bu şekilde çıktım....[Polis] Yumuşak yani ailemden çok iyiydi. Çok yumuşak davrandılar, mesela ben polis yerindeyken babam beni dışarıda bekliyordu, beni arka kapıdan çıkardılar yani babam görmesin, şey yapmasın diye”

Katılımcı, görüşme sırasında araştırmacıya polise eşcinsel olduğunu söylediği için bir şey olup olmayacağını sormuştur:

“[Polise] Eşcinsel olduğumu söyledim. Ya söylemek doğru mu? Bir şey oluyor mu? Diyolar ya hani, devlet dairelerinde çalışamazsın eşcinsel olduğun için.... Ailem çünkü öyle dedi, yani sen polise böyle demişsin dedi tekrar al [o ifadeyi] dedi, böyle böyle sorunlar çıkar dedi.”

Hem katılımcı hem de ailesi, eşcinsel olduğu için stigmatize edileceğini, kamu kurumlarında çalışmasına izin verilmeyeceğini, yapısal ayrımcılık yaşayacağını düşünmektedir ve ailesi katılımcıyı “ifadesini geri alması” yani “kasten yanlış bilgi vermesi” yönünde zorlamaktadır. Bu, bireyin kurumsal bir ayrımcılığa maruz kalacağı korkusunu

yaşadığı anlamına gelmektedir (hissedilen stigma). Aile ise kurumun stigma sergileyeceğinden korkmakta ve korumacı davranmaya çalışmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri

Albay/Eşcinsel Erkek

Albay, yaşadığı süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“ Benimki çok acıydı, 3 yıl sürdü. Hastanenin tavrı dönem dönem değişiyor, benden önce rapor alan arkadaşlarım uzun süre hormon iğnesi aldılar göğüs büyüttüler, trans olmadıkları halde, kıllarını aldirdılar, kaş aldirdılar, saç uzattılar, kadın kıyafeti aldılar. [Cinsiyet kimlikleri trans olmadığı halde?] Değil değil sırf rapor almak için, rapor aldıktan sonrada gidip göğüslerinde biriken yağları aldirdılar. Bazıları göğüs uçlarını kaybetti sırf bu yüzden. Yanlış ameliyat ve eksik tedavi yüzünden...., İnat ettim ve bir ay sakal uzattım, şort giydim bacaklarımdaki kıllar görünsün diye, saçlarım kısıydı asker gibi, ‘Ben eşcinselim ve onlar tarafsız olacaksa tıbbi sonuçlar da benim eşcinsel olduğumu gösterecek, ne giydiğimin ya da nasıl davrandığımın aslında hiçbirinin etkili olmaması gerekir’ deyip öyle gittim fakat diğer herkesin maruz kaldığı uygulamalara ben de maruz kaldım... Fotoğraf istediler benden, fotoğrafta hem suratım olacak, hem suratımda memnuniyet ifadesi olacak, hem de içimde penisin olması lazım, aynı kareye bunları sığdırmanızı istiyorlar, pasif olacaksınız ama bir çok kameraman, porno kameramanı bütün bunları aynı kareye sığdıramaz. Fotoğraf vermeyi reddettim, parmakla muayene edildim, parmak sokuyolar kıçına, hekim yapmıyor bunu....Bana ‘sık’ dediler ama benden önce gidip muayene olmuş bütün arkadaşların önerisi üzerine "sıkıyorum" deyip sıkmadım, çünkü bana böyle öğretiler. ‘Tamam’ dedi, kalktım, 700 küsür tane soru çözüyorsun bilmem ne testi, klasik psikoloji testi fakat ondan benim eşcinsel olup olmadığını nasıl anlayacaklar, işte bu yüzden de, madem bana bütün bu testleri yaptırılıyorsunuz günlerce, bulun o zaman eşcinsel olup olmadığını. Yok, dedi ‘Sen sakallısın, bacaklarında kıllar var görüyorum, eşcinsel olduğunu nasıl anlayacağız senin’ dedi,... Haydarpaşa Gata'da. Beni önce Kasımpaşa Gata'ya sevktiler, Kasımpaşa Gata karar veremediğini söyledi, Haydarpaşa Gata'ya yolladılar. Kasımpaşa Gata'da bir hafta süren işlemlerin aynısı 1 hafta da Haydarpaşa Gata'da sürdü, onlar da dediler ki ‘Biz seninle ilgili kararı veremedik bu sene, gelecek sene aynı işlem yapılacak’. 3 sene içinde karar vermek zorundalar. [Cinsel yönelimine onlar karar veriyor] Evet, sadece o kadar da değil rolünle de ilgileniyorlar, aktif gaylerin askerlik yapmasında sakınca olmadığına

inaniyorlar çünkü açık konuşacağım siken taraf olduğu için. Senin pasif olup olmadığını sorguluyorlar, rüyanda erkek görüyor musun, mastürbasyon yapıyor musun, sertleşiyor musun, hiç aktif ilişki kurdun mu, hiç pasif durumdayken boşaldın mı, hiç aktif durumdayken boşaldın mı? ... Testlerde de bana hep şey öğrettiler, bütün hayvanları yilana benzet, evin bacasını yüksek çiz, penise benzet yani [Freud'a gönderme yapıyor] Fena halde...O ara bir komutan gördü beni, sakallıydım gene ben oraya gittiğimde, eşcinsel olduğumu söyledim. Bu arada bir başka komutan epey beni aşağıladı, alay etti, dalga geçti eşcinsel olduğumu söylediğimde, niçin askere gitmek istemediğimi sordu, bir süre baktı böyle ‘seninle gerçekten yatmak isteyen oluyor mu?’ dedi, ‘ Niçin olmasın?’ dedim, işte sakal makal dedi yani. Hiçbir şey bilmiyor.

Sonra heyete çıkıyorsun, önce üç kişilik bir kurula çıkıyorsun, sonra sana testler filan çözdürülüyor sonra bir doktorla daha görüşüyorsun, sonra seni bir sandalyeye oturtuyorlar, masa var karşında, 6 7 tane doktor ve benim arkamda da öğrenciler var, bana nasıl cinsel ilişki kurduğumu, nasıl boşaldığımı, nasıl mastürbasyon yaptığımı, nasıl geçindiğimi, ailemin bilip bilmediğini, hangi pozisyonu sevdiğimi sordular.dediler ‘biz senin için karar veremedik bir sene sonra yeniden yapcaz’, bir sene sonra yeniden gittim, dediler ‘biz sana burada karar veremiyoruz, seni Ankara Gata’ya sevk ediyoruz’ ama ben çalışıyorum nasıl gidicem Gata’ya dedim, “o senin sorunun” dediler, peki kalıcak mıyım kalmıcak mıyım orada, param yok... dedim, beni ilgilendirmiyor dedi, kağıtları imzaladı. Bende evrak bırakmak istemiyorlar ama ben yapılan her şeyin fotokopisini çektim, benimle ilgili iki paragraf var sonuç bölümünde ilk yıl verilen belgede. Benim ilk cinsel deneyimimden, tavırlarımdan, söylediğim şeylerden, eşcinsel olduğum açık, karar verilmiş ama sırf onların istediği şeyi yapmadığımdan (fotoğraf vermeyi reddediyor) bana işkence yapıyorlar. Ankara’ya gittim teslim oldum ve dediler ki “burada yatacaksın hastanede”.... Psikiyatri servisine yatırdılar, cinnet geçirmiş arkadaşını vurmuş, ailesi depresimde ölmüş askerler kalıyor, bir de alt katı var onun, oradan geceleri çılgınlıklar geliyor, orada ağır hastalar yatıyordu sanırım.....8 gün kaldım orada, hiçbir şey yapmadılar, üstelik eşcinsel olduğum için tek başıma bıraktılar, 4 yatak vardı bir tek ben kalıyordum, diğer odalarda dörder kişi kalıyorlar. [Tek kalmayı tercih eder miydin?] Hayır etmezdim, zaten geceleyin ışıklar kapatıldıktan sonra herkes gelip benim odama sohbet ediyordu. sabahları bir doktor arkasında öğrencileri ile geliyordu, benimle hiç konuşmadan onlara “bu eşcinsel...” filan diye anlatıyordu, ruhsuz biçimde, bana kafesteki kobay gibi davranıyordu ama diğer hastalarla sohbet etti. 8 gün sonra kurula çıktım, sakallı babacan bir doktor “evladım seni neden yollamışlar ki, senin

hakkında karar zaten ilk yıl verilmiş” dedi, “seni uğraştırmak istemişler herhalde, nedense” dedi.

24 yaşında trans bir kadın olan Gülşen askerliğini yapmıştır ve süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“[Askerliğimi] Kütahya sonra Isparta’da yaptım. Jandarma olarak. [Peki olduğun gibi davrandın mı askerde? Sakladın mı kendini?] Sakladım. E bazı kişiler anlıyorlar, bir kişi vardı mesela, mahkum görmeye gelmişti, o anladı, kartını verdi, oteli varmış Antalya’da. Sonra görüştük zaten....Askerde herhangi bir sıkıntı yaşamadım. Sakladım orda kendimi, bilseler tavırlar bayağı bir değişirdi. Hiçbir şey yapmadım bazen duş alırken aralarlardı, kapat kapat derdim. Komutanlarım da iyiydi. Aile facebookuma ekli komutanlar var...”

EK 5- SAĞLIK KURUMU

Süleyman Kargı/Eşcinsel Erkek

Süleyman Kargı, sağlık hizmeti alırken herhangi bir problemle karşılaştınız mı? sorusuna şu şekilde yanıt vermektedir:

“Neofeminist yapıdan geliyorum, dövme kültürünü seviyorum [Kalkıp göbeğindeki ‘Bitch’ dövmesini gösteriyor]. Orospu olduğum için değil Bitch kültürüne çok saygı duyduğum için. Doktora gidiyorum, check-up yaptırmaya. İngilizce biliyor di mi? Okuyor ama gelip salak salak sorular soruyor. Saçma sapan sorular soruyor: ‘Bitch ne demek? Sahil mi demek? Beach sahil çünkü?’ Sana ne? Ne yazıyorsa yazsın, ben böbreğime ıvırma zıvırma baktırmaya geliyorum, dövmeye değil ki! Arkadan arkadan sorular [Yani kötü niyetle sorduğunu nasıl anlıyorsun?] Suratında salak salak sırıtma. ‘Orospuluk mu yapıyorsun?’ ‘Evet’ desem asılacak, ‘Kaça çıkıyorsun?’ falan diyecek. Bu şundan. Ben cinsel özgürlükten yanayım ya, bunlar anlıyo ki ‘Bu kendini her türlü becertir’ ama ben diyorum ki ‘Bir kadın istediği zaman, kendini hazır hissettiği anda bekaletini bozdurtur, buna kimsenin bir şey demeye hakkı yoktur’ ”

Daha önce “adalet” başlığında da TSK personeli için benzer bir çıkarsama yapmış olan (özetle: anlat diyor kaç kere onlar porno izliyor ya sperm yutanlar filan günde 5 kere 10 kere yaptığını sanırlar [seks]) katılımcı, sağlık personeli ile ilgili de benzer bir çıkarsama yapmaktadır: *Ben cinsel özgürlükten yanayım ya, bunlar anlıyo ki ‘Bu kendini her türlü becertir’.* Toplumdaki bireylerin taşıdığı –daha önce bahsedilen homoseksüellerin hiperseksüel olduklarına dair- stereotiplerin kurumsallaşmış da olduğu, diplomasını alırken ayırım yapmama yemini eden kimi hekimlerin de bundan bağımsız olmadığı görülmektedir.

Turgut Özben/Eşcinsel Erkek

Turgut Özben, önemsiz bir şey anlatır gibi, “Sadece HIV testlerini yaptırırken bir garip bakıyorlar, o kadar” demiştir.

“Yaşım küçük olduğundan dolayı bir garipseme davranışı var, daha sonra bilgisayara bakıyorlar, düşünüyorlar, tekrardan bakıyorlar, ondan sonra ‘tamam yapalım’ gibisinden isteksiz bir tavırları oluyor. [Dalga alay gibi bir şey yakalıyor musun suratlarında?] Yani bana kalırsa öyle çünkü normal kan testini de her seferinde istiyorlar, acaba psikolojik bir şey var mı, hormonal bir durum var mı diye. O nedenle biraz alaycı tavır sergileniyor.”

Bahsedilen yaşanmışlıkta sağlık personelinin herhangi bir stigma gösterisi sahnelememiş olması durumu da mümkündür –devletin ödeme kalemine girebilmesi için doktor başka testleri de isteyecek biçimde planlama yapmaya çalışıyor olabilir veya hastanın anamnezini inceliyor olabilir-. Bu ihtimalin doğru olması durumunda hastanın yaşadığı “hissedilen stigmadır”.

HIV testi ile ilgili olarak araştırmacı tarafından küçük bir internet taraması yapılmış ve forumlarda insanların “ücretsiz HIV testi yaptırabilecek yerleri” sıkça sorduğuna rastlanılmıştır. Ülkemizde dönem dönem çeşitli sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle ücretsiz kampanyalarla özendirilmeye çalışılan ama normalde ücretli olduğu görülen “HIV” testlerinin, bağımsız olarak ödeme kalemine dahil edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

İlk cinsel ilişkisi ve korunup korunmadığına dair soruya katılımcı şu şekilde yanıt vermektedir:

“12 13 yaşında. Aslında tek taraflı bir aşk. Cinsel bir deneyim oldu gerçeği söylemem gerekirse. Kendisi biseksüel bir bireydi. Kendisi insanlara açılmadığından sadece cinsel bir deneyim olarak kaldı. [Korundun mu?] İlk cinsel deneyimimde hayır ama üçüncü dördüncüde korunmaya başladım. [O zaman bilmiyor muydun korunmayı?] O zaman ilk cinsel deneyimim olduğu için hem fazla takmamıştım hem fazla bilgili değildim.]

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı sağlık hizmeti veren bir kurumda fiziksel şiddetine maruz kaldım”, “Hekimin fiziksel tacizine (sert/haşin muayene) maruz kaldım”, “Yönelimim/kimliğimden dolayı yeterli tıbbi destek verilmedi” ve “Yönelimimi/kimliğimi ifşa etmememin gerekeceği sağlık sorunları yaşarken doktora gitmemeyi seçerim.” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Hekimin aşağılayıcı, alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddesini “Nadiren”şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlarla görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Halit Ayaracı/Eşcinsel Erkek

Lise müdürüyle tartışması üzerine müdür tarafından “Hormon sayımı ve psikolojik rapor getireceksin. Getirmezsen seni okuldan atarım” şeklinde tehdit edilen Halit Ayaracı, istenen testleri yaptırmak için, İstanbul’dan gelen babasıyla birlikte hastaneye gitmiştir ve devamını şu şekilde aktarmaktadır:

“Babamla birlikte psikologun yanına girdik ve psikolog –şanslıydım sanırım- o konuda (olması gerekeni şans olarak değerlendirmektedir: içselleştirilen stigma) yanında

stajyerler de vardı tıp fakültesinde ‘O müdürün bunun için açıklama yapması gerekiyor, yapmıyorsa siz onun hakkında suç duyurusunda bulunabilirsiniz hakaretten dolayı’ dedi. ‘Söyleyin kendisine yazılı bir açıklama göndermediği sürece ki yasal hiçbir hakkı yok talep edemez, size de hiçbir şey yapamaz’ dedi. Gidip aynı şekilde bunları müdüre söylemedik (hissedilen stigma).”

Halit Ayarcı'nın olması gereken olduğu için kendisini “şanslı” addetmesi, stigmanın içselleştirildiğinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Doktorla yaşanan bu sürecin sonunda “müdüre hiçbir şey söylememe” yoluna gitmeleri de yeni bir stigma gösterisi ile karşılaşmamak içindir; dolayısıyla hissedilen stigma’dır.

Eğitim ile ilgili konuşurken verilen bu bilgi dışında “sağlık” ile ilgili konuşulurken yöneltilen “Yöneliminle ilgili olarak bir doktorla şimdiye dek hiç sorun yaşadın mı?” sorusuna ilk etapta “Hayır aslında yaşadım diyemem LGBT olduğum için” şeklinde cevap veren Halit Ayarcı, açılımlayıcı sorular sonrası şunu aktarmıştır:

“Yo hayır, bir kere ailem işte, bahsettiğim annemle psikolog sonrası psikiyatrist süreci başladı. Ama orada da doktora diyorum ki ‘Biz buraya geldik çünkü LGBT bireyim, annem bunu görmek istemiyor ve bizim aramızda tartışmalar şiddetleniyor.’ Ama inatla doktor da aynı tepkiyi veriyor. [Ne yaptı?] Görmüyor benim LGBT olduğumu. [Ne dedi?] ‘Senin annenle aranda olan sorun LGBT olman değil, yaşadığın olaylar yüzünden sinir, çok sinirlenebilen bir yapıya dönüşmüşsün. Ki yanlış anımsamıyorsam ‘hebefrenik şizofreni başlangıcı’ tanısı koymuştu bana. Ağır sinir ilaçları dayatmıştı... LGBT üzerine, eşcinsellik üzerine hiçbir yorum geçmedi desem yeridir.”

Anamnez bilgilerine ulaşmak ya da tanıyı koyan ve tedaviyi hazırlayan doktorla görüşmek mümkün olmadığı için burada stigma sahnelenip sahnelenmediğini bilmek mümkün değildir. Ama hekime götürülen şikayet, sadece katılımcının dediği gibi “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli iletişim çatışması” ise ve hekim bu şekilde davranmış ise yönelim ve/veya kimliği yok saydığı, uygunsuz tedavi verdiği yani “stigma sahnelediği” değerlendirilebilir.

İlk cinsel birliktelik ve korunup korunmadığı ile ilgili soruya ilk etapta yanıt vermek istemeyen katılımcıya gerekli açıklama yapıldıktan sonra şu şekilde yanıt vermektedir:

“Çok özel bir soru bu. [cinsel eğitimin önemine değinmemiz için gerekli olduğunu düşünüyorum] Tam yaşı anımsamıyorum ama ortaokul döneminde [Korundun mu?] Hayır.”

Beyaz Mantolu Adam/Eşcinsel Erkek

“Psikologa gitmiştim 2 yıl önce, bu olaylar başladığı ilk dönem. Ailem, annem götürmüştü. Test yaptırıldılar, o testi kimse bilmeyecek dediler ve yaptım testi. Kimse bilmeyecek diye. Ama o psikolog da tüm yazdıklarımı, tüm her şeyi anneme vermiş, annem de hepsini okumuş yani. Tüm olayları, her şeyi. [Psikologla ‘özel’ konuşması için] Dedim, sordum, ‘Kimse bilmeyecek, sadece ben okuyacağım, ben cevap vericem’ dedi. Ama testi baktım, annemin dolabında, o test katlanmış şekilde duruyor. Yani benim yazdığım test, şaşırdım yani.”

Beyaz Mantolu Adam’ın aktarımına göre; -ki belgeleri anneye psikologun verdiğini varsayarak- psikolog’un Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği’nin Gizlilik İlkesini düzenleyen 3.3 maddesi (d) fıkrasına dayanarak bunu yaptığı savunulabilir. Bahsi geçen maddede “Gizlilik ilkesinin, hizmet alanın 18 yaş altı çocuk veya ergen olması... durumunda göz ardı edilebileceği” belirtilmektedir. Psikolog/danışan arasında terapötik bir ilişki için güven ve şeffaflık esastır. Bu esas da psikoloğun bilgileri paylaşması gereken durumları, danışana ifade etmesini gerektirir. Ayrıca yaşanmışlıkta, psikologun mesleki zeminde kullandığı ve gizli kalacağına söz verdiği materyali anneye vermesi söz konusudur. Psikologun bu tavrının, gencin yaşamını riske attığını da unutmamak gerekir. Sergilenen stigma olarak değerlendirilmektedir.

“Annemle [sonra] ikinci defa [bir doktora] gittik. Annem görüştü, böyle bir şey var mı dedi. Doktor demiş ‘Bir hastalık, bazıları bir hastalık olarak görüyor, bazıları görmüyor, yani Türkiye genelinde öyle görünüyor’ demiş. Bunu söylediği halde annemin tepkisi daha da çok oldu. Hani ‘Oğlunuzu kabul edeceksiniz, bu böyle’ dediği halde daha fazla.... Değişmez, hiç değişmez, mümkün değil.”

Bu yaşantıda doktorun, 1973’de eşcinselliğin hastalık kategorisinden çıkarıldığını bilmemesine imkân olmadığı düşüncesiyle, kişisel inançlarını mesleğine taşıdığını görüyoruz. Bu denli homofobik bir toplumda, bu homofobik inançları bir şekilde besleyecek açıklamaların sağlık hizmeti veren uzmanlar tarafından yapılmaması gerektiği, bu hususta insanların inançları yerine bilimsel ilkelerin referans alınması gerektiği düşünülmektedir.

İlk cinsel ilişki yaşı ve korunup korunmadığına dair soruya katılımcı tarafından verilen yanıt ise şöyledir:

“İlk cinsel birliktelik 4 yıl önce oldu. [Korundun mu?] Yok hayır yani çok kişiyle olmadı zaten. [AIDS filan düşünmedin mi?] Dü...Düşünmedim”

Kelimeler Albayım/Trans Kadın

Kelimeler Albayım, trans geçiş süreci ile ilgili olarak şunları aktarıyor:

“2,5 yıl oldu süreç başlayalı. Türkiye’de hastaneye başvurup da o belgeleri alabilmek çok uzun sürüyor. Atıyorlar sürekli. Doktorlar çok bilinçli değil hastanede. O yüzden belirli yerler var, Çapa, Hacettepe, oralara gitmek zorundasın. Oradaki, o kadar çok yoğunluk var ki bir de, nasıl sıraya koyacaklarını bilmiyorlar. Trans operasyonu, herhangi birinin bir yerini yaptırmasından o kadar farklı ki, ona ayrı uzmanlık gerekiyor.... Hayat boyu orgazmdan daha önemlisi idrar damarının nereye bağlanacağı çünkü bazıları torbayla geziyor. Yanlış takılma falan, onlar daha hayati. Sigortam olsa da bunu yapan doktorlar özele ayrıldığı için, çok az olduğu için, hepsi de özele geçtiği için, en iyisine gitmek gerekiyor. O da özel ve pahalı. Sigorta ile yapılan pek güvenemiyorum açıkçası. Çok riskli vakalar. Erkeklerde mesela penisi kopup düşenler var. Bunları da translardan duyuyoruz. Ben kimliğimi almak istiyorum, çünkü bu ülkelerdeki yasalara göre her şeyin tamamlanmış olmalı, o zaman kadın şeyi veriyorlar hani. Pembe kimliğimi alınca da benim sosyal hayattaki kapılarım açılacak. İş yerine girerken sigorta yaptırırken mesela. Şimdi görüntü ile kağıt üzerindeki dengesiz olmayacak. O kadar uzun sürüyor ki, son sınıfın başında başladım, oyalanıyorlar filan, ben gidip geliyorum, bir sürü tahlil bir şeyler, bir türlü vermiyorlar, o kadar çok şey yapılıyor ki. Bir kere çok bekleniyor, bekleme süreci çok sıkıntılı, bir iki seferde tamam denmesi lazım, sürekli sen bir daha gel, bakalım kararın değişecek mi? Görüntüm bu değil tabi o zaman, çünkü şey, ilacı onlar verecek ben kullanacağım... Görüntüye çok bakıyorlar. Bu halde gitmemle o halde gitmem arasında fark var tabi. Bu acaba ne diye bir süre de o arada oyalıyorlar psikolojisini doğru anlamak için, bir de bir sürü test oluyor, kan, genetik, endokrinoloji bilmem ne. Kendi başıma başlasam hormona daha kolay olacak ki zaten herkes öyle yapıyor. Hastane üreme yeteneği konusunda bize yardımcı oluyor, raporu verirken "üreme yeteneğinden yoksundur" diyor. Ki yasal süreci kolaylaştırmak için, olsa da olmasa da farketmiyor, raporu öyle veriyor (Hacettepe için konuşuyor) Ben çok bekliyorum diye şikayet ederken psikiyat - çok anlayışlı biridir normalde ama- sanırım yoğun bir dönem geçiriyordu, ben zaten sizi arıcam, sürekli beni arayıp durmayın gibi bir tavır aldı. Ben evde bekliyorum bir an önce heyetin karşısına çıkmak için, kötüydü. Ordaki doktorlar sanırım alıştığı için buna bir çok trans erkekli kadınlı başvurduğu için onlar biraz donanımlıydı. Ama buradaki bir hastaneye gitsem mesela”

“Hormonları daha önceden, doktor kontrolü olmadan, eczaneden kendi koşullarıyla alıp kullanmaya başladığını söyleyen Selim Işık, aynı süreci şöyle anlatıyor:

“Hormonları kendim daha önceden alıyordum. [İllegal mi?] İlegal aslında, eczaneden alıyordum. Düzenli tahlillerimi yaptırıyorum, sağlığıma dikkat ediyorum. [Reçete ile mi satılıyor?] Hayır reçetesiz satılıyor. Düzenli olarak tahlil yaptırıyorum, gerek hormonlarım gerek sağlık durumum, tahlillerimi yaptırıyorum. Tek eksik doktorun reçeteye yazmaması. Onun dışında devam ediyor, sağlığıma dikkat ediyorum. Sanırım Nisan 2015’de rapor alıcam. Ameliyat olabileceğim. 3-4 ay sonra da kimliğimi alabileceğim. Yani 1,5 yıl falan sürecektir. [Peki devlet karşılıyor mu SGK kapsamında. Sen SGK kapsamında mı yaptıracağını?] Şöyle söyleyeyim, sigorta taksitlerimi ödeyemediğim için sıkıntı filan oluyor, karışık biraz [Peki güveniyor musun SGK doktorlarına operasyonda?] Hayır kesinlikle. Operasyonu SGK doktorlarına yaptırmayı düşünmüyorum. Çünkü, bilmiyorum aslında insanları önyargı konusunda eleştiririm ama bu benim için hayati önem taşıyan bir mevzu ve SGK’da uuuu bu konuda tecrübeli bir hekim yok. Bununla ilgili birçok hikaye duydum. Biyolojik olarak çok kusur olması, damarların yanlış kesilmesi, vajinadan dışkı filan [gelmesi], birçok böyle şey. Bunlar şehir efsanesi falan değil. 35 yıldır bu işi yapan, bu konuda uzmanlaşan doktoru tercih etmeyi düşünüyorum. 35 yıldır bu işi yapıyor özel sektörde. 20 bin filan alıyor.”

Uzun yıllardır İstanbul LGBT Dayanışma Derneğinin sorumluluğunu yürüten ve Devletin trans operasyonlarını SGK kapsamına almasını transların açtıkları davaların kazanılması sonucu olduğunu belirten Albay ise geçiş ameliyatları için şunları aktarıyor:

“Kendi istekleriyle yapmadılar, bir sürü trans dava açtı, SGK’nın geçiş süreçlerini karşılaması için dava açtı. Fakat bunun da dezavantajı var. Bu operasyonları devlette yapıyor, bu operasyonları iyi biçimde yapan birkaç doktor var ve onlarda özeldeler ve pahalılar. Apandisit ameliyatı yapar gibi yapamazsın, cinsiyet geçişini yapamazsınız, hayatını orgazm olmadan geçirmesine de sebep olabilirsiniz, cinsel ilişkiden hiç keyif almamasına da sebep olabilirsiniz. Bir sürü örnek var, doktorların hatta doktor olmayanların yaptığı. İran’da da var, eşcinselleri asıyorlar ama trans geçişini sağlıyorlar. Neden? Çünkü erkekken erkeklik kavramını, gururunu, hepsini zedeliosun onlara göre, erkeklige hanel getiriyorsun onların gözünde. Kadın olursan sorun yok çünkü seni kontrol etmeleri daha kolay kadinken. Kapanıyorsun, yapabileceğin meslekler belli, İran’dan bahsediyorum, evleniyorsun gene bir erkeğin kontrolüne giriyorsun. Kolay değil artık Türkiye’de cinsiyet geçişi. Birçok insan

yurt dışına gidip orada yaptırıyor, çünkü 2 yıl sürüyor ameliyat kararının çıkması, eskiden böyle değildi. Yurtdışında da bir değerlendirme yapılıyor, kararında olup olmaman değil de “sağlıklı karar alıp almadığına” bakıyor, bir hafta on gün görüşüyor seninle. Burada öyle değil, burada senin adına bu ameliyatı yapıp yapmayacaklarına, uygun olup olmadığına karar veriyorlar, burada iki yıl sürüyor bu, üstelik tüm işlemlerde senden para alıyorlar, toplu terapilere sokuyorlar seni zorla, hiç tanımadığın insanlarla, üniversite hastanesinde işliyor bu süreç. 2 yıl uzun bir süre her defasında para veriyorsun. Bezdirme politikası aynı. Bir de üreme yeteneğinin olmaması lazım, kısır olman lazım. Üreme yeteneğin varsa olamıyor. Gizlice aldırıyorsun.”

Kendisi de Uzman Hekim olan ve araştırmaya dahil olan katılımcı Straphor, Türkiye’de cinsiyet değiştirme sürecini şu şekilde değerlendiriyor:

“Hekimin yorumu o, hekim test ister, o yüzden ikinci kez görüşür. Terapi diyorsa, yeni cinsiyete uyum terapisi değilse, zaten patoloji sayıyor. Almasınlar efendim. Böyle uzatıyorsa ya eski yorumdur ya da psikometrik testlerinde sorun vardır. Yıpratmaya çalışıyorlar. Hele bir de devletin üzerinden yaptıracaksa. Zaten devlet ödememek için oyalıyor. Zaten devletin ödeme yaparken seni yokuşa sürüyor. Onlara göre acil, basic bir şey değil bu, lüks bu.”

Straphor LGBT bireylerin sağlık hizmetine erişimlerinde karşılaştıkları zorluklar için de şunları söylüyor:

“Yani bireyselliğinin farkına varmış, haklarından haberdar, zeki, o donanıma sahip insanlar istediği her türlü hizmeti alabilirler. O konuda eksik kalıcanı sanmıyorum. Yani akılcı bir mücadele verecek donanıma sahip herkes. [Peki sağlıkta heteroseksist bir kabul var mı?] Kesinlikle ama toplum diyelim, sadece sağlık değil. Sağlık diyorsak da Türkiye’ye münhasır bir sağlık diyelim. [Stigma yaşantılayacağı korkusuyla sağlık hizmeti almaktan kaçınan LGBT’lerin] bir yerde çözemediği, kompleks boyutunda bir şey bırakmıştır. Bütün bireyselliğinin farkında olan bir kadının ya da adamın bu sebepten doktora gitmemesini anlayamam. Ha özel olarak bir doktor varsa bildikleri, bu konuda geri zekalı geri zekalı tutumları olan birisi ve buna gitmemeyi tercih ediyorsa anlarım. Ben kesinlikle karşı duruş öneririm. Ne demek istiyorsun diye. [Şikayet mekanizması çalışır mı bu konuda?] Yaptırımları çok ama yerine göre değişir, standardı yok. Yani eğer, atıyorum başhekimini dinci olan bir kurumsa, başhekim onu kale almayacaktır. Ama etik bir yerde, savunman istenir, üzerine gidilir.

TTB'ye kalsa kesinlikle cezalandırılır. Ama mutlaka hakkında direktmesini öneririm. Gelişmeleri takip etmek hekimin kendi sorumluluğundadır, etmek zorundadır. Uzman hekim kendi alanını takip etmek zorundadır, çünkü up to date (güncel) kalmak zorundadır, bu mesleksel bir zorunluluktur. Ama kendi sorumluluğundadır. Ayrımcılık da mutlaka etkilidir, kendine hiçbir şey katmayan dünya kadar hekim var, bunu uygulamayan dünya kadar hekim var, çok yoruma açık canım, Türkiye'de hem de.”

Kişi Hakkını düzenleyen Anayasa'nın 40. Maddesine göre “Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemece cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Ancak, iznin verilebilmesi için, istem sahibinin **on sekiz yaşını doldurmuş bulunması ve evli olmaması; ayrıca transseksüel yapıda olup, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunluluğunu ve üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunduğunu bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resmi sağlık kurulu raporuyla belgelemesi şarttır.”**

Verilen izne bağlı olarak amaç ve tıbbi yöntemlere uygun bir cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirildiğinin resmi sağlık kurulu raporuyla doğrulanması halinde, mahkemece nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılmasına karar verilir.” denilmektedir.

Yasalarda bu kadar açık olmakla birlikte uygulamada bir standardı olmadığı ve standart belirlenmesine ihtiyacı olduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kişilerin uygulamaları öğrenip ona göre kişisel çözümler üretmeye çalışmaları sağlık problemlerine neden olabilmektedir. Kelimeler Albayım rumuzlu katılımcı “üreme yeteneği” şartı için hastane yardımcı oluyor” derken, transların sorunlarını aktaran Albay, insanların önce gidip ameliyat olmak zorunda kalıyor olduğundan ya da başka çözümler üretiyor olduğundan, bunun risk taşıdığından, daha sonra gidip başvuru yaptıklarından bahsetmiştir. Maddede geçen “transeksüel yapıda olup” ibaresinin hekimlerce yorumlanışının da bireyleri kişisel çözümler üretmeye ittiği ve mağdur ettiği söylenebilir. Bir katılımcı, şartları aktararak, “hormonu o verecek ben kullanacağım” derken, bir başka katılımcı süreci kolaylaştırmak için evvelinde doktor kontrolü olmadan reçetesiz hormon kullandığını söylemektedir. Hormonu doktorun yazdması gerektiğine inanan katılımcı, hormon kullanmadan ve biyolojik cinsiyetine uygun kıyafetlerle gittiği için hekimin emin olamadığını, bu nedenle sürecinin bu kadar uzadığını düşünmektedir ve diğer katılımcının (Selim Işık) kendi operasyonu için (görece kısa sürede) öngördüğü süre bunu doğrulamaktadır. Diğer yandan bu hususta [kendiliğinden] fikir bildiren üç katılımcı da devlet hastanesinde görev yapan doktorlara güvenmemektedir. Yetersiz ellerde yapılan operasyonların kişinin hayatını bir ömür boyu mehv edebildiğinden bahsetmektedir ve operasyonu devlet memuriyetindeki koşullardan dolayı artık özel sektöre

kaymış uzmanlara yaptırmak istediklerini ifade etmektedir. Katılımcılar talep etmemekle birlikte, bu konuda hizmet veren hekimlerin gerekirse yurtdışında eğitimden geçirilmesini sağlamanın, devletin trans yurttaşlarına görevlerinden biri olduğu düşünülmektedir.

Hastanede geçirdiği zamanlarda diğer insanların tepkisini ise şu şekilde aktarıyor Kelimeler Albayım:

“Şöyle bir durum var ama mesela, aynı bekleme salonunda bekliyoruz, bir sürü başka psikiyatri hastası kadın erkek ama böyle onlar böyle garipsiyorlardı [dudak büzme yana doğru, beğenmeme ifadesi] (Sergilenen stigma). Birkaç arkadaşımızlaydık ve dikkat çekiyorduk o sırada. "bunlar dönme mi" falan diye kendi aralarında konuşmalar (sergilenen stigma) kendi de hasta. Halkımızın şey, seyretmeyi çok seviyorlar”.

Katılımcının bu ifadesi, LGBT bireylere yönelik olumsuz tutumların kendileri de stigma ile yaşayan psikiyatri hastalarında da var olduğunu ortaya koymaktadır. Stigmatik davranışlara maruz kalan bireyler bir başka gruba stigmatik davranışlar sergileyebilmektedir.

Kelimeler Albayım rumuzlu katılımcının ilk cinsel birliktelik ile ilgili soruya ve verdiği cevap şu şekildedir:

“Çooooo küçükken. Bir, bir arkadaşım vardı. Aynı zamanda çocukluk arkadaşım olan birisi. Onunla diye hatırlıyorum uzun bir süreci. 10 11 12 diye gidiyor uzunca bir süreç.

Kelimeler Albayım, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı sağlık hizmeti veren bir kurumda fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Hekimin fiziksel tacizine (sert/haşın muayene) maruz kaldım”, “Hekimin aşağılayıcı, alaycı tavırlarına maruz kaldım”, “Yönelimim/kimliğimden dolayı yeterli tıbbi destek verilmedi” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Yönelimimi/kimliğimi ifşa etmemenin gerekeceği sağlık sorunları yaşarken doktora gitmemeyi seçerim” maddesini “Ara sıra” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

Nuclear/Eşcinsel Erkek

Nuclear rumuzlu katılımcı “psikiyatrist dışında yönelimini açması gereken bir doktor olmadığını, psikiyatristinin de kadın olduğunu, doktor olarak kadın seçtiğini, kadınların daha anlayışlı olduğunu, hiçbir sorun yaşamadığını” belirtmiştir. İlk cinsel deneyimini sekizince

sınıfta yaşadığını ve şu an korunduğunu belirten Nuclear “Hiç korunmasız seks yaptın mı?” sorusuna ise şu yanıtı vermiştir:

“Yaptım. [Bilmediğin için mi korunmasızdın?] Hayır ya, çok tanıdığım böyle, sevdiğim bir kişiydi, tanıdığım bir insan olduğu için.”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı sağlık hizmeti veren bir kurumda fiziksel şiddete maruz kaldım”, “Hekimin fiziksel tacizine (sert/haşin muayene) maruz kaldım”, “Yönelimim/kimliğimden dolayı yeterli tıbbi destek verilmedi” ve “Yönelimimi/kimliğimi ifşa etmemenin gerekeceği sağlık sorunları yaşarken doktora gitmemeyi seçerim.” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Hekimin aşağılayıcı, alaycı tavırlarına maruz kaldım” maddesini “Nadiren” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar, görüşmede elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

EK 6- KAMUSAL ve SİYASAL YAŞAM

Olric/Eşcinsel Erkek

Ülkemizde LGBT bireyleri temsil eden bir parti olmadığını düşünen ve herhangi bir partiye yakınlık hissetmediğini belirten Olric, LGBT bireylerin siyasi yaşama katılımını şu şekilde değerlendirmektedir:

“[Sence ülkede LGBT bireyleri temsil eden bir parti var mı?] Bence yok, hani normal şey partiler, AKP, CHP, MHP filan, yok. [Peki sence bir birey açık kimliğiyle gitse siyaset yapabilir mi?] Bir yere kadar yapar (hissedilen stigma). Ama şu an eşcinsellik ülkemize serbestçe gelse bile, yasal olarak [yasa dışı değil ki] yani evlilik olsun, o şekilde, bizim ülkemizdeki insanlar yabancı, gerici olduğu için rahatça [yapılamaz]. Aslında bize pek şey değil”

Katılımcı, ülkede eşcinsel evlilikler yasal olarak onaylansa bile, muhafazakar kesimin LGBT bireylerin görünür biçimde siyaset yapmasını engelleyeceğini, rahatça siyaset yapılmasına izin vermeyeceğini düşünmektedir ki bunun hissedilen stigma olduğu değerlendirilebilir.

Katılımcı, soru formunda “LGBT bireyler siyasi yaşama katılımında heteroseksüellerle aynı değerlendirmeye tabi tutulur”, “LGBT bireyler siyasi partilerde görünür biçimde siyaset yapmaktadır”, “Bir siyasi partiye üye olma girimim yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı reddedildi” , “Oy kullanırken engellemelerle karşılaştım” ve “Sorun yaşayacağımı düşünerek oy kullanmaya gitmem maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ile görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Eee/Biseksüel Kadın

LGBT bireyleri temsil eden bir parti olmadığına inanan Eee şunları ifade etmektedir:

“Öyle bir parti yok. [İnsanlar açık kimlikle herhangi bir siyasi partide siyaset yapabilir mi?] Hayır, kesinlikle [Ne olur?] Çok tepki alırlar, bilmiyorum ama çok karşı çıkarlar, yapılamaz şu an Türkiye’de (hissedilen stigma). İnsanlar alışık değil. [Örnekler anlatılması üzerine] İnsanların mücadele etmesi gerek. Pes etmeden. Uçurtma rüzgara doğru değil de rüzgarın tersine doğru uçarsa yükselebiliyor. Böyle yapmak gerekiyor aslında, umarım ben de olurum.”

Bir siyasi parti tarafından temsil edilmediğini düşünen katılımcı, açık kimlikle LGBT bireylerin siyasi partide çok tepki alacağını, çok karşı çıkılacağını, dolayısıyla siyaset yapamayacağını belirterek hissedilen stigmatını dile getirmektedir.

Katılımcı, soru formunda “LGBT bireyler siyasi yaşama katılımında heteroseksüellerle aynı değerlendirmeye tabi tutulur”, “LGBT bireyler siyasi partilerde görünür biçimde siyaset yapmaktadır”, “Bir siyasi partiye üye olma girimim yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı reddedildi” , “Oy kullanırken engellemelerle karşılaştım”, “Sorun yaşayacağımı düşünerek oy kullanmaya gitmem” ve ”LGBT bireyler siyasi partilere kabul edilmez” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ve görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Halit Ayaracı/Eşcinsel Erkek

Başbakan olmak istediğini ama olamayacağını bildiğini ifade eden Halit Ayaracı, görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“[Siyasi hayata dahil olmayı düşündün mü?] Evet. [Ne yapmak için?] Başbakan olmak için. [Nasıl bir başbakan olurdu ya da olsan ne olurdu?] Olamayacağım biliyorum ama olabilseydim (içselleştirilen stigma) Atatürk’ün izinde olabilmek için. Herkesin özgürce istediğini yapabildiği, örnek bir kişi. [Öğrenciler] Türbanla da girebilmeli okula bikiniyle de. [Peki siyasi yaşamda LGBT bireylerin yeterince temsil edildiğini düşünüyor musun?] Yavaş yavaş başlayan bir döngü. [Bir tane filan vardı değil mi Belediye Meclis Üyeliğinde] Evet ama geçen yıl adaylık sayılarında bayağı bir artış oldu. Bu bir başlangıç. Bu çok normal yani. Ülke olarak dünya olarak birçok sorun yaşıyoruz ve artık bazı kimlikler yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Geç kaldık diye ortada dolaşmamızın anlamı yok bana göre. [Peki LGBT bireylerin siyasi yaşama katılımını engelleyen şey ne sence?] Zihniyet. Aşırı yani dini grupların zihniyeti birinci sırada. İkincisi, aday olan, olmuş ya da olmayı düşünen insanların karakteristik yapıları. Yolda yürürken bir belediye işçisini gördüğü zaman ‘la adama bak’ gibi bir konuşmayla ‘şuna bak ayol’ arasında ikisi de çok aynı şeyler. Örneğin bir pet şişeyi çöpe atarken o an belediye işçisi çöpü değiştiriyorsa “kolay gelsin” demesi var, “al şekerim şunu” demesi var, “al la bunu” demesi var.

Katılımcının “olamayacağımı biliyorum ama olabilseydim” ifadesinin “içselleştirilmiş stigma” örneği olduğu düşünülmektedir. Katılımcı LGBT bireylerin siyasi yaşama katılmaları önündeki engelden bahsederken şimdiye dek aday olan, olmuş ve olacak olan LGBT bireylerin karakteristik yapılarını da sıralamıştır. Bu da belirli kalıplardaki LGBT

bireylere katılımcı tarafından sergilenen stigmadır. Ayrıca katılımcının bir heteroseksüel tarafından temizlik işçisine söylenen “al la bunu” ile bir LGBT tarafından “al şekerim şunu” cümlelerini eş tuttuğu görülmektedir.

Hikmet Benol/Trans Erkek

Hikmet Benol, siyasal yaşam ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Dünya evrensel bir dünya olduğunda, yani eşcinseller normal insanlar olarak sayılmaya başlandığında (hissedilen stigma) evet o zaman eşcinseller kendi siyasi görüşlerini ortaya koyacak. Kimisi CHP’ye gidecek kimisi AKP’ye gidecek. Ortada LGBT diye bir şey olmayacak çünkü herkes bütünleşecek ve evrenselleşecek. Ama biz bu Türkiye’de LGBT adı altında bunu [siyaset] yapmak zorundayız. Ama bundan 100 yıl sonra bu değişecek, ortada LGBT diye bir şey kalmayacak. Çünkü normal insan olarak sayılacağız (sergilenen stigma). Toplumla iç içe girecek. Cinsel ve ırk ve din ayrımı kalktığı zaman LGBT diye bir şey kalmayacak. “

Bireylerin siyasi görüşlerinin değil LGBT kimliklerinin öne çıktığını vurgulayan katılımcı, Süleyman Kargı rumuzlu katılımcının ifade ettiklerine paralel bir bakış açısına sahiptir: “Almanya’da kimseye eşcinsel diye oy vermez LGBT’ler. Gider gene Yeşiller’e verir”. Katılımcının “normal insan olarak sayılacağız” ifadesi “hissedilen stigma” örneğidir.

Katılımcı, soru formunda “LGBT bireyler siyasi yaşama katılımında heteroseksüellerle aynı değerlendirmeye tabi tutulur”, “LGBT bireyler siyasi partilerde görünür biçimde siyaset yapmaktadır” maddelerini “Ara sıra” “Bir siyasi partiye üye olma girişimim, yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı reddedildi”, “Oy kullanırken engellemelerle karşılaştım”, “Sorun yaşayacağımı düşünerek oy kullanmaya gitmem” ve “LGBT bireyler siyasi partilere kabul edilmez” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Gülşen/Trans Kadın

HDP üyesi olan Gülşen ise şunları aktarmıştır:

“Antalya’da da üyeydim [BDP olmalı]. Sandıkta görev de yaptım, para da aldım, kötü bir şey olmadı. AKP, MHP izin vermez. CHP’yi bilmiyorum ama HDP’de olur [siyaset yapabilirsin]”

Katılımcı, soru formunda “LGBT bireyler siyasi yaşama katılımında heteroseksüellerle aynı değerlendirmeye tabi tutulur”, “LGBT bireyler siyasi partilerde görünür biçimde siyaset

yapmaktadır” maddelerini “Nadiren”, “Bir siyasi partiye üye olma girişimim, yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı reddedildi”, “Oy kullanırken engellemelerle karşılaştım” ve “Sorun yaşayacağımı düşünerek oy kullanmaya gitmem” maddelerini “Hiçbir zaman”, ”LGBT bireyler siyasi partilere kabul edilmez” maddesini “Sık sık” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ve görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

İki katılımcı politikayla ilgilenmediklerini ifade etmiştir:

Turgut Özben/Eşcinsel Erkek

Turgut Özben görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Parti olaylarına pek girmiyorum ama CHP sanırım şu an [LGBT’leri] temsil edebiliyor. Çünkü LGBT bireylerle daha alakadarlar.”

Güneş/Biseksüel Erkek

Güneş, oy verdiğini, onun dışında politikayla ilgilenmediğini ifade etmiştir:

“Oy veririm, onun dışında çok bilgim yok politikayla ilgili.”

Kelimeler Albayım

Kelimeler Albayım, kamusal alanda fiziksel, sözel, sözsüz iletişimsel, sosyal şiddete maruz kaldığını belirtmekte ve yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Ya psikolojik şiddet bu ülkede her türlü görülüyor zaten, herkes tarafından, alay, yanlış söz, bunların hepsi görülüyor zaten (sergilenen stigma). Ama fiziksel de şöyle bir şey, bazı sokak serserileri tarafından çok şiddetli olmasa da, kaçarak kurtuldum yani, gördüm, transliğimden ötürü gördüm (sergilenen stigma). Yakınlarımdan görmedim ama dediğim gibi saçma sapan kişilere rastladım sokakta gördüm, akşam vakti. [Otobüse rahat binebiliyor musun mesela?] Otobüse biniyorum da, ya beni bazıları anlayamıyor [trans olduğumu demek istiyor] ama bazıları anlıyor. Anlayanlarla ilgili mesela yaşıyorum. Bir kız sevgilisine mesela “Aaa bu travesti mi?” (sergilenen stigma). Ben kızgınca bakıyorum. Başlarını eğiyorlar utanması olan insanlarsa. Olmayanlarsa, bir çeteyse filan, bana, ya mesela ben Pembe Caretta’dan dönerken, bir ara toplantılarımız geç başlıyordu, gece 11 de 12 de dönebiliyorduk. Bir gün yürürken, o zamandan sonra yürümeye başladım (hissedilen stigma) çeteler bağıyor, “Travesti, kırmızılı”, işte kırmızı ceket filan var, ben bakmıyorum, baktırmaya çalışıyorlar filan sözlü tacizlerine maruz kaldım(sergilenen stigma). Ama

bunu herkes yapmıyor, bu tür kişiler yapıyor, arkasına grubu almış, öyle güven duyabilen.”

Kelimeler Albayım’ın anlatımından, kamusal alanda hem fiziksel hem sözel hem de jest ve mimiklerle çeşitli stigma gösterilerine maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Verdiği spesifik örneklere bakarsak; Otobüste başka bir yolcunun “Aaa bu travesti mi?” demesi (sergilenen stigma) sonrasında katılımcı tepki vererek -kötü kötü bakarak- (hissedilen stigma) stigma ile baş etmeye çalışmaktadır. “Çete” olarak tabir ettiği kişilerin saldırısından (sergilenen stigma), korunmak için de bir daha yürümemeye başlamıştır (hissedilen stigma).

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı kamuya açık yerlere girmeme izin verilmedi” ve “Ev kiralamakta zorlandım” maddelerini “Hiçbir zaman”, “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım” maddesini “Ara sıra”, “Kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine maruz kaldım” maddesini “Nadiren”, “Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem” ve “LGBT bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşamayı tercih ederim” maddelerini “Her zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlarla, görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Halit Ayarcı/Eşcinsel Erkek

Halit Ayarcı, lise yıllarından bu yana kamusal alanda yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“19 Mayıs oluyor, biz arkadaşlarımızla gidiyoruz, zaten bulunduğumuz yer [şehir] küçük nüfusa sahipti, parmakla gösterilen kişi ben oldum (sergilenen stigma). [Diğer yerlerden de haberdarlar yani?] Tabi ya, bir ödül töreni oluyor, siz derece yapıyorsunuz. Gittiğinizde ödülü almaya, sahneye çıktığınızda hissediyorsunuz o diğer öğrencilerin, diğer lise öğrencilerinin, filanca lisenin konferans salonunda yapılıyor ve siz gittiğiniz zaman, o bakışlar net şekilde ortaya çıkıyor (sergilenen stigma).”

Okul müdürüyle öğrencilerin önünde cinsel yöneliminden dolayı tartışma yaşayan ve müdür tarafından hormon testi yaptırmaya ve psikolojik rapor almaya zorlanan Halit Ayarcı, başarılı sonuçların ardından, kentteki diğer lise öğrencilerinin stigmatik tepkilerine (parmakla gösterilmek, kötü bakışlar gibi) maruz kaldığını ifade etmektedir.

“Aniden geliyor ve beklenmedik bir anda. birkaç gün önce başımıza geldi, H. arkadaşımınla birlikte sticker dağıtımı sırasında bir beyin, esnaf bir bey diyeyim Kale İçi’nde, turistlere yönelik önemli bir nokta, turistlerin göbeğinde olduğu bir dükkan, Antalya içi, bizi oradan kovalamaya tabiri caizse, ‘gidin buradan o yapıştırmaları

alın buradan' ki onun dükkanının önü değil zaten, kamuya açık bir alanda onları yapııştırıyoruz. H. daha sakin çıktı, benim de öyle sert çıkacağıma bekleliyordum, üstüne yürüdüm yani, cüssemden ya da karakterimden dolayı beklenmedik bir şey. Evet orada bir şiddet eğimine girse ben de girerdim ”

Son zamanlarda Antalya’da yaşadıklarını belirttikleri bu olayda, esnafın stigma gösterisine (kovma, sticker dağıtımına tepki gösterme) arkadaşıyla birlikte maruz kalan katılımcı proaktif bir tepki göstererek (karşı çıkma, üzerine yürüme) stigmatla başa çıkmaya çalışmıştır (hissedilen stigma). Katılımcının aktardığı farklı şiddet biçimlerine örnekler görülmektedir:

“Geçtiğimiz bir dönemde kısa film çalışmamız olmuştu. Orada da bir birey kısa film arasında, çekimin arasında bir laf söylemişti (lafı söyleyemiyor, utanma).”

“Bir seyahat firmasında çok değer verdiğim, yurt dışından gelen bir dergimin kaybolduğunu fark ettim. Ve fark ettiğimde ilgilenmediler. Ben de idari ve yönetim kuruluna gittim ve suç duyurusunda bulundum [şikayet]. Elemanlarla karşı karşıya geldim. Gözlerinden anlıyorum hani demek istiyorlar ama orada hakaret eden ben olmadım. [Ne demek istiyorlardı?] ‘İbne’ yani, o an fırsatı olsa bağırarak farkındayım ama diyemiyor.”

“Erkek arkadaşımın sinemaya gittiğimizde salonda son kalan sevgili koltuğuna bilet alırken arkamızda bir çift vardı. Onlar ‘şurayı alırsınız’ diye ekranda gösteriyorlardı. Biz o an el ele tutuşup ‘biz alıyoruz’ dedik. O an gişedeki görevli de küçük bir şaşkınlıkla ama hiçbir şey demeden rencide edici hiçbir tutum sergilemeden gayet kibar şekilde devam etti.”

Bu aktarılan yaşantıda dikkat çeken öge, heteroseksüel varsayımdır. Herkesin heteroseksüel olduğu farzedildiği için, LGBT bireyler genel olarak toplum kuruluşları tarafından görünmez ve kabul edilmemiş kalır (Herek, 2009, s.67).

Selim Işık/Trans Kadın

Cinsiyet değiştirme sürecine erken başladığı için dış görünüşünden trans olduğu anlaşılmayan Selim Işık yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Ben havaalanlarını çok severim. Orada zaman geçirmeyi bile çok severim. Ama artık sevmemeye başladım. Kimliğimin artık en çok ifşa olduğu yer orası. Devlet kurumuna gitmem, hastalanırsam hastaneye gitmem, gerekmedikçe bankaya gitmem, devlet

dairelerine gitmem kimliğimi göstericem diye (hissedilen stigma). Geçen bir kere oldu İstanbul'a giderken. Kötü bir şeye rastlamadım ama çocuğun teki ile kesişiyorduk. Kimliği aslında uzaktan gördü ama yaşadığı şoku anlatamam. Nasıl iğrenç bir şeydir ki dünyada tekiz galiba kimlik rengi farklılığı olan. İsmimiz unisex olsa bile mavi mavi masmavi yani resmen. Trans kadın ya da trans erkek için çoook kötü bir durum yani. Bunu aşmak için pasaport çıkartmayı düşünüyorum (hissedilen stigma) ama kimliğimi aldığımda devlet memuru olabilirim hatta devlet hastanesinde psikolog olabilirim.”

Kimliğini gösterdiğinde stigmatik tavırlara maruz kaldığı ve bunu yaşamak istemediği için kimliğini göstermesi gereken yerlere gitmeyen (hissedilen stigma) katılımcı, stigmaya maruz kalmadan yaşamını sürdürmek için cinsiyet kimliğini belli etmeyecek, pasaport çıkarmak gibi çözümler üretmeye çalışmaktadır. “Kimliğini aldığımda devlet memuru olabileceğini” ifade eden katılımcının, stigmatı içselleştirmediği anlaşılmaktadır. Operasyondan sonra üniversite eğitimine devam etmeyi planlayan Selim Işık, devlet memuru olabilmeyi, hakkı olarak görmektedir.

“Bir kez yüzüm için kaş filan bir kuaföre gitmiştim. Hormonları bıraktığım bir dönemdi ve kadın anlamıştı. Bir şey söylemedi ama daha sonra ablamla gittiğimde kapıyı çaldık, çıktı. ‘Buyurun ne için geldiniz?’ dedi. ‘Ağda’ dedik. ‘Kime?’ dedi. Ablam ‘kardeşime’ dedi. ‘Meşgulüm sonra gelirsiniz’ deyip kapıyı kapattı (sergilenen stigma). İlk transfobim oydu zaten. [Nasıl hissettin?] Şikayet edecektim. İlegal işler yapıyordu, lazer filan, yasak kuaförde. Sonra düşündüm, dayak yiyen öldürülen translar varken bu hiçbir şey dedim (içselleştirilen stigma). Ardından hormonlar daha da değiştirdi ve evimizin ordaki ağdacıya gitmeye başladım. Ama sadece bacaklar ve kol altı. Orası [genital] asla. Yaptırmam çünkü oramla barışık değilim..... kendim sevmiyorum, sanki gösterdikçe [penisi] kabulleniyormuşum gibi geliyor [İçselleştirilmiş stigma gibi görünse de olmadığı düşünülmektedir. Zira toplumun algısını içselleştirmekten ziyade kendi bedeninin o bölümünü sevmediğine vurgu yapmaktadır.]”

Kuaförün, ‘kime?’ sorusunu yönelttikten sonra “meşgulüm” demesi, bunun gerçek bir meşguliyetten ziyade stigma sahnelenmesi olduğunu düşündürmektedir. Katılımcı da bunu “transfobi” olarak değerlendirmektedir.“

“Çoğu Türk kadınına göre daha muhafazakarım ama insanlar beni orospu zannediyor.”

Daha önce Strapor, Süleyman Kargı, Albay rumuzlu katılımcılarda da değinilen “LGBT bireyler hiperseksüeldir” stereotipin, burada da geçerli olduğu düşünülmektedir.

Selim Işık, kamusal alanda, Türkiye’de biyolojik kadınların maruz kaldığı tacizlere (laf atma vs) maruz kaldığını ifade etmekte ve kadın hakları bağlamında buna şiddetle karşı çıkmaktadır:

“Bunlara maruz kalınca, trans arkadaşlar ‘mutlu ol seni kadın zannediyorlar’ diyor. Saçmalamayın böyle şey olur mu? diyorum”

Bu örnekte de katılımcının değil ama katılımcıya “mutlu ol seni trans zannediyorlar” tepkisi veren trans bireylerin “stigmatı içselleştirdiği” söylenebilir.

Hikmet Benol/Trans Erkek

Hikmet Benol yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Kendi mahalleimde sıkıntı yaşamam, mahallede manavlık yapmış insanım, bütün mahalle beni tanır ama onun dışında Antalya’nın bazı yerlerinde evet sıkıntı oluyor. [Ne gibi?] Ters ters bakıyorlar, tam yürüyüp geçiyorum arkamdan “Aaa bu kız mı erkek mi?” (Sergilenen stigma). İnsanların bakışları (sergilenen stigma), beni asıl delirten o. Yaşlılar zaten anlamıyor, oğlum deyip ya da kızım deyip geçiyor. Ama küçük çocuklarda sıkıntı çıkıyor: çocuklar mesela ne olduğunu çözemiyor. ‘Sen kız mısın erkek misin?’ diyor bana. Ben de çoğunlukla çocuğun kafasını karıştırmamak için ‘kızım’ ya da “bunun ne önemi var” diyorum. [Hollanda’da çocuk eğitimini örnek verince] “Türkiye’de bunu yapamayız ki.”

Ters ters bakma, “aa, bu kız mı erkek mi?” gibi stigma sahnelenmelerine maruz kaldığını ifade eden katılımcının çocukların sorusunu yanıtlarken getirdiği “kafasını karıştırmamak için” açıklamasının, stigmatın içselleştirildiğinin göstergesi olduğu düşünülmektedir. LGBT bireylerin stigmatize edilmediği, toplumda kabul gördüğü, eşit yurttaş olarak yaşadığı bir toplum inşa etmek adına çocuğun toplumsal cinsiyet kalıplarını değiştirmeye çalışmak yerine, o kalıplarda bir yere kendini oturtmaya çalışmak, içselleştirilmiş stigma olarak değerlendirilmektedir.

Hikmet Benol, LGBT bireylerin toplumda görünür olmasının önemine ise şöyle şu şekilde değinmektedir:

“Bir hetero erkeği getirin şuraya [Yivli Cafe üst katı, LGBT bireyler var] adam korkar mesela, samimi söylüyorum korkar. LGBT’lerin, insanların arasına karışması

gerekıyor. Girip yayılıp yönlendirmek gerekiyor Trans cinayetleri filan. Bir trans bireyi neden öldüresin ki? Eşcinsellik mi bitiyor? Hayır, daha da artıyor, destek geliyor.”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı kamuya açık yerlere girmeme izin verilmedi”, “Kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine maruz kaldım”, “Ev kiralamakta zorlandım” , “Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem” ve “LGBT bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşamayı tercih ederim” maddelerini “Hiçbir zaman” ve “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım” maddesini “Her zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar ile görüşmede elde edilen veriler uyumlu görünmektedir.

Gülşen/Trans Kadın

Gülşen, yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“[Kim şiddet uyguluyor sana?] Cahil insanlar. [Müşteri mi?] Müşteri değil de bir takım cahil insanlar. Bu şekilde dolaşsam bile ‘ya senin saçın niye uzun değil?’ Peruk! E sana ne sen [öbür] translara baksana!, ‘O orijinal’. Hani nerede orjinal gel bakim sen buraya. ‘Gel kız lubunya’ dedim, çıkar peruğunu...[Translar saldırıyor mu sana?] Bazen [Translar vuruyor öyle mi?] Bazıları. Maçka parkında çocuklardan dayak yedim ama oradaki güvenlikçi beni korudu”

Kendisini ifade etmekte güçlük yaşayan Gülşen, diğer insanlara ek olarak translardan da şiddet gördüğünü ifade etmektedir. Gülşen’i uzun süredir tanıyan Albay, “Sık sık, yüzü gözü morarmış gelir” şeklinde durumu açıklamaktadır.

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı kamuya açık yerlere girmeme izin verilmedi” ve “Ev kiralamakta zorlandım” maddelerini “Hiçbir zaman”, “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım” maddesini “Ara sıra”, “Kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine maruz kaldım” maddesini “Nadiren” ve “Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem” ve “LGBT bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşamayı tercih ederim” maddelerini “Her zaman” şeklinde yanıtlamıştır.

Güneş/Biseksüel Erkek

Güneş yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Bazen hiç tanımadığım insanlar, yüzünü görmediğim insanlar sokakta giderken arkamdan bağırırlardı, tabi G. [ilçe] küçük bir yer. [Ne diye bağırıyorlar?] İşte top,

genelde 'top' derler (sergilenen stigma). Ben de hiçbir şey yapmazdım, arkama bile bakmazdım, kim bana bağılıyor demezdim, hızlı hızlı yürüyerek devam ederdim (hissedilen stigma).”

“Ama sokakta yolumun kesildiği, öpülmeye çalışıldığı (sergilenen stigma) ve hemen ortamdaki kaçmaya çalıştığım (hissedilen stigma) nadir durumlar da oldu. Bunun farkına çok sonraları vardım, ben bunları tamamen kapatmışım. İlkokula gittiğim dönemler. [Akranın mıydı?] Benden büyüklerdi, 3 5 yaş büyüklerdi, iki kişilerdi.”

Bir sevgilim vardı benden 19 yaş büyük, sokakta gözlerimin içine bakmak isterdi, ben irrite olurdu. ‘İnsanlar ne düşünüyor’ diyerek herhalde. Ya da ‘nasıl algılanır’ diye mi düşünüyordum? (içselleştirilen stigma) Başka bir ilişkimde de gözümde kalem filan var, çocuk benimle yolda yürümek istemedi (sergilenen stigma).”

Sözel, fiziksel ve cinsel saldırılara (sergilenen stigma) maruz kalan ve kaçmak, bakmamak, hızlı hızlı yürümek gibi stratejilerle (hissedilen stigma) stigma ile baş etmeye çalışan Güneş’in, sevgilisi sokakta gözlerinin içine bakmak istediğinde irrite olması, içselleştirilmiş stigma örneğidir. Bu saptamada belirleyici unsur “irrite olmasıdır”.

Olric/Eşcinsel Erkek

Olric kamusal alanla ilgili soruya şu şekilde yanıt vermiştir:

“[İnsanlar] gördüğünde ‘Aaa gay mi bu?’ diyor ya da gördüklerinde gülerken kendi aralarında konuşuyor. Sözle hiç karşılaşmadım ama. [Bunu yaşadın mı?]Yani, fazlasıyla yaşadım.”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı kamuya açık yerlere girmeme izin verilmedi”, “Kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine maruz kaldım”, “Ev kiralamakta zorlandım” ve “Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem” maddelerini “Hiçbir zaman”, “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım” ve “LGBT bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşamayı tercih ederim” maddelerini “Ara sıra” şeklinde yanıtlamıştır. “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım” seçeneğine “Ara sıra” yanıtı veren katılımcı görüşmede “fazlasıyla yaşadığını” ifade etmiştir. Bu açıdan soru formundaki yanıtı ile görüşmede elde edilen veri uyuşmamaktadır.

Karadut/Lezbiyen

Karadut kamusal alanda herhangi bir sıkıntı yaşamadığını şu şekilde açıklamaktadır:

“Yaşamadım ama bunun şeyle ilgili olduğunu düşünüyorum. Sonuçta görünümümle, yani, hani daha butch lezbiyen, hani öyle bir algı vardır ya, görürsün efemine gay ya da butch lezbiyen. Öyle arkadaşlarımın çok yaşadığını biliyorum hani cafelerden kovulmalar filan. Ama büyük ihtimalle ben onların lezbiyen algısına uymadığım için de görünüm olarak hani, çok fazla erkeksi olmadığım için falan da yaşamamış olabilirim diye düşünüyorum. Beni görünce ‘ha bu lezbiyen’ demiyolardır yani. [Tepkisi ne olmuş arkadaşın?] Valla onun anlattığı kız arkadaşıyla gitmiş bir cafeye, biraz da romantik takıldılarsa el ele filan, garson da çok ters davranmış, siparişleri getirmemiş filan, onlar da kalkıp gitmişler. [Adalet mekanizması kullanmıyoruz] Muhtemelen kullansa da aleyhine işliceni düşünüyordur”

Katılımcı, soru formunda “Kimliğimden/yönelimimden dolayı kamuya açık yerlere girmeme izin verilmedi”, “Kamuya açık alanlarda dolaşırken olumsuz tepkilerle karşılaştım”, “Kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine maruz kaldım”, “Ev kiralamakta zorlandım”, “Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem” ve “LGBT bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşamayı tercih ederim” maddelerini “Hiçbir zaman” şeklinde yanıtlamıştır. Yanıtlar elde edilen verilerle uyumlu görünmektedir.

EK 7- YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Rumuz:

Yaşınız?

Eğitiminiz?

İşiniz?

Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz –cinsel yönelim/cinsiyet kimliği açısından-?

Farklı cinsel yönelime/cinsiyet kimliğine sahip olduğunuzu ilk ne zaman fark ettiniz?

Nasıl hissettiniz?

Neler yaptınız?

Açık kimlikle mi yaşıyorsunuz?

Kimlere açıklıyorsunuz?

Aileye?

Heteroseksüel arkadaşlara?

İlk açıkladığınızda tepkileri ne oldu?

Kimliğinizden/yöneliminizden dolayı herhangi bir sorun yaşadınız mı?

Aile üyelerinden?

Okulda? (öğrenci, öğretmen, yönetici...)

Arkadaş çevresinde?

İş yaşamında?

Sağlık hizmeti alırken?

Emniyet güçleriyle?

Başınıza bir şey gelse yardım ister misiniz?

Kimliğinizden/yöneliminizden dolayı kamusal alanda herhangi bir sorun yaşadınız mı?

Ne yaptınız?

Ne hissettiniz?

Nasıl çözdünüz?

Türkiye’de LGBT bireylerin siyasette yeterince temsil edildiğini düşünüyor musunuz?

Engelleyen şeyler neler sizce?

Herhangi bir siyasi partiye üye misiniz?

Başvuru girişiminiz oldu mu?

Eşit bir yurttaş olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Eşit bir yurttaş olabilmek adına beklentileriniz, talepleriniz nelerdir?

EK 8-YAPILANDIRILMIŞ SORU FORMU

Sayın katılımcı,
Bu çalışmada, Türkiye'deki farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimliğine sahip (LGBTIQ) bireylerin damgalanma süreçleri ve bu süreç sonucunda ortaya çıkan eşit yurttaşlık talepleri araştırılmaktadır. Çalışmada katılımcıların kimliği gizli tutulacaktır. Kendinize lütfen "rumuz" olarak bir kitap/yazar/ağaç ismi seçiniz ve belirtilen bölüme yazınız. Sorulan sorulara en uygun cevabın karşısına lütfen çarpı işareti (X) koyunuz.

RUMUZ :

1. Yaşınız?					
2. Medeni Durumunuz?	Bekar ()	Evli ()	Boşanmış ()	Eşi vefat ()	
3. Kiminle Yaşıyorsunuz?	Aile ()	Yalnız ()	Partner ()	Arkadaş ()	
4. Eğitim Durumunuz?	Okur Yazar Değil ()	Okur Yazar ()	İlkokul ()	Ortaokul ()	
	Lise ()	Üniversite ()	Y. Lisans ()	Doktora ()	
5. Mesleğiniz?	Yapıyor ()	Yapmıyor ()		
6. İşiniz?	Çalışıyor ()	Çalışmıyor ()	Emekli ()	Öğrenci ()	
7. Sosyal Güvenceniz?	Var ()	Yok ()			
8. Aylık Ortalama geliriniz ? (TL)					
9. Anne-babanızın eğitim durumu? (sırasıyla)	Okur Yazar Değil () ()	Okur Yazar () ()	İlkokul () ()	Ortaokul () ()	
	Lise () ()	Üniversite () ()	Yüksek Lisans () ()	Doktora () ()	
10. Anne babanızın dünya'ya bakışını nasıl tanımlarsınız?	Muhafazakar ()	İlimli ()	Liberal ()	Sol ()	Diğer ()
11. Sizce ailenizin sosyo-ekonomik durumu hangisine uygun?	Alt ()	Orta ()	Orta Üst ()	Üst ()	
12. Büyüdüğünüz yerleşim birimi?	Köy ()	Kasaba/Belde ()	Şehir ()	Büyük Şehir ()	
13. Kendinizi nasıl tanımlarsınız ?					
14. Farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimliğine sahip birey hakları için mücadele veren bir yapılanma içinde bulundunuz mu?	Evet ()	Hayır ()	Fikrim yok ()		

15. Aileniz ve çevrenizdekilere cinsel yöneliminizi/cinsiyet kimliğinizi açıkladınız mı? Lütfen yandaki cetvel yardımı ile soruyu yanıtlayınız	Hiçbir zaman	Nadiren	Ara Sıra	Çoğu Zaman	Her zaman
Anneniz					
Babanız					
(Varsa) Kardeşleriniz					
Diğer akrabalar					
Heteroseksüel arkadaşlar					
Farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimliğine sahip arkadaşlar					
İş arkadaşları					
Yönetici					

	Hiçbir zaman	Nadiren	Ara Sıra	Çoğu Zaman	Her zaman
16. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı ailemde fiziksel şiddete maruz kaldım.					
17. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı ailemin alaycı tavırlarına maruz kaldım.					
18. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı ailemin aşağılama, hakaret veya tehditlerine maruz kaldım.					
19. Ailemden tepki görmemek amacıyla, olmadığım şekilde davranmaya çalıştım.					
20. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı öğretmenlerimin fiziksel şiddetine					

maruz kaldım.					
21. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin fiziksel şiddetine maruz kaldım.					
22. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı okul yönetimi ve öğretmenlerin aşağılama, hakaret ve tehditlerine maruz kaldım.					
23. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı okuldaki diğer öğrencilerin alaycı tavırlarına maruz kaldım.					
24. Okulda tepki görmemek için olmadığım şekilde davranmaya çalıştım.					
25. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı mesleğimi yapamıyorum.					
26. Heteroseksüel bir adayla aynı ya da daha yüksek vasıflara sahip olmama rağmen işe almadılar.					
27. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı işimi kaybettim.					
28. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı işveren ya da üstlerim tarafından kötü muameleyle maruz kaldım.					
29. Yaşadığım yerleşim yerindeki işverenlerin birçoğu, o iş için vasıflarının yeterli olması durumunda farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimlikli bireyi istihdam edecektir.					
30. Sağlık hizmeti veren bir kurumda cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı fiziksel şiddete maruz kaldım.					
31. Hekimin fiziksel tacizine (sert/haşın muayene) maruz kaldım.					
32. Cinsiyet kimliğimi/cinsel yönelimimi açıkladığım zaman hekimin alaycı/aşağılayıcı tavırlarına (mimik değişimi, gülümseme, göz kontağından kaçınma) maruz kaldım.					
33. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı yeterli tıbbi destek verilmedi.					
34. Cinsiyet kimliğim/cinsel yönelimimi ifşa etmemin gerekeceği sağlık sorunları yaşarken sağlık kuruluşlarına gitmemeyi tercih ederim.					
35. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı emniyet güçlerinin fiziksel şiddetine maruz kaldım.					
36. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı emniyet güçlerinin keyfi uygulamalarına (olağandışı kimlik sorgusu, keyfi ceza kesme vb.) maruz kaldım.					
37. Mecbur kalsam da emniyet güçlerinden yardım istememeyi seçerim.					
38. Emniyet güçleriyle karşı karşıya gelme olasılığım olan yerlerden uzak durmayı tercih ederim.					
39. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı şikayetim, tanıklığım ya da savunmam emniyet güçleri tarafından önemsenmedi.					
40. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı şikayetim, tanıklığım ya da savunmam yargı mensupları tarafından önemsenmedi.					
41. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı kamuya açık bazı yerlere girmeme izin verilmedi/hizmet verilmedi.					
42. Kamuya açık alanlarda dolaşırken cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı olumsuz tepkilerle karşılaştım.					
43. Farklı cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğim nedeniyle kamu hizmetlilerinin kötü muamelesine (aşağılama, umursamama, dalga geçme vb) maruz kaldım.					
44. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı ev kiralamakta zorlandım.					
45. Ayrımcı uygulamalara maruz kalacağımı düşündüğüm yerlere gitmem.					
46. Ev ararken, farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimliği olanların yoğun yaşadığı yerleri tercih ederim.					
47. LGBT bireyler siyasi yaşama katılımlarında heteroseksüel bireylerle aynı değerlendirmelere tabi tutulur					
48. LGBT bireyler siyasi partilerde görünür biçimde siyaset yapmaktadır					
49. Bir siyasi partiye üye olma girişimim cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı reddedildi					
50. Cinsel yönelimim/cinsiyet kimliğimden dolayı oy kullanırken engellemelerle karşılaştım					
51. Sorun yaşayacağımı düşünerek oy kullanmaya gitmem					
52. Cinsel yönelimi/cinsiyet kimliği farklı bireyler siyasi partilere kabul edilmez.					
53. Emniyet güçlerinden cinsel şiddet yaşadım					
54. Okul yaşamımda diğer öğrencilerden cinsel şiddet yaşadım					
55. Okul yaşamımda okul personellerinden cinsel şiddet yaşadım					
56. Aile üyelerinden cinsel şiddet yaşadım					

57. İş yaşamımda cinsel şiddet yaşadım					
58. Yaşadığım mahalle sakinlerinden cinsel şiddet yaşadım					
59. Keşke LGBTI olmasaydım					
60. Hemcinsim için hissettiğim cinsel çekimi genelde baskılamaya çalışırdım					
61. Bana heteroseksüel olma şansı verilseydi, bu şansı kabul ederdim					
62. Farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimliğine sahip olmanın, benim için bir eksiklik olduğunu düşünürüm					
63. Cinsel yönelimimi heteroseksüele dönüştürmek için profesyonel yardım almak isterdim (LGB bireyler için). Biyolojik cinsiyetime uyum sağlamak için profesyonel yardım almayı isterdim (Trans bireyler için).					
64. Diğer farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimliğine sahip bireylerle kişisel ve sosyal iletişimden uzak durmanın en iyisi olduğunu düşünürüm					
65. Farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimliğine sahip olduğum için kendime yabancılaştığımı hissediyorum					
66. Karşı cinse daha yoğun cinsel duygular hissedebilmeyi isterdim					
67. Karşı cinse cinsel çekim hissedebilmek için çaba gösterdim					

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
68. Devlet farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip yurttaşların liyakat ilkelerine uygun olarak istihdam edilmesini sağlamalıdır. (çalışma hakkı)					
69. Devlet, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip yurttaşlara ayrımcılık yapmadan en yüksek sağlık standardını sağlamalıdır. (Sağlık hakkı)					
70. Devlet, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip yurttaşlara ayrımcılık yapmadan sosyal güvenlik haklarını sağlamalıdır. (Sağlık hakkı)					
71. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili tarafsız bilginin müfredat ve eğitim materyallerinde yer alması sağlanmalıdır. (Eğitimin nötrleşmesi)					
72. Çocuklar ve gençlerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili ayrımcı ve aşağılayıcı muameleden uzak ve güvenli ortamda eğitim görmeleri sağlanmalıdır.(Cinsiyet kimliği hakkı)					
73. Ceza yasaları ve mevzuatta geçen genel ahlak, iffet, utanç, Türk aile yapısı gibi belirsiz kavramlar tanımlanmalı ve homoseksüelliğin kriminalize edilmesi önlenmelidir. (Önleyici hukuk)					
74. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip yurttaşlar, kentlerin planlanma, yönetim ve karar verme süreçlerinde söz sahibi olmalıdır. (Kent hakkı)					
75. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa uğramaksızın herkesin eşit ve etkili şekilde elverişli barınma olanaklarına erişimi sağlanmalıdır. (Barınma hakkı)					
76. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip yurttaşların yaşam hakkı güvence altına alınmalıdır. (Yaşam hakkı)					
77. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip yurttaşların seçim süreçlerine dahil edilmeleri ve politik katılımlarının sağlanması için kotalar konulmalıdır.(Seçme seçilme hakkı)					
78. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yasaklanmalıdır.(Eşitlik ve ayrımcılık karşıtı haklar)					
79. Farklı cinsel yönelim/cinsiyet kimliği nedeniyle bir kişiye saldırılması nefret suçu sayılmalıdır. (Korunma hakkı)					

Duygu ve düşünceler

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Fatma ARIK

Doğum Tarihi ve Yeri : 01.02.1976 / Kahramanmaraş

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Kahramanmaraş Fatih Lisesi, 1992

Lisans Diploması : Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Psikolojik
Danışmanlık ve Rehberlik, 1997

Yabancı Dil / Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetler

2011’de Türkiye’de basılan Daniel Araoz’un “Cinsel
Terapide Yeni Hipnoz” kitabının çevirmenidir

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar : Konyaaltı Anadolu Lisesi

Adrasan İlköğretim Okulu

Adana Rehberlik Araştırma Merkezi

E-Posta : fatmaarik76@mail.com